

1. Psychologie jako společenská věda

Okolnosti vzniku psychologie. Psychologie v teorii a praxi. Psychologické obory a směry.

- *psyché* (duše) + *logia* (věda)
- **psychologie:** empirická věda o prožívání, chování, jejich výtvořech a determinaci
 - *empirie* = zkušenost (není to exaktní [přesná] věda)
 - psychologické závěry platí jen pro určitý počet případů, ne pro všechny, protože každý jedinec prochází složitou determinací
 - u psychologických teorií nejde o pravdivost, ale spíše o užitečnost (u každého jedince se může osvědčit jiný přístup – dáno determinací: z jaké jsme rodiny apod.)
 - jediné, co je možné, je teorii falsifikovat
 - Karl Raymond Popper – teorie falsifikace (nelze ji potvrdit, ale jen vyvrátit)
 - *prožívání*: souhrn vnitřních stavů, které prožíváme (pocity únavy, smutku, radosti)
 - *chování*: vnější projev prožívání (pláč, smích, běh, nadávání, máchání rukama)
 - *výtvoř*: když máme vztek a skopeme něco = výtvoř
 - *determinace*: předurčení
 - sociokulturní: prostředí, rodina
 - biologická: geny
- **cíl psychologie:** popsat, porozumět a předpovědět lidské chování a prožívání
- **koncepty psychologie během vývoje:** věda o duši (*Aristoteles*), prožívání (*Wilhelm Dilthey*), subjektivní zkušenosti, chování (*James Watson*), vědomí (*René Descartes*, *Wilhelm Wundt*), nevědomí (*Sigmund Freud*)

Obory psychologie

- **základní obory:**
 - obecná psychologie:
 - shrnuje poznatky o nejobecnějších zákonitostech psychických jevů, věnuje se metodice výzkumu
 - psychologie osobnosti:
 - struktura (inteligence, temperament) a dynamika (konflikty, frustrace, stres) osobnosti
 - vývojová psychologie:
 - ontogenetický vývoj (od prenatální fáze až po smrt) – co je úkolem v daném období apod.
 - sociální psychologie
 - člověk ve skupině, chování, modely chování, pozice ve skupině
 - psychopatologie
 - patologické = nezdravé
 - úchylky, nestandardní postoje a chování

- **aplikované obory:**
 - psychologie se dá aplikovat na různé obory činnosti
 - pedagogická, klinická (*psychodiagnostika, psychoterapie*), poradenská, forenzní, sportu, umění, práce, organizace, reklamy, obchodu, ...

Metody psychologie

- **metoda:** vědecký postup, který umožňuje získat nové poznatky
- **POZOROVÁNÍ:**
 - vědecká metoda
 - zúčastněně (*přítomnost pozorovatele může způsobit, že se pozorovaný chová jinak než obvykle*) a nezúčastněně; příležitostné a systematické; jedna či více osob
 - psycholog cíleně nezasahuje do dění
- **EXPERIMENT:**
 - psycholog záměrně (cíleně) zasahuje do dění
 - umožňuje ověřovat hypotézy nebo budovat nové teorie
 - je možné je opakovat s jinými osobami: tím lze kontrolovat platnost výsledku
 - v přirozeném prostředí nebo v laboratoři
 - Milgramův experiment: učitel – žák (elektrické šoky; přes 60 % lidí je ochotno člověka i zabít, když mu to autorita přikáže)
 - Ashův experiment: konformita (1 čára na jednom obrázku, 3 na dalším – které jsou stejné?)
 - Zimbardův experiment: vězeňský/Standfordský experiment (kde se v nás bere zlo; jak se chová člověk s mocí; zlo není primárně v člověku, ale najde se v něm v situaci, kdy mu to systém umožní)
- **DALŠÍ METODY:**
 - explorační metody:
 - zjišťující metody
 - sociometrie (*analýza vztahů ve skupině; seznam lidí – kdo je oblíbený, kamarád, outsider, vůdce*), obsahová analýza (*výskyt nějakých témat – literatura, tisk – a změny jejich pojetí např. v čase; pojmání sexu, zkoumání jednoho autora*)
 - standardizované psychodiagnostické metody:
 - inteligenční testy, osobnostní dotazníky
 - projektivní techniky:
 - do něčeho se projektujeme
 - Rorschachův test (inkoustové skvrny)
 - introspekce: sebezpozorování
 - kazuistika:
 - *casus* (případ)
 - uplatnění v psychoanalýze: Freud zkoumal lidi, kteří trpěli neurózou, a nejznámější případy popsal
 - funguje to jako precedens (psychologové zkoumají podobné příznaky a pak postupují obdobně)

Směry

VZNIK PSYCHOLOGIE

Počátky psychologie

- od nejstarších dob po 19. století: pojetí duše jako zvláštní substance
 - vlivem přírodních věd postupně opuštěno
 - později: duševní život dáván do souvislosti s činností mozku (*Alkmaion, 5. století; dával do souvislosti závislost změn duševního života člověka s poraněním mozku*)
 - první soustavné pojednání o duši: Aristoteles (*O duši*)

Psychologie jako samostatná věda

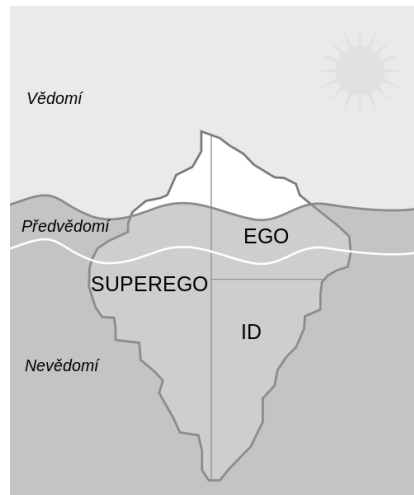
- **Wilhem Wundt**: 1879, Lipsko
 - zakladatel psychologie v Evropě
 - uskutečnil se svými studenty první pokus, který se zabýval vnímáním
 - experimentální psychologická laboratoř: postupně ohlas, později vznik univerzitního psychologického institutu
 - nemá žádné ústřední téma, prosazuje introspekci, zdůrazňuje psychofyzický paralelismus, experimentální psychologie
- **William James** (1842-1910)
 - zakladatel psychologie v Americě
 - představitel pragmatismus (co je užitečné = dobré; otázky dobra a zla ho nezajímají), pedagogická psychologie, dílo *Principy psychologie*, emoce podle něj pramení z fyzických pocitů (vidíme medvěda – zrychlí se dech, zvýší se adrenalin, máme strach)
 - domníval se, že psychologie je věda o stavech vědomí
 - myšlenka o proudu vědomí: v moderní literatuře (Marcel Proust, Virginia Woolfová, James Joyce)
 - vnesl do psychologie pojmy: sebevědomí, sebehodnocení; nepracoval systematicky, nezaložil žádnou školu

HLUBINNÁ (DYNAMICKÁ) PSYCHOLOGIE

Psychoanalýza

- psychoterapeutická metoda, která se využívala k léčení neurózy
 - dříve: řešil se hlavně sex (Freud)
 - neurózy jsou spojovány s tlakem doby na úspěch, výkon, prestiž, ...
- **Sigmund Freud** (1856-1939):
 - židovského původu, německy mluvící, narodil se na Moravě a zemřel v Londýně (prchl před nacisty), většinu života strávil ve Vídni
 - zabýval se *léčením neuróz a hysterie* – vytvořil *psychoanalýzu*
 - psychoanalýza:
 - psychika je ovlivňována především nevědomím, hlavním motivačním činitelem je touha po slasti: libido (sexuální/pohlavní pud; palivo psychického systému)
 - vývoj libida:
 - 1) orální období (*do 18 měsíců; sajeme mléko od matky; erotogenní zóna: ústa; zvrtnutí = orální fixace [alkoholismus, drogy]*)
 - 2) anální období (*do dvou let; zadržování a vypouštění stolice – nácvik čistoty – pokoření/hrdost; zvrtnutí = nepořádek, lakota*)

- 3) falické období (3-5 let; významné jsou genitálie; oidipovský, Elektrín a kastroční komplex)
- 4) latence (6-12 let; latentní = skryté; sexuální přání upozaděny)
- 5) genitální období (puberta, adolescence; cílem je ustanovení pevné identity – i sexuální; závěr: navázání intimního vztahu – nová volba mimo rámec rodiny; objevují se homosexuální tendence, pokud nějaké jsou)
- topografický model psychiky:
 - tři vrstvy – vědomí (vázáno na vnímání; plně uvědomělá a nejmenší část), předvědomí (zapomenuté, ale vybavitelné myšlenky), nevědomí (nejrozsáhlejší a vědomí nepřístupná část; změt neorganizovaných představ; vytěsňeny myšlenky a city, které by byly při uvědomění zraňující, ponižující apod.; co je nevědomé, má stálou tendenci stát se vědomým – psychika musí vynakládat energii – lidé, kteří toho mnoho vytěsnili = často unavení)
- strukturální model psychiky (struktura osobnosti):
 - Ego, Superego, Id
 - **ID:** ono – část nevědomí; nemůžeme ovlivňovat; hybná síla osobnosti; iracionální; nebere ohled na realitu; cíl: okamžité uspokojení přání; řídí se principem slasti; dospělý člověk by tohle měl umět ovládat, děti to neumí
 - **EGO:** já – slučuje se zde část vědomá, předvědomá i nevědomá; řídí se principem reality (*neukradnu hračku, i když ji chci*); racionální; sebezáchovná funkce; vzniká z části Id při interakci s okolím
 - **SUPEREGO:** nadjá – část nevědomí; vytvořeno v průběhu socializace z konfliktů; moralizující síla; zdroj nevědomého pocitu viny a vnitřní tísně; perfekcionista – vysoké superego, potencionální zločinci – nízké superego
- metoda volné asociace (Freudova pohovka; pacient mluví o tom, co jim právě běží hlavou), výklad snů

Analytická psychologie

- **Carl Gustav Jung** (1875-1951):
 - Švýcarsko; zakladatel analytické psychologie; tři roky v čele Mezinárodní psychoanalytické společnosti
 - rozdíl od Freuda: sexuální pudy nejsou určující; nevědomí + *kolektivní nevědomí*
 - lidská osobnost: **psyché** – 4 subsystemy (kolektivní nevědomí, osobní nevědomí [viz Freud], vědomí [ego; viz Freud], já [*das Selbst*; propojuje oblast vědomí s nevědomím; základ psyché])

- kollektivní nevědomí: zdrojem energie, moudrost předků, zkušenost kolektivu; část nevědomí obohacená o pozitivní i negativní zkušenosti mnoha předchozích generací; zděděná moudrost
- archetypy: obecně platný skrytý princip, který ovlivňuje z hloubi nevědomí naše vědomí, chování, prožívání; pohádky, báje, mýty – navzájem se podobají, i když lidé žili na jiných kontinentech (*animus – princip mužství v ženě; anima – princip ženství v muži; persona – maska a stín – neodhalíme se úplně*)
- zavedl pojmy introvert, extrovert
- ego-obranné mechanismy
 - duševní energie se přesouvá z jednoho subsystému do druhého
 - nevědomě se popereme se zážitkem, který nás drtí
 - např. vytěsnění, sublimace (*pudovou energii transformujeme do vyšší energie; vznikne obraz, věda, román apod.*), symbolizace (*vypouštění energie v rámci nějakého rituálu; kostel, fotbal, tanec*), racionalizace (*za pětku může učitelka*), projekce (*jsem lakomý – pohádám se s někým – ten někdo je lakomý*), rezignace, ...

Individuální psychologie

- **Alfred Adler (1870-1937)**:
 - Žid, žil ve Vídni, představitel druhé vídeňské školy, působil v Psychologické společnosti (pak ho vyhodili)
 - zkoumání orgánové méněcennosti: mnozí jeho pacienti – akrobaté; tělesná síla kompenzuje nějakou jinou slabinu v organismu
 - pocity méněcennosti a usilování o nadřazenost:
 - když se narodí dítě – slabost – cítí se méněcenné: méněcennost = situace nedostatku
 - *usilování o nadřazenost*:
 - chceme z nedostatku udělat dostatek
 - zdravé: růst osobnosti; nezdravé: regresivní projevy
 - sobecké (antisociální) usilování o nadřazenost:
 - rozmazlené dítě (pocit křivdy)
 - nechtěné dítě (nikomu nevěří)
 - sociální cit:
 - vyvíjí se v dětství
 - „Vidět očima druhého, slyšet ušima druhého, cítit srdcem druhého.“
 - psychosomatický vztah (problém na psychice se projeví na těle)
 - sourozenecké pořadí (nejstarší, prostřední a nejmladší dítě – každý jiné problémy)

Neopsychoanalýza

- kulturní psychoanalýza
 - rozhodující nejsou pudové tendence, ale sociální faktory a prostředí
- **Karen Horneyová (1885-1952)**:
 - americká psycholožka a psychiatricka, německého původu, feministická psychologie
 - rozhodující úlohu mají zážitky z dětství
 - základní úzkost: zakotvena v sociálních faktorech prostředí dítěte
 - dítě si proti ní vytváří sociální obranu – má podobu přístupu k okolnímu světu a lidem (ten přístup přetrvává až do dospělosti)

- dítě se narodí do světa plného problémů (rodiče, škola) – pokud hodně problémů – nejistota, zranitelnost, přecitlivělost – *pocit osamělosti a bezmocnosti v nepřátelském světě*
- vztahy s druhými lidmi
 - interpersonální/mezilidské vztahy
 - tři pohyby – k lidem, proti lidem, od lidí
 - k lidem (*snaží se získat dobrou vůli ostatní; když je hlavní – závislost na rodičích, přítelovi, neschopnost žít vlastní život, slepá oddanost*)
 - proti lidem (*nedůvěra ke společnosti; agresivní chování; chceme mít navrch a porazit ostatní; když je hlavní – neustále agresivní a nezvladatelný*)
 - od lidí (*nechce k nim patřit ani s nimi bojovat; děti, co se moc učí a vyhýbají se vrstevníkům; když je hlavní – vyhýbání se vztahům s lidmi*)
- neurotické potřeby dospělých:
 - pokračování sociálních postojů z dětství
 - např. dospělý potřebuje, aby ostatní jeho chování schvalovali
 - vyznačuje se *nutkavostí* (musíme pořád něco dělat, i když to nemá logický smysl)
 - potřeba náklonnosti, schválení, moci, prestiže, obdivu, výkonu, nezávislosti, dokonalosti, partnera, ...
- uznává psychoterapii, ale zdůrazňuje *potřebu svépomoci*

PŘÍRODOVĚDNĚ ORIENTOVANÉ SMĚRY

Behaviorismus

- dominance ve 20. letech 20. století
- považuje psychologii za experimentální objektivní přírodní vědu
 - experimentální – založena na experimentu
 - objektivní – lze dojít k objektivně platným závěrům
- **cíl:** předpovídání a ovládání chování; nezajímá se o vědomí a ani ho nezkoumá
- odmítá introspekci, zkoumá podmíněné reflexy (Pavlov)
- **John B. Watson** (1879-1958):
 - Američan, vycházel z vědců (Pavlov)
 - vztah stimulu a reakce:
 - vzorec S-R
 - myš na páčce – sešlápne: dobrota/elektrošok = naučí se nešlapat
 - pokus s malým Albertem:
 - miminko
 - hypotéza: v člověku se dá vypěstovat strach, radost apod., tím, že se stimuluje
 - zkoumal podmíněné reflexy na devítiměsíčním miminku (pokus s krysou)

Neobehaviorismus

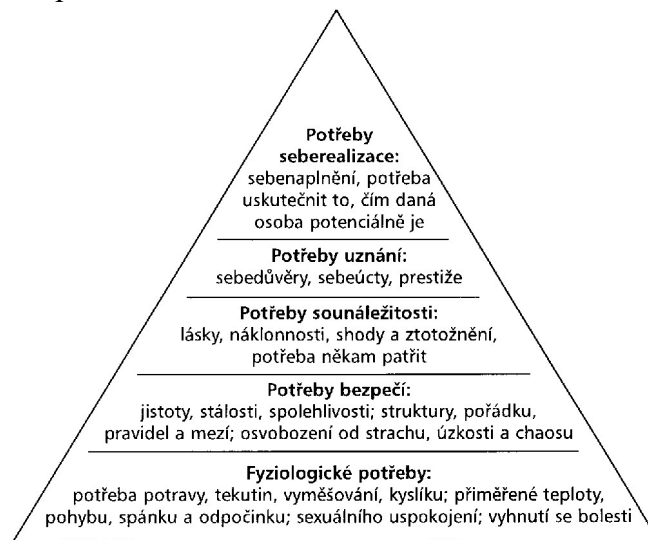
- některé teze behaviorismu – neudržitelné
 - S-R nemůže platit pořád – nikdo není stejný, jiné nálady apod. – s tím ta rovnice nepočítá
 - přidává se proměnná – S-O-R
- **B. F. Skinner**
 - Američan, extravagantní, sebestředný

- ovlivnil psychologický výzkum, oblast vzdělávání a psychoterapii
- operantní podmiňování – způsob učení hlavně u malých dětí a zvířat

HUMANISTICKY ORIENTOVANÉ SMĚRY

Humanistická psychologie

- **Abraham Maslow (1908-1970):**
 - Američan, Žid, spojuje filozofii a psychologii
 - holistický (celostní) přístup:
 - když člověka něco trápí fyzicky, může mít problém i psychicky
 - celostní medicína – lékař se zajímá nejen o fyzický stav, ale i o psychický
 - humanistická psychologie – alternativa k psychoanalýze a behaviorismu
 - pojem seberealizace – snaha o realizaci a růst člověka
 - Maslowova pyramida potřeb:
 - uspokojenost nižších potřeb otvírá zaměřenost na potřeby vyššího stupně

- D-láska a B-láska
 - D: nedostatková; Já, já, já, jenom já!
 - B: vážíme si druhých i sami sebe

Kognitivní psychologie

- vznik v USA v 2. polovině 20. století
- zdůrazňuje poznávání, myšlení, intelekt, mentální schopnosti a dovednosti
- **zakladatel:** U. R. G. Neisser
- **představitelé:** Tolman, Piaget, Kelly, Miller, Chomský

Gestaltismus

- tvarová psychologie
- Wertheimer, Köhler, Ehrenfels

MODERNÍ SMĚRY

Logoterapie

- **Viktor Emanuel Frankl (1905-1997):**
 - Žid, rakouský neurolog, psychiatr, třetí vídeňská škola, byl v Osvětimi – po návratu z koncentračních táborů vydal knihu *A přesto říci životu ano*

- logoterapie:
 - psychoterapeutická metoda
 - základní lidská potřeba = touha po smyslu
 - pokud není uspokojena – pochyby o životě, deprese, neuróza, sebevražda
- hledání smyslu:
 - ve vykonání činu (*hrdinský čin; práce, která má pro nás smysl*)
 - opravdový zážitek (*přežitím hodnoty; láska k člověku, světu, práci*)
 - utrpení (*proměna utrpení ve vítězství*)
- nedělní neuróza:
 - forma úzkosti
 - člověk přes týden pracuje a pak nestíhá moc přemýšlet – víkendu má volno, zjistí, že nemá smysl života a nemá co dělat – nuda, apatie
 - existenciální vakuum
 - pochyby o životě
 - najednou nemáme smysl
 - nemáme nic v ruce a nevíme co s tím
 - může vést i k sebevraždě

2. Podstata lidské psychiky

Fyziologické mechanismy lidské psychiky. Determinace psychiky. Třídění psychických jevů, jejich rozlišení a význam pro činnosti člověka.

- **psychika:** schopnost živé hmoty reagovat na podráždění a schopnost organismu odrazet svými stavy okolní realitu a reagovat na ní
- vývoje jedince je určen zráním a učením
- osobnost člověka je vždy průsečíkem **vnitřních dispozic a vnějších vlivů**
- vývoj člověka v psychické rovině: vývoj od impulzivity k racionalitě a od egocentrismu k alocentrismu (*schopnost přesahu; nemyslíme jen na sebe, ale i na vyšší hodnoty*)
- sebepojetí jedince má dva aspekty: reálné já (*jak vnímáme sebe, za koho se považujeme; podceňování, nahodnocení*), ideální já

Determinace psychiky

BIOLOGICKÁ DETERMINACE

- má největší podíl na temperamentu a inteligenci (*rozum, fantazie a inteligence jsou nám dány přírodou*)
- **evolučně preformované programy chování (EPPCH)**
 - evoluce nás předělává, programuje
 - vrozené reflexy, potřeby k životu (*potrava, obranné reflexy*), vrozené mechanismy učení (*podmiňování*), využívání zkušeností, přizpůsobení měnícím se životním podmínkám, instinktivní tendence, (*agrese, obrana osobního teritoria, sexuální reakce*)
- **dědičnost:** přenos vlastností z jedné generace na druhou
 - přenos obstarávají geny – vznik při splynutí pohlavních buněk (*gamety*) → předává se genetická informace
 - soubor předávaných genů = genotyp
 - vrozený komplex zděděných vlastností
 - barva očí, stavba těla, stavba nervové soustavy, vlasy, ...

SOCIOKULTURNÍ DETERMINACE

- dána procesem **socializace:** začleňování jedince do společnosti
 - osvojování si vzorců chování, sociálních rolí, norem, hodnot
 - učíme se rozumět společnosti a symbolům
- socializace probíhá celý život
 - *primární socializace:* dětství (rané období; důležitou roli má matka)
 - *sekundární socializace:* vrstevnické kolektivy
- **bazální osobnost:** vytváří se v rámci primární socializace (*bazální = základní; matka v něm vytvoří buď pocit bazální jistoty, nebo bazální nejistoty*)
- **mechanismy sociálního učení:**
 - = soubor forem učení, ve kterých si jedinec v interakci s okolím osvojuje předpoklady pro život ve společnosti

- nápodoba (*pozorování svého okolí; nevědomky napodobujeme*), posilování (*zpevňování; odměna x trest*), identifikace (*ztotožnění se vzorem*), observace (*dítě pozoruje případy, kdy je odměněn nebo potrestán někdo jiný*)

Fyziologické mechanismy psychiky

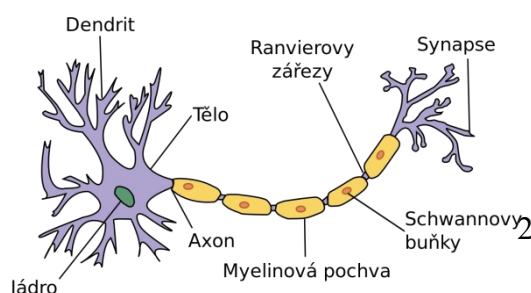
- instinktivní chování, uspokojování základních biologických potřeb, vznik emocí
- **mechanismy interakce s prostředím:**
 - **instinkty:**
 - vrozené, geneticky determinované reakce či spoje
 - nepodmíněné reflexy
 - **učení:**
 - tvoření nových spojů či reakcí
 - podmiňování, vlastní návyky, zkušenosti
 - **intelekt:**
 - myšlení, vhled
 - umožňuje nám vyrovnat se s náročnějšími situacemi

HORMONÁLNÍ SOUSTAVA

- hladina má vliv na chování a duševní vývoj člověka
- **žlázy s vnitřní sekrecí:** hypofýza (*podvěsek mozkový; prolaktin, melatonin, tyroxin, kalcitonin; produkuje hormony, které řídí činnost ostatních endokrinních žláz*), epifýza, štítná žláza, příštítná tělíska, nadledvinky, pohlavní žlázy, brzlík
- **hormony:** endorfin (šťěstí), somatotropin (růst), melanotropin (pigment), inzulin (glukóza), glukagon (glukóza)

NERVOVÁ SOUSTAVA

- řídí a koordinuje činnost orgánů a celého organismu; reakce organismu na změny vnitřního i vnějšího prostředí (receptory)
- **základní jednotka:** neuron (nervová buňka)
- **periferní nervový systém:**
 - svazky nervových vláken, které vedou do těl buněk v CNS
 - spojení mozku a míchy s ostatními částmi těla
 - nervová vlákna motorická (*odstředivá*) – vzruch ke svalům
 - nervová vlákna senzitivní (*dostředivá*) – vzruch k buňkám CNS
- **centrální nervový systém:**
 - reaktivnost, plastičnost
 - mozek, mícha
- **autonomní systém:** reguluje fungování žláz a hladkého svalstva
- vegetativní nervy (jsou všude v těle): **sympatikus** (*aktivuje se při náročných situacích; člověk je naprogramován tak, aby na nebezpečí buď zaútočil, nebo utekl; činnost srdce zrychluje sympatikus + třeba červené tváře apod.; jde z hrudní a bederní části do celého těla*) a **parasympatikus** (*dominuje v období klidu; podporuje trávení a obnovu energetických/neurotických zdrojů; jde z mozku a z úplně spodní části míchy*)

- **neuron:** základní stavební jednotka nervové soustavy vedoucí vzruchy
 - buněčné tělo s **výběžky** (*dendrity – krátké a dostředivé; axony – dlouhé a*

odstředivé) + Gliové buňky (*ochrana*) + synpse (*místa styku mezi neurony určená dědičností; dochází k přenosu signálu pomocí neurotransmiterů – nervových přenašečů*)

- **CENTRÁLNÍ SOUSTAVA:** mícha + mozek
 - přijímání a zpracování informací z celého organismu, řízení činnosti výkonných orgánů
 - **mozek:**
 - zadní mozek:
 - *prodloužená mícha:* dýchání, spánek, reflex vzpřímeného držení těla, polykání, práce cév, kontrola činnosti srdce
 - *mozeček:* koordinace pohybů, rovnováha
 - střední mozek: reflexy
 - mezimozek:
 - *talamus:* spolupráce s retikulární soustavou, limbickým systémem a mozkovou kůrou
 - *hypotalamus:* řízení hypofýzy
 - koncový mozek:
 - vnímání, záměrné pohyby, řeč, myšlení, rozhodování, kontrola cílevědomé činnosti
 - retikulární formace mozkového kmene (*probuzení, udržování bdělého stavu a pozornosti*), limbický systém (*řízení endokrinní soustavy a homeostázy, instinkty, příjem potravy, sexuální chování, emoce*)

REFLEXY

- **reflex:** základní funkční prvek nervové soustavy a neměnná odpověď organismu na dráždění receptorů zprostředkovaná reflexním obloukem
- **reflexní oblouk:** čidlo (*receptor*) + dostředivé dráhy (*do centra*) + centrum (*zpracovává vzruchy*) + odstředivé dráhy (*do výkonného orgánu*)
- **typy reflexů:**
 - nepodmíněné (vrozené):
 - automatické a vrozené reakce
 - probíhají vždy po stejné dráze
 - na týž podnět je vždy stejná reakce
 - trvají po celý život; některé se mohou utlumit
 - podmíněné (získané):
 - dočasné a situacemi posilované; učením získané (*klasické, operantní*)
 - adaptace na měnící se podmínky
 - dočasná nervová spojení
 - na týž podnět jsou různé reakce
 - vznik a zánik během života; individuální
 - podmínkou pro vytváření je paměť (krátkodobá, dlouhodobá)
 - paměťové stopy se vytváří při procesu **učení**

Psychické jevy

- **dělení:**
 - 1) psychické procesy
 - poznávací procesy (*vnímání, myšlení, fantazie, představy*)
 - paměťové procesy (*paměť*)

- motivační procesy (*citové – vztah a přístup k problému; volní – týkají se vůle, ochota překonávat překážky, vytrvalost*)
- 2) psychické stavy
 - stavy pozornosti (*soustředěnost*)
 - citové stavy (*nálady*)
- 3) psychické vlastnosti
 - schopnosti, rysy osobnosti, temperament, charakter

PSYCHICKÉ PROCESY

- strukturované, výběrové, konstantní

Vnímání

- = percepce
- = subjektivní odraz objektivní reality v našem vědomí prostřednictvím receptorů
- zachycuje, co v daný okamžik působí na smysly; informuje o vnějším i vnitřním světě; umožňuje orientaci v prostředí (*resp. v aktuální situaci*); adaptivní proces (*umožňuje jedinci přizpůsobit se prostředí*)
- **pojmy:** recepce (*schopnost přijímat podněty smyslový orgány*), percepce (*schopnost nervového systému uvědomovat si podněty*), apercepce (*schopnost nervového systému rozpoznávat a diferencovat podněty*)
- výsledkem vnímání jsou počítky a vjemy
- **POČÍTEK:** nejjednodušší element našeho vnímání
 - základní materiál pro složitější procesy (*paměť, myšlení*)
 - nejsme schopni vnímat počítky odděleně (*nejde vnímat jen barvu a ne tvar*) → počítky se skládají ve vjemy
- **VJEMY:** celky zahrnující smyslová data různých modalit
 - obrazy objektů vnějšího světa
- **fáze vnímání:**
 - 1) analytická:
 - smyslová analýza
 - pomocí smyslu analyzujeme, dochází k podráždění, vede do nervové soustavy
 - 2) mozková analýza (subfáze):
 - vznikají konkrétní počítky
 - 3) mozková:
 - dochází ke spojení jednotlivých počítků v jeden celek – vjem
- **vlastnosti vnímání:**
 - 1) zaměřenost:
 - zaměřuji se na figuru – co nebo koho si vyberu
 - záleží na činitelích – věk, city
 - 2) výběrovost:
 - vybírám si, co na sebe nechám působit
 - prevence přetížení
 - 3) strukturovanost:
 - každý podnět vnímáme jako strukturu
 - židle = nohy + sedátko + opěrátka
 - 4) konstantnost:
 - podnět vnímáme stejně i v jiné poloze
- zákonitostmi vnímání se zabýval především **gestaltismus**

- tvarová psychologie
- celek je více než souhrn částí – vytváří tvar (*Gestalt*), jehož uspořádání podléhá určitým pravidlům (*Gestalt zákony; zákon pregnantnosti, doplnění dobrého tvaru, uzavřenosti, blízkosti*)
- **zkreslené vnímání:** halucinace (*různá příčina; když organismus není běžný – vysoké teploty, otrava, alkohol, drogy, duševní choroby*), iluze

Představy

- „Představa je reprodukováný obraz předmětu založený na naší předchozí zkušenosti.“ (S. L. Rubinštejn)
- na základě zkušenosti si můžeme něco představit (*pokud si to vymyslíme, není to na základě zkušenosti a je to fantazie, ne představa*)
- **druhy představ:** zrakové, sluchové, pohybu; objektové; obecné představy; odvozené představy; představové komplexy; fantazijní představy a sny
- **funkce představ:**
 - neustále doplňují a střídají naše vnímání (*vědomí osciluje mezi představami a vjemy*)
 - umožňují návrat do minulosti (*vzpomínky*) i cestu do budoucnosti (*plánování, očekávání*)
 - umožňují odpoutat se od přítomnosti (*alternativa stávajícího*)
- asociace představ (*spojeny s učením a pamětí; mají psychodiagnostickou hodnotu*)

Fantazie

- = schopnost člověka spatřovat věci v jiných souvislostech, než je obvyklé
- kompenzace toho, že jsme málo instinktivně vybavení
- určitý druh představ, které jsou ale originálně kombinovány
- **funkce:** tvořivá (*ve všech oborech činnosti*), úniková (*kompenzace reálného*)

Myšlení

- = schopnost jít za vnímané (*jít za informace, které máme k dispozici*)
- motorické, imaginativní, propoziční
- souvisí s uměním předvídat a s poznáním možností; je projevem dokonalejší adaptace na životní podmínky; dispozicí myšlení je inteligence; vyvíjí se od názorového k pojmově logickému (abstraktnímu); vychází z vědění (*vycházíme ze zásoby informací, tu analyzujeme*); má systémovou povahu (*spjato s dalšími subsystémy – paměť, emoce, motivace*)
- **cíl:** řešit problém (*instinktivně; metoda pokus-omyl; pomocí algoritmu; tvůrčí přístup; nejvyšší forma: abstrakce*)
- **myšlenkové operace:** analýza, syntéza (*shrnutí, skládání*), zobecnění (*generalizace*), srovnávání (*komparace*), indukce (*od konkrétního k obecnému*), dedukce (*opak indukce; od obecného ke konkrétnímu*)
- **vlastnosti myšlení:** kreativní, povrchní, konvenční, strnulé, ...

Paměť

- = schopnost organismu přijímat, uchovávat a vybavovat předchozí zkušenosti
- nezbytná podmínka adaptace; jeden z funkčních systémů mozku (*jako emoce, motorika*)
- **determinanty:** síla podnětu, emoce, schopnost soustředění (koncentrace), nálada
- **základní schopnosti:** ukládat, udržet, fixovat, nepozměnit, vybavit si
- **fylogenetická paměť:**

- paměť člověka jako druhu
- nepodmíněné reflexy, instinkty
- **ontogenetická paměť:**
 - deklarativní: uvědomovaná, explicitní
 - verbální/neverbální
 - co se nám přihodilo, události (letopočty, jména, pojmy)
 - 1. *sémantická složka*
 - informace získané určitými specifickými zkušenostmi
 - slovně si uvědomujeme informace
 - 2. *epizodická složka*
 - kontextová
 - vzpomínky na události
 - pamatujeme si kontexty, události, co se nám přihodilo, ...
 - nedeklarativní: procedurální, implicitní
 - není zřetelně uvědomovaná
 - vývojově stará paměť
 - paměťové obsahy obsažené v různých dovednostech
 - řízení automobilu, chození, tanec, ...
 - krátkodobá
 - jen několik vteřin
 - 5-9 znaků
 - dlouhodobá
 - má strukturální podklad
 - ve stáří se snižuje počet spojů [dendritů] – ubývá paměti
- **poruchy paměti:**
 - hypomnézie
 - u starých; ale i vliv únavy, farmak, toxinů
 - např. demence
 - sniží se paměťová výkonnost
 - amnézie
 - úplná X částečná
 - pseudologia phantastica
 - bájeví lhavost, „Syndrom barona Prášila“
 - lidé říkají nepravdu a sami tomu často věří
 - u hysterických lidí a u dětí
- křivka zapomínání: Herman Ebbinghaus (*nejvíce toho zapomeneme bezprostředně po naučení*)

PSYCHICKÉ STAVY

Pozornost

- = psychická funkce/schopnost zaměřeně vybírat určité vjemy z komplexu vnímaných podnětů (*zaměřené vnímání*)
- **charakteristiky:**

- 1) koncentrace (intenzita zaměření)
- 2) kapacita (ukazatel extenzity pozornosti; počet vjemů, které můžeme současně sledovat)
- 3) tenacita (stálost, vytrvalost)
- 4) irabilita (práh intenzity podnětů schopných vázat pozornost; nevnímáme hluk; někomu stačí málo a už se nemůže soustředit)
- 5) vigilita (schopnost distribuce koncentrace – jak jsme schopni ji rozprostřít; souvisí s kapacitou)

Emoce

- = spontánní reakce na určité vnitřní a vnější podněty, které působí aktuálně a mohou vyvolávat očekávání spojená s určitými představami
- spontánní, subjektivní, aktuální
- odpovídá za ně limbický systém v CNS
- jsou **komplexním jevem**
 - spojení pocitů, fyziologických reakcí (*dochází k fyziologickému nabuzení a motorickým projevům; výraz obličeje, gesta, postoje, napětí svalstva; projevy: křičíme, mračíme se, smějeme se*)
- mají selektující a tonizující vliv (*vyvolávají pozornost; posilují to, co souvisí s daným stavem vzrušení*)
- podstatou emocí je hodnocení projevů a situací (*jsou vždy subjektivní*); mohou být nakažlivé; vznikají, když subjekt nemůže reagovat na situace (*nové a nezvyklé situace*)
- behavioristé: emoce mají dezintegrující vliv na člověka (*nejednáme racionálně*)
- **emocionální faktory**: sociální kontakty, nenocionální události (*životní podmínky, vlastní imaginace, velké a zásadní události*)

↓ o tomhle se mluví pak ve třetí otázce, je to tady jen kvůli dělení (aby byl systém kompletní)

PSYCHICKÉ VLASTNOSTI

- schopnosti, temperament, charakter

Schopnosti

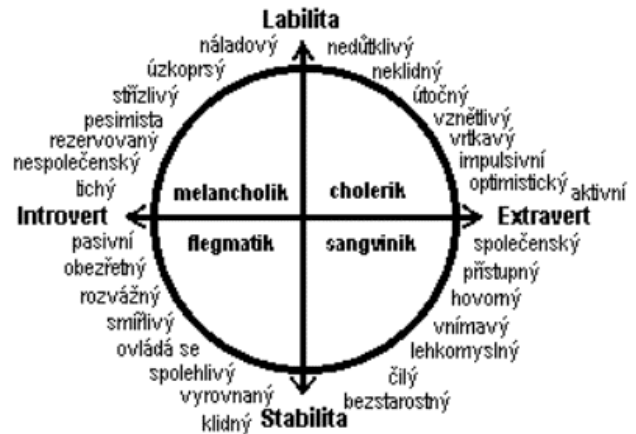
- = psychofyzické dispozice k výkonu (*máme nějaké vrozené dispozice, které jsou sociálně rozvíjené*)
- **rozvinutá osobnost**: spojí nadání (*talent – mimořádné nadání/schopnost*) s motivací v činnosti

Temperament

- = dispozice ke vzrušivosti; biochemické vyladění osobnosti
 - nesouvisí s výchovou, ale s vnitřním světem (hormony, nervová soustava)
- má **tři dimenze**: emocionalitu, aktivnost či pasivitu, hloubku reakce a její odezdění
- **TYPOLOGIE OSOBNOSTI**:
 - **Hippokratova typologie temperamentu**:
 - Hippokratés – starověký lékař
 - podle převažující tekutiny v těle – hlen (*flegmatik*), žluč (*choleric*), krev (*sangvinik*), černá žluč (*melancholik*)
 - **typologie Carla Gustava Junga**
 - extrovert (*extravert*):
 - ¾ lidí

- hovorní lidé; mají rádi společnost; čerpají energii z okolního světa; stresuje a vyčerpává je klid a nedostatek vnějších podnětů
- introvert:
 - zbylá ¼ lidí
 - mají rádi své soukromí; pobyt ve společnosti je zatěžuje, je pro ně náročný; větší nadání na tvůrčí činnosti a programování
- **Eysenckova typologie:**
 - labilita: náladovost, nedostatek sebeovládání, malá sebejistota, nadměrná vzrušivost i na podněty menší intenzity, společenská plachost, neklid
 - stabilita: opak lability
 - rozlišil 4 základní typy osobností
 - temperamentové typy se liší rychlostí a intenzitou reakcí člověka na různé podněty, délkou trvání reakcí a projevem prožívaného navenek
- **typologie Ernsta Kretschmera:**
 - vychází ze vztahu mezi tělesnou konstitucí a temperamentem (*navazuje na Hippokrata*)
 - podle rysů těla vypracoval typologii osobností a nemocí, které tyto osobnosti ohrožují (*je to pochybné*)
 - 3 typy:
 - pyknik: cyklotymní typ
 - menší zakulacená postava, slabé svalstvo, kulatá hlava, vyklenuté břicho
 - střídá nálady, otevřený, společenský, realistický
 - ohrožen maniodepresivními duševními onemocněními
 - astenik: schizotymní typ
 - vysoký, štíhlý, málo svalů, ostrý profil
 - uzavřený, jednostranně zaměřený, idealista, málo přizpůsobivý
 - ohrožen schizofrenií (*bludné představy, halucinace, rozpad osobnosti*)
 - atletik: viskózní typ
 - silně vyvinutá kostra, výrazné svalstvo, široký hrudník, menší lebka s protáhlým obličejem
 - kladný, přizpůsobivý, těžkopádný
 - sklony k epilepsii

Eysenckovo typologické schéma

Charakter

- *charassein* [řeč.] = vryt, vyrýt, vytisknout, zářez

- = soubor vlastností, které řídí naše jednání podle určitých společenských požadavků; subsystém, který kontroluje a reguluje jedincovo chování podle společenských a morálních norem; **zhodnocená osobnost** (*Gordon Willard Allport*)
- = tendence chovat se nějakým způsobem v dané situaci; upevněná soustava motivů a hodnot (*je ovlivněn našimi motivy a systémem hodnot*)
- utváří se v průběhu vývoje (*začíná kolem 3. roku; souvisí s procesem sebeuvědomování; dochází ke zvnitřňování norem – přijmeme nějaké normy za své*)
- ukazatel: co by člověk dělal, kdyby věděl, že na to nikdy nikdo nepřijde (*o našem charakteru vypovídá naše jednání*)
- spjatý s ostatními subsystémy (*temperament, motivace, intelekt, schopnosti*)
- charakter **vtiskuje ráz** celému našemu chování
 - je to povahové jádro osobnosti
 - ve vztahu k sobě, k společnosti, k práci a k vůli
- je do velké míry determinován sociálně
 - největší vliv na nás mají: procesy učení, výchova, rodina, škola, společnost a později sebevýchova a autoregulace
- **zralý charakter**: svědomitost, vytrvalost, kontrola afektů, samostatnost, nezávislost na tlaku konvencí, láska a úcta k druhým, respektování oprávněných zájmů druhých, vztah k duchovním hodnotám, kultuře, k přírodě, způsobilost chránit slabší, občanská statečnost, vztah k práci, ...
- **nezralý charakter**: dělá, co je pro něj momentálně výhodné
- **sebehodnocení, sebedůvěra**: životní hodnoty
 - aby člověk mohl spokojeně žít, potřebuje mít částečnou jistotu, že jeho existence má smysl, má svou důležitost a hodnotu (*vlastnost, kterou člověk přisuzuje určitému objektu, předmětu či činnosti*)
 - stádia sebehodnocení:
 - 1) člověk se chce odlišit
 - 2) člověk touží po přijatelném veřejném mínění o něm
 - 3) člověku jde hlavně o čest
 - 4) autonomní já (*člověk najde sám sebe; projev vyvráté osobnosti*)
- **vztah člověka k práci**:
 - pracovitost, důkladnost, přesnost, spolehlivost, zodpovědnost, nepřesnost, povalečství, vytrvalost, iniciativa, tvořivost, ...
 - Murray McGregor: rozdělil lidi na typ X a Y
 - typ X: motivují ho spíše ostatní (*nemá práci rád a vyhýbá se jí*)
 - typ Y: má pocit zodpovědnosti (*schopnost sebmotivace a sebekontroly; nesnášejí manipulativní vedení celé práce*)
 - + to ovlivňuje temperament – cholerik pracuje hodně, aktivně; melancholik je pomalý, pracovitý
- **vůle**: souvisí s volnými vlastnostmi
 - spolu s myšlením vytvářejí vyšší vrstvu osobnosti
 - souvisí to s tím, do jaké míry se člověk nechá ovládat afekty, náladami, pudovou stránkou
 - základní vlastnosti vůle: cílevědomost, samostatnost, schopnost vytrvat, rozhodnost, zásadovost
 - silná vůle: máme uvědomělé motivy chování (*cílevědomost – jsme schopni své závěry dovést k cíli*)
 - negativní i pozitivní dopad (záleží na míře)

- **výkon:** lidé se v kvantitě a kvalitě výkonu liší
 - faktory ovlivňující výkon:
 - vnitřní: intelektové faktory (*vrozené; vlastnosti smyslových orgánů; učení získané dispozice*), neintelektové faktory (*nálada soustředění, nadšení, zájem, motivace, únava*)
 - vnější: prostředí, teplo, světlo, období
- **motivace:**
 - *movere* [lat.] = hýbat, pohybovat se
 - = popud k činnosti; souhrn hybných momentů; to, co člověka pobízí, aby reagoval nebo se naopak nějakého jednání zdržel
 - jsou vnější (nechceme naštvat rodiče) a vnitřní (jsme uspokojeni, že nejsme v rozporu s rodiči)
 - jedna činnost může mít různé motivy; jeden motiv může pobízet k různé činnosti
 - část motivů je nevědomá
 - mezi motivy patří: potřeby (*Maslowova pyramida potřeb*), zájem, cíle, pudy, instinkty, systém hodnot
- **postoje:**
 - = systém hodnocení určitých podnětů (vztah k ostatním, přírodě, životu, umění, ...)
 - souvisí s motivací
 - determinují způsob jednání (*motiv je příčinou jednání*)
 - vyjadřují vztah k nějaké hodnotě; zakládají určitou konativní pohotovost, jejíž realizace závisí na konkrétních podmínkách
 - tři složky:
 - 1) poznávací
 - 2) emotivní
 - 3) konativní (behaviorální)
 - aspekty postojů:
 - teorie sebe prezentace (*postoji se sebe prezentujeme; doufáme, že díky nim vyvoláme dobrý dojem – pokud ne: snažíme se je přizpůsobit*)
 - teorie disonance (*vyznáváme postoje, které jsou v rozporu s naším chováním – z té disonance začneme postoje upravovat, aby nedocházelo k disproporcí*)
 - teorie sebepercepce (*sebevnímání; jak vnímáme sami sebe na základě postojů*)
 - jak přicházíme k postojům: v rámci socializace, prostřednictvím výchovy, později seberegulace, sebevýchova

3. Člověk jako osobnost

Ontogenetický vývoj člověka – vývojová stádia a vývojové úkoly. Psychická struktura osobnosti: schopnosti, rys – temperament a charakter, inteligence. Teorie osobnosti.
Typologie.

Ontogenetický vývoj člověka

- vývoj osobnosti = **geneze**
- **ontogenetický vývoj**: vývoj jedince od prenatální fáze až po smrt (*co je úkolem v daném období apod.*)
- **OBDOBÍ**:
 - A) **prenatální období**
 - embryo (*od 3. týdne po oplození*)
 - plod (*od 5. týdne po oplození*) – jednoduché a nediferencované reflexní pohyby; škodlivé vlivy → vážné důsledky na fyzický i duševní vývoj
 - B) **natální období**
 - 40. týden po oplození (porod)
 - C) **postnatální období**
 - 1) novorozenec
 - od narození do konce 1. měsíce
 - 3 – 4 kg; 48 – 52 cm
 - sací reflex, uchopovací reflex, reflexní chůze, reflex na světelný paprsek
 - 2) kojenec
 - začátek 2. měsíce – konec 1. roku
 - rychlý růst do délky, přírůstek hmotnosti
 - rozvoj koordinované činnosti a motorika; dítě se učí zrakovému vnímání; úmyslná snaha přiblížit se k určitým předmětům; pokus o chůzi či stání; začíná rozumět významům slov; převažují emoční projevy spojené s uspokojováním biologických potřeb
 - 3) batole
 - konec 1. roku – konec 3. roku
 - vývoj řeči, hrací činnosti, socializace; počátek vývoje osobnosti dítěte; zpomalení tělesného vývoje; fyziologické změny; zdokonalení poznávacích procesů; aktivní osvojování si řeči; rozvoj chůze (*rozšíření životního prostoru – nové smyslové zážitky*); rozlišení barev; hlavní činnost – hra
 - 4) předškolní věk
 - konec 3. roku – konec 6. roku
 - věk otázek; individuální rozdíly mezi dětmi; manuální zručnost; hlavní činnost – hra (*zaujímá různé role*); fantazie (*dětský animismus; antropomorfismus; dětská lež*)
 - 5) mladší školní věk
 - 7 – 11/12 let

- koordinace; ovládání pohybů; zviditelňování pohlavních znaků; hlavní činnost – učení, plnění úkolů; rozvoj osobnosti a myšlení; zkvalitnění paměti
- 6) starší školní věk
 - 12 – 15 let
 - puberta; fáze negativního vzdoru
 - rozdíly pohlaví; dozrávání pohlavních znaků a osobnosti; hlavní úkol – vlastní identita
- 7) adolescent
 - 16 – 18 let
 - období získávání rovnováhy; tělesný vývoj končí; soustředěnost; stabilizace citů; sebevýchova
- 8) mladší dospělý
 - 19 – 30 let
 - zralost; intimacy; zařizování existence a založení rodiny; ženy mateřství, muži seberealizace a profesionální vzestup
- 9) středně dospělý
 - 31 – 45 let
 - stabilizace; vrchol výkonnosti; zásady; spolehlivost; poslání – milovat, pracovat, přijmout zodpovědnost, pečovat
- 10) starší dospělý
 - 46 – 60 let
 - mohutnění postavy; vrásky, šediny, zdravotní potíže; uklidnění v emoční oblasti; reálnější uvažování; úkol – odstup od životního shonu a péče o tělesnou i duševní kondici
- 11) počáteční stáří
 - 61 – 75 let
 - snížení rychlosti, přesnosti, pružnosti i kooperace psychických jevů; citová labilita; generační spory
- 12) pokročilé stáří
 - 76 – 90 let
 - snížená fyzická výkonnost; duševní choroby; problémy adaptace na věk a vlastní stárnutí; potřeba péče okolí
- 13) krajní stáří
 - 91 – 120 let
 - křehkost; klesá životní elán a tvůrčí síly; nutná péče okolí; blízkost smrti
- **FÁZE VÝVOJE PODLE ERIKSONA**
 - Erik Homburger Erikson, humanistická psychologie
 - vývoj člověka do osmi fází – v každé se jedná o určité *dilema protichůdných tendencí*
 - 1) **základní důvěra proti základní nedůvěře**
 - nemluvně
 - důvěra v lidi, život a svět – nebo nedůvěra
 - 2) **autonomie proti studu a pochybám**
 - batole
 - buď je samostatné, nebo se stává závislé na rodičích
 - 3) **iniciativa proti vině**
 - předškolní věk

- aktivní, iniciativní, vytváří si zdravé svědomí X nezdravé svědomí, pocity viny, nesnášenlivé mravokárcovství
- 4) **snaživost proti méněcennosti**
 - školní věk
 - snaží se o osvojení dovedností a dosažení úspěchu X podléhá komplexu méněcennosti
- 5) **identita proti konfuzi rolí**
 - puberta, adolescence
 - hledání svého způsobu života a vztahů k světu
 - nacházejí uspokojující odpověď na otázku „Kdo vlastně jsem, o co mi v životě jde a jak se na mne dívají druzí?“ X podléhají vlivům vůdčích osobností různých sociálních skupin – ztráta vlastní identity
- 6) **intimnost proti izolaci**
 - raná dospělost
 - dokáže milovat, důvěřovat, pracovat X převažuje sklon k izolaci, soupeření, odmítání druhých
- 7) **generativita proti stagnaci**
 - střední a pozdní dospělost
 - potřebuje, aby ho někdo potřeboval; pracuje pro druhé X stagnuje, vrací se, regreduje na předchozí vývojové stupně, soustřeďuje se na sebe samého
- 8) **integrita já proti zoufalství**
 - stárí
 - ujasnění a hodnocení smyslu vlastního života; akceptuje jeho klady i negace X není toho schopen, upadá do hluboké nespokojenosti až zoufalství

Osobnost

- psychologie osobnosti – 3 oblasti
 - 1) vývoj osobnosti (geneze, ontogeneze)
 - 2) struktura osobnosti (charakter, temperament, inteligence)
 - 3) dynamika osobnosti (frustrace, frustrační tolerance, konflikt, stres)
- **osobnost:** celek dispozic, které spolu se situací determinují obsah a průběh psychických projevů (*kromě situace se naše chování řídí osobností*)
- z hlediska psychologického: každý člověk je osobnost
 - osobností se člověk nerodí, ale stává procesem socializace

DETERMINACE PSYCHIKY

Biologická determinace

- má největší podíl na temperamentu a inteligenci (*rozum, fantazie a inteligence jsou nám dány přírodou*)
- **evolučně preformované programy chování (EPPCH)**
 - evoluce nás předělává, programuje
 - vrozené reflexy, potřeby k životu (*potrava, obranné reflexy*), vrozené mechanismy učení (*podmiňování*), využívání zkušeností, přizpůsobení měnícím se životním podmínkám, instinktivní tendence, (*agrese, obrana osobního teritoria, sexuální reakce*)
- **dědičnost:** přenos vlastností z jedné generace na druhou

- přenos obstarávají geny – vznik při splynutí pohlavních buněk (*gamety*) → předává se genetická informace
- soubor předávaných genů = genotyp
 - vrožený komplex zděděných vlastností
 - barva očí, stavba těla, stavba nervové soustavy, vlasy, ...

Sociokulturní determinace

- dána procesem **socializace**: začleňování jedince do společnosti
 - osvojování si vzorců chování, sociálních rolí, norem, hodnot
 - učíme se rozumět společnosti a symbolům
- socializace probíhá celý život
 - *primární socializace*: dětství (rané období; důležitou roli má matka)
 - *sekundární socializace*: vrstevnické kolektivy
- **bazální osobnost**: vytváří se v rámci primární socializace (*bazální = základní; matka v něm vytvoří buď pocit bazální jistoty, nebo bazální nejistoty*)
- **mechanismy sociálního učení**:
 - = soubor forem učení, ve kterých si jedinec v interakci s okolím osvojuje předpoklady pro život ve společnosti
 - nápodoba (*pozorování svého okolí; nevědomky napodobujeme*), posilování (*zpevňování; odměna x trest*), identifikace (*ztotožnění se vzorem*), observace (*dítě pozoruje případy, kdy je odměněn nebo potrestán někdo jiný*)

DYNAMIKA OSOBNOSTI

- frustrace, konflikt, stres
- **ego-obranné mechanismy**:
 - nevědomé mechanismy sloužící k vyřešení konfliktů
 - bagatelizace (*snižování hodnoty cíle*), somatizace (*přenesení do tělesné oblasti*), agrese (*útok na zdroj frustrace*), autoagrese (*sebetrestání*), regrese (*cesta zpět ve vývoji; např. ztráta kontroly emočních projevů – pláč*), fixace (*ulpění na určitém druhu chování; trvalá regrese*), rezignace, kompenzace (*volba náhradního objektu*), racionalizace (*vymlouvání se sobě*), útek do fantazie

Frustrace

- = strádání z oddálení, při bariérách, odstranění odměn a neslučitelných reakcí
- existuje překážka k dosažení cíle
- **druhy**: existenciální (*ztráta smyslu; Frankl*), reaktance (*oddálení*)
- způsobeno vnějšími (*překážky, postoje druhých*) a vnitřními (*naše zábrany*) zdroji
- **frustrační tolerance**: odolnost každého člověka vůči frustrující situaci
- **důsledky**: negativní (*zklamání, pocit neuspokojení*), pozitivní (*motivace, zvýšení výkonu*)
- **DEPRIVACE**: dlouhodobá frustrace v citové oblasti (*chronické neuspokojení potřeb*)

Konflikt

- = situace, ve které jsou vyvolány neslučitelné stejně silné tendence, při čemž se jedinec musí rozhodnout pro jednu z nich
- **druhy**:
 - apetence-apetence: dva stejně přitažlivé cíle
 - averze-averze: dva stejně odpudivé cíle
 - apetence-averze: objekt je zároveň přitažlivý i odpudivý

- obsahové (*na základě názorů*), vztahové (*pozice ve vztahu*)

Stres

- = zátěž nebo případ mimořádně silné a životně významné frustrace
- stresová situace závisí na interpretaci jedincem
- **stresory**: fyzické, psychické, sociální

STRUKTURA OSOBNOSTI

- temperament, schopnosti, individuální vlastnosti psychických procesů a stavů (*myšlení, vnímání, rozrušení apod.*), charakter a postoje, seberegulační vlastnosti, motivace, inteligence
- **Velká pětka** (Big five): pětifaktorový model osobnosti
 - 1) extroverze X introverze
 - kvalita a kvantita mezilidských vztahů, úroveň aktivace
 - 2) emocionální stabilita X labilita
 - neuroticismus (míra přizpůsobení)
 - kontrola citů a kontrola podnětů
 - 3) intelekt, kultura, otevřenost ke zkušenosti
 - duševní otevřenost = jak jsme otevření novým zážitkům, jestli jsme schopni prožívat kulturu a tolerovat neznámé
 - zjišťuje aktivní vyhledávání nových zážitků, toleranci k neznámému a jeho chování
 - 4) přívětivost, vstřícnost
 - zjišťuje kvalitu mezilidské orientace od soucítění po nepřátelství v myšlenkách, pocitech a činech
 - vlídnost (spolupráce, srdečnost)
 - 5) svědomitost
 - houževnatost
 - jak umíme organizovat sami sebe; co nás motivuje; jestli jsme vytrvalí a umíme překonávat překážky

Schopnosti

- = psychofyzické dispozice k výkonu (*máme nějaké vrozené dispozice, které jsou sociálně rozvíjené*)
- **rozvinutá osobnost**: spojí nadání (*talent – mimořádné nadání/schopnost*) s motivací v činnosti

Temperament

- = dispozice ke vzrušivosti; biochemické vyladění osobnosti
 - nesouvisí s výchovou, ale s vnitřním světem (hormony, nervová soustava)
- má **tři dimenze**: emocionalitu, aktivnost či pasivitu, hloubku reakce a její odezdění
- **TYPOLOGIE OSOBNOSTI**:
 - **Hippokratova typologie temperamentu**:
 - Hippokratés – starověký lékař
 -
 - podle převažující tekutiny v těle – hlen (*flegmatik*), žluč (*choleric*), krev (*sangvinik*), černá žluč (*melancholik*)
 - **typologie Carla Gustava Junga**
 - extrovert (*extravert*):
 - ¾ lidí

- hovorní lidé; mají rádi společnost; čerpají energii z okolního světa; stresuje a vyčerpává je klid a nedostatek vnějších podnětů
- introvert:
 - zbylá ¼ lidí
 - mají rádi své soukromí; pobyt ve společnosti je zatěžuje, je pro ně náročný; větší nadání na tvůrčí činnosti a programování
- **Eysenckova typologie:**
 - labilita: náladovost, nedostatek sebeovládání, malá sebejistota, nadměrná vzrušivost i na podněty menší intenzity, společenská plachost, neklid
 - stabilita: opak lability
 - rozlišil 4 základní typy osobností
 - temperamentové typy se liší rychlostí a intenzitou reakcí člověka na různé podněty, délkou trvání reakcí a projevem prožívaného navenek
- **typologie Ernsta Kretschmera:**
 - vychází ze vztahu mezi tělesnou konstitucí a temperamentem (*navazuje na Hippokrata*)
 - podle rysů těla vypracoval typologii osobností a nemocí, které tyto osobnosti ohrožují (*je to pochybné*)
 - 3 typy:
 - pyknik: cyklotymní typ
 - menší zakulacená postava, slabé svalstvo, kulatá hlava, vyklenuté břicho
 - střídá nálady, otevřený, společenský, realistický
 - ohrožen maniodepresivními duševními onemocněními
 - astenik: schizotymní typ
 - vysoký, štíhlý, málo svalů, ostrý profil
 - uzavřený, jednostranně zaměřený, idealista, málo přizpůsobivý
 - ohrožen schizofrenií (*bludné představy, halucinace, rozpad osobnosti*)
 - atletik: viskózní typ
 - silně vyvinutá kostra, výrazné svalstvo, široký hrudník, menší lebka s protáhlým obličejem
 - kladný, přizpůsobivý, těžkopádný
 - sklony k epilepsii

Eysenckovo typologické schéma

Charakter

- *charassein* [řeč.] = vryt, vyrýt, vytisknout, zářez

- = soubor vlastností, které řídí naše jednání podle určitých společenských požadavků; subsystém, který kontroluje a reguluje jedincovo chování podle společenských a morálních norem; **zhodnocená osobnost** (*Gordon Willard Allport*)
- = tendence chovat se nějakým způsobem v dané situaci; upevněná soustava motivů a hodnot (*je ovlivněn našimi motivy a systémem hodnot*)
- utváří se v průběhu vývoje (*začíná kolem 3. roku; souvisí s procesem sebeuvědomování; dochází ke zvnitřňování norem – přijmeme nějaké normy za své*)
- ukazatel: co by člověk dělal, kdyby věděl, že na to nikdy nikdo nepřijde (*o našem charakteru vypovídá naše jednání*)
- spjatý s ostatními subsystémy (*temperament, motivace, intelekt, schopnosti*)
- charakter **vtiskuje ráz** celému našemu chování
 - je to povahové jádro osobnosti
 - ve vztahu k sobě, k společnosti, k práci a k vůli
- je do velké míry determinován sociálně
 - největší vliv na nás mají: procesy učení, výchova, rodina, škola, společnost a později sebevýchova a autoregulace
- **zralý charakter**: svědomitost, vytrvalost, kontrola afektů, samostatnost, nezávislost na tlaku konvencí, láska a úcta k druhým, respektování oprávněných zájmů druhých, vztah k duchovním hodnotám, kultuře, k přírodě, způsobilost chránit slabší, občanská statečnost, vztah k práci, ...
- **nezralý charakter**: dělá, co je pro něj momentálně výhodné
- **sebehodnocení, sebedůvěra**: životní hodnoty
 - aby člověk mohl spokojeně žít, potřebuje mít částečnou jistotu, že jeho existence má smysl, má svou důležitost a hodnotu (*vlastnost, kterou člověk přisuzuje určitému objektu, předmětu či činnosti*)
 - stádia sebehodnocení:
 - 1) člověk se chce odlišit
 - 2) člověk touží po přijatelném veřejném mínění o něm
 - 3) člověku jde hlavně o čest
 - 4) autonomní já (*člověk najde sám sebe; projev vyzrálé osobnosti*)
- **vztah člověka k práci**:
 - pracovitost, důkladnost, přesnost, spolehlivost, zodpovědnost, nepřesnost, povalečství, vytrvalost, iniciativa, tvořivost, ...
 - Murray McGregor: rozdělil lidi na typ X a Y
 - typ X: motivují ho spíše ostatní (*nemá práci rád a vyhýbá se jí*)
 - typ Y: má pocit zodpovědnosti (*schopnost sebmotivace a sebekontroly; nesnášejí manipulativní vedení celé práce*)
 - + to ovlivňuje temperament – cholerik pracuje hodně, aktivně; melancholik je pomalý, pracovitý
- **vůle**: souvisí s volnými vlastnostmi
 - spolu s myšlením vytvářejí vyšší vrstvu osobnosti
 - souvisí to s tím, do jaké míry se člověk nechá ovládat afekty, náladami, pudovou stránkou
 - základní vlastnosti vůle: cílevědomost, samostatnost, schopnost vytrvat, rozhodnost, zásadovost
 - silná vůle: máme uvědomělé motivy chování (*cílevědomost – jsme schopni své závěry dovést k cíli*)
 - negativní i pozitivní dopad (záleží na míře)

- **výkon:** lidé se v kvantitě a kvalitě výkonu liší
 - faktory ovlivňující výkon:
 - vnitřní: intelektové faktory (*vrozené; vlastnosti smyslových orgánů; učení získané dispozice*), neintelektové faktory (*nálada soustředění, nadšení, zájem, motivace, únava*)
 - vnější: prostředí, teplo, světlo, období
- **motivace:**
 - *movere* [lat.] = hýbat, pohybovat se
 - = popud k činnosti; souhrn hybných momentů; to, co člověka pobízí, aby reagoval nebo se naopak nějakého jednání zdržel
 - jsou vnější (nechceme naštvat rodiče) a vnitřní (jsme uspokojeni, že nejsme v rozporu s rodiči)
 - jedna činnost může mít různé motivy; jeden motiv může pobízet k různé činnosti
 - část motivů je nevědomá
 - mezi motivy patří: potřeby (*Maslowova pyramida potřeb*), zájem, cíle, pudy, instinkty, systém hodnot
- **postoje:**
 - = systém hodnocení určitých podnětů (vztah k ostatním, přírodě, životu, umění, ...)
 - souvisí s motivací
 - determinují způsob jednání (*motiv je příčinou jednání*)
 - vyjadřují vztah k nějaké hodnotě; zakládají určitou konativní pohotovost, jejíž realizace závisí na konkrétních podmínkách
 - tři složky:
 - 1) poznávací
 - 2) emotivní
 - 3) konativní (behaviorální)
 - aspekty postojů:
 - teorie sebe prezentace (*postoji se sebe prezentujeme; doufáme, že díky nim vyvoláme dobrý dojem – pokud ne: snažíme se je přizpůsobit*)
 - teorie disonance (*vyznáváme postoje, které jsou v rozporu s naším chováním – z té disonance začneme postoje upravovat, aby nedocházelo k disproporcí*)
 - teorie sebepercepce (*sebevnímání; jak vnímáme sami sebe na základě postojů*)
 - jak přicházíme k postojům: v rámci socializace, prostřednictvím výchovy, později seberegulace, sebevýchova

Intelligence

- *inter-legere* [lat.] = rozlišovat, poznávat, chápat
- = **dispozice k myšlení**; schopnost přizpůsobovat se měnícím se podmínkám prostředí, učit se ze zkušeností, správně a účelně řešit nové situace, prospívat ve škole i v práci; rozumová schopnost adaptace
- člověk, co účelně přemýšlí, dokáže ovládat emoce, umí se vyjadřovat, umí organizovat čas, chování ve společnosti; schopnost dedukce; když se jednou něco nepovede, nebudeme to dělat znovu
- záleží na genech, na prostředí a na tom, jak na sobě sami pracujeme (ale dána především *biologickou determinací*)

- H. J. Eysenck: **znaky inteligentního chování**
 - 1) dobrá orientace a dobré myšlení (*soudnost; umíme se vyjadřovat*)
 - 2) ostré vnímání a dobrá paměť (*pohotové a přesné vybavování informací z paměti; schopnost dobře vnímat a pamatovat si to; nejen si informace pamatovat, ale umět je využít*)
 - 3) koncentrované zaměření na daný objekt činnosti s pružným, rychlým a správným myšlením (*schopnost koncentrovat se na nějaký problém a umět ho řešit*)
- **druhy inteligence:**
 - abstraktní inteligence
 - lze měřit IQ testy
 - schopnost řešit definované akademické problémy s jednoznačnou odpovědí
 - praktické inteligence
 - důležitější v životě
 - schopnost řešit problémy každodenního života
 - sociální inteligence
 - schopnost pohybovat se mezi lidmi, do určité míry s lidmi manipulovat
 - emoční inteligence
 - uvědomění si sebe, sebmotivace, vytrvalost, kontrola impulsů, regulace nálad, empatie, naděje nebo optimismus
- základní definici IQ popsal **William Stern**
 - $IQ = 100 * \text{mentální věk} / \text{chronologický věk}$
 - rozložení inteligence v populaci: Gaussova křivka
- Raymond Cattel: **fluenční inteligence** (*dána biologicky; chápání abstraktních a často nových vztahů; induktivní logické uvažování*), **krystalizovaná inteligence** (*utvářena ontogenetickou zkušeností*)

4. Psychologie činnosti

Motivace. Druhy lidské činnosti - hra, učení, práce, tvůrčí činnost. Faktory ovlivňující činnost člověka. Teorie hry, druhy her. Učení a faktory ovlivňující jeho průběh a výsledky. Práce a problém únavy.

Motivace

- *movere* = hýbat se, pohybovat se (lat.)
- souhrn hybných momentů
- to, co člověka pobízí, aby reagoval, nebo aby se nějakého jednání zdržel
- **motivy:**
 - motiv = popud k činnosti; příčina jednání
 - to, co člověka pobízí, aby nějak reagoval, nebo se naopak nějakého chování zdržel
 - jedna činnost (akce) může mít různé motivy
 - jeden motiv může pobízet k různé činnosti
 - část motivů je nevědomá
 - vnitřní a vnější motivy
 - vzájemně propojené
 - vnější: nechceme naštvat rodiče
 - vnitřní: uspokojení, že nejsme ve sporu s rodiči
 - např. potřeby (*Maslowova pyramida potřeb*), zájmy, cíle, pudy a instinkty, systém hodnot
- **postoje:** souvisí s motivací
 - determinují způsob jednání (motivace je *příčina* jednání)
 - vyjadřují vztah k nějaké hodnotě
 - zakládá určitou konativní pohotovost, jejíž realizace závisí na konkrétních podmínkách
 - vytváří se v rámci socializace, prostřednictvím výchovy a později v rámci seberegulace (sebevýchovy)
 - aspekty (stránky) postojů:
 - teorie sebe prezentace
 - postojem se sebe prezentujeme
 - doufáme, že prostřednictvím postojů vyvoláme dobrý dojem
 - pokud si uvědomíme, že dobrý dojem nevytvářejí, snažíme se je přizpůsobit situaci
 - teorie disonance
 - vyznáváme nějaké postoje, které jsou ale v rozporu s tím, co děláme – začneme postoje z té disonance (rozporu, napětí) upravovat, aby nedocházelo k disproporcii
 - upravujeme naše postoje na základě našeho chování
 - teorie sebepercepce
 - sebevnímání
 - jak vnímáme sami sebe na základě postojů

Lidská činnost

- každá navenek projevovaná aktivita
- z hlediska psychologie: hra, učení, práce
- **faktory ovlivňující činnost:** vrozené mechanismy (nepodmíněné reflexy, instinkty), zkušenostní struktury (naučené formy činnosti), tvořivost, zájmy, fyzické a duševní zdraví, ...
- **aktivační činitelé:** biologické (*pudy, potřeby, emoce*), společenské (*sociální potřeby a úkoly*), osobní (*motivace, seberealizace, sebeaktualizace*)

HRA

- = individuální nebo kolektivní činnost vykonávaná především pro vlastní potěšení
- = činnost jednoho či více lidí, která nemusí mít konkrétní smysl, ale přitom má za cíl radost či relaxaci
- **vlastnosti:**
 - spontánní
 - vykonávána pro vlastní potěšení z vnitřní potřeby
 - typická pro dětský věk
 - významnou měrou se na ní podílí fantazie
 - učíme se různé dovednosti (*porozumět sobě i druhým*)
 - spojuje příjemné s užitečným
- **DRUHY:**
 - individuální nebo kolektivní
 - tematické (*na rodinu, vojáky, doktory*), logické, kompetitivní, manipulační (*manipulace s věcmi*), pohybové (*motorika, koordinace*), konstruktivní (*stavebnice*), strategické
- **TEORIE HER:**
 - teorie nadbytku energie:
 - děti jsou živé, takže se zapojí do hry
 - teorie relaxace:
 - forma aktivního odpočinku
 - regeneruje síly
 - teorie atavismu:
 - objevují se činnosti podobné těm, kterými lidstvo prošlo během vývoje
 - např. sběratelství (*not sure!!!*)
 - teorie přípravného cvičení:
 - cvičíme dovednosti, které budeme potřebovat v životě
 - přizpůsobujeme se úkolům a rolím, které na nás čekají
 - teorie náhradní funkce:
 - umožňuje jedinci realizovat sebe samého a své zájmy
 - tematické hry – hraje si na něco; počítačové hry (šance, které se reálně vytvořit nedají)

UČENÍ

- = osvojování si vědomostí, dovedností a návyků
- **vlastnosti:**
 - při procesu se vytvářejí paměťové stopy
 - zahrnuje změny a formování osobnosti v nejširším slova smyslu

- umožňuje nám se lépe přizpůsobit životním podmínkám
- je to **komplexní** jev (*důležitou roli hrají paměť, schopnosti, situace, motivace, emoce, ...*)
- důležité je **pochopení smyslu a vhléd**
- **učení v užším a širším slova smyslu:**
 - **užší smysl:** záměrné učení
 - slovíčka, jízda na kole
 - vnitřně a vnějšně organizované osvojování si dovedností, vědomostí a návyků
 - může vyjadřovat jak zájmy, tak i institucionalizované povinnosti
 - **širší smysl:** člověk se učí být tím, kým je
 - postoje, způsoby jednání, cítění
 - smyslem je člověk vzdělaný a kultivovaný
- **faktory ovlivňující učení:** tělesný a psychický stav, charakter, pracovní volní vlastnosti, aktivita, vztah k látce, mikroklima, ...
- **fáze učení:**
 - 1) **motivační:**
 - slabá a silná motivace
 - 2) **poznávací:**
 - pronikání do daného problému
 - seznamování se s problémem
 - 3) **výkonná:**
 - pochopení, vyřešení daného problému (nebo konstatování neúspěchu)
 - naučení se dané látce
 - 4) **kontrolní:**
 - kontrola
 - prověřování naučeného
 - + **plató efekt:** dochází ke stagnaci učení
- **FORMY UČENÍ:**
 - 1) **elementární forma**
 - *asociace:* spojení mezi jednoduchými zážitky, vjemy a představami
 - *podmiňování:*
 - klasické
 - nepodmíněné reflexy (snaha uniknout bolesti atd.)
 - podmíněné reflexy (reakcí na podmíněný podnět; čím vícekrát se opakuje, tím více se reflex posílí; Pavlov)
 - operantní
 - B. F. Skinner
 - náhodné chování se stane podmíněným reflexem
 - např. hráč tenisu (odpálí míček), braní drog
 - 2) **komplexní forma**
 - osvojování si postupů při řešení problémů
 - vytvoření map a osvojování si systému učiva
 - 3) **sociální učení**
 - učíme se sociální komunikaci, interakci, percepci, sociálním rolím
 - napodobujeme blízké lidi a chování, které vidíme, že je oceňováno
 - identifikace: vyšší stupeň napodobování (*ve své fantazii se stáváme tím, s kým se identifikujeme*)

- **DRUHY UČENÍ:**

- záměrné (*vnitřně a vnějšně organizované osvojování si vědomostí, dovedností a návyků; individuální zájmy, institucionalizované povinnosti*), nezáměrné
- senzomotorické, vědomostní (intelektové), sociální
 - **intelektové:** osvojování si způsobu řešení problému; pracují pouze hlavou
 - **senzomotorické:** osvojování si dovedností a návyků; např. učit se chodit, tancovat, řídit, psát na stroji, malovat
 - **sociální:** začleňování se do společnosti, učení se žít mezi lidmi; např. tolerance, schopnost přijmout jiný názor, podřídit se autoritě, ...
- habituace (*učíme se ignorovat jevy, které pro nás nemají význam; pro člověka je charakteristické, že na novou věc reaguje ostražitě*), vhléd (*náhlé porozumění*), observační učení, imprinting (*vtisknutí si určitých vzorců chování v citlivém období vývoje*), vliv modelu, podmínování, preference známého (*výsledek klasického podmínování*), imaginace

- **Ebbinghausova křivka zapominání:** nejvíce toho zapomeneme bezprostředně po naučení (*měli bychom si věci opakovat*)

PRÁCE

- = uvědomělá činnost zaměřená na vytváření hmotných a duchovních hodnot
- **faktory ovlivňující průběh a výsledky práce:**
 - motivace, prostředí, dispozice k vykonávání práce, povaha práce, úroveň aspirace (*jestli nám na práci záleží a čeho chceme dosáhnout*), momentální stav
- **problémy ovlivňující práci:**
 - 1) únava
 - = změna fyziologického stavu, která je příčinou snížení energetické výkonnosti
 - *subjektivní:* ovlivněná tím, jak se nám práce daří a jaký k ní máme postoj (*jestli nás baví nebo nebaví*)
 - *objektivní:* nemoc, působící stresory
 - 2) syndrom vyhoření
 - způsobený nadměrnými nároky
 - reakce na pracovní stres
 - neschopnost pokračovat v práci
- **TVŮRČÍ ČINNOST:**
 - = neotřelý přístup k řešení problému
 - lze tak přistupovat k jakékoliv práci
 - **faktory tvořivé činnosti:**

- flance (*schopnost vytvořit co nejvíc produktů na dané téma z různých oblastí; řekneme nějaké slovo a jde o to, jaké máme asociace, kolik se nám vybaví slov, jak jsme schopni to ztvárnit předmětně*)
- flexibilita (*jsme schopni se přizpůsobit situaci nebo z ní dokonce těžit*)
- originalita (*nově, neotřele, nečekaně přistoupit ke ztvárnění daného tématu*)
- senzibilita (*vnímavost*)
- **aktivační činitelé:**
 - činitelé, které nás vedou k činnosti s různým stupněm intenzity
 - záleží na činitelích i na našem stavu
 - vnější, vnitřní; vědomé, nevědomé
 - biologické (*pudy, potřeby, emoce*), společenské (*sociální potřeby a úkoly*), osobní (*motivace, seberealizace, sebeaktualizace*)

5. Člověk jako společenská bytost

Proces socializace a jeho význam pro jedince a společnost. Formy sociálního učení. Sociální status, sociální role. Sociální deviace. Tvorba hodnot, postojů a norem.

Socializace

- = celoživotní **proces začleňování jedince do společnosti**, seznamování s konkrétním kulturním prostředím, osvojování si vzorců chování, sociálních rolí, norem, hodnot; **proces osvojování sociálních norem, hodnot a návyků** dané kultury
- učíme se rozumět společnosti a symbolům, seznamujeme se s lidmi
- rodina nemá na socializaci svých dětí monopol (*primární socializace je v rodině, ale postupně se emancipujeme od rodičovského vlivu; je tomu tak ve všech kulturách a společnostech*)
- socializují nás i média a vrstevnické skupiny
- primární socializace (*rané období – dětství; kontakt s matkou, pocit bezpečí; vznik bazální osobnosti + bazální jistota/nejistota*), sekundární socializace (*vrstevnické kolektivy, skupiny spolužáků a kamarádů*)
- **VÝZNAM:**
 - společnost určuje, co člověk dělá a dokonce určuje, co jsme → určuje naši identitu (*identita je nám propůjčována v aktech sociální interakce*)
 - **přetrvání kultury:** z generace na generaci se předávají vzorce chování, normy a hodnoty (*tím je zajištěna kontinuita společnosti*)
 - **sociální kontrola:** díky socializaci je zajištěno, že se jedince chovají předvídatelně v rámci svých sociálních rolí – společnost nás nutí do konformity (*nekonformní chování = deviant*)
 - **umožňuje komunikaci**
- **CÍLE:**
 - vzbudit v jednotlivci snahu dosáhnout víc (*aspirace*)
 - naučit se správně se chovat v různých sociálních rolích (*když se člověk naučí svou úlohu – stává se člověkem; když jedinec úlohu necítí – jeho chování je nepřiměřené, nežádoucí, škodlivé*)
 - naučit se určitým dovednostem
 - vypracovává se schopnost vzdát se určité potřeby nebo ji odložit na později nebo nahradit něčím jiným (*disciplína*)
- **DĚLENÍ:**
 - záměrná (vědomá): rodina, škola (*cílevědomě a systematicky připravuje člověka*)
 - nezáměrná (nevědomá): napodobování rodičů (*vzniká interakcemi, kdy korigujeme své chování vůči ostatním; uplatňování empatie*)
 - participační socializace: založena na domluvě mezi oběma stranami
 - represivní socializace: jednosměrná (*založeno na pokynech a příkazech, které pak socializovaný pasivně přijímá*)

Mechanismy (formy) sociálního učení

- = soubor forem učení, ve kterých si jedinec v interakci s okolím osvojuje předpoklady pro život ve společnosti
- každá společnost se řídí přijatým společenskými normami, které určují chování jejich příslušníků
- nápodoba (*pozorování chování svého okolí; nevědomky ho napodobujeme*), posilování (*zpevňování; odměna, trest – víme, co se dělá a co ne*), identifikace (*ztotožnění se vzorem*), observace (*dítě pozoruje případy, kdy je odměněn nebo potrestán někdo jiný*), přebírání rolí, anticipace (*očekávání určitého způsobu jednání*), citová nákaza (*přebírání citových vztahů od lidí, s nimiž jsme v kontaktu*), sugesce (*nekritické přebírání názorů, postojů*)

Sociální status

- = trvalejší pozice v sociální struktuře vyjadřována postoji; pozice ve společnosti, kterou člověk zaujímá vzhledem k druhým lidem
- = místo zaujímané v sociálním systému (*Ralph Linton*), prestiž, kterou má určitá skupina v očích jiných členů společnosti (*Anthony Giddens*)
- určuje práva a povinnosti vůči druhým a sociální roli jedince; ovlivněn podílem na nedostatkových statcích (*peníze, moc, prestiž*)
- **vrozený**: dán pohlavím, krásou, defektem
- **získaný během života**: postavení, zaměstnání
- **připsaný**: jak člověka vidí ostatní lidé

Sociální role

- = typizovaná odpověď na typizované očekávání; soubor očekávání společnosti, jak se má člověk v určitých situacích chovat
- v procesu socializace se učíme rozumět situacím a učíme se sociální role; člověk se stává tím, co hraje (*v životě máme několik rolí*); každá sociální role vyžaduje vnitřní kázeň a zároveň utváří a formuje jednajícího
- poskytuje nám vzorec, podle kterého se máme v konkrétní situaci chovat; úzce spojena s pozicí, kterou máme
- **sociální role = předpis** (*scénář; jak se máme chovat*) + **výkon** (*jak to realizujeme*)
- předpoklady pro volbu a výkon role:
 - vlohy a schopnosti
 - temperament
 - charakter
 - fyzické dispozice
- **rolová dispozice** (předpoklady pro zvládnutí role), **rolová ambivalence** (protichůdná očekávání shrnutá v roli), **rolová distance** (necht' plnit to, co je po nás v roli očekáváno), **konflikt rolí** (každý plní více rolí – může se navzájem křížit)
- **teorie sociálních rolí**:
 - William James
 - Charles Horton Cooley:
 - sebepojetí popisuje jako „zrcadlové já“

- zkoumá, jak zpětná vazba formuje sebepojetí (*jak naši osobnost ovlivňuje zpětná vazba; to, co si o sobě myslíme, vyplývá z toho, co si myslíme, že si o nás myslí ostatní*)
- George Herbert Mead:
 - „já“ vzniká v sociálních interakcích a vnímáním reakcí lidí na naše chování; v procesu socializace dítě poznává, co je, když se učí, co je společnost; určí se hrát role sobě vlastní tím, že se učí přejímat role druhých
 - dvě vývojové fáze: *dítě je schopno si na něco hrát* (primární socializace, důležitý je **významný druhý**; na maminku a tatínka), *schopnost se rozvine na schopnost zapojit se do hry* (hrajeme si s druhými dětmi a musíme dodržovat pravidla; **generalizovaný druhý**)
- Erving Goffman: Všichni hrajeme divadlo (sebeprezentace v každodenním životě)
- **dělení**: nevolitelné (*pohlaví*) / volitelné; formální / neformální (*přátelství*), podřízené / souřadné (*kamarádi*) / nadřízené, volitelné / vnucené (*obětní beránek*), skupinové / individuální, krátkodobé / dlouhodobé

Sociální kontrola

- = procesy a mechanismy, kterými společnost nutí své členy k takovému chování, které je v jejím rámci **považováno za žádoucí** (*morální principy, zákony, normy a hodnoty, postoje, výchova, média, tabu*); mechanismy, jež mají zajišťovat řád a stabilitu společnosti
- probíhá v rámci celé socializace
- v rámci sociální kontroly se **uplatňují sankce, odměny a tresty** (*někdy stačí k potlačení deviantního chování pouhá přítomnost dalšího subjektu*)
- vykonavatelé sociální kontroly: policie, soudy, armáda, rodina, sousedé, autority, přátelé
- kdyby nefungovala sociální kontrola: došlo by k rozvratu společnosti (**anomie** – Durkheim; stav, kdy přestávají platit zákony; rozvrat a rozpad společnosti)
- příliš velká kontrola → totalita
- vnější kontrola (ze strany druhých), vnitřní kontrola (sebekontrola); formální a neformální kontrola
- **reakce na rozpor mezi hodnotami a cíli**:
 - podle amerického sociologa Mertona: společnost nabízí jedinců výběr kulturních cílů a postupů, jak chtějí cílů dosáhnout
 - konformismus (*bezproblémová adaptace, přizpůsobení*), inovace (*přijetí hodnot a cílů společnosti za své, ale k dosažení volí jiné prostředky; negativní i pozitivní*), ritualismus (*jedinec lpí na osvědčených přístupech*), různé formy úniku (*ignorance cílů a postupů k jejich dosažení*), vzpoura (*jedinec programově nepřijímá ani cíle a hodnoty, ani prostředky k jejich dosažení – např. protest*)

Sociální deviace

- = odchylka od pravidel vytvořených společností a osvojených během socializace
- podstata deviace je v existenci pravidel – bez nich by deviace neexistovala

- odlišuje se od uznávaných norem a pravidel; co je deviantní a co naopak normální určuje společnost
- mohou to být reaktivně drobné prohřešky (*drzé chování*), ale i jednání, které je asociální a přechází v sociálně-patologické jevy (*vandalismus, alkoholismus, prostituce, týrání dětí exhibicionismus, pedofilie, patologické hráčství, šikana*)
- deviantní = **relativní** (*záleží na společnosti a kultuře*)
- se zvyšující se solidaritou v sociální skupině může deviace růst
- deviace má **univerzální charakter** (*existuje ve všech společnostech*)
- **4 typy chování:**
 - 1) konformní (*vyhovuje normě*)
 - 2) deviantní (*porušuje normu*)
 - 3) deviace skryté
 - 4) falešné značkování (*osoby jsou označeny za devianty, aniž by se deviantně chovaly*)
- **sociologické koncepce deviantního aktu:**
 - podmíněno interakcí jedince a okolí
 - deviantní akty jsou **obrané** (*pocit ohrožení; využití deviantního chování k rychlému řešení situace*) a **dobrodružné** (*pocit vzrušení a dobrodružství; někdy zdrojem přímo příslušné chování – drogy, sexuální deviace; jindy skutečnost, že toto chování je v opozici ke konvenční společnosti*)
 - **Lemertova teorie:**
 - **primární deviace:** deviantní akty, které mají různé příčiny, pro kariéru devianta mají malý význam
 - **sekundární deviace:** na reakci okolí vůči primární deviaci; jedinec přijme nálepkou, kterou dostal a začne se považovat za deviantního
- **teorie sociálních deviací:**
 - 1) **biologická**
 - jedna z nejstarších
 - kriminální jednání je chápáno jako biologicky determinované
 - příčinou jsou fyziologické a genetické faktory
 - 2) **psychologická**
 - původ deviantního chování: psychika
 - vychází z psychoanalýzy Freuda a z behaviorismu
 - deviace není dědičná, ale je následkem špatné socializace v dětství
 - 3) **sociologická**
 - zdůrazňuje vliv prostředí, sociokulturních a skupinových faktorů
 - a) **strukturální funkcionalismus**
 - deviace představuje hrozbu pro celou společnost, pro sociální řád
 - b) **teorie konfliktu**
 - deviace je spojena s otázkou vlastnictví a distribuce moci ve společnosti
 - právo není uplatňováno stejně pro bohaté a chudé – rozhodujícím faktorem je moc ve formě peněz či osobního vlivu
 - c) **interpretativní teorie**
 - **teorie kulturního přenosu:** deviantní chování je stejně jako konformní chování naučené, vzniká v určitých subkulturách, v nichž je považováno za normální

- teorie strukturálního tlaku: v každé společnosti vznikají situace nebo dlouhodobější stavy, které vedou k deviaci (*např. z chudoby vzniká prostituce*)
- teorie kontrolní: deviantní chování je způsobeno oslabením nebo absencí sociální kontroly
- teorie etikativační: labelling; někteří lidé jsou označeni za devianty jinými sociálně významnými lidmi
- 4) další nové teorie
 - obrací se pozornost od osoby, která porušila normy, k osobám, které pravidla tvoří a manipulují s nimi, popřípadě k veřejnosti, která akt posuzuje
 - a) *teorie „kinds-of-people“*
 - existují určité typy lidí, kteří mají tendenci volit chování, které je mimo normu
 - b) *teorie situační*
 - k deviantnímu chování nutí situace
 - jak bychom se mi zachovali v takové situaci?
 - c) *konjunktivní teorie*
 - v určitých situacích se určitý druh lidí bude chovat určitým způsobem

Tvorba hodnot, postojů a norem

HODNOTY

- = žádoucí stav, princip
- hodnoty tvoří uspořádané soustavy (hierarchie hodnot); mají subjektivní ráz; na hodnocení má značný vliv výchova a obecná kultura, v níž člověk vyrostl a žije; soustava hodnot je charakteristikou určité kultury
- slouží k tomu, abychom **uspokojovali naše potřeby** (Maslowova pyramida)
- diskuze o hodnotách dostává v posledních letech velmi praktický ráz – důvody:
 - 1) kvůli migraci se stále častěji setkávají příslušníci různých kultur a jejich hodnocení se tak často střetává
 - 2) s uvolňováním společenských norem nabývá na významu sebekontrola a hodnotové a etické postoje jednotlivců, zejména všude tam, kde hrozí zneužití svěřených prostředků a moci

POSTOJE

- = vztah člověka k nějakému objektu, předmětu či jinému člověku
- hodnota = čisté životní prostředí; postoj = tříditi odpad
- část postojů je vrozených, nicméně většinu získáváme prostřednictvím osobní či zprostředkované zkušenosti; většinou vycházejí z hodnotové soustavy; jsou relativně stabilní
- **složky postojů**:
 - poznávací (kognitivní): názory a myšlenky osoby o předmětu postoje
 - citová (afektivní, emocionální): cit osoby k předmětu postoje
 - konativní (behaviorální): sklon k jednání či chování ve vztahu k předmětu postoje

NORMY

- = standard (to, co je pro nás normální)

5. Člověk jako společenská bytost

- požadavek na chování nebo vlastnosti věcí, člověka, situace apod., určený buď k závaznému vyžadování nebo k posuzování jejich přijatelnosti nebo obvyklosti
- normy jsou psané i nepsané + **různá míra závaznosti** a různý rozsah platnosti

6. Sociální komunikace a její nezbytnost

Sociální interakce. Typy, formy, druhy komunikace. Sociální percepce. Konflikty a jejich zvládání. Reakce na zátěžové situace.

Sociální interakce

- = proces vzájemného působení jedinců, poznávání druhých lidí a sebe sama v síti sociálních vztahů, komunikace mezi členy společnosti
- v sociální komunikaci se formuje osobnost jedince
- vzájemné mezilidské vztahy umožňují jedinci dívat se na sebe očima sociálního partnera
- jedinec si vytváří jakousi představu o tom, co od něj druzí očekávají, může ovlivňovat to, jak chce působit na ostatní

↓ tohle se učit nemusíme (jen navíc)

- **diadická interakce:**
 - *mezilidské vztahy mezi dvěma jedinci*
 - *formální (vyučování ve třídě), neformální (setkání na ulici)*
- **sociální facilitace: jaký vliv má přítomnost diváků na náš výkon**
 - *drobné a dobře zvládnuté úkoly – věříme si = přítomnost okolí zvyšuje náš výkon, je to pozitivní vliv*
 - *obtížné úkoly – nejsme si jistí = přítomnost okolí vyvolává nervozitu, snižuje výkon*
 - *proč: záleží nám na hodnocení druhých*
- **sociální kompetice (soutěživost):**
 - *vzniká v přírodě i mezi lidmi*
 - *konkurence a vzájemná soutěživost*
 - *povaha vztahu v rámci soupeření = nulová (aby jeden získal, druhý musí ztratit)*
 - *může obsahovat agresi*
 - *strategie a taktiky – přelstění, podvádění, poranění, vnucování vlastního pojetí, odvedení pozornosti, tlak, ohrožení, manipulace*
 - *pro přežití je lepší **kooperace** (spolupráce)*

Komunikace

- = jednostranné sdělování nebo vzájemná výměna informací, myšlenek, názorů a emocí
- je zapotřebí nejméně dvou lidí
- komunikace zakládá společenství – jeho podstatou je sdílení a přenos informací, myšlenek, mínění, postojů
- je součástí všech sociálních vztahů

- prostředky: slova, gesta, chování
- **různé způsoby komunikace:**
 - nejlepší je asertivní (*umím říct ne, aniž bych někoho urazila nebo se někoho dotkla; trvat si na svém, nenechat se ovlivnit a zmanipulovat; metoda ohrané desky – ne, děkuju, nechci*)
 - pasivní
 - agresivní
- **systém komunikace:**
 - vlastní každé kultuře
 - zahrnuje jazyk, gesta, mimiku, ...
- **FORMY KOMUNIKACE:**
 - **podle vyjadřování:**
 - verbální
 - mluvená a psaná řeč
 - specificky lidský způsob komunikace
 - mluvenou řeč umožňuje specifická lidská vlastnost – artiklace
 - nonverbální
 - zaplňuje většinu z komunikace
 - uplatňují se především dotyky; mimika, řeč těla, smích, pláč, ...
 - vlivy: proxemika (*prostorová blízkost; intimní, nenuceně osobní, sociálně konzultativní, veřejná*), posturika (*držení těla, postoj*), kinetika (*spontánní pohyby těla*), vnější zjev, mimika a gestika (*výraz tváře; zlost, strach, ...*), haptika (*doteky; vzájemné dotýkání*), pohledy
 - metalingvistické nebo paralingvistické znaky:
 - ironické zabarvení, akcent, melodie, způsob řeči, hlasitost
 - **podle množství účastníků:**
 - intrasubjektivní/intrapersonální:
 - mluvíme sami se sebou (*přemýšlení nahlas*)
 - získávání informací z počítače nebo archivu, ...
 - interpersonální:
 - mezi dvěma nebo více osobami
 - jednostranná, dvoustranná, mnohostranná
 - skupinová
 - meziskupinová: oktáva X 4.B
 - veřejná, oficiální, institucionální: přednáška apod.
 - masová: masová média (rozhlas, televize, tisk, ...)
 - masová společnost – vzniká na přechodu od tradiční k moderní
 - vyvíjela se od nejprimitivnějších signálů (kouřové, zvukové) až po současná nová média
 - vynález knihtisku: přelom (do té doby jen drahá, vědomosti jen ústní cestou) – intenzivnější přenos informací
 - telegraf, noviny, rozhlas, televize, v současnosti nová média
 - Torontská škola:
 - proslula výzkumem a interpretací médií

- technologie přenosu dat ovlivňuje způsob komunikace (jinak se komunikuje telegrafem, jinak v rádiu, jiná v televizi – obrázková forma)
- nová média zcela změnili komunikaci a vypadá to, že mění i společnost
- **STRUKTURA KOMUNIKACE:**
 - *Harold Dwight Lasswell* – struktura komunikace
 - komunikátor, komunikant, komuniké, druh komunikace (*slova*), prostřednictvím jakého média (*mluvená řeč*), s jakým úmyslem/účinkem
 - komunikátor: osoba sdělující
 - dává své sdělení do nějaké formy
 - vyjadřuje určitý obsah (*komuniké*)
 - komunikant: osoba přijímající sdělení
 - dekóduje přijaté sdělení
 - někdy vzniká *komunikační šum* (komunikant si špatně vyloží komuniké) → konflikt
 - komuniké: obsah sdělení
- **sdělení dotváří:**
 - situační kontext
 - metalingvistické faktory (*přetváří lexikální význam slov; např. ironie*)
 - řeč
 - širší význam: prostředek komunikace
 - užší význam: jazyk
 - význam slov
 - denotativní komponent: lexikální; sděluje, jaký obsah je slovem označován
 - konotativní: emocionální; emocionální akcent obsahu
- **KOMUNIKAČNÍ STYLY:**
 - konvenční
 - konverzační
 - operativní
 - osobní
- **diskuze**: vzájemná výměna názorů
 - vytváří se role a pozice
 - v průběhu se vytvoří diferencované vztahy mezi účastníky
 - na průběh a vzájemné vztahy působí věcné znalosti, výřečnost, diskusní zkušenost, neuspokojené potřeby, frustrace účastníků

Sociální percepce

- = jak vnímáme ostatní osoby
- máme tendenci uvažovat o ostatních v určitých kategoriích, stereotypech a schématech
- velkou roli hrají různé efekty vnímání – např. efekt prvního dojmu
- **mentální zkratky** (heuristiky): opatření, která nám umožňují udělat si o někom obrázek bez dlouhých úvah a přispívají ke snadnější orientaci v sociálním prostředí
- obraz si tvoříme pomocí naší **kognitivní** (poznávací) komplexnosti

- kategorizace (třídění) člověka: většinou podle toho, co činí (*chování*), jaký má vzhled (*sociální status*)

CHYBY V PROCESU SOCIÁLNÍHO POZNÁVÁNÍ

- **Haló efekt:** při poznávání druhých se necháme unést jen jedním nápadným rysem (pozitivním nebo negativním), který přehluší všechny ostatní rysy
- **první dojem:** člověka si zobecníme a dovolíme, aby nás dále ovlivňoval první dojem
- **logická chyba:** na základě určitých zkušeností se domníváme, že určité vlastnosti spolu souvisejí, ale není to vždycky pravda
- **efekt mírnosti:** osoby, které nám jsou sympatické, obvykle posuzujeme mírněji
- **efekt sociálního postavení:** neprávem lidem přisuzujeme vlastnosti, které jsou pro dané postavení typické
- **projekce:** očekáváme, že druzí mají podobné zájmy, motivy a postoje jako my
- **předsudky a stereotypy:** jednotlivci přisuzujeme rysy, které jsou typické pro celou skupinu; předsudek je intenzivní stereotyp
- **atribuce:** přisuzování příčin lidského chování

Reakce na zátěžové situace

- **zátěžové situace:** mimořádně náročné situace, na které reagujeme podle specifických zákonitostí k zachování dobrého psychického stavu
- **řešení situací:**
 - ego-obranné mechanismy:
 - nevědomé mechanismy sloužící k vyřešení konfliktů
 - bagatelizace (*snižování hodnoty cíle*), somatizace (*přenesení do tělesné oblasti*), agrese (*útok na zdroj frustrace*), autoagrese (*sebetrestání*), regrese (*cesta zpět ve vývoji; např. ztráta kontroly emočních projevů – pláč*), fixace (*ulpění na určitém druhu chování; trvalá regrese*), rezignace, kompenzace (*volba náhradního objektu*), racionalizace (*vymlouvání se sobě*), útek do fantazie
 - psychohygiena:
 - soubor pravidel sloužících k udržení, prohloubení a znovuzískání duševní rovnováhy a duševního zdraví
 - metody: dostatek spánku, správná výživa, pohyb, relaxace, volný čas
 - význam: prevence somatických a psychických nemocí, výkonnost, fungování sociálních vztahů, subjektivní spokojenost
- **dynamika osobnosti** = frustrace, konflikt, stres

FRUSTRACE

- = strádání z oddálení, při bariérách, odstranění odměn a neslučitelných reakcí
- existuje překážka k dosažení cíle
- **druhy:** existenciální (*ztráta smyslu; Frankl*), reaktance (*oddálení*)
- způsobeno vnějšími (*překážky, postoje druhých*) a vnitřními (*naše zábrany*) zdroji
- **frustrační tolerance:** odolnost každého člověka vůči frustrující situaci
- **důsledky:** negativní (*zklamání, pocit neuspokojení*), pozitivní (*motivace, zvýšení výkonu*)
- **DEPRIVACE:** dlouhodobá frustrace v citové oblasti (*chronické neuspokojení potřeb*)

KONFLIKT

- = situace, ve které jsou vyvolány neslučitelné stejně silné tendence, při čemž se jedinec musí rozhodnout pro jednu z nich
- **druhy:**
 - apetence-apetence: dva stejně přitažlivé cíle
 - averze-averze: dva stejně odpudivé cíle
 - apetence-averze: objekt je zároveň přitažlivý i odpudivý
- obsahové (*na základě názorů*), vztahové (*pozice ve vztahu*)

STRES

- = zátěž nebo případ mimořádně silné a životně významné frustrace
- stresová situace závisí na interpretaci jedincem
- **stresory**: fyzické, psychické, sociální

Psychické poruchy

- neurózy, psychózy

NEURÓZY

- duševní porucha, neschopnost přizpůsobit se prostředí, změnit životní návyky
- pacient trpí stavy úzkosti a emoční tísně, ale na rozdíl od psychózy neohrožuje duševní činnost (zůstává mu celá osobnost, naše já; při psychóze se naše já rozpadá)
- **Freud**: „Konflikt mezi Id (*Já*) a Superegem (*Nadjá*).“
- **příčiny**: nevyřešené konflikty, jednorázové životní neštěstí, ...
- **projevy**: kousání nehtů, stereotypní pohyby, tiky, grimasy, koktavost, bolesti hlavy, podrážděnost, nerozhodnost, agresivita

Typy

- 1) **úzkostná neuróza**
 - reakce na nějakou faktickou nebo představovanou situaci nebo událost
 - lidé se vyhýbají každodenním situacím, prožívají je s pocitem hrůzy
 - úzkost se vysvětlováním nezmenší
 - ochrnutí, ztuhlí, neschopní vyjít ze svého domova, jít do obchodu, mezi lidi, vstupovat na veřejná místa
- 2) **fobie**
 - vtíravé obavy, které pociťuje vůči některým objektům/lidem/situacím
 - strach je neadekvátně velký a iracionální vzhledem k reálnému nebezpečí
 - **typy**: ze zvířat; ze situací, do nichž se můžeme nechtěně dostat; sociální fobie; z určitých míst nebo cestování
 - agorafobie (*strach z prostranství*), akrofobie (*z výšek*), mysophobia (*doteky*), nyktofobie (*tma*), klaustrofobie, ...
- 3) **obsese** (obsedantně-kompulzivní porucha)
 - nutkavé myšlenky, které v člověku působí proti jeho vůli a nutí ho k určitému jednání
 - vykonávání složitých rituálů na zbavení nervozity
- 4) **hysterie** (histrionická porucha)
 - myšlení přes sexuality
 - v okamžicích záchvatu – ztráta kontroly nad sebou
 - bájevé lhaní
- 5) **neurastenie**

- nervová slabost
- neustálá unavenost, bolest hlavy, podrážděnost
- jedince vše vyrušuje; odmítá řešit běžné problémy s tím, že ho to vyčerpává
- 5) **hypochondrie**
- 7) **mentální anorexie**

PSYCHÓZY

- nejvážnější duševní onemocnění
- změni se duševní stav pacienta, ale pacient si té změny **není vědom**
- 1) **schizofrenie**
 - bludy a halucinace
 - „rozpad osobnosti“
 - člověk je přesvědčen o existenci určitých věcí, které se skutečnosti neexistují
 - paranoidní (*člověk trpí neustálým pocitem, že je pronásledován; slyší hlasy, které mu vyhrožují apod.*), simplexní (*člověk přestává mít zájem o svůj budoucí život a postupně o cokoliv jiného; jen se toulají, je jim jedno, jak žijí; neumí dlouhodobě plánovat; sexuálně promiskuitní*)
- 2) **maniodepresivita**
 - bipolární porucha
 - extrémní výkyvy nálad, afektů; střídá se období manie a deprese
- 3) **laktální psychóza**
 - po narození dítěte
 - matka nemá svoje dítě ráda, odmítá ho
 - po šesti týdnech to přejde
- 4) **deprese**
 - nemusí se střídat s mánii
 - úzkost, deprese, sebeobviňování, neschopnost vstát z postele

7. Skupinová struktura společnosti

Sociální útvary. Skupina, znaky skupiny, druhy skupin. Rodina, krize rodiny. Instituce, organizace, byrokracie. Sociální stratifikace, sociální mobilita.

Sociální útvary

- = skupiny lidí, které jsou vymezeny vztahy mezi nimi
- lidé se organizují a vyvíjejí nějakou činnost
- člověk je člen mnoha skupin

AGREGÁTY

- = skupiny lidí, mezi nimiž je pouze prostorové spojení (např. naše škola)
- zvláštním typem je **dav**
 - = skupina lidí na stejném místě, ve stejném čase a z téhož podnětu (dopravní prostředek, fronta, publikum)
 - dav **podléhá sugesci**
 - zabývali se tím především Gustave Le Bon (*Psychologie davu; heterogenní dav – spojený prostorem, např. pouliční dav; homogenní dav – spojený zájmem, jistá míra organizace – sekty, kasty, třídy*), Ortega y Gasset (*Vzpoura davu*), Brown (*pasivní davy – publikum; aktivní davy*), Petrusek (*sociálně strukturované – účastníky pojí místo a cíl; náhodné; nezákonné; dočasné*)
 - davové chování je ovlivněno anonymitou – lidé ztrácí individualitu, převládají primitivní instinkty, emoce nad racionalitou; člověk ztrácí kontrolu a morální odpovědnost
 - v davu člověk mění své chování, ztrácí svou identitu, davy se často stanou agresivními (lynčování, napadení), omezení inteligence, do popředí vystupují pudy a instinkty

SPOLEČENSTVÍ

- = historicky nejstarší, primární
- existence na základě přirozeného, nepsaného zákona → archetyp (*co nám z minulosti vyhovovalo*)
- uzavřené skupiny lidí bez dynamiky vývoje
- např. staré kmeny, dnešní venkov

SPOLEČNOST

- postavena na uměle vytvořeném základě (*utvořena jasná pravidla, za jejichž porušení následuje sankce – nesvoboda*)
- solidarita: mechanická/samozřejmá (*společenství*) a organická (*společnost*) – bez solidarity = anomie
- autorita = přirozená síla, která je schopna vést společnost (Max Weber)
 - tradiční (*šlechta, monarcha*), legitimní (*politici, podnikatelé*), charismatická

SOCIÁLNÍ KOMUNITA

- společenská integrace napříč všemi
- společné zájmy, hodnoty, cíle X může být jiný jazyk
- např. církevní komunita

Skupina

- = útvar o dvou a více osobách, mezi nimiž dochází k vzájemné interakci – vznikají pevné vazby; dochází k diferenciaci pozic a rolí
- dvě osoby: **diáda**, více osob: **skupina**
- skupina si vytváří soubor norem a hodnot, které pomáhají regulovat skupinu
 - může docházet k sankcím
- osobností se člověk nerodí, ale stává prostřednictvím procesu socializace – ten probíhá v rámci sociálních skupin
- skupinu může charakterizovat vědomí zvláštní identity (*squatterři, anarchisté*)
- skupina si často vytváří obraz sama sebe (autostereotyp) nebo o ostatních skupinách (heterostereotyp)
- **znaky skupiny:**
 - sociální role
 - nějaká symbolika, rituály
 - strukturovanost
 - hodnoty, normy
 - mezi aktéry se vytváří vztahy (interakce, percepce) a komunikační sítě
 - porušování norem: sankce
- **klasifikace skupin:** velikost, obsah (*jednofunkční, vícefunkční, nadfunkční*), trvání, základ utvoření (*přirozená, dobrovolná, vynucená*), formy přístupu (*otevřená, uzavřená*), míry zvnějšnění (*formální, neformální; organizovaná, neorganizovaná*)
- otázkami skupin se sociologie zabývala na počátku 20. století:
 - Georg Simmel, Chicagská škola
 - pojmy: primární skupina (G. H. Cooley), sekundární skupina (R. E. Park, E. W. Burgess), cizí – vlastní skupina (W. G. Summer), referenční skupina (R. K. Merton)
- **rozdělení skupin:**
 - primární skupina: rodina, dětské herní kolektivy, sousedé
 - intimní vazby, úzký osobní kontakt, dlouhodobé trvání, neformální
 - jedinec se v ní angažuje celou svou bytostí
 - v primární skupině se identifikujeme jako **my** (G. H. Cooley)
 - sekundární: ostatní skupiny
 - formální i neformální
 - cizí – vlastní: členské – nečlenské
 - referenční skupina:
 - nepatříme do ní, ale chtěli bychom
 - přijímání některých znaků skupiny – je jen na ní, jestli nás přijme
 - např. Honoré de Balzac byl měšťan, ne šlechtic
- **malé skupiny:**
 - prožívají jako k sobě patřící; sledují společné cíle; sdílí normy a předpisy chování pro určitou oblast činnosti; pocit sounáležitosti; mají mezi sebou silnější interakci; identifikují se se společnou vztažnou osobou; jsou prostorově nebo časově odděleni od ostatních

- funkce:
 - 1) zdroj sociálních vazeb a sociálních vlivů
 - 2) uspokojování sociálních potřeb člověka
 - 3) srovnávací rámec pro postoje a jednání
 - 4) pojetí sociální reality a sociálních rolí
- **velké skupiny**
- **formální** (pravidla dána zvnější)/**neformální skupiny** (skupina si pravidla nastavuje sama)
- **skupinový konformismus:**
 - tlak skupiny na jedince je velký, záleží na naší pozici ve skupině, většina lidí podléhá konformitě
 - Ashův experiment (délky přímek), Milgramův experiment (podléhání autoritě)
 - otázka: Je pro nás skupina dostatečně atraktivní, abychom se jí hodně přizpůsobovali?
 - záleží na: atraktivnosti skupiny, autority skupiny v očích jedince, kreditu skupiny (*přesvědčení, že skupina jedná správně a přiměřeně*)
 - je pro skupinu důležitý, protože ji udržuje pohromadě
- **pozice jedince ve skupině:**
 - dva atributy: sociální přitažlivost (*jak jsme zajímaví pro ostatní*), osobní prestiž (*jakou moc a jaký vliv máme ve skupině*)
 - znaky vůdce: dominantní, sebevědomý, rozhodný; určuje normy, zastupuje skupinu; organizační schopnosti; sociální a praktická inteligence; propagandistická dovednost
 - různé druhy vůdců:
 - organizátor, koordinátor
 - stratég
 - tvůrce skupinové politiky
 - arbitr (*smiřuje, urovnává, zprostředkovává*)
 - ideolog
 - vnější reprezentant
 - vedení skupiny:
 - autokratické: jeden šéf, který se musí striktně poslouchat; poslušné chování skupiny, vyšší intenzita práce, převládá napjatá atmosféra, nízká kreativita; pokud se šéf vzdálí – práce přerušována
 - demokratické: uvolněná přátelská atmosféra, rovnost členů, vyšší zájem o úkol; při nepřítomnosti vůdce se v práci pokračuje; vysoká originalita; vyžaduje sebekázeň a poctivost

Rodina

- = skupina osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí
- probíhá zde primární socializace; různé kultury = různé formy rodiny
- **funkce:** ekonomická, biologická, socializační, citová, výchovná
- **manželství:** sociálně akceptovaný a posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci odlišného pohlaví
- v současné době převažují rodiny nukleárního typu (manželé + jejich děti)
- rozšířená rodina = rodiče + děti + další příbuzní (např. prarodiče)

- v západní civilizaci je praktikovaná **monogamie**, ale existují i kultury, kde je přípustná **polygamie** (polygynie; polyandrie – Eskymáci, Tibet)
- **moderní rodina:**
 - rodina, jak ji známe dnes: na konci 19. století
 - charakteristické citové vazby, soukromí, soustředění na výchovu dětí; pracoviště odděleno od domova
 - dříve: o svazcích rozhoduje majetek
 - pokles významu rodiny
 - svobodná volba partnera, ubytí příbuzenských sňatků
 - větší uznání práva žen
 - sexuální svoboda (díky antikoncepci)
 - rozšiřují se práva dítěte
 - většinou patrilineární (jméno po otci) a neolokální (manželský pár se sestěhuje do nové domácnosti)
 - kohabitance (partneři spolu žijí v sexuálním vztahu, ale nejsou sezdáni)
 - registrované partnerství + diskuze o homosexuálních rodičích
 - oddalování sňatků i narození dítěte
 - růst **rozvodovosti** – od 60. let 20. století už není rozvod jen na základě žaloby
 - roste nezávislost žen, není to sociální stigma, vysoká očekávání
 - mohou opět vstoupit do manželství
 - spousta úkolů rodiny převzal stát
 - emocionální zátěž – významně dopadá na děti, způsobuje finanční potíže
 - dítě žije jen s jedním rodičem
 - neúplná rodina
 - feminizace chudoby (spousta matek samoživitelek)
 - když chybí muž: chybí autorita, neumí si zformulovat sociální roli muž, roste kriminalita, agresivita

Instituce

- = typy jednání vymezené společností, které lidi naplňují, aby mohli společně existovat; obecně praktikovaný způsob jednání sloužící k naplnění určité potřeby
- = určitý způsob chování, který je typický pro určitou společnost
- důležité pro **jedinice** (nemusíme hledat způsoby, jak to řešit, protože máme tu instituci) i pro **společnost**
- adopce, bohoslužba, dovření, úplatky, nevěra, přátelství, rodina (*nejstarší instituce*)
- instituce = vzdělání; organizace = škola
- jednání podle typů, které konkrétní kultura charakteristická pro určitou společnost vymezuje = kulturou předávané vzorce chování
- podle Maxe Webera: společenská instituce nelze chápat jako obecné kategorie, nýbrž jako **kategorie obecného jednání** – jednání individuálních aktérů
- **přístupy k institucím:**
 - 1) funkcionální: instituce jsou funkční mechanismy z hlediska uspokojení potřeb společnosti
 - 2) antropologický: připravené recepty k uspokojení potřeb (Gehlen)

Sociální organizace

- = zhmotněná podoba instituce; **organizované sdružení osob**, konkrétní vztahy definované mírou autority, statusem
- výsledek jednání, postojů, myšlení a názorů; způsob provázání lidí, kteří jednají určitým způsobem; člověk jako student nebo rodič jedná institucionálně, ale škola je už sociální organizace
- vymezena pozicemi lidí v ní, vazbami mezi nimi a rolmi, které v organizaci mají
- **pevná hierarchie**, konkrétní cíl, diferenciací pozice, mají řídící centrum, bývají většího rozsahu
- dětský domov, pěstounská péče, konkrétní církev, nadace, SŠ, ZŠ, armáda, divadlo, nemocnice, ...

Byrokracie

- = společenská instituce, úřednický aparát, jehož funkcí je naplňování představ vládnoucí vrstvy
- zásadní na jejím vzniku je rozvoj peněžního hospodářství; měla by pomáhat k získávání demokratických cílů, ale zároveň demokracii ohrožuje
- **typy:**
 - 1) slabá
 - dodržování pravidel částečně nebo vůbec
 - členové organizací si důležitá pravidla vytvářejí sami
 - 2) reprezentativní
 - ideální případ
 - autorita na základě skutečného vědění a odbornosti
 - pravidla slouží k dosahování cílů v zájmu klientů
 - 3) trestající
 - souhlas s pravidly je vymezován pod hrozbou sankcí
 - poslušnost je cílem sama o sobě
- **výhody:** byrokratické organizace jsou ideální formou organizace, ale jen pro činnosti, kde je potřeba opakovaně provádět funkční úkony
- **nevýhody:** velikost aparátů a tvorba pravidel a předpisů, které veřejnost považuje za přehnané; časté vyplňování formulářů, papírování
- měla by usilovat o vyvážení mezi rutinou a inovací
- **pojetí byrokracie:**
 - Max Weber: ideální, moderní a racionální správa společnosti
 - výhody – rozdělení kompetencí, odvolatelnost úředníků, neosobní pravidla
 - Karl Merton: americký sociolog, kritik byrokracie
 - nefunkční (obrací se proti původnímu účelu)
 - časem ztrácejí pružnost věcnost
 - trénink neschopnosti – podporuje rituální chování
 - M. Crozier – francouzský sociolog
 - v 60. letech píše o byrokracií zablokované společnosti (*byrokracie se chová ochránářsky; hájí svou moc, úředníci mezi sebou bojují o prestiž, peníze a moc – stávají se rafinovanými hráči*)

Sociální stratifikace

- = různé typy strukturování společnosti; sociální rozvrstvení
- základem je **nerovnost**
 - nejsme si rovni – můžeme jen nastavit podmínky, aby byly rozdíly co nejmenší
 - rozdíly jsou dány nedostatkovými statky: majetek, podíl na moci, prestiž
- **typy stratifikačních systémů**:
 - otrokářský
 - kastovní (nesmíme změnit kastu, narodíme se v ní; nemůžeme si vzít někoho s jinou kastou; Indie)
 - stavovský (stavy; právo, které reguluje společenský život; více propustné než kasty; nerovnost v tradiční společnosti)
 - třídní (propustné; vlastnictví výrobních prostředků [Marx], pozice v rámci trhu práce [Weber]; charakteristický pro moderní společnost)

Sociální mobilita

- = přesun z jedné společenské vrstvy do jiné
- uzavřená nebo otevřená společnost
- 1) **vertikální mobilita**: vzestupná, sestupná
- 2) **horizontální mobilita**: stejná úroveň, třeba profesní změna
- 3) **intergenerační mobilita**: přesun mezi generacemi (děti mají lepší/horší postavení než rodiče)
- 4) **intragenerační mobilita**: přesun v rámci jedné generace (na konci mají lidé lepší/horší postavení než na začátku)

8. Sociologie jako společenská věda

Vznik sociologie, předmět, metody. Vývoj sociologie. Česká sociologie. Sociologické koncepty společnosti. Soudobé problémy české společnosti.

- *societas* [lat.] – společenství, pospolitost + *logos* [řeč.] – pojem, učení, rozum, myšlenka, myšlení
- = teoreticko-empirická multiparadigmatická věda o sociálních jevech, vztazích, strukturách a procesech, které reflektuje v kontextech moderní společnosti
- **členění:**
 - 1) mikrosociologie:
 - malé sociální skupiny
 - věnuje se každodennímu životu, jednotlivci a malým sociálním skupinám
 - interakce, sociální potřeby jedinců, ...
 - 2) makrosociologie:
 - zabývá se společností jako celkem a velkými sociálními skupinami
 - sociální systémy celých společností; vývojové trendy v různých oblastech; nerovnosti, chudoba, bída, distribuce bohatství; náboženská struktura; trendy, procesy, instituce
- **úkol:** kontrola společnosti, aby nedošlo k anomii
- **PŘEDMĚT:** předmětem není člověk jako individuum, ale člověk pohybující se v různých sociálních skupinách, kde se spojuje s lidmi, a společnost, vztahy, struktura a jevy

Vznik sociologie

- 2. polovina 19. století: vlivem **průmyslové revoluce** se změnila tradiční společnost na moderní (*nemohla vzniknout dříve, protože neexistovaly problémy, na které se snaží odpovídat*)
- vyrůstá z myšlenek osvícenství, liberalismu a konzervatismu
- **důvod vzniku:** společnost ztratila schopnost kontrolovat jednání svých členů, zhroutil se systém mocenské legitimacy a způsob výkladu světa; vzniká, aby se snažila definovat kontrolní mechanismy nové společnosti
- **zakladatel:** August Comte
 - domnívá se, že tyto mechanismy lze formulovat pozitivně
 - pozitivní fakta = taková, která lze definovat, měřit (*jen popisujeme události, nevyvozujeme z nich důsledky*)
- **historie:**
 - tradiční společnost:
 - spojeno s panovníkem, rodinou, náboženstvím, stavovskou strukturou, zemědělstvím a řemeslem, stavovskou společností
 - moderní společnost:

- individualizace, dělba práce, specializace průmysl, velkovýroba, elektrifikace, doprava, komunikace, centralizace, byrokracie, sociální status, krize rodiny, třídní společnost
- 60. léta: plynulý ekonomický růst, zaměstnanost, sociální služby, volnost, svoboda, vynálezy
- 70. léta: rotná krize, liberalizace, ubývání práce, svoboda, přeměna postsocialistických států
- **Ulrich Beck: Riziková společnost**
 - 1. moderna: přelom 19./20. století, první polovina 20. století
 - „modernizace tradice“
 - polomoderní klasická industriální společnost, ještě zabudovány prvky tradicionalisty (*stavovsky založená třídní struktura, instituce rodiny*)
 - klasická industriální společnost, jsou zde zabudovány prvky tradice (*rodina, třídní struktura, ...*)
 - 2. moderna: postmoderní společnost (*postindustriální, globalizovaná*)
 - „modernizace moderny“
 - „reflexivní společnost“, „reflexivní modernita“ (*společnost sama sebe identifikuje jako problém*)
 - riziková společnost: nové technologie – rizika nezvladatelná, společnost zranitelná (*jaderné technologie; napsal to chvíli před Černobylem*)
 - pozn.: Frankfurtská škola – kritizuje osvěcenství (*přineslo koncentrační tábory*)

Obory sociologie

- dříve se otázky sociologie řešily v rámci filosofie → vznik sociologie jako vědy → vznik obecných sociologických teorií → sociologové se zabývají dílčími skupinami společnosti (*byrokracie, patologické jevy, rodiny, ...*) → přibývání různých sociologických disciplín
- v rámci sociologie s provádějí **empirické výzkumy** (různé techniky sběru dat, zpracování dat, statistika, logika, výzkum veřejného mínění, ...)
- **konkrétní obory:**
 - sociální formy životního prostředí
 - sociálně-ekonomické struktury obyvatelstva (*společenských tříd, vrstev*)
 - společenské, pracovní a technické podmínky výroby (*průmyslu, zemědělství, reklamy, práce*)
 - společenský život a různé formy společenského vědomí (*politiky, propagandy, sportu, umění, jazyka, médií*)
 - sociální skupiny (*rodiny, etnických a rasových skupin*)
 - sociální instituce (*vědy, kultury, náboženství*)

Metody sociologie

- **metoda** = obecný návod, jak vědecky poznávat
- **technika** = způsob získávání dat, informací
- **požadavky na výzkum:**
 - 1) reprezentativita (zobecnitelnost)
 - nezeptáme se jen svého kamaráda

- musí být zobecnitelný
- 2) validita (platnost)
 - kdybychom se rozhodli, že budeme něco zkoumat, ale sestavili špatně otázky – výsledkem je něco jiného, než byla naše hypotéza = výzkum není validní
- 3) reliabilita (spolehlivost, přesnost)
- **základní techniky:** studium dokumentů, experiment, anketa, pozorování, dotazník, rozhovor
- **dělení výzkumu:**
 - 1) kvantitativní
 - stovky až tisíce respondentů (zkoumá se velký vzorek)
 - důležitá se reprezentativnost – jak vzorek sestavíme (buď zkoumáme pořád stejný vzorek – panelové šetření, nebo se vzorek proměňuje)
 - muži i ženy, různé věkové kategorie, lidé z města i vesnic, ...
 - nejčastěji: dotazník nebo standardizované rozhovory
 - statistika, dedukce (*na začátku máme hypotézu, předpoklad, něco obecného*)
 - 2) kvalitativní
 - menší vzorek
 - nenumerné šetření a interpretace sociální reality (nejde o množství)
 - intenzivnější a hlubší zkoumání; získávání údajů je značně nestandardizované; poměrně časově náročné
 - nejčastěji: hloubkové rozhovory, diskusní skupiny (focus groups), obsahová analýza
 - metoda indukce (*na základě výsledků vytvoříme hypotézu, nějaký obecnější závěr*)

Sociologické koncepce společnosti

- **archaická společnost**
 - 4000 - 3500 před Kristem
 - první společnost a nejstarší fáze lidské kultury
 - usazení na jednom místě, hledání lidské kultury
- **tradiční společnosti**
 - od neolitu do průmyslové revoluce
 - existence měst, dělba práce, sociální rozvrstvení ve formě kast nebo stavů, základním vysvětlujícím principem je náboženství, většina populace pracuje v zemědělství a obživu organizuje v rámci svých domácností, není velký státní celek výrazně ovlivňující člověka v jeho každodenním životě
- **moderní společnost**
 - 18. - 19. století
 - ustavuje se v důsledku pádu tradiční společnosti a její sociální kultury
 - modernizace (industrializace a urbanizace), sekularizace (světské hodnoty), průmysl, zrovnoprávnění, nové třídní rozdělení, inteligence, dělnictvo, stát má velký vliv na organizaci společnosti
- **postmoderní společnost**
 - v 2. polovině 20. století (*v západní Evropě a severní Americe od konce 60. let 20. století, v ČR až v 90. letech 20. století*) jako nezamýšlený důsledek procesu modernizace

- kulturní relativizace, služby, fenomén globalizace, nové ekonomické rozdělení světa, otázka kvality a kvantity

Vývoj sociologie

- 1) **protosociologie**
 - období před opravdovým vznikem
 - určití vědci se zajímají o problémy sociologie, ale v rámci filosofie
 - vychází z liberalismu a osvícenství + konzervatismu
- 2) **klasická sociologie**
 - 2. polovina 19. – 20. léta 20. století
 - Auguste Comte
 - to už je sociologie jako věda (*vytváří pojmy, metodologické přístupy a způsoby interpretace společnosti*)
 - období velkých sociologických systémů
- 3) **Chicagská škola, empirické výzkumy**
 - v průběhu 20. století – přesouvá se i do Ameriky
 - odlišuje se od evropské školy
 - Evropané jsou teoretici
 - Američané jsou pragmatici, tak obohatili sociologii o empirické výzkumy
 - vrchol: od 20. let do 40. let (20. století)
 - pak byla 2. světová, to měli všichni jiné starosti
- 4) **rozvoj paradigmat**
 - Američani zkoumali i za druhé světové, úplně se na to nevykašlali, protože nebyli Češi a měli málo práce s náckama na jejich území
 - tři základní paradigmata:
 - 1) konsenzuální paradigma
 - základním principem společnosti je shoda
 - konsensus - shoda
 - 2) konfliktualistické paradigma (teorie konfliktu)
 - společnost je založena na konfliktu
 - každý má své zájmy a chce je hájit
 - → shoda nikdy nemůže nastat
 - bohatství, moci a prestiže je málo, rozhodně ne dost pro všechny
 - 3) interpretativní sociologie
 - jde proti prvním dvou
 - nejmodernější
 - celá řada směrů
- 5) **kritika sociologických systémů, přenos do Evropy, postmodernismus**
 - 70. léta
 - ze spojených států se přesouvá zpátky do Evropy
 - vstřebává do sebe filosofii (přístupy) postmodernistickou

Významné osobnosti sociologie

AUGUSTE COMTE

- 1798-1857
- francouzský sociolog, jeden ze zakladatelů sociologie, filosof (*pozitivist*)
- dílo: **Kurs pozitivní filosofie**
 - poprvé zavedl pojem sociologie
 - proto je považován za zakladatele: protože poprvé použil tento termín a určil, čím se to bude zabývat
 - chtěl pochopit běh dějin, jak se vyvíjelo myšlení člověka v minulosti
- **vlivy:**
 - Saint-Simon: utopický socialista
 - pracoval pro něj
 - chvíli s ním tvořil, ale pak měli rozpory a rozešli se
 - osvícenství
 - měl rád Montesquieho
 - konzervativní myšlení
- zakladatel i pozitivismu:
 - věda, která zaujímá stanoviska pouze dle holých faktů, skutečností
 - je to ověřitelné, změřitelné, vychází to z faktů
 - nezajímá se o neřešitelné problémy
 - nezajímá ho podstata, ale vzájemné působení a vztahy
 - napsal také knížku *Systém pozitivní politiky*
- **dělení věd:**
 - vychází ze Saint-Simona
 - matematika → astronomie → fyzika → chemie → biologie → sociologie
 - astronomie vznikla z matematiky
 - fyzika vznikla z astronomie a matematiky
 - chemie vznikla z astronomie, fyziky a matematiky
 - a tak dál
- **metody sociologie:**
 - pozorování
 - zaměříme se na objekt kvůli hypotéze
 - experiment
 - přímý
 - nepřímý
 - srovnávací metody
 - srovnává chování lidí a živočichů
 - chování lidí v průběhu dějin
 - historická metoda
 - vychází z historických faktů
 - zkoumá, co bylo
 - je to delší proces
- **statika:**
 - popisuje základní rysy pořádku ve společnosti
 - zkoumá podmínky existence společnosti
 - studuje strukturu řádu, bez něhož by žádná společnost nemohla trvat
 - zkoumá to, co vytváří řád (stabilitu ve společnosti)
 - rodina, stát, církve
- **dynamika:**

- analyzuje zákony vývoje, jimiž společnost prochází, nežli dospěje do stádia pozitivismu
- spojeno s tím vývojem
 - o tom vypovídá ten zákon tří stádií
- **zákon tří stádií:**
 - osa myšlení lidstva
 - 1. teologické stádium
 - věříme, že všechno se děje díky nadpřirozeným silám
 - rituály, katolická církev, chození do kostela
 - období feudalismu
 - 2. metafyzické stádium
 - předpokládání existence nějakých abstraktních sil
 - říkali, že za vše může příroda (ne bůh)
 - období osvícenství
 - 3. vědecká/positivní
 - všechno má své zákony a funguje na určitém principu
 - moderní doba

ÉMILE DURKHEIM

- francouzský sociolog
- definitivní prosazení sociologie jako samostatné vědy na francouzských univerzitách
- **hlavní témata:**
 - integrita společnosti, regulace
 - je to logické, když se uvědomíme, o čem je sociologie
 - zkoumá jedince, do jaké míry je můžeme zkoumat, co se dá ještě unést a co ne
- **konkrétní věci:**
 - dělba práce
 - problém anomie (stav, kdy přestávají platit zákony; sociologický pojem pro rozvrat, chaos, rozklad společnosti)
 - proslavil se tím, že se zabýval tématem sebevraždy
 - vytvořil teorii čtyř typů sebevražd
 - porovnával míru integrity a regulace
 - kde není žádná, kde je příliš veliká
 - fatalistická sebevražda
 - jeho osud už nebude jiný (otrok, doživotní vězení)
 - fatum = osud
 - člověk necítí sounáležitost společnosti, ale tlak té regulace
 - náboženství
 - zkoumal australské domorodce, totemismus, animismus, základní druhy náboženství

MAX WEBER

- nejcitovanější sociolog, ovlivnil všechna sociologická paradigmat, problém racionalizace, aplikoval své zkušenosti na různé aspekty společnosti
- **vytvořil tzv. chápající (rozumějící) sociologii**
 - díval se na fakta z pohledu jedince
 - Durkheim přepokládal, že důležitější je společnost, ale Weber zkoumal, jak společnost vidí jedinci
- **témata:**

- náboženství
 - zkoumal, jak jednotlivá světová náboženství přispívala k racionalizaci společnosti
 - polemizoval s Karlem Marxem
 - Marx: vývoj společnosti je ovlivněn ekonomickou základnou (výrobnou); společnost se rozvíjí tak, jak se rozvíjí výroba
 - Weber: společnost nemusí ovlivňovat jen výroba, technologie a vlastnictví, ale i ty věci duchovní (náboženství)
 - napsal takovou zásadní stať
 - velmi diskutovaná a nejcitovanější
 - Protestantská etika a duch kapitalismu
 - zkoumal všechna světová náboženství a došel k závěru, že protestantství (hlavně kalvinismus) dospělo ke vzniku kapitalismu
 - politická sociologie
 - sociologie politiky
 - zkoumá otázku moci a autority
 - vytvořil tzv. teorii panství
 - jak se legitimizuje moc (jak se ospravedlňuje moc, jak se můžeme dostat k moci)
 - nejde o to ji jen uchvátit, ale odůvodnit, proč nás mají akceptovat a nechat nám ji
 - obecná teorie moci
 - dříve: sociálním původem získáme moc
 - tradiční panství
 - teď je to pomocí voleb, nebo jiného legálního způsobu
 - legální panství
 - charismatické panství
 - byrokracie
 - pomocí ní dochází k racionalizaci společnosti (oproti té tradiční, tam bylo všechno v rukou pána, nic nebylo dáno předem)
 - dva pojmy, které s ním souvisí
 - byl méně optimistický v oblasti racionalizace společnosti
 - hovořil o tzv. kleci společnosti, odkouzlení světa
 - železná klec: v tom jsme
 - všechno dostává řád, systém atd., takže nakonec v racionalizaci a byrokracii té společnosti vlastně uvízneme a nebudeme svobodní
 - odkouzlení: když se všechno racionalizuje: kde je to tajemství
 - vytrácí se tajemství, něco neočekávaného, už tady prostě nejsou žádný kouzla, protože je všechno racionalizované, nalinkované
 - děláme jen věci účelné, co se nevyplatí, tak neuděláme
 - vytvořil ze sociologie svébytnou vědu, očistil ji od nánosů ekonomie a tak, prostě už to je čistá sociologie, proto je nejvíce citován, protože byl vážně sociolog
- KAREL MARX**
- nikdy nevyslovil slovo sociologie, ale věci, kterými se zabýval, byly sociologické – nepovažoval se za sociologa

- upozornil na sebe svou **analýzou kapitalismu**
 - svými myšlenkami ovlivnil 20. století tím kapitalismem
 - jeho hlavními body:
 - odcizení
 - vykořisťování
- **teorie dějin**
 - dějiny jsou zákonité (spějí ke svému naplnění, nedějí se jen tak náhodou)
 - ekonomika, výroba, ...
 - dějiny jsou podle něj dějiny třídních bojů
 - chodí to tak, že vždycky existuje nějaká společensko-ekonomická formace (otročtví; otroci + otrokáři; vzájemně se potřebují, ale jsou v rozporu)
 - je tam napětí – vznikne rozpor – dojde k boji – změní se to a zase jsou dvě skupiny – a pak by to mělo jít tak dál, dokud nedojde ke komunismu, kde si všichni budou rovni, a nebude soukromé vlastnictví

VILFREDO PARETO

- 1848-1923
- byl ovlivněn situací v Itálii: sjednotila se, ale postupně se začaly projevovat rozdíly mezi jihem a severem
- ovlivněn **liberalismem** (uznává svobodu jako základ) a **machiavelismem**
 - podle Nicola Machiavelliho
 - Vladař
 - jak získat a udržet moc
 - v podstatě je to o tom, že ten, kdo reprezentuje tenhle směr, tak si myslí, že lidé jsou egoisté, že jsou v podstatě zlí a můžeme se od nich nadát jen toho nejhoršího, a že abychom udrželi to, co jsme získali, můžeme volit jakékoliv prostředky, protože to ospravedlníme tím dosažením cíle (**účel světí prostředky**)
 - prostě cynismus, ale realismus
- domníval se, že většina našeho rozhodování je ovlivňována **iracionálně**
 - snažil se analyzovat způsoby iracionálního chování (v rámci sociologie)
 - rozhodujeme se iracionálně, ale snažíme se to racionálně zamaskovat
- **rezidua, derivace**
 - rezidua:
 - způsoby chování (rozhodování) založené na tom iracionálním chování
 - kombinační instinkt:
 - schopnost člověka ustavovat prvky do stále nových sestav
 - propojování ve stále nové vztahy, ideje a věci
 - trvalost agregátů
 - reziduum sociability
 - snažíme se splynout se skupinou, nechceme být jiní, protože by to mohlo být nebezpečné
 - derivace:
 - to vysvětlení, to, jak to podáváme
 - maskujeme původně iracionální rozhodnutí
 - kategorická tvrzení
 - shoda s obecnými principy
 - slovní důkazy

- učiníme nějaké iracionální rozhodnutí, ale snažíme se najít demagogické důkazy, že to naše původní rozhodnutí bylo správné
- **koloběh elit**
 - teorie elit
 - „Historie je hřbitovem aristokracií, které byly smeteny a dočasně nahrazeny novou elitou.“
 - polemizuje s Marxem
 - žádný pokrok ani vývoj neexistuje, vše se pořád opakuje
 - dějiny jsou prostě podle něj koloběhem elit
 - vše se opakuje, masa se veze a nechá se ovládat
 - sociální kužel
 - společnost se skládá z elity (je jí málo, je na vrchu), dole je masa
 - občas se vyčerpá elita, tak se nějak vystřídá a svrhnou je a jsou na vrcholu
 - ze začátku je to progresivní, pak se to zase vyčerpá a pak tam zas přijde jiná elita
 - lidé si nemohou být rovni, nejsou a nebudou
- vadil mu nástup socialistů, to, že stát více zasahuje do ekonomiky a života lidí, snažil se analyzovat demokracii (říkal, že korupce není patologický prvek objevující se v demokracii, ale že s tou demokracií přímo souvisí)

HERBERT SPENCER

- Angličan
- 2. polovina 19. století
- vzdělaný v oblasti přírodních věd – pronikly do jeho sociologické teorie
- pojímal **společnost jako organismus**
 - každý má své místo
 - říká se tomu ve společenských vědách **organicismus**
- rozvíjel evoluční teorii, kterou aplikoval na vývoj společnosti
 - hovoří se o něm jako o **sociálním Darwinistovi**
- ve své době byl hodně uznávaný; byl liberální

GEORG SIMMEL

- Němec
- představitel formální sociologie a filosofie života
- nevěnoval se společnosti jako celku, ale zaměřoval se na jednotlivé aspekty moderního života
 - např. městský způsob života, zmasovění kultury, filosofie peněz, problematika módy, ...
- nebyl ve své době vůbec oceňován
 - v Evropě opomíjen, ale v Americe oblíbený
- ve své teorii předjímal postmoderní pohled na život

CHICAGSKÁ ŠKOLA

- první sociologická škola
 - a zároveň nejvýznamnější škola v dějinách
 - díky soukromým fondům
 - John D. Rockefeller – 1892: katedra sociologie

- v čele stál Albion Woodbury Small
- pak tu začal vycházet i sociologický časopis American Journal of Sociology
- **nové podmínky** v americké společnosti
 - počátek 20. století
 - industrializace, urbanizace, masová imigrace
 - provádí sociální expertízy, empirické výzkumy
 - znepokojení **rostoucími nerovnostmi**, rozkladem **morálních hodnot** a i hrozící **anomií**
 - je tu různá kultura, lidé chtějí najít místo k životu, prohlubují se rozdíly mezi lidmi
 - pokud se prostor nových velkoměst neměl stát výhradně sociální arénou, kde přežívají jen ti nejschopnější, bylo potřeba racionalizující a kultivující síly a tou se stává věda (sociologie)
- charakteristika americké sociologie
 - zaměřuje se **na problém změny a dysfunkce**
 - vyplývají z americké společnosti
 - empirické **zkoumání faktů**
 - každá škola si stanovuje svou problematiku
- Američané preferují Simmla před Marxem a Weberem + se inspirovali Gabrielem Tardem

Robert Ezra Park

Ernest W. Burgess

SOCIÁLNÍ PARADIGMATA

- 20. – 40. léta: vrchol Chicagské školy
 - pak v 50. letech nastupují paradigmatata
- strukturní funkcionalismus **Talcotta Parsonse**
 - ovládlo to pole sociologie v 50. létech
 - zkoumá sociální řád, na čem je založen a tak
 - říká, že je založen na konsensu
 - je představitel konsenzuálního paradigmatu
- konsenzuální teorie:
 - věří tomu, že sociální systém je integrovaný, soudržný
 - důležitá je spolupráce, solidarita, kooperace, respektování hodnot, norem a závazků
- teorie konfliktu a interpretativní teorie
 - po druhé světové válce: Talcott Parsons
 - ale pak se objevili jiní vědci, vymezovali se vůči jeho teorii a podrobovali ji kritice
 - a pak vznikly ty další dvě teorie
 - a ty jsou s námi šťastně až do smrti (do teď)
- interpretativní teorie
 - společnost neexistuje jen tak, ale vytvářejí ji lidé tím, jak se chovají
 - ale mají už ve zvyku se nějak chovat a proto existuje v tom stejném duchu
 - symbolický interakcionismus
 - IT má spoustu směrů a přístupů a tohle je jeden z nich
 - na rozhraní sociologie a sociální psychologie

- zkoumání rituálů a způsobů, jak se k sobě chováme, abychom si udrželi moc a postavení
- E. Goffman
 - kniha: Všichni hrajeme divadlo
- G. H. Mead
- teorie konfliktu
 - společnost existuje sama o sobě
 - všichni jsou v konfliktu
 - vždy je malá skupina privilegovaných lidí

PŘESUN ZPĚT DO EVROPY

- od 70. let
- americká sociologie stagnuje, v Evropě to jede
- snaží se o sebekritickou sebereflexi dosavadního vývoje
- rozkládá vše, na čem sociologie dosud stála
- v 70. letech utichá kritika T. Parsonse
- v 80. letech se snaží vymýšlet další mega teorie o společnosti

Anthony Giddens

- napsal Učebnici sociologie
- přítel Ulricha Becka

Jürgen Habermas, Nicholas Luhmann, Pier Bourdieu

- všichni 4 se snažili vymyslet nějakou teorii o společnosti
- ale žádná z těch teorií nezaujala přední místo

90. LÉTA:

- sociologové už se nezaměřují na velké výklady společnosti
- postmoderní sociologie kritizuje velké teorie
- místo zkoumání a bádání se zabírají otázkami lidské identity a různými odlišnostmi
- rasová témata, sociální témata, kulturní odlišnosti

Česká sociologie

- jako věda ustanovena v 80. letech 19. století, rozvíjí se na počátku 20. století
- **T. G. Masaryk:**
 - první československý prezident
 - zakladatel sociologie u nás
 - navazuje kriticky na Comtův pozitivismus a přetváří ho do kritického realismu
 - Spis o sebevraždě, Ideály humanitní, Otázka sociální
- **Edvard Beneš:**
 - československý ministr zahraničí, prezident
 - profesionální sociolog, sociologie politiky, problematika stranicství a alkoholismu
 - Úvaha o slovanství, Demokracie dnes a zítra
- **Arnošt I. Bláha:**
 - zabýval se mikrosociálními problémy v ČR
 - ustavil Masarykovu sociologickou společnost

- časopis Sociální revue, Studie o městě, Sociologie v dětství, Sociologie sedláka a dělník
- **Michal Ilner:** ředitel Sociálního ústavu akademie věd
- **Jan Keller:** současný sociolog
- **František Krejčí, Emanuel Chalupný, Jiří Musil, Jiřina Šiklová, Miroslav Petrusek, Václav Bělohradský, Tomáš Halík, Jan Jandourek, Ivo Možný**

Soudobé problémy české společnosti

↓ udělat z toho nějaké pěkné vyprávění, aby to nebyly jen řeči

- **snížující porodnost a sňatečnost**
 - důvody – možnost osobní realizace mladých, ekonomické (*riziko nezaměstnanosti, vysoké náklady*), strukturální (*nepředvídatelné uspořádání společnosti, rozdílná věková skladba obyvatelstva, málo vhodných mužů*)
 - fertilní věk – období, kdy je žena plodná
- **stárnutí populace**
 - *pokles porodnosti a prodloužením střední délky života*
 - sociální otřesy - systém financování důchodů (*podíl lidí v produktivním věku by měl být vyšší než v důchodovém*)
 - řešení - zvýšení hranice odchodu do důchodu, zvýšení daní lidí v produktivním věku, zvyšování populace, důchodová reforma
- netolerance k národnostním menšinám, etnocentrismus a **rasismus**
- **nezaměstnanost, imigrace, krize rodiny**
- **globální problémy** – chudoba třetího světa, kulturní relativizace, konzumní společnost, nebezpečí válečného konfliktu, populační exploze, ekologické problémy, civilizační choroby

9. Společnost a kultura

Pojetí kultury. Význam kultury pro společnost. Masová kultura. Sociologie náboženství. Světová náboženství. Víra a náboženství v současném světě.

Kultura

- = sociálně zakotvené vzorce vnímání a jednání, které si lidé jako členové společnosti osvojili, a které jsou pozorovatelné v jejich každodenním jednání a chování
- umělecké výtvoř, hodnoty, normy, gesta, způsoby chování, vědění a znalosti, materiální statky, jazyk, ...
- **charakteristika kultury:**
 - nemůže existovat bez společnosti a naopak
 - může být zdrojem změn, ale zároveň si zachovává kontinuity
 - vyznačuje se stálostí v čase
 - je naučená, je výsledkem činnosti člověka
 - v důsledku globalizace se kultury navzájem smazávají, ovšem i prudce střetávají
- **dělení:**
 - 1) duchovní
 - vše, co nemá hmotný základ
 - náboženství, právo, umělecké výtvoř, tradice
 - 2) materiální
 - konkrétní věci
 - potřeby k výrobě, technologie, sídliště, přetvořená krajina
 - 3) normativní
 - instituce stanovující normy
 - soud, vláda, škola, úřady
- **procesy:** enkulturace (*proces osvojování si kultury*), akulturace (*přebírání kulturních rysů – jedna kultura ovlivňuje druhou*), subkultura (*kultura menšinové skupiny; u mládeže rychle vzniká a zaniká – móda*), kulturní dědictví (*osvědčená kultura z minulosti*)
- **kulturní a sociální antropologie:** obor, který se zabývá kulturou
 - zkoumá člověka v jeho kultuře a společnosti
 - pokládá kulturu za historický vývoj lidské skupiny
 - snaží se pochopit kulturu tak, jako členové různých skupin
- **funkce:** orientační, informační, poznávací, interpretativní, socializační, zábavná, kompenzační, oddechová

Masová kultura

- = souhrn informací, hodnot a artefaktů zprostředkovaných masovými médii
- přímý produkt masové společnosti; pro konzum co nejširšího okruhu příjemců; má pobavit – zaměřuje se na méně náročné žánry; podléhá nabídce a poptávce; vytrhuje z původních komunikačních sítí a strhává k vnějškovému řízení

- masová kultura je **způsobem kontroly** – ukazuje, co někdo, kdo má pomoc, považuje za normální: vymývání mozku
 - skrze masovou kulturu formují vnímání
 - člověk by měl mít kritický odstup, držet si distanc a kriticky si to přebrat
- média jsou vždy agresivní, i když agresi nezobrazují
 - vnucují nám pohled na svět
- vede k průměru, úkolem je pobavit a zabít volný čas
 - celá kultura ztrácí úroveň a hodnotu
- produkty masové kultury jsou **standardizované** a **unifikované**
- **vznik:** s nástupem 2. průmyslové revoluce (*lidová kultura nahrazena masovou; migrace lidí do průmyslových center; změna společenských a pracovních vztahů; osvobození člověka; zájem o média*)
- **znaky:** netradiční, neelitní, masově produkovaná, populární, komercializovaná, homogenizovaná, jednosměrná, závislá na společnosti + ekonomické a politické moci, agresivní
- **funkce:**
 - zprostředkovávání informací
 - prostředek vlivu
 - poznání světa a seznámení s dalšími kulturami
 - světová spolupráce
 - pobavení
- **klady:** zábava, informace, vzdělání; **zápory:** vytrácení dílčích menších kultur, přebírání davových názorů, jednotvárnost světa, potlačení tvořivosti, vliv na hodnoty, všeobecný kulturní rozklad
- **média:** technologie, společenské instituce, kulturní prostředí
 - agresivní působení, pobízení, formování a poukazování
 - funkce: podpora demokratického uspořádání, nastolování agendy, sociální reprodukce, sociální konstrukce reality, rozložení sil
 - zápory: přemíra způsobuje chaos a zmatek, bulvarizace, touha po virtuálním světě
- Umberto Eco: přizpůsobování se je hlavním rysem kulturního průmyslu
- Frankfurtská škola: kritizuje masovou kulturu – kultura se **mění ve zboží**
 - manipulace s člověkem, orientace na konzum
- Torontská škola:
 - Harold Innis: hledá souvislost mezi vývojem lidské civilizace a způsobem lidské komunikace; každý typ komunikace posouvá společnost novým směrem
 - Marshall McLuhan: vliv knihtisku; pojem globální vesnice (*elektronická média*); médiím jde o zisk a primární úlohou je zábava a formování veřejného vkusu

Sociologie náboženství

- = vědní disciplína zkoumající vztahy mezi společností a náboženstvím
- řeší sekularizaci a racionalizaci; současná sociologie se zabývá problematikou nových náboženských hnutí; vzniká v průběhu 19. století
- **náboženství:** víra ve vyšší bytost, jež nám přikazuje, abychom na tomto světě dodržovali mravní pravidla; používají soustavy symbolů; vyvolávají pocity úcty nebo bázně; spojena s kolektivními rituály a ceremoniály

- **předchůdci:**
 - Auguste Comte
 - Ludwig Feuerbach
 - Karel Marx: odcizování sobě samému (*vychází z Feuerbacha*), brání člověku v sebedůvěře
- **zakladatelé:**
 - **Max Weber:**
 - problém racionalizace
 - po analýze šesti velkých světových náboženství došel k závěru, že pro vznik kapitalismu byla klíčová náboženská etika protestantismu
 - **náboženství spásy**: slibují věřícím osvobození od lidských strastí a dosažení trvalého stavu blaženosti
 - 1) zvěstující proroctví
 - judaismus, křesťanství
 - věřící se cítí být nástrojem boží vůle; osobní vztah vůči bohu; aktivní askeze
 - 2) exemplární
 - hinduismus, buddhismus
 - věřící napodobují vzor těch, kteří našli cestu ke spáse
 - božský prvek neosobní; není mravní povinností naslouchat; protipól jakživ světské aktivity
 - **Emil Durkheim:**
 - společenská záležitost a jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem
 - utužuje společnost, začleňuje jedince do společnosti
 - prvky: rituály, církev, víra
 - elementární formy náboženského života: jednotný systém víry a praktik

JUDAISMUS

- **nejstarší monoteistické náboženství**
- náboženství židovského národa – Izraele
- bůh Jahve: **nesmí být pojmenován ani zobrazován**
- základem křesťanství a islámu; důraz na rodinu a svátky
- židé neoznačují judaismus jako náboženství, ale jako **kulturu** s vlastní historií, jazykem (hebrejščina), zemí předků, liturgií, filozofií, souborem etických zásad, náboženských praktik
- **Tanach**: hebrejská Bible
 - je v ní Starý zákon
 - popisuje dějiny světa od jeho stvoření
 - vývoj vztahů Izraelců k Bohu od počátku světa až do stavny druhého chrámu
 - **části:**
 - Tóra: část Tanachu; základ Halachy (*židovské právo*); pět knih Mojžíšových (*Pentaneuch*)
 - Spisy
 - Prorocké knihy
- **znaky**: Davidova hvězda, sedmiramenný svícen (*menora*), mezuz (svitek s dvěma výňatky z Tóry),
- **propriety**: klobouk, pejzy, kaftan, kipa (*pokrývka hlavy*)

- **základní pojmy:**
 - Žid (*příslušník izraelského národa*) x žid (*stoupenec židovského náboženství, judaismu*)
 - rabín (*židovský učitel*)
 - diaspora (*rozptýlení Židů po světě*), antisemitismus
 - synagoga (*židovská modlitebna*)
- židovská komunita je rozdělená do několika větví:
 - ortodoxní
 - reformní
 - konzervativní
 - chasidé
- **historie:**
 - zakladatelem je Abraham a jeho potomci Izák a Jákob (2. tis. př. n. l.)
 - vznik židovského náboženství datujeme ale až do 13. století př. n. l. – období odchodu židů z egyptského zajetí
 - Mojžíš vyvádí židy z egyptského zajetí; na hoře Sinaj dostane Desatero
- **zásady židovské víry:** bůh si vybral židovský národ, aby s ním uzavřel jedinečnou smlouvu; popisem této smlouvy je Tóra
- **svátky:**
 - šabat
 - den odpočinku – nepracuje se
 - každý sedmý den – pátek večer (východ prvních tří hvězd) – sobota večer (tataž doba)
 - pesach
 - nebo Velká noc (Velikonoce)
 - jarní svátek; svátek nekvašeného chleba
 - připomínka odchodu Židů z Egypta
 - šavu'ot
 - svátek týdnu
 - sedm týdnů po pesachu
 - oslava žní (dnes spíše připomínka darování Tóry Mojžíšovi)
 - sukot
 - „svátek stánků“
 - podzimní svátek
 - chanuka
 - svátek světel
 - jom kipur
 - den smíření
 - půst a intenzivní modlení v říjnu
- **tradice a zvyky:** obřízka, bar micva (*přijetí mezi muže po obřízce*), bat micva, svatba, pohřeb, rituální čistota, kuchyně

KŘESŤANSTVÍ

- **vznik:** 1. století našeho letopočtu
 - nejprve se šíří v lidové formě (ústně)
 - nejvíce se o šíření křesťanství zasloužil apoštol Pavel z Tarsu
 - vzniká z židovství na území Palestiny

- promítá se celá řada vlivů (*babylonské, židovské a arabské vlivy; antické myšlení*)
- Velikonoce (největší svátek), Vánoce (nejdůležitější – adventní neděle)
- oproti judaismu:
 - větší universalismus (*všichni se mohou stát křesťanem a všichni jsou si v křesťanství rovni*) a láska k bližnímu
 - z judaismu křesťanství přejímá myšlenku stvoření a monoteismu
- proměna postavení člověka:
 - *antika*: člověk, který na sobě pracoval; svou pílí a skutky může najít smysl a naplnit svůj život
 - *křesťanský člověk*: je zde skrze Boha a kvůli Bohu; největší ctností člověka je pokora a láska (*agapé*); největší nectností je pýcha (*hybris*); oslovuje nejdříve spodní vrstvy
- křesťanský pojem **Boha**
 - všemohoucí (*svou vůlí stvořil svět z ničeho; stvořitel*)
 - zcela osobní (*navazujeme s ním osobní kontakt; modlíme se k němu*)
 - milosrdný a spásný (*spásy lze dojít jen boží milostí ve sjednocení s Kristem; člověk je zcela závislý na Bohu*)
- **Ježíš chápán jako mesiáš:** spasitel světa, Boží syn
 - snažil se reformovat judaismus
 - zatčen v Getsemanské zahradě, popraven v Golgotě
- **symboly:** kříž, kniha a kalich, ryba
- dochází k devalvaci pozemského života
 - znehodnocení
 - jedinec se soustředí na Boha a vykoupení, cíl je dostat se do království nebeského
 - tzv. *eschatologický rozměr* – vztahování se k posledním věcem člověka; soustředí se na konec pozemského života (utrpení) a čeká, co bude poté (bude líp)
- Velké schizma: 1054
 - oddělení řecké a latinské církve – západní a východní církve byly v konfliktu kvůli výkladu Svaté Trojice
 - *katolíci*: uznávají vedoucí postavení papeže
 - dogma o neomylnosti papeže – člověk se povýšil někam jinam
 - *východní patriarchové*: neuznávají papeže ani jako nejvyššího v církvi
- posvátná kniha: **Bible**
 - posvátná kniha, Kniha knih, Písmo svaté, Boží slovo
 - *etymologie*: Bible – název pro papyrus (svitek) a zároveň se tak nazývalo místo, kde se ten papyrus vyráběl
 - o pekle se v Bibli nepíše: ďábel = pomlouvač, žalobce
 - ztělesněním člověku nepřátelských sil
 - „Zlo neexistuje, je jen nedostatkem dobra.“ (sv. Augustin)
 - Bůh je všemocný, ďábel mu není roven; Lucifer je padlý anděl
 - **Starý zákon**
 - hebrejsky, aramejsky
 - pojednává o stvoření světa a historii židů – židovský monoteismus
 - 5 knih Mojžíšových: Genesis (*Na počátku Bůh stvořil nebe a zemi.*), Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium
 - **Nový zákon**

- řecky
- **vznik:** potřeba sjednotit výklad víry – zapsáním se sjednotí
- základ: 4 evangelia + listy apoštolů (12 a Jidáš)
 - *evangelium* = radostná zvěst (radostně vstane Ježíš a spasí vás)
 - Lukáše, Matouše, Marka, Jana
 - Lukáš, Matouš a Marek – sousledná (synoptická)
 - vycházejí z podobné tradice
 - vzájemně jsou si podobná
 - evangelium Jana je jiné
 - filosoficky nejpracovanější, filosoficky a teologicky inspirující
 - A na počátku bylo slovo (logos).
 - zjevení sv. Jana – apokalypsa, konec světa

ISLÁM

- **vznik:** v 7. století n. l. (*nejmladší z těchto tří monoteistických náboženství*)

zakladatel: prorok Muhammad

- **stoupenec islámu:** muslim (*ten, kdo se podřizuje bohu*)

pět pilířů islámu:

- základ náboženství; nezbytné zejména pro sunnity
- vyznání víry
 - není boha kromě Boha (alláh)
 - Muhammad je Posel Boží
- rituální modlitba 5x denně
 - možno konat kdekoliv, ale modlitba v mešitě je považována za prospěšnější
- almužna chudým
- půst v ramadánu
- muslim, jemuž to zdravotní stav a hospodářská situace dovolí, je povinen se aspoň jednou za život zúčastnit poutě do Mekky

posvátná kniha: **Korán**

- obsahuje doslovné zjevení Mohamedovi
- muslimové věří, že sůry (kapitoly) koránu mu diktoval sám archanděl Gabriel

odvětví islámu:

- sunnité
- šiité

právo šaría:

- „cesta vyšlapaná“
- správná cesta, kterou by se muslim měl vydat
- vychází z Koránu
- názor na něj není jednotný
- radikální muslimové chtějí, aby toto právo bylo pro všechny (nejen náboženské právo)

islám nemá jeden způsob interpretace: takže se lehko radikalizují

BUDDHISMUS

- **co to je:** indické náboženství, filosofický postoj

hodnoty:

- rovnost (mezi všemi živými bytostmi)
- vlastní způsob víry, individualismus (je na každém, kdy, jak se bude modlit nebo jestli vůbec,...)
- kasty
 - předtím byly kasty, ale přišel buddhismus
 - buddhismus odmítá kasty, protože si všichni mají být rovni
- soubor mravních zásad
- **Buddha:** vlastním jménem Siddhártha Gautama
 - 566–486 př. n. l.
 - indický mudrc
 - syn panovníka
 - probuzený, osvícený
 - oprostil se od rodiny, aby se stal buddhou
 - o jeho životě se dozvídáme v **Tipitakace**
 - „tři koše“
 - svitky, které byly rozděleny do třech košů
 - kánon buddhistického písma
 - sám nic nenapsal, jen předával informace ústně

instituce:

- sangha = společenství
 - novicové, mniši i laičtí stoupenci
- guru = vůdci
- nepřipouští pojem duše
- bohové jsou obyčejné lidské bytosti, které ostatní převyšují svými dovednostmi a dlouhověkostí

čtyři vznešené pravdy:

- každá existence je bolestná
- původ lidské bolesti je touha, již jsme svázáni se samsárou (neustálý cyklus znovuzrození)
- zrušení touhy učiní konec utrpení
- cesta k osvobození spočívá v řízení se pravidly mravnosti, meditace, moudrosti a vědomosti, vyučovány v „Ušlechtilé osmidílné stezce“
 - stezka je ve smyslu úrovní mysli, na které vstupujeme

osvobození od samsáry:

- tehdy dosáhneme nirvány
 - zánik – oproštění od materialismu
 - stav bdělosti
 - rozpuštění v brahmánu (nejvyšší realita)

formy buddhismu:

- Mahajána
 - velký vůz
 - Tibet, Čína, Korea, Japonsko, Vietnam
 - opírá se o Buddhovy rozpravy
- Hinajána
 - malý vůz
 - Cejlon, Thajsko, Barma, Laos, Kambodža

- vyhýbají se ublížení jiné bytosti
- Vajrajána
 - diamantový vůz
 - Tibet, Mongolsko, Japonsko
 - nejvyšší forma buddhismu
 - srovnání s Buddhou

Dalajláma:

- není to jméno; mistr, jehož moudrost je velká jako oceán
- titul tibetských mistrů
- považován za reinkarnaci hindského božstva Avalokitešvary

pět zásad buddhismu:

- nezabíjet a nezraňovat živé bytosti
- nepřivlastňovat si věci, které nejsou dávány (nekrást)
- nezneužívat sexuální energii k negativní manipulaci a nenechat se sexuálně ovládat
- vyhnout se zraňujícím řečem, vulgarismům, lžím a pomluvám
- nezneužívat opojné prostředky (drogy, alkohol, cigarety,...)
- zákaz obchodování: živí tvorové, jedy, maso, zbraně, lihoviny
- **materialismus:** cíleně ho potlačují
 - až do „neuctivé formy“ – nebeský pohřeb
 - přijde nějaký pán, rozřeže mrtvolu, zacinká, přiletí supi, sežerou tělo, kosti se rozemelou a rozpráší ve větru
 - materiální věci ani samotné tělo nemá pro buddhisty žádnou hodnotu
 - jedna z myšlenek Buddhismu říká, že pokud toužíme po něčem, co není naše, s největší pravděpodobností to nepotřebujeme

HINDUISMUS

- **vznik:** 2. tisíciletí př. n. l. v Indii
- = způsob života, nejstarší východní náboženství; tolerantnost
- učení: **život je utrpení** a neuspokojením a k vymanění se musíme zbavit žádostivosti
- **posvátné spisy** – védy (*chvalo zpěvy, úvahy, komentáře shrnující náboženské vědění*), upanišady (*učení hinduismu*)
- **bohové:**
 - Brahma: nejvyšší bůh, stvořitel
 - Šiva: ničitel, vládce nad životem a smrtí
 - Višna: uchovatel, řídí reinkarnaci
- **guru:** duchovní učitel
- **kasty (varny):**
 - brahmáni (*kněží provádějící védské rituály*)
 - kšatriové (*válečníci, panovníci*)
 - vaišové (*obchodníci, zemědělci, řemeslníci*)
 - šúdrové (*služebníci*)
- **reinkarnace:**
 - cíl života
 - převtělení
 - sansara - koloběh života
 - mókša – vysvobození, smrt

- karma – princip znovuzrození
- **symboly:** kráva, řeka Ganga, Himaláje, posvátná slabika ÓM
- **svátky:** Hólí (svátek barev, loučení se zimou), Diwalí (svátek světél)

10. Politologie jako společenská věda

Předmět a vývoj politologie. Nejvýznamnější představitelé evropského politického myšlení. Politika, politický program. Politické ideologie. Boj za lidská práva.

- **politologie:** společenská humanitní multiparadigmatická (více přístupů) věda, která se zabývá studiem politiky
 - *polis*: řecký městský stát
 - *logos*: věda
- **předmět politologie:**
 - fungování státu, politické systémy, státní a mocenské instituce, politické a volební systémy, politické chování (*jak voliči reagují, co na ně platí a neplatí; chceme být zvoleni*), moc a autorita (*Weber; moc by měla být prostředkem, nikoliv cílem; cílem je správa věcí veřejných – uskutečnit svůj program*)
- **TROJÍ POJETÍ POLITOLOGIE:**
 - 1) normativní
 - ukazuje, jak by to mělo být
 - základní hodnoty
 - principy, o které by se měla opírat
 - 2) deskriptivní
 - myslitelé popisují situaci takovou, jaká je
 - 3) predikativní
 - předvídání
 - jak to asi bude do budoucna – snaha o odhalení dalšího vývoje
 - to se moc nedaří (hospodářská krize 2008, migrační krize)
- **politika:** starost o věci veřejné
 - ve starověkém Řecku: prostor politiky = prostor svobody
 - charakterizována účastí politických subjektů (politické strany, sdružení, odbory)
 - nástrojem k dosažení politických cílů je politická moc
 - jednotlivé politické subjekty usilují různými prostředky o získání moci
 - používá se ve třech významech:
 - **program**
 - koncepce jednání (jednání jedince i skupiny)
 - na základě nějaké ideologie a konkrétní situace
 - ideologie: myšlenkový základ
 - **prostor**
 - místo, kde se jednotlivé programy střetávají
 - co chceme sdělit na základě ideologie, v jakém rámci
 - **prostor**
 - jednání
 - samotná dynamika procesu

- legitimním prostředkem politiky je kompromis
 - musíme se naučit vyjednávat a kompromis
 - umění možného, umění vyjednávat
 - konflikty
- dá se dělit na **levicovou** a **pravicovou**
 - vznik ve Francii (po pravici šlechta, po levici stavy)
 - vyšší daně – levice
 - chce vybrat daně a přerozdělovat
 - aby bohatí solidarizovali s chudými
 - vybírá, přerozděluje
 - ale úspěšní nejsou rádi
- **politický program/typy politiky**
 - forma politických představ
 - koncepce vycházející z ideologií a z aktuálního stavu společnosti
 - 4 formy jak uskutečňovat politiku
 - 1) **pragmatický politický program**
 - zaměření na praxi
 - aby byli znovu zvoleni
 - snaží se uskutečňovat co nejvíce ze svého programu, dělají kompromisy
 - každodenní, klasická politika
 - v souladu s právy a se zájmy občanů
 - sledují krátkodobé cíle
 - Klaus
 - 2) **anti-politické chápání**
 - dlouhodobější cíle
 - opírá se o morální hodnoty a principy
 - aspekty lidských práv, globálních problémů, životního prostředí
 - Masaryk, Havel, Ghándí, Mandela (a Babiš taky dělá, že není politik)
 - 3) **negativistické pojetí**
 - cílem je získat moc
 - nechceme sloužit veřejnosti, chceme moc a ovlivňovat vše
 - lidé – zdrojem manipulace k dosažení většího cíle: propaganda
 - Hitler, Stalin
 - 4) **fundamentalistická politika**
 - *fundament* = základ
 - politika, který se drží základů (víry, přesvědčení, ...), i když už neodpovídají současnosti
 - cokoli je vystupňované, fanatické
 - Islámský fundamentalismus, Komunistický fundamentalismus (čte Marxe a otravuje s tím všechny)

Politické ideologie

- **ideologie** = soustava teorií, idejí a názorů

- usiluje o ucelený výklad společnosti, ze kterého vychází program politického jednání
- začali s tím osvícenci

LIBERALISMUS

- *libertas* = svoboda
- především v Anglii od 17. století
- svoboda jednotlivce, důraz na jeho individualitu
 - stát by měl plnit pouze funkce ochrany, svobody a majetku občanů proti vnějšímu nepříteli
 - svoboda podnikání
 - parlamentní demokracie
 - občané se podílejí na správě věcí veřejných
- **klasický:**
 - zdůrazňuje svobodu a právo na sebeurčení jednotlivce
 - protiklad ke konzervatismu, později proti marxismu
 - odstranění všech překážek ekonomické činnosti jednotlivců
- **egalitární:**
 - obnovuje myšlenku společenské smlouvy (od 18. století)
- **představitelé:** Hayek, Rawls, Mills, Tocqueville, Friedman
- **zakladatel:** John Locke (ale pro něj to teda byla svoboda pro bohatého bílého muže)

KONZERVATISMUS

- *conservare* = zachovávat
- věří v hodnoty, které slouží k zachování stávajícího řádu
 - „změna je žádoucí pouze v zájmu zachování toho, co se osvědčilo“
- společnost je vymoženost
- **základní hodnoty:** víra, rodina, tradice
 - reakce na osvícenství, liberalismus, revoluce
- **zakladatel:** Edmund Burke

SOCIALISMUS

- kritika kapitalistického systému
- snaha o postupnou přeměnu společnosti
 - aby byla založená na zásadách sociální spravedlnosti, solidaritě a reálných svobod
 - obecné dobro vítězí nad individuálním zájmem
- humanizace tržního řádu
 - podpora zaměstnanosti, sociální jistoty, rovný přístup ke vzdělání, hospodářská a sociální práva
- **představitelé:** Charles Fourier, Robert Owen, Ferdinand Lassal, Keynes; bolševismus, stalinismus

KOMUNISMUS

- *communis* = společný, obecný
- utopická a utlačovatelská ideologie
- kritika kapitalismu

- společnost je založena na naprosté rovnosti a kolektivním vlastnictví
- **zakladatelé:** K. Marx, B. Engels
 - dílo Komunistický manifest
- Lenin, Stalin, Trockij

NACIONALISMUS

- vychází z přesvědčení o výjimečnosti vlastního národa
- obvykle vede k netoleranci, nepřátelství až k agresivitě vůči jiným národům
- může být podepřen rasismem

FAŠISMUS

- nacionálně rasistické hnutí a diktátorská forma vlády
- agresivní politika, terorismus, útočné války, genocida

RASISMUS

- snaží se legitimizovat biologické nerovnosti mezi lidmi
- chtějí společensky i právně zvýhodňovat jednu rasu před ostatními
- diskriminace „nižší“ rasy
- **apartheid** – oddělení ras (v JAR po 2.světové válce)

ANARCHISMUS

- odmítání jakékoliv formy politické autority, státní moci i právního řádu
- neomezená svoboda jednotlivce, spravedlivé rozdělování hmotných statků a dobrovolné rozhodování

FEMINISMUS

- ženské hnutí
- prosazují společenské, ekonomické a politické zrovnoprávnění s muži

ENVIRONMENTALISMUS

- usiluje o změnu společenských, ekonomických a politických mechanismů, které brání snahám o ochranu životního prostředí

Vznik politologie

- úplné počátky: v antickém Řecku (součást filosofie)
 - polis, demokracie, schopnost podílet se na správě věcí veřejných
 - Platon, Aristoteles, Sokrates (ten ale nic nenapsal)
- **moderní politologie:** vzniká současně ve Francii a v USA
 - USA:
 - 1857: Kolumbijská univerzita – první samostatná katedra historických a politických věd
 - John Burgess – rozvoj politologie; založena Asociace politických věd
 - Francie:
 - 1871: založena Škola svobodných politických věd

- Emile Boutmy – rozvoj politických věd (klade důraz na politické vzdělávání občanů)

Obory politologie

- a) **Obecná politologie**
 - zabývá se vlastním vznikem, vývojem a vztahem k ostatním vědám
 - zkoumá předmět a metody
- b) **Politická teorie a politická filosofie**
 - dějiny politických teorií
 - současné politické teorie
 - demokracie, spravedlnost, feminismus
 - diskutuje se o rovnosti, svobodě, politické jednotě a sociální soudržnosti
- c) **Politické instituce**
 - řeší stabilitu institucí, jejich změnit a legitimitu
 - stát, ústava, parlament, volební systém, místní samospráva, státní správa, dělba moci
- d) **Komparativní politologie**
 - srovnávací
 - srovnává různé formy států a ústav (rozdíly mezi jednotlivými státy), politické systémy a jejich části
- e) **Politická sociologie**
 - politické chování
 - vliv médií, předsudky
 - snaha o porozumění jedinci v rámci jeho sociálního a politického prostředí
- f) **Veřejná politika a administrativa**
 - rozpočtová politika, byrokracie, regulace
 - činnost vlády (program a jeho výsledky)
- g) **Politická ekonomie**
 - jak instituce ovlivňují chod politického a ekonomického systému
- h) **Mezinárodní vztahy**
 - vztahy mezi státy, nadnárodními aktéry
 - mezinárodní instituce

Vývoj politického myšlení

STAROVĚK

- **Sokrates:**
 - v čele státu by měli stát ti nejmoudřejší (filosofové)
 - nikdy nic nenapsal (známe ho díky Platonovi)
- **Platón:**
 - dílo Ústava
 - ústředním tématem je spravedlnost
 - chtěl uzavřenou společnost, v jejímž čele by stáli filosofové
 - jsou takové tři vrstvy, lidé si nejsou rovni

- forma autokratické společnosti
 - vládnou nejmoudřejší
 - pak jsou strážci
 - nemají rodiny (vize sexuální komunity, jejich úkolem je se rozmnožovat a jejich děti pak patří státu)
- zpochybnil demokracii
 - nedůvěřuje jí
 - vedla k popravě Sokrata
 - proto chtěl vytvořit uzavřenou, jasně řízenou společnost, aby se tomu rozkladu zabránilo
- **Aristoteles:**
 - Platonův žák, vychovatel Alexandra Makedonského
 - spis Politika (analyzoval 158 ústav)
 - rozdělil politické systémy na dobré a špatné
 - dobré: monarchie (1 člověk), aristokracie (vláda urozených), politeia (většina)
 - špatné: tyranie, oligarchie, demokracie
 - člověk je podle něj **zoón politikon** a nemůže žít sám
 - proto vzniká polis
 - spojen s **organicismem**
 - obec je podle něj organismus
 - chtěl smíšenou formu vlády
 - prvky demokracie a aristokracie
 - ale opovrhne demokracií
 - má rád aristokracii
 - vláda má být omezena zákonem a vládnout v zájmu obyvatel (stát založený na ústavě a zákonech)
 - na vládě by se měli podílet všichni svobodní muži

OBDOBÍ RENESANCE A NOVOVĚKU

Niccolo Machiavelli

- 1469-1527
- italský politik, filosof, diplomat, spisovatel, historik a vojenský teoretik
- pochází z Florencie v Itálii
- pokus o novou politickou filozofii
 - dílo **Vladař**
 - „stát je dílem lidským, nikoli božím“
 - radí, jak získat a udržet moc, jak moc stupňovat
 - absolutní monarchie
 - ospravedlnění moci
 - účel svěť prostředky
 - odděluje politiku od etiky
 - očekává od lidí zlo
- machiavelismus – cynismus

Hugo Grotius

- 1583-1545

- holandský právník, filosof, dramatik, básník, představitel politické geografie
- považován za zakladatele **mezinárodního práva**

Hobbes, Locke, Rousseau – SPOLEČESKÁ SMLOUVA

- představitelé tzv. **společenské smlouvy**
 - jedna z teorií vzniku státu (docela moderní teorie)
 - stát vzniká na základě společenské smlouvy:
 - lidé se dobrovolně vzdají některých svých práv a odevzdají je nějakému panovníkovi
- **rozdíly:** v pojetí přirozeného stavu
 - přirozený stav je ten, ve kterém není stát
- **THOMAS HOBBS:**
 - 1588-1679
 - přirozený stav = člověk člověku vlkem
 - válka všech proti všem
 - člověk je z podstaty sobec – každý chce prosadit sám sebe – bez zákonů jsme v nebezpečí
 - **Leviathan:**
 - jeho nejvýznamnější dílo
 - Leviathan = biblická příšera (stát je smrtelný bůh)
 - stát má být minimalistický
 - z hlediska pravomocí, ne území
 - suverénem je panovník a ten má absolutní moc
 - → chce absolutistickou monarchii (silný panovník, protože v té době jsou v Anglii občanské války a to je přesně to, co chybí)
 - nikdo nemá právo panovníka sesadit, ani dělat revoluci
 - panovník nemá právo z trůnu odstoupit
- **JOHN LOCKE:**
 - 1632-1704
 - přirozený stav = dokonalá harmonie a svoboda
 - je to zranitelné – je výhodnější uzavřít společenskou smlouvu a vzdát se určitých práv (stát člověka ochrání lépe než jedinec)
 - konstituční monarchie
 - panovníkova moc je omezena ústavou
 - poprvé se objevuje důraz na dělení moci (základní princip demokracie)
 - **Dvě pojednání o vládě**
- **JEAN JACQUES ROUSSEAU**
 - 1712-1778
 - myšlenkový otec francouzské buržoazní revoluce
 - přirozený stav = dokonalá svoboda a nezávislost
 - člověk žije v souladu s přírodou a sám, na ničem není závislý
 - to končí v okamžiku soukromého vlastnictví – potřeba ho chránit – stát
 - zastánce přímé demokracie
 - ale říká, že výhodná může být i nějaká aristokracie
 - podle něj neexistuje ideální forma státu

Charles Louis de Montesquieu

- 1689-1755
- francouzský filosof, spisovatel, kritik absolutismu a společnosti tehdejší doby
- spis **O duchu zákonů**
- autorem myšlenky o dělbě moci
 - aby demokracie mohla správně fungovat, musí být rozdělena (základní prvek demokracie)
 - a) **výkonná**
 - b) **zákonodárná**
 - c) **soudní** (musí být nezávislá)

Immanuel Kant

- přelom 18. – 19. století
- Němec, významný filosof
- dílo **K věčnému míru** (racionální světové občanství by mělo vést ke světovému míru)
- dílo **Metafyzika mravů**
 - mezinárodní vztahy
 - chtěl nějaké společenství států (uspořádané na základě federalismu)
 - každý účastník mezinárodních vztahů by se měl chovat tak, jako by byl věčný mír možný

Alexis de Tocqueville

- 1805-1859, [*Tokvil*]
- francouzský sociologicky orientovaný politický myslitel a historik
- srovnával demokracii v Americe a v Evropě
- sociologii 19. století příliš neovlivnil
 - dnes je ale velmi oceňován (jeden z nejvýraznějších klasiků tohoto oboru)
- dílo **Demokracie v Americe**
 - zkoumá podstatu a slabiny americké demokracie
 - rovnost ohrožuje svobodu → centralizace moci a přílišný individualismus
 - společnost se bude rozvíjet jako společnost středních vrstev

Karel Marx

- 1818-1883
- německý filosof, kritik klasické ekonomie, socialista, komunista
- díla: **Komunistický manifest** (deset bodů jak se má změnit společnost po revoluci), **Kapitál** (nedokončený)
 - pojímal dějiny jako zákonitý proces – boj tříd
 - spolu s Engelsem rozpracoval vlastní materialistické pojetí dějin (důležité nejsou ideje, ale výroba)
 - vývoj je zákonitý, spěje k revoluci
 - ve společnosti: konflikt mezi ovládanými a vládoucími – odstraněn zrušením soukromého vlastnictví a nastolením beztřídní komunistické společnosti
 - precizní analýza kapitalismu
- **marxismus** = komunismus

Max Weber

- 1864-1920
- sociolog
- polemizuje s Marxem
 - kapitalismus je důsledkem křesťanské askeze a střídmosti (lidé rozmnožují bohem svěřený majetek)
- díla
 - **Protestantská etika a duch kapitalismu**
 - zkoumal všechna světová náboženství a došel k závěru, že protestantství (hlavně kalvinismus) dospělo ke vzniku kapitalismu
- řeší otázky moci – její legitimizaci (jak se ospravedlňuje moc, jak se můžeme dostat k moci)
 - moc znamená mít možnost někoho přimět, aby něco udělal proti vlastní vůli
 - vytvořil tzv. teorii panství
 - zavádí pojem **panství**, kterým rozumí moc založenou na pocitu závaznosti vůči autoritě.
 - nejde o to moc jen uchvátit, ale odůvodnit, proč nás mají akceptovat a nechat nám ji
 - dříve: sociálním původem získáme moc
 - tradiční panství
 - teď je to pomocí voleb, nebo jiného legálního způsobu
 - legální panství
 - charismatické panství

VÝVOJ POLITOLOGIE JAKO SAMOSTATNÉ VĚDY

- v polovině 19. století
 - současně v USA (1857 – Kolumbijská univerzita; první katedra historie a politických věd) a ve Francii (1871 – Škola svobodných politických věd)

Vývoj v USA

- pragmatičtější a praktičtější
 - zaměřena na empirický výzkum
 - výsledky těchto výzkumů je pak ochotná a schopná aplikovat v praxi
- **CHICAGSKÁ ŠKOLA**
 - 20. léta
 - důraz na empirické výzkumy, využívání statistik a kvantitativních výzkumů
 - Harold Lasswell
 - věnuje se otázkám moci a propagandě (účinky a prostředky)
 - infuzní jehla
 - média působí jednostranně a jejich působení je tak intenzivní, že mohou působit změny, se kterými adresát nesouhlasí, ale musí je akceptovat
 - v masové komunikaci je důležité, kdo hovoří, co říká, komu to říká, jak to říká a s jakým účinkem
- **BEHAVIORÁLNÍ ETAPA**
 - po 2. světové válce – rozvoj tzv. Behaviorální politologie

- 1947: Trumanova doktrína (železná opona; vznik bipolárního světa; zadržování komunismu)
- rozvoj studia mezinárodních vztahů, dějiny diplomacie, mezinárodní organizace, problematika bezpečnosti
- **Michiganská univerzita**
 - podpora kvantitativního výzkumu
 - nové metody (výzkumy umění, analýzy, racionální modelování, dotazník, rozhovor)
 - cíl výzkumu: popsat, vysvětlit, předpovědět lidské chování v politice
 - hodnotově neutrální výzkum (nezáleží na pozici toho, kdo zkoumá)
 - problematika administrativy, legislativní procesy, soudní moc
- **POSTBEHAVIORÁLNÍ ETAPA**
 - 60. léta
 - spjata se zásadní proměnou životního stylu
 - mladí lidé se bouří proti staré generaci a nastolují nová témata – boj proti válce (kvůli tý ve Vietnamu), otázka rovnosti (rasy, pohlaví)
 - sex, drogy, rock n' roll
 - hnutí Hippies, Martin Luther King
 - boj za občanská práva, rovnost
 - kritika behavioralismu
 - nelze jednoznačně najít zákonitosti v chování lidí
 - zaměřují se místo toho na problémy, které přináší doba
 - znečišťování životního prostředí, otázky rovnosti (rasová, etnická, pohlavní, sociální)
 - rozvoj politické analýzy, vliv filosofie
 - analýzy – normativní (hodnotově zaměřené)
- **KOGNITIVNÍ POLITOLOGIE**
 - konec 60. let
 - přesvědčení, že politické chování je silně racionální
 - **John Rawls**
 - spis Teorie spravedlnosti
 - představitel současného myšlení

Vývoj v Evropě

- rozvoj spjat s rostoucí demokracií a vznikem sociálního státu
- vývoj jiným směrem oproti USA
 - analýza historie, diplomacie, mezinárodních organizací
 - politologie spíše teoretická, filosoficky zaměřená
- **RAYMOND ARON**
 - Francouz
 - zkoumal totalitní režimy
 - kritizuje je a speciálně levicové intelektuály (např. Jean Paul Sartre)
 - marxismus je nerealizovatelný
 - má formu náboženství (proto je oblíbený)
 - může vést k fanatismu
 - díla: **Esej o svobodách, Demokracie a totalitarismus**
- **HANNAH ARENDLOVÁ**
 - Němka, židovského původu, žákyně Heideggera

- nástup nacismu ji přivedl k politickému myšlení
 - otázky židovství, problematika Izraele, nacistických režimů
 - dílo **Původ totalitarismu**
 - 1951
 - analýza struktury totalitarismu
- věnovala se interpretaci různých spisovatelů (F. Kafka)
- **FRANKFURTSKÁ ŠKOLA**
 - sociální výzkum
 - Horkheimer, Marcuse, Habermas, From (ten byl vyloučen)
 - po nástupu nacismu se přesouvá do USA
 - Horkheimer: **kritická teorie**
 - neortodoxní nedogmatický neomarxismus
 - navazuje na učení Freuda a Marxe – kritika kapitalismu, byrokracie a nových forem kontroly: snaží se vytvořit sociální stát
 - domnívají se, že revoluční silou, která pomůže ke zlepšení, nebudou dělníci, ale studenti a inteligenti
- **FRIDRICH AUGUST HAYEK**
 - Rakušan
 - nositel Nobelovy ceny za ekonomii, inspirační zdroj Václava Klause
 - kritizoval socialismus a přerozdělování
 - hájí malý stát, byl to liberál
 - představitel anglosaského liberalismu
 - ovlivněn D. Humem a A. Smithem
 - zakladatel politické ekonomie
 - kniha **Bohatství národů**
 - úkolem politiky je vytvořit takový systém, abychom v něm rádi žili
 - každý by měl být stejné šance

Boj za lidská práva

- **lidská práva:** nezadatelná, nezničitelná, nezrušitelné, náleží všem bez rozdílu
 - deklaratorní (jejich nedodržování se netrestá)
 - ovlivnila je přirozenoprávní tematika a teorie společenské smlouvy
- 1215: **Magna Charta Libertatum**
 - v podstatě první důležitá listina o lidských právech
 - omezuje moc krále, píše se v ní o právech poddaných (např. o odvolání se proti nezákonnému vězení apod.)
- 1776: **Deklarace nezávislosti USA:**
 - Adams, Franklin, Jefferson, Livingston
 - 1791: Bill of Rights – dodatky k ústavě:
 - právo lidu se shromažďovat
 - svoboda vyznání, tisku a projevu
 - Amerika: i po válce severu proti jihu (osvobození otroků) – otrokům jsou často upírána lidská práva, nejsou dodržována, rasismus
 - Martin Luther King (boj za rasovou rovnost; 20. století)
- 1789: **Deklarace práv člověka a občana:** lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech

- Francie, během první fáze Velké francouzské revoluce
 - vydána Ústavodárným národním shromážděním
- podílel se na ní z velké části francouzský šlechtic La Fayette, který byl předtím v Americe a pomáhal bojovat za nezávislost
- **10. 12. 1948: Všeobecná deklarace lidských práv**
 - OSN
 - **den lidských práv!!!**
 - reakce na druhou světovou válku
 - všechny lidské bytosti jsou svobodné a rovnoprávné bez ohledu na pohlaví, rasu, národnost a náboženství
 - není právně závazná
 - inspirovala rozvoj dalších listin lidských práv
 - ve Štrasburku je nejvyšší soud lidských práv
- v ČR: listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku ČR
- **Amnesty International**
 - dobrovolné hnutí lidí, které bojuje za dodržování lidských práv
 - v Čechách od 1991
 - cíle: spravedlivé soudy pro všechny, zrušení trestu smrti, zastavení mučení, ochrana civilistů v ozbrojených konfliktech, odstranění diskriminace (LGBT, rasové, rovnost pohlaví), boj proti chudobě, zajištění práv uprchlíků a migrantů
- **porušování lidských práv:**
 - Ruský zákon proti LGBT propagandě:
 - v červnu 2013, autorka: Jelena Mizulina
 - zákon, který má chránit tradiční rodinu a děti před informacemi o netradičních a nepřírodných vztazích (všechny, ze kterých nemohou vzniknout děti)
 - vede k zvýšení násilí na homosexuálech
 - trest pro ty, kteří úmyslně vystavují děti těmto ideologiím:
 - odnětí svobody
 - peněžitý trest
 - vyhoštění (cizinci)
 - další LGBT zákony:
 - trest smrti: Gambie, Mauritanie, Súdán, Barbados, Spojené arabské emiráty
 - ženská práva v arabských zemích:
 - Írán, Aghanistán, Egypt apod.
 - legální věková hranice sňatku: nižší než 15 let
 - ženy průměrně vstupují do sňatku o 7 let dříve než muži
 - manžel vybírán příbuznými
 - více než 5 % - polygynní svazek
 - rozvod zvýhodňuje muže
 - Saudská Arábie
 - do manželství: dívky ještě před pubertou
 - více než 25 % - polygynní svazek
 - ženy nemají možnost o rozvod, nemají dědické ani opatrovnické právo

11. Občan a stát

Základy teorie státu, pojem a vznik státu, znaky státu, formy a druhy státu, státní moc. Národ a stát. Demokratický právní stát.

- **stát:** organizace lidské společnosti vyznačující se sdružením skupiny obyvatel na stejném území v právní celek
 - neosobní, legální řád se schopností kontrolovat a spravovat dané území (suchozemský prostor, pobřežní vody, vzdušný prostor)
 - státní moc je nezávislá a neodvozená (= suverénní a svrchovaná)
 - tento pojem:
 - z 15. století (Itálie)
 - stato = status, řád, ústava
 - v dnešním významu: 16. století, Machiavelli
 - moderní stát se formuje v 16. a 17. století v Evropě
 - je vybaven veřejnou mocí a kontrolou svého území
 - postupně vzniká oblast politiky
 - panovnická moc se odděluje od moci veřejné
 - vznikají státní instituce, byrokracie, jednotný daňový systém, armáda a diplomatické vztahy

Teorie vzniku státu

- 1) **náboženská**
 - panovník je božského původu
 - stát vzniká božím zásahem
- 2) **patriarchální**
 - patriarcha = otec
 - odvozená od náboženské
 - obhajuje absolutismus
 - stát vznikl z rodiny jejím postupným rozšiřováním
- 3) **mocenská**
 - inspirováno přírodou
 - chápe stát jako vládu silnějšího – lidé mají tendenci ovládat a nechat se ovládat
 - Machiavelli, Hobbes (ten je jak společenská smlouva, tak mocenská teorie)
- 4) **smluvní**
 - stát vzniká společenskou smlouvou – lidé se vzdali přirozeného stavu
 - Hugo Grotius (náznaky na společenskou smlouvu) + Hobbes, Locke, Rousseau
 - Hobbes: Leviatan – poddaní předávají moc panovníkovi
 - Locke: Dvě pojednání o vládě – konstituční monarchie je ideální
 - Rousseau: O společenské smlouvě – definuje a formuje demokracii

Vymezení státu podle obyvatelstva

- 1) **individualisté**
 - liberální

- vychází z přirozených práv jedince, opírá se o svobodu a teorii společenské smlouvy, předpokládá suverenitu jednotlivce nad suverenitou celku
- každý jedinec je významný
 - jedinec je vždy důležitější než stát
- 2) **kolektivisté**
 - organicismus
 - stát je chápán jako systém vzájemné propojených orgánů
 - pomohl ospravedlnit totalitní režimy
 - každý je pevnou součástí a má jednotlivé funkce
 - Aristoteles, Hegel
 - socialismus
 - sociálně spravedlivý model společnosti
 - stát je vytvořen na třídním/národním principu
 - menšiny přicházejí o práva
 - to je špatně, moderní stát by měl být vytvořen na občanském principu (i když nacionalismus byl důležitý při vzniku státu)

Znaky státu

- **suverenita**
 - Jean Bodin
 - pojímána jako definiční vlastnost státu = neomezená moc vydávat zákony
 - definiční vlastnost státu – nemůže být stát bez suverenity
 - stát má neomezenou moc vydávat zákony
 - nezcizitelná a nedělitelná
 - vnitřní: státní moc není závislá na žádném dalším politickém subjektu uvnitř státu
 - vnější: právo státu uzavírat mezinárodní dohody a diplomatické styky (bez závislosti na jiném subjektu) – studium v zahraničí můžeme mít díky vnější suverenitě
- **subsidiarita**
 - = pomoc, podpora
 - politická zásada, podle níž se rozhodování a zodpovědnost ve státních úřadech má odehrávat na tom nejnižším stupni veřejné správy
 - problémy, které se řeší, by se měly řešit na té nejnižší úrovni, která je možná
 - prohloubení myšlenky demokracie
 - opak centralismu
 - zřetelné v ústavě USA, Maastrichtské a Lisabonské smlouvě
 - čím je věc globálnější, tím je nutný vyšší stupeň

Funkce státu

- základním úkolem státu je nastavit pravidla a zákony a zajistit právní stát, vnitřní a vnější bezpečnost + mezinárodní spolupráce
- jestli má řídit školství, zdravotnictví apod. = diskuze politiky
 - levice: chci zasahovat; dávky, kultura, školství, zdravotnictví pro všechny
 - pravice: co nejmenší daně, ať zůstanou u lidí a ať si rozhodují sami

- **hospodářská politika státu: zásahy státu**
 - jakým způsobem může stát tvořit svou politiku, zasahovat do ekonomie
 - fiskální politika
 - rozpočtová
 - vytváří státní rozpočet, má povahu zákona, bývá schvalován jenom poslaneckou sněmovnou (ne senátem)
 - strana příjmová a výdajová
 - příjmy jsou z daní, cel a poplatků
 - výdaje jsou na zdravotnictví, školství a sociální péči
 - u nás jde polovina na mandatorní výdaje (peníze, dávky)
 - zbytek na infrastrukturu (silnice, školy)
 - monetární politika
 - centrální banka
 - snaží se řešit sociální nerovnost
 - důsledek tržní nestability
 - inflace, nezaměstnanost
 - omezování – restriktivní politika
 - podpora – expanzivní politika
- **sociální stát (*Welfarestate*)**
 - konstrukt, který vznikl po 2. světové válce
 - minimální sociální zabezpečení
 - ekonomické a sociální zabezpečení
 - omezení příjmových nerovností
 - klady
 - víra v pokrok, zajištění důstojného života, zmírnění nerovnosti, odstranění diskriminace, princip solidarity
 - zápory
 - zadlužení státu, neefektivnost, omezení svobody, krize legitimacy, demografický vývoj
 - solidarita, vybírání daní, přerozdělování
 - není to ufinancovatelné

Národ

- společenství lidí se společným jazykem, hlásících se ke stejným národním tradicím a zájmům, které integrují pocit národní spolupatřičnosti, a spojuje je historie, kultura a obývané území
- **národ X stát:**
 - národ: subjektivní kolektivní identita
 - stát: právně politický subjekt (forma organizace lidské společnosti vyznačující se sdružením obyvatel určitého území v právní celek)
- *nacionalismus*: ideologie, která klade do popředí národ
- *národnost*: příslušnost k určitému národu charakterizována společným jazykem, vírou a zvyklostmi a předcházející vzniku národa
- existují národní státy, multinárodní státy a národy, které svůj stát nemají

Formy státu

- stát se dělí z různých hledisek (*a já uvedu například tyto...*)
- **podle počtu suverénů**
 - Aristotelovo dělení

	Vláda jednoho	Vláda několika	Vláda všech
Dobré	monarchie	aristokracie	politeiá
Špatné	tyranie	oligarchie	demokracie

- **podle toho, kdo vládne**
 - rozděloval již Platón
 - monarchie (král)
 - sofokracie (filosof)
 - aristokracie (urození)
 - timokracie (nejsilnější)
 - oligarchie (nejbohatší)
- **podle toho, zda je funkce hlavy státu volená nebo dědičná**
 - monarchie
 - absolutní
 - konstituční
 - parlamentní
 - republika
 - tři složky státní moci, navzájem nezávislé (parlament, vláda a prezident, soudy)
- **podle formy režimu**
 - diktátorské režimy
 - demokratické režimy
- **podle vztahu výkonné a zákonodárné moci**
 - prezidentské systémy
 - vládní moc je nezávislá na zákonodárné
 - prezident volen přímo
 - USA
 - parlamentní systémy
 - vláda je ustanovena a konrolována parlamentem
 - ČR, VB, Německo
 - poloprezidentské systémy
 - prezident volen přímo, má více pravomocí než v parlamentním systému
 - Francie, Polsko
- **na základě územně správního členění**
 - konfederace
 - Švýcarsko do roku 1948, USA dříve, Německo v 19. století
 - volná smluvní sdružení samostatných států
 - centrální vláda má určitou moc nad vládami členských států, ale ne nad jejich obyvatelstvem
 - státy zůstávají subjektem mezinárodního práva
 - většinou jde o přechodný stav
 - federace
 - USA
 - sdružení států na základě společenské ústavy

- suverén je pouze celek
- unitární státy
 - ČR
 - jednotné, s jedinou vládou, jednou ústavou, jedním parlamentem

Demokratický právní stát

- vláda většiny, dělba moci, volná politická soutěž, pravidelné volby a respektování práv menšin
- musí být **občanská společnost**
 - občan musí být angažovaný a účastnit se na věcech veřejných
- **právní stát** = stát založený na úctě k právu a svobodě člověka a občana
 - vztah mezi občanem a státem je vymezen pomocí práva
 - občan může činit vše, co mu zákon nezakazuje a nesmí být nucen činit to, co zákon neukládá
 - postavení občana v právním státě upravuje a zaručuje právní řád
- hlavní zásady právního státu jsou zaneseny v **Ústavě ČR**
- zárukou fungování právního státu jsou **nezávislé soudy**
- každý občan má volební právo
 - aktivní – právo volit
 - pasivní – právo být zvolen
- **státnost**: ideová podstata státu
 - představuje vědomí sounáležitosti občanů a zahrnuje historické tradice státu
 - státní symboly:
 - oficiální, nezaměnitelné označení, vychází z tradic státu
 - velký státní znak, malý státní znak, státní barvy (trikolora+ bílá, červená, modrá), státní vlajka, standarta (vlajky prezidenta republiky), státní pečeť, státní hymna
 - *NEOFICIÁLNÍ SYMBOL*: české korunovační klenoty (koruna, jablka, železo)

Státní moc

- **moc**: možnost působit, ovlivňovat společnost (její část či jednotlivce), aby jednala tak, jak by nejednala dobrovolně
 - k dosažení moci lze použít právo, násilí, autoritu
- **státní moc**: síla, která pomocí práva a v případě nutnosti i právně stanovených forem násilí zabezpečuje zformování, upevnění a ochranu ekonomických, sociálních, politických, kulturních a ostatních společenských vztahů vyhovujících vládnoucí reprezentaci
 - legalita
 - zákonnost, právo
 - dodržování státem daného právního řádu a ústavy, včetně garance proti jejich porušení
 - legitimita
 - nejvyšší nepsané oprávnění pro činy státní moci a zároveň jejich dobrovolné přijetí občany

SLOŽKY STÁTNÍ MOCI

- princip dělení moci = záruka demokracie (státní moc nebude zneužita proti občanům)

- 1) **zákonodárná moc**
 - legislativa
 - vydávání a schvalování zákonů
 - parlament
- 2) **výkonná moc**
 - exekutiva
 - vládní agenda v rámci platných zákonů
 - vláda a hlava státu
- 3) **soudní moc**
 - jurisdikce
 - kontrola dodržování zákonů
 - soustava soudů

Občanství (státní příslušnost)

- **státní občanství:** plnoprávné členství jedince v daném státním útvaru na území státu
 - v demokracii zaručuje rovnost s ostatními občany, rovnost prav a povinností mezi státem a občanem
- **občan:** podřízen mocenským orgánům svého státu; povinen dodržovat zákony, platit daně, vykonávat vojenskou službu
- **nabytí občanství:**
 - *narozením:* dítě získá občanství svých rodičů
 - *osvojením:* dítě osvojené občany ČR nabývá jejich občanství
 - *určením otcovství:* nemanželské dítě matky, která je cizí státní občanka, a otce se státním občanstvím ČR se stává občanem ČR
 - *nalezením na území ČR:* dítě nalezené na našem území nabývá občanství ČR, pokud se neprokáže jiné občanství
 - *prohlášením:* při rozdělení státu si mohou občané vybrat (ČSR)
 - *udělením:* splněním podmínek a požádáním mohou občané cizího občanství žijící trvale na našem území získat občanství ČR
- **pozbytí občanství:**
 - *prohlášením:* člověk žijící v cizině se může vzdát českého občanství
 - *nabytím cizího státního občanství:* člověk, který se na vlastní žádost stal cizím státním občanem (dvojitý občanství?)

12. Občan a demokracie

Principy a formy demokracie. Volby. Politický pluralismus, politické strany. Participace občanů v demokratickém státě. Lidská práva.

Demokracie

- **demokracie:** forma státního zřízení, které je založeno na několika principech
- **PRINCIPY DEMOKRACIE**
 - princip suverenity lidu, pravidelné svobodné volby
 - primát jedince před státem
 - na prvním místě by měl být konkrétní občan spíše než stát jako celek
 - člověk je svobodný a má právo se rozhodnout i špatně!!!
 - dodržování lidských práv a svobod – vztah mezi občanem a státem je vymezen na základě práva (každý může činit, co zákon nezakazuje)
 - svobodné volby; svobodná soutěž politických stran
 - politické strany se zodpovídají svým voličům
 - když nejsou voliči spokojeni, mohou vybrat jiné strany a
 - opozice a vládní strany
 - opozice dohlíží na to, jak vládnou ty vládní
 - hlídá, jakým způsobem strany vládnou
 - svoboda tisku; média jsou „hlídací pes demokracie“
 - musí fungovat svobodně
 - když je někdo zároveň ministr financí a zároveň vlastní největší podnik a zároveň vlastní média, tak kde je kontrola, kde jsou média – budou kritizovat šéfa?
 - vůle většiny – kvalitní demokracie ale vždycky musí dbát na práva menšin
 - menšina jsou např. i intelektuálové
 - neutlačuje slabé
 - musí být rozvinutá občanská společnost
 - nejen strany ale i občané se podílejí na věcích veřejných
 - decentralizovaná státní správa
 - o všem se nerozhoduje v jednom místě, ale ty ústavy jsou samosprávné
- **FORMY DEMOKRACIE**
 - 1) přímá demokracie
 - chvíli v rámci polis (ostrakismus)
 - nerealizovatelná – jen instituty přímé demokracie, které se využívají v rámci zastupitelské demokracie (např. referenda)
 - 2) zastupitelská demokracie (reprezentativní)
 - a) většinová (majoritní)
 - důraz na většinové rozhodnutí lidu

- časté používání mechanismů (institutů) přímé demokracie)
- b) konsensuální (pluralitní)
 - politická rozhodnutí jsou výsledkem střetu různých politických sil, různých subjektů
 - vedle stran se vyjadřují další mocenská a názorová centra (odborníky)
- c) konsociální demokracie
 - v zemích s rozdrobenou politickou kulturou
 - většinová shoda obtížná – musí se dohodnout jen šéfové stran
 - Belgie, Rakousko

Volby

- konají se dva dny (pátek, sobota)
 - tři dny před volbami: dodány hlasovací lístky (kandidátní listiny všech stran)
 - v ČR kombinace poměrného a většinového volebního systému
- nejsou samozřejmostí; důležitá součást politického systému; umožňují konkurenci politických stran a programů; všichni účastníci musí splňovat podmínky dané volebním zákonem; aktivní a pasivní volební právo (*právo volit a být zvolen*); umožňují pokojnou změnu vlády; udělují legitimitu parlamentu a vládě; určují reprezentaci; vyjadřují mínění voličů; poskytují občanům možnost kontrolovat vládu a její politiku
- volby do parlamentu vyhláší prezident se spolupodpisem předsedy vlády nejpozději 90 dní před konáním voleb; konat se mohou kdykoliv v posledních 30 dnech funkčního období starého parlamentu
- pokud je rozpuštěna poslanecká sněmovna – volby do 60 dní
- **znaky voleb:**
 - a) svobodné
 - volný výběr mezi politickými subjekty
 - možnost volit svobodně a bez nátlaku
 - b) všeobecné
 - volební právo má občan po dovršení požadované věkové hranice, bez ohledu na pohlaví, národnost, rasovou či etnickou příslušnost, politické přesvědčení, ...
 - právo volit: 18 let
 - právo být zvolen: 18 let (zastupitelstvo), 21 let (poslanecká sněmovna), 40 let (senát, prezident)
 - c) rovné
 - hlasy všech voličů mají stejnou platnost a stejnou váhu
 - d) přímé
 - voliči hlasují přímo pro politické subjekty nebo pro jednotlivé kandidáty
 - e) tajné
 - volič projevívá svou politickou přízeň a vůli bez jakékoliv kontroly hlasování
- **druhy voleb**

- a) komunální
 - do obecních a krajských zastupitelstev
- b) parlamentní
 - do poslanecké sněmovny (200 poslanců, lze rozpustit) a senátu (81 senátorů; po dvou letech se volí jedna třetina; nelze rozpustit)
- c) prezidentské
 - dříve: poslanci a senát
 - dnes: přímé volby občanů
 - kandidát musí mít alespoň 40 let + 50 000 podpisů na petici nebo návrh od senátorů či poslanců

VOLEBNÍ SYSTÉM

- ústavou či zákonem stanovený způsob voleb do zastupitelských sborů
- **dělení** (podle způsobu, jakým jsou získaným hlasům přidělovány mandáty)
 - a) většinový (majoritní)
 - Velká Británie, Kanada, Francie
 - zvolen je pouze jediný kandidát, který získal v daném volebním obvodu nejvíce hlasů, ostatní hlasy propadají
 - v každém období spolu soupeří několik kandidátů z různých stran
 - strany neuzavírají koalice
 - nepříznivé pro nově vzniklé strany
 - *volby do senátu*
 - v 81 obvodech
 - v každém obvodě se volí jeden kandidát – musí získat nadpoloviční většinu platných hlasů
 - b) poměrný (proporční)
 - Česká republika
 - rozdělení poslaneckého mandátu odpovídá procentu odevzdaných hlasů
 - více reprezentativní – spravedlivěji reprezentuje rozložení hlasů voličů (více se odráží názory společnosti)
 - méně vícemandátových volebních obvodů, pro něž si připraví politické strany kandidátní listiny
 - *volby do poslanecké sněmovny*
 - volby probíhají ve volebních krajích
 - podmínka pro vstup: 5 % hlasů
 - čím více volebních obvodů, tím méně stran je zvoleno
 - lze rozlišit opozici
 - c) smíšený systém
 - Francie, Německo
 - d) preferenční systém
 - Austrálie

FUNKCE VOLEB

- legitimační – přenesení důvěry na reprezentanty
- funkce výběru – formování nejpřijatelnější varianty reprezentace
- integrační – sjednocování názorů, snížení konkurence
- kontrolní – alternace politiky, hodnocení předchozích zastupitelů
- posílení občanského vědomí, zapojení se do politického života

Politický pluralismus

- ve státě existuje více politických stran; snaha o prosazení svých zájmů
- teorie vzniká na přelomu 19. a 20. století
- zájmy jedné jedněch jsou často ve střetu se zájmy druhých → je třeba dospět ke kompromisu, který by co nejvíce sloužil k užítku všech (*ale kompromis není vždy přínosem, některé skupiny mají lepší přístup k informacím – mohou se lépe rozhodovat, mají větší vliv*)
- pouze na platformě demokratického právního řádu
 - prosazování zájmu se nesmí dít násilnou cestou
 - mnoho rozhodnutí se odehrává na neformálních setkáních v zákulisí
- Artur Bentley (nejvýznamnější teoretik; spis Proces vládnutí), Robert Dahl (kritizuje teorii elit – dějiny jsou koloběhem elit, jedna střídá druhou; zájmy různých skupin se vzájemně střetávají a umožňují vytvořit na základě kompromisu rovnováhu; spis Plurální demokracie ve Spojených státech)

Politické strany

- = dobrovolné organizace občanů, které usilují o získání účasti na státní moci
 - této moci se snaží dosáhnout pomocí voleb
 - ucházejí se o podporu ostatních občanů za cílem být zvoleni
- dobrovolné, trvale otevřené organizace, jejichž členové mají společné představy a zájmy
- právní osoby, které vznikají registrací a zanikají vlastním nebo soudním rozhodnutím
- stát nesmí řídit činnost politických stran = riziko pro demokracii
- **dle zákona ČR:**
 - nesmějí nahrazovat činnost státních orgánů
 - nesmějí se ozbrojovat ani působit v ozbrojených složkách
 - fungují na územním principu
 - nesmějí působit na pracovišti
 - každý člověk může být jen v jedné politické straně a nesmí být nucen v nějaké být
- **PODMÍNKY ZALOŽENÍ:**
 - tři státní občané ČR starší 18 let
 - nesmí být členem jiné strany
 - písemný návrh zaslat Ministerstvu vnitra
 - petice podepsaná min. 1000 občany
 - k registraci nutně přiložit: přípravný výbor, stanovy (*cíle, sídlo, struktura, název*)
- **FINANCOVÁNÍ POLITICKÝCH STRAN:**
 - 1) ze státního rozpočtu
 - z peněz daňových poplatníků
 - jednorázový příspěvek na volby
 - pravidelný příspěvek na činnost, mandát
 - pouze strany určitým způsobem úspěšné ve volbách (*nové strany bez voleb se musí financovat sami*)

- 2) z vlastních příjmů
 - sponzorské dary, členské příspěvky, výtěžky z tomboly, ...
- politické strany nesmí vlastním jménem podnikat
 - mohou si založit obchodní společnost, družstvo
 - mohou podnikat jen v některých oblastech (*vydavatelství, tiskárny, společenské a kulturní akce, propagace, ...*)
- **FUNKCE POOLITICKÝCH STRAN:**
 - výběr elit, učí politiky (*své členy*) zvládat politické role, sjednocují lidi s podobným názorem, vytvářejí program, snaží se ovlivňovat správu věcí veřejných, vyzívají občany k účasti ve volbách, uzavírají koalice, vyslovují důvěru a nedůvěru, vytvářejí most mezi lidmi a vládou (*společností a státem*)
- **SYSTÉMY POLITICKÝCH STRAN:**
 - 1) systém jedné strany
 - totalitní systémy
 - jedna strana má vládní monopol
 - 2) systém jedné dominantní strany
 - demokratický systém
 - dlouhodobě vítězí jedna strana, vede společnost
 - 3) systém dvou stran
 - dvě dominantní strany, které spolu soupeří a střídají se u moci
 - Velká Británie, USA
 - 4) systém více stran
 - v parlamentu je více politických stran, které se střídají u moci
 - ČR, Německo

DĚLENÍ POLITICKÝCH STRAN

- **LEVICE x PRAVICE**
 - dáno historicky z Velké francouzské revoluce
 - v parlamentu seděli šlechtici vpravo a demokraté vlevo
 - zastaralé, neodpovídá realitě (*strany mají tendenci směřovat ke středu, aby měli co nejvíce hlasů*)
 - **levice:** solidarita, vyšší daně, velké přerozdělování, kolektiv nad jedincem, snížení nezaměstnanosti
 - **pravice:** malé daně, malé přerozdělování, věří v primát jedince, snížení inflace
 - *strana středu (třetí cesta):* mezi levicí a pravicí, uprostřed spektra, vysoký koaliční potenciál; Tony Blair, Anthony Giddens
 - *extremistická strana:* antisystémová, na okraji spektra, např. snaha o potracení práv menšin, jedná v rozporu s ústavou; komunisté, fašisté
- **dělení podle charakteru členství:**
 - 1) masové
 - západní typ
 - politické strany jsou otevřené (vstoupit může každý)
 - 2) kádrové
 - komunistické strany
 - silně centralizované
 - sami si vybírají jedince, které pak odměňují
 - 3) strany oddaných
 - nacistické strany; rozvojové země

- soustředěné kolem vůdce; členové mu jsou fanaticky oddaní
- **dělení stran podle šířky spektra**
 - 1) ideologicky úzké
 - křesťanské, agrární
 - úzce vymezeno; oslovují úzkou skupinu voličů
 - 2) catch-all
 - západní typ
 - často dominantní vládní strany
 - usilují o podporu co nejširšího spektra společnosti

Politická participace

- = aktivity soukromých osob, kterými se snaží ovlivnit politiku
 - jakým způsobem se člověk může podílet na politice
 - konvenční (*účast ve volbách, předvolební meetingy*), nekonvenční (*demonstrace radikálů, rabování*)
- parochiální (*kmenové společnosti; nízký stupeň vývoje*), poddanská (*autoritářské předpoklady; pasivní přístup občanů; podrobující se vládnoucí moc*), participativní (*rozvinuté společnosti; lidé mají účast na politickém rozhodování*)

ZPŮSOBY POLITICKÉ PARTICIPACE

- účast ve volbách
- kandidatura
 - zastupitelstvo: od 18 let
 - poslanecká sněmovna: od 21 let
 - senát, prezident: od 40 let
- účast v referendu (přímá demokracie)
- petice (sestavování, rozšiřování, podepisování)
 - petiční právo: zaručeno ústavou (Listina základních práv a svobod)
 - nesmí se týkat soudních rozhodnutí, nesmí vyzývat k porušování základních práv a svobod
 - příslušné orgány musí petici přijmout, sepsání se nesmí bránit, ale vyřídit petici nemusí (pouze na ni musí odpovědět do 30 dnů)
 - k podpisu pod petici uvede občan své jméno, příjmení a bydliště
- účast na předvolebním meetingu a demonstracích
- založení vlastního politického hnutí nebo strany
- kontaktování svých zastupitelů (otevřený dopis)
- stát se členem nátlakové skupiny (odbory, občanské sdružení)
- členství v politické straně

Lidská práva

- **lidská práva**: nezadatelná, nezničitelná, nezrušitelná, náleží všem bez rozdílu
 - deklaratorní (jejich nedodržování se netrestá)
 - ovlivnila je přirozenoprávní tematika a teorie společenské smlouvy
- 1215: **Magna Charta Libertatum**
 - v podstatě první důležitá listina o lidských právech

- omezuje moc krále, píše se v ní o právech poddaných (např. o odvolání se proti nezákonnému vězení apod.)
- **1776: Deklarace nezávislosti USA:**
 - Adams, Franklin, Jefferson, Livingston
 - 1791: Bill of Rights – dodatky k ústavě:
 - právo lidu se shromažďovat
 - svoboda vyznání, tisku a projevu
 - Amerika: i po válce severu proti jihu (osvobození otroků) – otrokům jsou často upírána lidská práva, nejsou dodržována, rasismus
 - Martin Luther King (boj za rasovou rovnost; 20. století)
- **1789: Deklarace práv člověka a občana:** lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech
 - Francie, během první fáze Velké francouzské revoluce
 - vydána Ústavodárným národním shromážděním
 - podílel se na ní z velké části francouzský šlechtic La Fayette, který byl předtím v Americe a pomáhal bojovat za nezávislost
- **10. 12. 1948: Všeobecná deklarace lidských práv**
 - OSN
 - **den lidských práv!!!**
 - reakce na druhou světovou válku
 - všechny lidské bytosti jsou svobodné a rovnoprávné bez ohledu na pohlaví, rasu, národnost a náboženství
 - není právně závazná
 - inspirovala rozvoj dalších listin lidských práv
 - ve Štrasburku je nejvyšší soud lidských práv
- v ČR: listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku ČR
- **organizace:**
 - Amnesty International
 - dobrovolné hnutí lidí, které bojuje za dodržování lidských práv
 - sídlo v Londýně, v Čechách od 1991
 - cíle: spravedlivé soudy pro všechny, zrušení trestu smrti, zastavení mučení, ochrana civilistů v ozbrojených konfliktech, odstranění diskriminace (LGBT, rasové, rovnost pohlaví), boj proti chudobě, zajištění práv uprchlíků a migrantů
 - Human Rights Watch
 - mezinárodní nevládní organizace, New York
 - Liga lidských práv
 - česká nevládní organizace, Brno
 - Evropský soud pro lidská práva
 - Štrasburk, zřízen v roce 1959
- **porušování lidských práv:**
 - Ruský zákon proti LGBT propagandě:
 - v červnu 2013, autorka: Jelena Mizulina
 - zákon, který má chránit tradiční rodinu a děti před informacemi o netradičních a nepřírodných vztazích (všechny, ze kterých nemohou vzniknout děti)
 - vede k zvýšení násilí na homosexuálech
 - trest pro ty, kteří úmyslně vystavují děti těmto ideologiím:
 - odnětí svobody

- peněžitý trest
- vyhoštění (cizinci)
- další LGBT zákony:
 - trest smrti: Gambie, Mauritanie, Súdán, Barbados, Spojené arabské emiráty
- ženská práva v arabských zemích:
 - Írán, Aghanistán, Egypt apod.
 - legální věková hranice sňatku: nižší než 15 let
 - ženy průměrně vstupují do sňatku o 7 let dříve než muži
 - manžel vybírán příbuznými
 - více než 5 % - polygynní svazek
 - rozvod zvýhodňuje muže
 - Saudská Arábie
 - do manželství: dívky ještě před pubertou
 - více než 25 % - polygynní svazek
 - ženy nemají možnost o rozvod, nemají dědické ani opatrovnické právo

KLASIFIKACE

- dělení základních lidských práv a svobod je možné z více pohledů
- **podle generací:**
 - 1. generace
 - již v 18. století
 - typická individuální práva (na život, osobní svobodu, vlastnické právo, právo na soukromí)
 - 2. generace
 - na přelomu 19. a 20. století
 - politická práva (právo volit)
 - 3. generace
 - po 2. světové válce
 - sociální, hospodářská a kulturní práva
 - 4. generace
 - od 70. let 20. století
 - právo na příznivé životní prostředí, ochrana před zneužitím informací atd.
- **podle oblasti, druhu, zařazení v LZPS.**
 - Listina základních práv a svobod – součást ústavního pořádku ČR
 - hlava 1. – obecná ustanovení
 - hlava 2. – lidská práva a základní svobody
 - oddíl 1. – základní lidská práva a svobody
 - oddíl 2. – politická práva
 - hlava 3. – práva národnostních a etnických menšin
 - hlava 4. – hospodářská, sociální a kulturní práva
 - hlava 5. – právo na soudní a jinou právní ochranu
 - hlava 6. – ustanovení společná

13. Občan a právo

Základy teorie práva, pojem vývoj práva. Právní a mravní vědomí. Právní řád, právní normy, právní předpisy, právní vztahy. Fyzické a právnické osoby.

- **právo** = soubor norem, předpisů, zvyků a obyčejů, které regulují vztahy lidí ve společnosti

Dělení práva

OBJEKTIVNÍ PRÁVO	SUBJEKTIVNÍ PRÁVO
<ul style="list-style-type: none"> • souhrn právních norem jako obecně závazných pravidel chování stanovených státem (<i>mezinárodním společenstvím států</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> • oprávnění • možnost chování zaručená právním subjektům objektivním právem • zahrnuje jednak možnost chování i odpovídající povinnost jiného právního subjektu • právní povinností se rozumí nutnost chovat se určitým způsobem pod hrozbou sankce
POZITIVNÍ PRÁVO (<i>ius positivum</i>)	PŘIROZENÉ PRÁVO (<i>ius naturele</i>)
<ul style="list-style-type: none"> • právo dané státem, platné právo • spjata se státním donucením; vytváří stát; vynucení • pozitivisté striktně rozlišují právo a morálku (<i>morální pravidla nejsou spojena se státní mocí, tedy ani s donucením ze strany státu</i>) • právní pozitivismus dominoval v právu 19. století a v první polovině 20. století • v kontinentálním typu práva kladl důraz na úlohu zákona jako rozhodujícího pramene práva 	<ul style="list-style-type: none"> • předchází pozitivnímu právu • věčné a nezměnitelné • vzniká a existuje nezávisle na státu • dělí se na různé školy a přístupy <ul style="list-style-type: none"> ○ a) teologická: Bůh je zdrojem práva ○ b) naturální: přirozené právo respektuje věčný přirozený řád věcí ○ c) antropologická: člověk má určité nezměnitelné atributy, které jsou základem přirozeného práva ○ d) racionalistická: člověk má vrozená práva, která lze rozpoznat rozumem a rozumem zdůvodnit

- přirozené i pozitivní právo:
 - rovina **normativní**:
 - objektivní právo
 - v podobě soustavy právních principů
 - rovina **legitimně očekávaného chování právních subjektů**:
 - subjektivní právo

- podoba nezadatelných lidských práv

PRÁVO VEŘEJNÉ	PRÁVO PROCESNÍ
<ul style="list-style-type: none"> • upravuje takové vztahy ve společnosti, v nichž stát vystupuje jako nadřízený vůči podřízeným osobám, kterým jsou uloženy povinnosti • právo trestní, finanční, správní 	<ul style="list-style-type: none"> • upravuje společenské vztahy na základě rovného postavení účastníků, a to i tehdy, je-li jedním z účastníků stát • právo občanské, obchodní, rodinné

HMOTNÉ PRÁV	PROCESNÍ PRÁVO
<ul style="list-style-type: none"> • souhrn všech právních norem směřujících k naplnění účelu práv • občanský zákoník, trestní právo 	<ul style="list-style-type: none"> • slouží k postupu orgánu veřejné moci

Právní normy

- = obecně **závazná** pravidla lidského chování, stanovená nebo uznaná státem, jejichž porušení stát sankcionuje
- **charakteristika:**
 - jsou základním elementem právního systému
 - vyznačují se formální určitostí
 - jsou obsaženy v oficiálních státem uznaných pramenech práva
 - mají deskriptivní charakter: regulují chování
- **PRÁVNÍ ŘÁD:** soubor právních norem, které platí v určité době na určitém území (tedy platné právo)
- **právní předpis:** soubor obecně závazných právních norem, které tvoří součást právního řádu
- **typy:**
 - 1) **závazné:** stanovují oprávnění (*možnost určitého chování zaručeného právní normou*) a povinnosti (*nutnost určitého chování pod hrozbou sankce*)
 - 2) **formálně určité:** stát uznává normy v určité právní formě, formou se rozumí pramen práva (*vnější podoba práva*); zákon, právní precedens, právní obyčej atd.
 - 3) **obecné:**
 - právní norma upravuje chování druhově určených subjektů (adresátů) v relaci k druhově určeným objektům a také jejich oprávnění a povinnosti a sankce
 - některé normy se týkají každého, ale může upravovat i jednání jediného subjektu
 - obecnost norem je důležitým předpokladem formální rovnosti
 - 4) **vynutitelné:**
 - pokud právní norma ukládá určité povinnosti a stanoví i hrozbu sankcí, lze v případě jejich nedodržení vynutit jejich splnění
 - je to zabezpečeno orgány státní moci
 - normy, které nemají sankce, jsou imperfektní – nedokonalé, neúplné
 - někdy je sankce implicitní (např. neplatnost právního jednání)
- **KLASIFIKACE PRÁVNÍCH NOREM:** dělí se podle různých kritérií

○ 1) **podle předmětu, metody a účelu:**

- a) normy soukromoprávní a veřejnoprávní (soukromé x veřejné právo)
- b) normy hmotně právní a procesní (hmotné x procesní právo)
- c) normy vnitrostátní a mezinárodní

○ 2) **podle právní síly:** viz pyramida (nejdůležitější!)

- každá norma musí být v souladu s ústavou (jinak Ústavní soud)

● **PŮSOBNOST PRÁVNÍCH NOREM:**

○ 1) **věcná:** týká se skutkové

charakteristiky případů, na které působí

○ 2) **prostorová:** na jaké úrovni

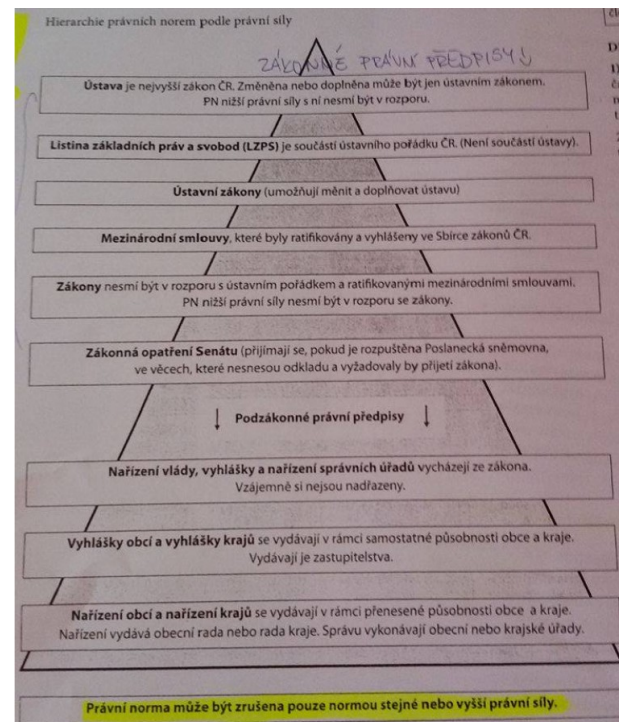
právní norma platí (místní, teritoriální; celostátně, nebo jen v Mostě)

○ 3) **osobní:**

- založena na principu rovnosti před zákonem a spočívá v druhovém vymezení právních subjektů (na které osoby platí právní norma)
- právní norma platí: pro vlastní státní příslušníky v cizině a pro cizince u nás
- stanovení *imunity* a *exempce* pro určité subjekty
- **imunita:**
 - a) absolutní (*idemita*): hlava státu, diplomatictí zástupci, členové zákonoděrného sboru (*prezident stíhá pouze pro velezradu*)
 - b) relativní: členové zákonoděrného sboru – se souhlasem zákonoděrného sboru, soudci ústavního soudu – obdobný režim jako poslanci
- **exempce:** vynětí z působnosti příslušných orgánů; důsledek imunity
- **cizinecký režim:** mají všechna práva a povinnosti kromě občanských práv + omezení např. ve svobodě pohybu a vlastnictví

○ 4) **časová:**

- souvisí jednak s platností a účinností právního předpisu a s možností retroaktivity (zpětné účinnosti)
- platnou se norma stává v okamžiku, kdy byly splněny všechny náležitosti normotvorby, a byla předepsaným způsobem publikována
- **platnost:** když vyjde ve sbírce zákonů, tak nabývá platnosti
- **účinnost:**
 - může se rovnat s platností; někdy složitější (*až za rok; od nového roku apod.*)

- taková vlastnost, která spočívá v možnosti způsobit následky s přijetím právní normy vymezené, tj. jeho aplikovatelnost na normou upravené právní vztahy
- účinnost nastává dnem, který je uveden v jeho posledním ustanovení, jinak 15. den po jeho oficiálním vyhlášení (tzv. generální ustanovení)
- účinnost právního předpisu představuje tedy okamžik, od kdy začíná časová působnost normativní úpravy v ní obsažené
- **legisvakannční lhůta:** mezi okamžikem platnosti a účinnosti
 - zákon je platný, ale ještě se neaplikuje, tj. není účinný
 - smyslem je, aby se mohla provést potřebná organizační a technická opatření pro aplikovatelnost zákona a aby se na aplikaci připravily i příslušné orgány veřejné moci
 - mezinárodní smlouvy: nulová legisvakance

Prameny práva

- pramen práva vyjadřuje:
 - a) **vnější formu právních norem:** právní předpis
 - soudní precedens (USA), normativní právní smlouva (mezinárodní právo), právní obyčej (VB, právo islámské; v kontinentálním právu nejsou pramenem práva)
 - b) **zdroj obsahu těchto norem**
 - stav společnosti, politický režim, tradice, kultura, vliv mezinárodních společenství
 - společenskohistorický kontext, ve kterém právo vzniká
 - c) **zdroj poznání práva**
 - zdrojem nejsou jen zákony, ale i jiné právní předpisy, precedenty, mezinárodní smlouvy, judikatury, smlouvy, právní literatura, dokumentace legislativního procesu

PRÁVNÍ SYSTÉMY

- = typy právní kultury
- **KONTINENTÁLNÍ:** právní předpisy ve formě zákonů, kodexů
 - kodexy (zákoníky) upravují právní problematiku uceleně (výhoda = přehlednost, systematičnost)
 - dělí právo veřejné a soukromé
 - v těchto právních řádech najdeme nejméně 4 zákoníky:
 - občanský + trestní zákoník (*právo hmotné*)
 - občanský soudní řád + trestní řád (*právo procesní*)
 - vytvořil se vlivem římskoprávní tradice a přirozenoprávní teorie
 - **soudci právo nalézají mezi stranami, netvoří ho**
 - žádný z právních předpisů nesmí odporovat ústavě
- **ANGLOSASKÝ:** angloamerický; soudcovský
 - Velká Británie, USA, Kanada, Nový Zéland, Austrálie
 - uznává jako závazný pramen práva *soudní precedenty* (judge made law; case law)

- soudní precedens je druh judikátu – soudního rozhodnutí, které je prvním řešením daného případu, dosud právem neupraveným; je závazný pro všechny další případy v budoucnosti
- pramenem práva je i odborná literatura, společné mínění učenců, spravedlnost, rozum právní principy
- chybí dělení práva na veřejné a soukromé, má odlišnou právní terminologii, jakož i určité odlišnosti v pojetí legality
- **ISLÁMSKÝ:** úzké sepětí s islámským náboženstvím
 - právo světské propojeno s právem náboženským
 - islámské právo šaría **není** totožné s islámským právem, tvoří jen jeho část
 - další části: kodifikované právo převzaté od koloniálních mocností
 - v posledních letech se právo šaría začíná stále více prosazovat
 - **formální prameny:**
 - Korán, sunna (tradice o výročí a skutcích proroka Muhammada)
 - idžma (právní principy zakotvené v právním vědomí islámského společenství)
 - kijás (analogie)
 - platí **zásada absolutní neměnnosti:** je výtvozem božím
 - šaría má kazuistický charakter
 - netvoří ucelený systém
 - týká se především postavení lidí ve společnosti, jejich osobního statusu
 - nerovnost, tělesné a zmrzačující tresty

Historický vývoj práva

MEZOPOTÁMIE

- první dochovaný zákoník: **babylonský král Chammurapi**
 - 18. století př. n. l.
 - vytesaný na čedičové stéle a opisovaný na hliněné tabulky
 - 282 článků: občanské, trestní i obchodní právo
 - postaven na **principu odplaty** (oko za oko, zub za zub)
 - soukromé násilí je zakázáno
 - **cíl:** zamezit krevní mstě – oficiální trest

IZRAEL

- základ v **Tóře** (Ukazatel cesty)
 - **Pentateuch** (5 knih Mojžíšových; Pět pouzder)
 - kromě nábožensko-dějepisných textů obsahuje také největší starověkou orientální kodifikaci
- počátek Mojžíšova zákonodárství: **13. století př. n. l.**

ATHÉNY

- první demokracie v historii
- nejstarší dochované zákony sepsal **archón Drakón** v 7. století př. n. l.
 - kruté zákony (většinou trest smrti)
- o století později: **archón Solón** – řecká ústava
 - umožnil zákaz půjček, kde dlužník byl zástavou pro věřitele
 - rozšířil právo na trestní obžalobu příslušníků šlechty na všechny občany

- možnost odvolat se proti rozhodnutí archontů k lidovému shromáždění
- snažil se **vyvažovat moc** – žádná strana se nesměla stavět nad zákon
- největší rozkvět demokracie: **za Perikla**

ŘÍM

- **vlivy:**
 - 1) růst územního rozsahu římského státu, nutnost vypořádat se s otázkami mezinárodního obchodu
 - 2) boj mezi patriciji a plebeji
 - jejich zrovnoprávnění
 - povolení sňatky mezi oběma skupinami, plebejové mohli zastávat úřad konzula, měli přístup ke kněžským hodnostem
- → **ZÁKON DVANÁCTI DESEK**
 - **450-449 př. n. l.**
 - vytvořen pevný základ římského právního státu: definitivně vítězí **právo psané**, zavedl formální rovnost příslušníků římské obce před zákonec
 - **principy římského práva:**
 - co není zakázáno, je povoleno
 - tvrdý zákon, ale zákon
 - presumpce neviny
 - nepřipustnost retroaktivity práva
 - při pochybnostech se rozhoduje ve prospěch obžalovaného
 - princip určování rodičovství (matka jistá, otec nejistý)

STŘEDOVĚK

- **Zákon suduj ljudem:** nejstarší slovanský zákoník
 - 9. století
 - vytvořili ho pro Velkou Moravu Konstantin a Metoděj
 - překlad římského zákoníku
- **Magna charta libertatum:** Velká listina práv a svobod
 - anglický právní dokument z roku 1215
 - omezovala pravomoci panovníka a vyjmenovávala některá práva poddaných

OSVÍCENSTVÍ

- začaly se objevovat právní normy svou podobou blízké těm současným
- **Code civil:** občanský zákoník vypracovaný v roce 1804 za Napoleona I.
 - vzor pro další evropské země
 - moderní občanské zákoníky z něho čerpají
- tereziánský a josefínský trestní kodex, tereziánský kodex soukromého práva, ...

Právní vztahy

- = právem založený vzájemný poměr dvou subjektů hmotného práva (osob fyzických či právnických)
- např.: **státní občanství, dluh, manželství**
 - soukromoprávní: rovnoprávnost účastníků
 - veřejnoprávní: vztah nadřízenosti a podřízenosti
- právní vztah s orgánem veřejné moc není možný
 - např. daňový dluh právním vztahem není

Subjekty práva

- **právní subjektivita** (právní osobnost) = způsobilost mít subjektivní práva a právní povinnosti

FYZICKÉ OSOBY

- přirozené
- **právní subjektivita:** způsobilost k právům a povinnostem
 - neomezená a neomezitelná
 - nezadatelným komponentem jejich právního postavení
 - každý člověk ji má od narození do smrti (*dědické právo i pro nenarozeného; autorská práva i po smrti*)
- **způsobilost k právnímu jednání:**
 - přichází s věkem (*právní odpovědnost od 15, zbytek od 18*)
 - způsobilost nést následky protiprávního jednání (svéprávnost) je vázána na splnění zákonných podmínek, a **může být tedy na základě zákona omezena**
 - může být omezena rozhodnutím soudu pro duševní poruchu, která není přechodná (*takové osobě soud ustanoví opatrovníka*)
 - typické zákonné podmínky:
 - státní občanství: pro nabývání některých politických, sociálních a dalších práv
 - věk: zejména o volební právo aktivní i pasivní, pro možnost výkonu veřejných funkcí
 - vzdělání, kvalifikace, bezúhonnost, ...

PRÁVNICKÉ OSOBY

- umělé
- = právnická osoba je výtvořem práva, tedy osobou umělou, fiktivní; je vytvořena zákonem, nebo vzniká na základě zákona registrací; právnická osoba vystupuje v právních vztazích vlastním jménem a s vlastní odpovědností
- vznikají **zápisem do rejstříku** a zanikají výmazem
- v novém občanském zákoníku: mohou **být trestány** i právnické osoby (novinka)
- **právnické osoby vzniklé ze zákona: veřejnoprávní korporace**
 - v ČR: obce a kraje jako územní samosprávné celky; veřejné vysoké školy; komory jako nucené profesní korporace
 - stát je nejdůležitější veřejnoprávní korporací
 - vzniká za podmínek stanovených normami mezinárodního práva (uznání ostatními státy)
- **zřízení podle zákona je doprovázeno registračním zřízením:**
 - podle zákona o obchodních korporacích: obchodní společnosti, družstva, státní podniky, ...
 - podle jiných zákonů: např. politické strany, církve, náboženské společnosti
- **právnická osoba je vytvořena:**
 - na personálním základě: korporace (sdružení osob, které vystupuje pod vlastním jménem a na vlastní právní odpovědnosti, odlišnou od osob, které ji vytvořily – obchodní společnosti, politické strany, družstva, spolky, církve)
 - na materiálním základě: nadace, fondy, nadační fondy (jedná se o účelové sdružení majetku, tzv. fundace)

- kombinací obou rysů: tzv. ústavy
- **právnícké osoby dělíme na:**
 - soukromoprávní:
 - akciové společnosti, společnost s ručeným omezením
 - veřejnoprávní:
 - jsou vytvořeny zákonem pro naplňování určitého veřejného zájmu
 - stát, samosprávné celky, veřejné vysoké školy, státní fondy, VZP, Česká televize, Český rozhlas, ČTK, obec, ...

14. Systém práva

Veřejné a soukromé právo. Vývoj ústavnosti. Ústava ČR. Soudní řízení. Struktura soudů v ČR. Probace a mediace.

Systém práva

- **právo** = právo je soubor norem, vydaných a uznaných státem, které jsou pro společnost závazné a jejichž zachování je vynucováno státní autoritou
- **charakteristika práva:**
 - tvoří **jednotný celek**, ale zároveň je **vnitřně diferencováno**
 - je specifickým normativním systémem, odlišným od norem morálních, politických, náboženských, ...
 - má univerzální charakter a institucionální zabezpečení od státu odvozenou, veřejnou mocí
- **systém práva** = uspořádání právních norem do celku a jeho rozdělení do částí (právní odvětví, právní instituty, právní normy)
- strukturalizován **podle 3 kritérií:**
 - 1) předmětu: právní odvětví – ústavní, trestní, občanské, pracovní, ... právo
 - 2) metody:
 - u kontinentálního práva se od 19. století oživilo dělení na právo **soukromé** a **veřejné**, kde kritériem je rozdílná metoda
 - *soukromoprávní metoda*: založena na vzájemné rovnosti právních subjektů; ve velké míře se zde užívá dispozitivních právních norem a smluvní autonomie
 - *veřejnoprávní metoda*: typické je použití kogentních norem; je založena na nadřazeném postavení orgánu veřejné moci, který může rozhodovat o subjektivních právech a právech ostatních právních subjektů; uplatňuje se zde zásada legality a legitimacy; ochranu proti svévoli mocenských subjektů má poskytovat správní a ústavní soudnictví
 - 3) účelu: právo **hmotné** a **procesní**
 - *hmotné*: souhrn všech právních norem a subjektivních práv, které na rozdíl od procesního směřují bezprostředně k naplnění účelu práva a jsou smyslem právní úpravy
 - *procesní*: slouží k naplnění právní normy zprostředkovaně; slouží k úpravě postupu orgánů veřejné moci, k vytváření a ochraně hmotných práv, procesní normy stanoví postup pro tvorbu práva a různé formy aplikace práva

Vnitrostátní a mezinárodní právo

- **koncepce pojetí:**
 - dualistická: mezinárodní a vnitrostátní právo existují zvlášť vedle sebe; státy jsou suverénní celky, mají nezadatelná práva a vystupují jako navzájem rovnocenné subjekty
 - monistická: mezinárodní právo je součástí vnitrostátního

- **mezinárodní právo:** upravuje vztahy mezi suverénními státy a jimi utvářenými mezinárodními organizacemi; je decentralizované; subjekty jsou jak tvůrci, tak adresáti; je z části nepsané (obyčejové)
- k schválení mezinárodních smluv u nás je nutný souhlas prezidenta a parlamentu, někdy jsou ovšem schváleny rovnou
- **Rada bezpečnosti OSN:** ohnisko centralizovaného donucení
 - v rámci udržení mezinárodního míru podle Charty OSN
 - mezinárodní soudní dvůr OSN je při řešení sporů mezi státy limitován potřebou souhlasu všech dotčených stran
 - mezinárodní trestní soud v Haagu: řeší genocidu, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny, zločiny agrese, ...
- normy mezinárodního práva: nejsou samy o sobě závazné uvnitř států (součástí se ale mohou stát na základě inkorporace – převzetí do vnitrostátního práva)

EVROPSKÉ PRÁVO

- specifická součást mezinárodního práva
- původně: vznik jako regionální mezinárodní právo 3 společenství (EHS, ESUO, EURATOM)
- bylo rozvinuto na základě **Maastrichtské smlouvy** (1993) a doplněno právem unijní v rámci EU → **hybridní charakter** (zahrnuje prvky mezinárodního i vnitrostátního práva)
- má **dvě úrovně: primární a sekundární právo**

Primární právo

- je tvořeno soustavou mezinárodních smluv, jejichž změna je možná pouze konsensem členských států; tvoří je **především zakládací smlouvy**
- 1952: vznik ESUO
- 1957: Římská smlouva – vznik EHS a EURATOM
- 1967: spojení těchto tří – vznik Evropských společenství
- **1. 11. 1993: Maastrichtská smlouva** – Smlouva o Evropské unii – 12 členských států

Sekundární právo

- **nařízení:** má přímý účinek; nemusí se implementovat
- **směrnice:** implementace do vnitrostátního práva se provádí do 2 let
- **rozhodnutí:** může platit pro všechny státy EU, nebo jen pro některé z nich
- **doporučení a stanovisko:** právně nezávazné akty EU

Veřejné právo

- = právo ústavní, správní, trestní, finanční, právo sociálního zabezpečení
- veřejnoprávní charakter mají i odvětví práva procesního – **subjekty si nejsou rovné**
- typická je **jednostranná rozhodovací pravomoc orgánů veřejné moci, není zde běžný smluvní princip, převažují individuální právní akty** (např. rozsudek, náleze, správní rozhodnutí, ...)
- sankce mají represivní charakter (měly by být přiměřené deliktu) a preventivní charakter

ÚSTAVNÍ PRÁVO

- zákony, základní právní normy
- upravují státní zřízení a právní postavení občanů státu

- pramenem je zejména **Ústava ČR, Listina základních práv a svobod, ...**
- na základě Ústavy se ustavuje stát, definují se cíle, forma státu a jeho vztah k občanům
- obvykle je Ústava přijímána zákonodárným sborem, pokud ne, tak se jedná o ústavu nucenou – **oktrojovanou**
- **dělení z různých hledisek:**
 - a) **psaná:** jsou přijaty najednou jako celistvý dokument
 - **právní stát** – individuální práva jsou odvozována z Ústavy
 - zřízeno ústavní soudnictvím, které zajišťuje její ochranu
 - Ústavní soud: Brno
 - 15 soudců na 10 let
 - soudce navrhuje prezident a schvaluje Senát
 - b) **nepsaná:** je tvořena celou řadou dokumentů, ústavními zvyklostmi a precedenty
 - **vláda práva** – ústavní principy a práva jednotlivců jsou zobecněním soudních rozhodnutí – indukce
 - jedná se o proceduru, jejímž produktem jsou individuální práva
 - založeno na morálních principech
 - právo platí pro všechny stejně, nikdo není nad zákonem
 - precedenční systém, zvykový systém
 - c) **rigidní:** těžko změnitelná ústava (ČR)
 - ke změně je potřeba 3/5 všech poslanců a 3/5 všech přítomných
 - d) **flexibilní:**
 - ústava vycházející z následujících principů:
 - teorie přirozených práv (Bodin, Hobbes)
 - princip společenské smlouvy
 - teorie suverenity lidu (Rousseau)
 - dělba moci
 - koncepce legitimní většinové vlády

Vývoj české ústavnosti

- **1. etapa (1848 – 1918) v rámci Rakouska a Rakousko-Uherska**
 - 1848 – **Dubnová ústava** (nikdy nevyšla v platnost)
 - 1849 – **Březnová oktrojovaná ústava** (zrušení poddanství)
 - 1851 – **Silvestrovské patenty** ruší ústavu
 - 1861 – **Únorová oktrojovaná ústava** (dvoukomorové zastupitelstvo)
 - 1867 – **Prosincová ústava** (dualismus Rakousko-Uherska, zakotvení svrchovanosti)
 - 1907 – všeobecné a rovné **volební právo** pro muže od 24 let
- **2. etapa (1918 – 1992) v rámci Československa**
 - 1918 – **Prozatímní ústava** (vláda, prezident, národní shromáždění)
 - 1920 – **Ústavní listina ČSR**
 - 1945 – **Benešovy dekrety**
 - 1948 – **Ústava 9. května** (žádný ústavní soud, omezení soukromého vlastnictví, zákon na ochranu republiky)
 - 1960 – **Ústava Československé socialistické republiky** (zakotvení komunismus)

- 1968 – **Ústavní zákon o Československé federaci** (rovnoprávnost národů, majorizace – každý národ hlasuje zvlášť, zákonodárný orgán federální shromáždění s komorami Sněmovna lidu a Sněmovna národů)
- 1989 – 1992 – **150 dodatků**
- **3. etapa**
 - 1. 1. 1993 – rozpad na dva unitární státy a vznik ČR s její nynější Ústavou

Ústava ČR

- **nejvyšší zákon**
- schválena 16. 12. Českou národní radou a účinná od **1. 1. 1993**
- **principy**, ze kterých vychází – **teorie přirozených práv** (*Hobbes, Bodin*), **suverenita lidu** (*Rousseau*), **společenské smlouvy, dělba moci, koncepce legitimní většinové vlády**
- **preambule** – důvod jejího vzniku
- **hlavy**
 - **první**
 - **základní ustanovení**
 - **podstata demokratického státu a politického systému, hranice státu, hlavní město**
 - **státní symboly - velký státní znak** (Český lev, Moravská orlice, Slezská orlice), **malý státní znak** (Český lev), **státní vlajka, trikolóra** (bíla, červená, modrá), **standarta** (prezidentská vlajka), **státní pečeť, státní hymna** (text Josef Kajetán Tyl a zápis František Škroup)
 - **druhá** – moc zákonodárná
 - **třetí** – moc výkonná
 - **čtvrtá** – moc soudní
 - **pátá** – Nejvyšší kontrolní úřad
 - **šestá** – Česká národní banka
 - **sedmá** – územní samospráva
 - **osmá** – přechodná a závěrečná ustanovení
- **Listina základních práv a svobod ČR**
 - součást ústavy
 - lidská práva (*základní práva fyzických osob vyplývající z příslušnosti k lidskému rodu*), svoboda (*stav bytosti jednající pouze ze své vlastní vůle, nezávisle na jakémkoli vnějším donucení*)
 - **hlavy**
 - **základní lidská práva a svoboda**
 - **politická práva**
 - **práva národnostních a etnických menšin**
 - **hospodářská, sociální a kulturní práva**
 - **právo na soudní a jinou právní ochranu**

OBČANSKÉ PRÁVO PROCESNÍ

- upravuje jednání a rozhodování o právech a povinnostech FO a PO z oblasti obchodního, občanského, rodinného a pracovního práva
- pramen: Občanský soudní řád
- příklad: žaloba na rozvod manželství, žaloba na souseda, neodůvodněná výpověď pracovní smlouvy

TRESTNÍ PRÁVO

- = souhrn právních norem o trestání fyzických osob za závažné trestné činy

Trestní právo hmotné

- vymezuje, co jsou trestné činy a jaké tresty se za ně ukládají
- pramen: **trestní zákon**
- **stupeň nebezpečnosti:**
 - udává rozdíl mezi trestným činem a přestupkem
 - počínání musí být vyšší než nepatrné
 - určován významem chráněného zájmu, věkem osob, mírou zavinění
- **trestný čin:**
 - čin nebezpečný pro společnost, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně
 - nezodpovídá za něj osoba mladší patnácti let a do osmnácti poloviční trest ve speciálních ústavech
 - druhy – proti republice, hospodářské, proti pořádku ve věcech veřejných, obecně nebezpečný, narušující občanské soužití, proti životu a zdraví, proti majetku, proti lidskosti
 - proviní – trestný čin spáchaný mladistvým
 - vývojová stádia – příprava, pokus, dokonalý zločin
 - formy účastenstvím – organizátorství, návod, pomoc
 - skutková podstata
 - souhrn typových znaků
 - objektivní stránka – objekt (život, majetek, zdraví) trestného činu, jednání, následek, příčinný vztah mezi jednáním a následkem, subjekt
 - subjektivní stránka - zavinění (vnitřní psychický vztah ke skutečným zakládajícím trestným činům), úmysl (přímý plánuje, nepřímě ví o cizím), nedbalost (vědomá, nevědomá)
 - rozhodující orgány - soudy
 - právní následky – sankce (trest, ochranné opatření)
 - následky odsouzení – zápis do Rejstříku trestů
- **přestupek:**
 - zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno
 - nezodpovídá za něj osoba mladší patnáct let
 - rozhodující orgány – správní orgány
 - právní následky – mírnější sankce a nelze uložit trest odnětí svobody
 - následky odsouzení – možný zápis do určitých evidencí
- **trestní odpovědnost:**
 - založena na spáchání trestného činu, jehož pachatelem může být pouze fyzická osoba, která v době spáchání činu dosáhla určitého věku a je přičetná
 - míra zavinění – úmyslné, z nedbalosti
 - okolnosti vylučující protiprávnost
 - výkony dovolené zákonem upravené společensky potřebné činnosti (lékaři, učitelé)
 - nutná sebeobrana, krajní nouze, oprávněné použití zbraně, svolení poškozeného, přípustné riziko

- existují osoby, které jsou **vyňaty z přestupkového zákona** (soudci, diplomaté, vojáci) a nelze jim udělit sankce
- **trest:**
 - právní přiměřený následek trestného činu zadáný
 - účelem je potrestání, ochrana společnosti, obecná prevence a převýchova
 - podmíněně (při plnění podmínek nemusí k trestu dojít), nepodmíněně (okamžitý nástup do výkonu trestu)
 - peněžitý trest, zákaz činnosti, propadnutí věci, obecně prospěšné, zákaz pobytu, vyhoštění, ztráta čestných titulů a hodnosti a vyznamenání, odnětí svobody
 - trest odnětí svobody – věznice (s dohledem, dozorem, ostrahou a se zvýšenou ostrahou; mužské a ženské), domácí vězení

Trestní právo procesní

- zabývá se postupem orgánů činných v trestním řízení při odhalování, stíhání a trestání trestných činů
- pramen: **trestní řád**
- zásady – stíhání ze zákonných důvodů, objektivní pravda, presumpce nevinny, legalita (stíhání všech známých činů), oficialita (postup z úřední povinnosti), veřejnosti, právo na obhajobu, projednávání soudního řízení v mateřském jazyce
- **subjekty trestního řízení:**
 - policejní orgán - shromažďuje důkazy v daných spisech
 - soud
 - rozhoduje o vině a nevině
 - okresní, krajský, vrchní, nejvyšší, ústavní a mezinárodní
 - státní zástupce
 - zastupuje veřejnou žalobu v trestním řízení
 - žaloba (v občanském soudním řízení), obžaloba (v trestním řízení)
 - obhájce
 - obviněný
 - ten proti, kterému bylo zahájeno trestní stíhání
 - obžalovaný (nařízením hlavního řízení), odsouzený (byl proti němu vydán rozsudek)
- **stádia trestního řízení:** přípravné (vyšetřování, svědectví shromáždění všech dostupných důkazů), předběžné projednání žaloby (soud je seznámen s daným spisem a zkoumá se závažnost), hlavní líčení, exekuce (výkon rozhodnutí), odvolací řízení, vykonávací řízení
- **opravné řízení:** odvolání, stížnost, odpor
- **mimořádné opravné prostředky:** dovolání, stížnost pro porušení zákona, obnova řízení

SPRÁVNÍ PRÁVO

- = souhrn právních norem upravujících stání výkonnou moc, veřejnou správu a územní samosprávu
- **prameny:** ústava, zákon o obcích
- **věci statusové:**
 - **státní správy** - ústřední (ministerstva, Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, Národní bezpečnostní úřad), územní (jednotlivé úřady práce, školské úřady daných územních celků)

- **samospráva** – obce, kraje
- **územně správní členění**
 - státy - hranice lze měnit pouze ústavními zákony a na základě mezinárodní dohody
 - **kraj**
 - širší územní společenství občanů s právem na samosprávu, kterou vykonává v souladu s potřebami kraje a jeho občanů
 - orgány - zastupitelstvo, rada (hejtman), krajský úřad (ředitel jmenovaný hejtmanem, výbory, komise)
 - **obce**
 - územní společenství občanů, které má právo na samosprávu a je základní jednotkou veřejné správy ČR
 - samostatná a přenesená působnost
 - dělení - obce, města, statutární města (rozšířená působností, jmenovitě určena v zákoně), hlavní město
 - orgány – obecní zastupitelstvo, rada obce, obecní úřad (starosta, zástupce, tajemník), městská policie
- identifikace – občanský průkaz (veřejná listina, kterou se občan prokazuje)
- cestovní doklady - cestovní, diplomatický a služební pas
- pobyt občana – trvalý, přechodný
- státní občanství
 - vztah mezi občanem a státem, jehož obsahem jsou práva a povinnosti stanovené v předpisech veřejného práva
 - nebývá se narozením, osvojením, určením otcovství, nalezením na území republiky, udělením a prohlášením a je možno jich mít více najednou
- cizinec - jedinec, který nemá občanství daného státu
- uprchlík - při poskytnutí azylu získává stejné postavení jako občan daného státu, kromě volebního práva, branné povinnosti, nabývání nemovitého majetku a omezení při výdělečné činnosti
- **správní řízení:**
 - = proces, v němž správní orgány rozhodují o právech nebo povinnostech jmenovitě určených osob
 - účastníci – právnická nebo fyzická osoba
 - fáze – zahájení, průběh, vydání rozhodnutí

FINANČNÍ PRÁVO

- upravuje finanční hospodaření státu a jeho veřejnosprávních subjektů
- pramen: zákon o státním rozpočtu, zákon o dani z příjmu
- příklad: daně z příjmu, spotřební daně, státní rozpočet

ŽIVNOSTENSKÉ PRÁVO

- tvořeno právními předpisy, které upravují živnostenské podnikání a oprávnění v provozování v této živnosti
- **prameny:** ústava, živnostenský zákon, zákon o živnostenských ústavech
- **živnost**
 - **soustavná činnost, kterou na základě živnostenského oprávnění a na vlastní odpovědnost vykonává právnická či fyzická osoba za účelem zisku na vlastní odpovědnost**

- ohlašovací (řemeslná, vázaná, volná), koncesované (krematorium, detektiv, pohřební služby), obchodní, výrobní, poskytující služby
- **živnostenská správa - živnostenské úřady** (vydávání oprávnění, dohlížení na dodržování podmínek, vedení rejstříku, sankce a pokuty)
- **živnostník** - po dosažení osmnácti let, způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, někdy doklad odborné způsobilosti, svéprávnost,
- **živnostenská provozovna** - musí se to ohlásit živnostenskému úřadu, kontrola norem, označení jménem
- **družstvo** - společenství neuzavřeného typu osob (nejméně tři osoby), Stanovy, schůze s hlasováním
- **obchodní společnost**
 - **akciová** – vkladní kapitál od každého člena v hodnotě 2 milionů, Stanovy, společnost odpovídá za závazky jako celek, valná hromada
 - **společnost s ručením omezeným** – vznik zápisem do obchodního rejstříku, vklad jedna koruna, společníci i jednotlivci, společenská smlouva, za závazky ručí společnost ve výši vkladu
 - **komanditní společnost** – komanditista (min. jeden společník ručící za dluhy omezeně ve výši svého vkladu), komplementář (min. jeden společník ručí za dluhy neomezeně, kdy platí majetkem)
 - **veřejná obchodní společnost** – zakládají min. 2 osoby, které ručí za dluhy, společenská smlouva

Soukromé právo

- založeno na principu rovnosti a nezávislosti subjektů občanské společnosti, které vstupují do vzájemných vztahů
- **dispozitivnost norem**: smluvní volnost (záleží na účastnících, jak smlouvy utvoří)
- občanské, rodinné, obchodní, částečně pracovní právo a mezinárodní právo soukromé

NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK

- **Zákon č. 89/2012 Sb. jako základ soukromého práva, účinnost od 1. 1. 2014**
- nově právo o rodině a částečně obchodní právo
- **obecná část, rodinné právo** (nově navíc), **absolutní majetková práva** (vlastnictví), **relativní majetková práva** (oblast smluv), **ustanovení společná, přechodná a závěrečná**

OBČANSKÝ ZÁKONÍK

- souhrn právních norem, které upravují majetkové vztahy fyzických i právnických osob, majetkové změny a vztahy mezi těmito osobami a státem a vztahy vyplývající z práva na ochranu osobnosti
- **prameny** - občanský zákoník a ústava
- **procesní** (pramen – Občanský soudní řád) a **hmotné** (pramen – Občanský zákoník)
- **práva osobnostní a osobně majetková**
- **práva věcná (vlastnická)**
 - moc osoby nad věcí a její ochrana
 - práva držby, právo duševního vlastnictví, práva spoluvlastníka (podíl, společné manželské jmění práva vlastnická), právo věcného břemene, právo zástavní

- nabytí – smlouva (kupní, o dílo, o půjčku, o výpůjčku, nájemní, o úschově), o ubytování, pojistná, o vkladu, cestovní, pracovní), rozhodnutí státních orgánů, vydržení, smluvní převod, dědictví, originální (výroba), nález
- **práva dědická**
 - souhrn právních norem, které upravují přechod majetku zemřelé osoby na její právní dědice
 - první (manžel a děti), druhá (manžel, rodiče, osoby žijící se zemřelým před smrtí), třetí (sourozenci, osoby žijící se zemřelým před smrtí), čtvrtá (prarodiče nebo pak strýcové a tety) skupina zákonných dědiců
 - dědí se v příbuzenských skupinách vše nebo nic
 - odúmrtí - neexistuje-li dědic, majetek přechází na stát
 - závěť – forma notářského
 - způsoby dědění - ze závěti, ze zákona, kombinace závěti a zákona
- **práva závazková**
 - normy upravující závazky (vztah mezi věřitelem, který má pohledávku a dlužníkem, který má dluh)
 - zajištění závazků – smluvní pokuta, ručení, dohoda o srážkách ze mzdy

OBČANSKÉ PRÁVO HMOTNÉ

- upravuje majetkové vztahy fyzických osob (FO) a právnických osob (PO), vztahy mezi PO a FO a státem, ochrana osobnosti
- pramen: občanský zákoník
- příklad: vymezuje zejména právnické a fyzické osoby, obsahuje závazkové vztahy a dědictví

RODINNÉ PRÁVO

- upravuje vztahy manželství, mezi rodiči a dětmi a vztahy vznikající při náhradní rodinné péči
- **pramen:** Zákon o rodině
- **zásady** – rovnost ženy a muže v manželství, podpora mateřství, odpovědnost rodičů, ochrana rodiny, princip solidarity, majetkové vztahy
- **manželství**
 - svazek dvou dospělých jedinců, který má právní následky
 - obecní a církevní **sňatek**
 - **účel** – založení rodiny, výchova dětí, podpora a pomoc
 - **zánik** – smrt, rozvod, změna pohlavní jednoho z manželů
- **registrované partnerství**
- **náhradní rodičovská péče** - pěstounská péče, adopce (osvojení), opatrovnictví, poručenství, ústavní výchova
- **vyživovací povinnost** (vzájemná vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi nebo mezi manželi), **rodičovská zodpovědnost** (péče o vývoj dítěte, zastupování, správa jmění)

OBCHODNÍ PRÁVO

- upravuje postavení podnikatelů a obchodní závazkové vztahy
- **prameny** – obchodní zákoník, zákon o obchodních korporacích
- vznik společností, organizační struktura jednotlivých společností, práva a povinnosti společníků

PRACOVNÍ PRÁVO

- souhrn právních norem upravujících pracovně právní vztahy a vztahy související s výkonem práce
- **pramen** – zákoník práce
- zákaz diskriminace, ponižování, sexuálního obtěžování, bossing (šikana zaměstnance zaměstnavatelem)
- práci může zprostředkovat úřad práce
- **hmotné zabezpečení** - poskytováno uchazeči o zaměstnání, kterému úřad práce nezprostředkoval vhodné místo
- **zaměstnavatel** - fyzická a právnická osoby
- **zaměstnanec**
 - fyzická osoba od patnácti let, po ukončení povinné školní docházky
 - práce do 16 let na 30 hodin týdně od 16 let nad 40 hodin týdně
- **pracovní poměr**
 - na dobu určitou a neurčitou, hlavní, vedlejší a souběžný
 - **vznik – uzavření pracovní smlouvy, jmenování, volba**
 - **zkušební doba** - obvykle tři měsíce na zkoušku a možnost propuštění bez udání údajů
 - **změna náplně práce** – písemné odsouhlasení zaměstnancem
 - **těhotná žena** – zaměstnavatel má povinnost ji jednostranně převést na jinou práci
 - **ukončení** – dohoda, výpověď, okamžité zrušení, hromadné propouštění, zrušení ve zkušební době, uplynutí sjednané doby, smrt zaměstnance, zánik zaměstnavatele, konec pobytu cizince

Soudní řízení

- = právem upravený postup, zejména při rozhodování sporů v soukromoprávní oblasti, spolu se státním zastupitelstvím
- právní ochrana dodržování práva
- **druhy: civilní** (mezi rovnocennými stranami), **trestní** (prostřednictvím státního zástupce vystupuje stát jako žalobce pro ochranu veřejného zájmu), **správní** (přezkoumání rozhodnutí správních orgánů), **ústavní**
- **občanské soudní (občansko-právní) řízení**
 - civilní proces
 - práva a povinnosti vyjádřené v občanském zákoníku jsou soudně vymáhán
 - **cíl** - poskytnutí ochrany subjektivním právům a zákonem chráněným zájmům
 - **zásady** – **oficialita, dispoziční** (na návrh, svěření iniciativy v procesu účastníků), **důkazní povinnost účastníků, možnost vyjádření se k tvrzení druhého účastníka, náklady řízení**
 - **typy** - **sporné** (jedna strana podá žalobu ve sporu), **nesporné** (jedná se oprávněně někoho k něčemu)
 - **účastníci** – **navrhovatel** (žalobce) **odpůrce** (žalovaný)
 - **proces**
 - řízení nalézací a vykonávací
 - **návrh** – označení žalobce i žalovaného, vylíčení rozhodujících skutečností věci, návrhy důkazů k tvrzení žalobce, formulace domáhaného
 - **rozsudek (usnesení)**

- rozhodnutí
- **opravné prostředky** – řádné (odvolání), mimořádné (obnova řízení, dovolání)
- **viz trestní právo**

STRUKTURA SOUDŮ

- **soud** – jeho hlavním úkolem je právní ochrana
- **druhy soudnictví**
 - **civilní**
 - spor dvou rovnocenných stran a stát vystupuje jako třetí nezávislá strana
 - věci občanskoprávní, pracovní, rodinné, obchodní
 - **trestní** - zajišťuje ochranu společnosti, kdy stát prostřednictvím státního zástupce vystupuje jako žalobce hájící veřejný zájem
 - **správní** – přezkoumání rozhodnutí správních orgánů
 - **ústavní** – rozhodování o ústavnosti zákonů a zákonnosti jiných právních předpisů
- **soustava soudů**
 - organizační uspořádání soudnictví, jeho struktury, stupňů a základních vazeb mezi soudy
 - **obecné – okresní** (občanskoprávní, pracovní, rodinný a obchodní práva) → **krajské** (věci právně složité a společensky významné) → **vrchní** (Praha, Olomouc) → **nejvyšší** (sleduje rozhodnutí vrchní soudů a zajišťuje zákonnost v jejich obvodu a nachází se v Brně)
 - **specializované**
 - správní → Nejvyšší správní
 - Ústavní soud ČR
 - rozhodčí

MEDIACE

- **mimosoudní zprostředkování řešící spor** (např. manželské konflikty, autonehody) **mezi obviněným a poškozeným za účasti třetí osoby (mediátor)**
- dobrovolná, snadná a rychlá cesta hledající přijatelné řešení a umožňující vyjádření pocitů a názorů
- nevhodné v případech majetkové kriminality, nedbalosti, trestných činů v dopravě, proti rodině, životu, zdraví, soužití a provinění spáchaném na mládí
- výsledky jednání může státní zástupce zohlednit ve svém rozhodnutí (zastavení trestního stíhání, návrh alternativních opatření a sankcí)

PROBACE

- **dohlžení nad chováním pachatele trestních činů a pomoc pachateli v resocializaci**
- ukládá soudce (podmíněné upuštění od potrestání, podmíněné propuštění) nebo státní zástupce (náhrada pobytu ve vazbě)
- dohlíží úředník nebo asistent střediska Probační a mediační služby ČŘ
- probíhá jako pravidelný osobní kontakt jedince s pracovníkem a o setkáních se vedou zápisy, které jsou předkládány soudci

15. Občan a hospodářství

Ekonomie a ekonomika. Zakladatel ekonomie a další představitelé. Základní ekonomické problémy, základní ekonomické kategorie. Ekonomické systémy. Tržní ekonomika, fungování trhu, subjekty trhu. Konkurence.

Ekonomie a ekonomika

- *oikos* [dům] + *nomos* [zákon]
- = vědní disciplína zkoumající nejobecnější souvislosti ekonomického života; zkoumá, jak různé společnosti užívají různé zdroje k výrobě užitečných statků a jak je rozdělují mezi různé skupiny; racionální rozhodování v podmínkách vzácnosti (*volit vhodné prostředky k dosažení cíle a neopakovat stejné chyby*)
- **zakladatel:** Adam Smith (1776; Bohatství národů)
- **základní ekonomické problémy:** co vyrábět, pro koho a kolik
- **cíl:** maximalizovat užitek a minimalizovat náklady
- **ekonomie:** věda; **ekonomika:** praxe
- vedení domácnosti, hospodaření, tok peněz, nakládání s majetkem
- **statky:** zboží a služby určené ke spotřebě
 - vzácné, je jich omezené množství
 - přináší užitek (užitečné)
 - případnou tomu, kdo je ochoten zaplatit cenu
 - některé mají své substituty (jiná řešení)
- **užitek:** jedinec se musí rozhodovat, jak efektivně alokuje své zdroje (*jak je rozdělit mezi příležitosti*)
 - celkový užitek: z celkového množství spotřebovaného statku (zboží)
 - mezní užitek: z poslední jednotky spotřebovaného statku; dokud je mezní užitek větší než cena, spotřebitel zvyšuje nákup; chování spotřebitele se řídí zákonem vyrovnávání mezního užítku
- **utopené náklady:** když si koupíme šaty za 6000 Kč, ale pak jsou zlevněny na 1500 Kč – prodejcem se to vyplatí, protože už jsou náklady zaplacené (jsou utopené)
- **ekonomické sektory:**
 - primární: zemědělství, hornictví
 - sekundární: průmysl
 - terciální: služby
 - kvaternární: věda, výzkum, vzdělání, informace
- **DĚLENÍ EKONOMIE:** různá hlediska
 - čím se ekonomie zabývá:
 - 1) **makroekonomie:** zabývá se hospodářstvím jako celkem
 - HDP (hospodářský růst), inflace (cenová hladina), bilance zahraničního obchodu, zaměstnanost/nezaměstnanost
 - 2) **mikroekonomie:** zabývá se jednotlivými ekonomickými subjekty
 - firmy, domácnosti, stát
 - jak přistupuje k ekonomice:
 - 1) **pozitivní ekonomie:** popis stavu a chování reálné ekonomiky bez kvalitativního hodnocení

- 2) **normativní ekonomie**: hodnocení ekonomiky; hledání ideální vztahu fungujícího ekonomického systému

Vývoj ekonomického myšlení

STAROVĚKÉ ŘECKO

- ekonomické myšlení bylo organickou součástí filosofického a etického myšlení
- Řeky znepokojovaly **peněžní vztahy**, protože **narušovaly** **naturální zemědělskou ekonomiku** s jejími tradičními hodnotami (*ekonomika byla spjatá s morálkou – potřebovaly to oddělit*)

MERKANTILISMUS

- *merkator* = obchodník
- **první ekonomická škola**; 16. – 17. století, Francie (*Ludvík XIV.*) + Anglie
- **zakladatel**: Jean Babtiste Colbert
- posouvá ekonomické myšlení od morálních (*etických*) úvah k praktickým problémům budování státu a obchodu
- **ústřední otázka**: jak zvětšit národní bohatství
- **závěr**: aktivní obchodní bilance (*vývoz převažuje nad dovozem*)
 - + rozhodující je **množství drahých kovů v zemi**
 - to vede k **inflaci**
 - klesne cena zlata, protože je ho až moc → zhroucení ekonomického systému
 - z dnešního hlediska se dají označit za tzv. poptávkové ekonomie

FYZIOKRATISMUS

- 18. století; reakce na merkantilismus
- **představitelé**: Francois Quesnaj + liberalisté a představitelé volného obchodu (*svobodného obchodu*)
- bohatství země pochází z práce na půdě (*zemědělství*)
- **ekonomická tabulka**: ukázala ekonomiku jako proces reprodukce (*tok zboží a peněz*)

KLASICKÁ POLITICKÁ EKONOMIE

Adam Smith

- 18. století
- zakladatel moderní ekonomie, představitel skotského osvícenství (*studoval na univerzitě v Glasgow – 1. ekonomický klub na světě*), ekonom, filosof a politolog
- ekonomie = teorie hodnoty a rozdělování
- dílo: **Bohatství národů**
 - 5 knih (*nej důležitější je ta první*)
 - **laissez faire**: „nechte nás konat“
 - nechat věcem volný průběh
 - chtěl, aby bylo hospodářství uvolněné a ne aby do něj zasahoval stát
 - spotřebitele má chránit systém, ne výrobce
 - zdroj bohatství: **práce**
 - **neviditelná ruka trhu**: spontánní harmonie mezi individuálním a společným zájmem (*sledujeme svůj sobecký zájem, ale prospějeme všem*)

David Ricardo

- přelom 18. a 19. století

- Angličan, ekonom, vědec, zakladatel Anglické vědecké společnosti
- prosazoval **volný a otevřený trh**, věnoval se příčině znehodnocení libry
- na některé jeho myšlenky později navázal Karel Marx
- dílo: **Zásady politické ekonomie a zdanění**
 - nespokojenost se Smithovou konstitucí ekonomické vědy
 - **zákon komparativní výhody:**
 - vysvětluje výhodnost mezinárodního obchodu za určitých podmínek i v situaci, kdy jedna země je schopná vyrábět všechny druhy zboží s nižšími náklady než země druhá
 - = může existovat oboustranně výhodný obchod mezi takovými zeměmi, z nichž jedna vyrábí všechno zboží s vyššími výrobními náklady než druhá

	100 yardů sukna	100 litrů vína
Anglie	100 dělníků	120 dělníků
Portugalsko	90 dělníků	80 dělníků

- **komparativní výhoda:** Anglie má relativní výhodu ve výrobě sukna, vymění ho přesto s Portugalskem za víno, aby mohla pracovní sílu z výroby vína (kterou nepotřebuje, protože víno koupí) přeměrovat do výhodnější výroby sukna

Thomas Robert Malthus

- přelom 18. a 19. století
- anglický historik, demograf, ekonom, anglikánský duchovní
- vycházel z Adama Smitha
- dílo: **Esej o principu populace**
 - teorie: populační teorie, teorie tří osob
 - v Anglii roste produktivita práce → přibývají lidé závislí na mzdě: rovnováha mezi počtem obyvatel a počtem pracovních míst je narušena – narůstá městská chudina, anglické vyšší třídy se obávají nepokojů
 - **populační teorie:** zabývá se růstem populace a potravin
 - lidstvo se množí **geometrickou řadou** (1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, ...)
 - potraviny rostou **aritmetickou řadou** (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ...)
- **chudoba:** není důsledkem společenských poměrů, ale působení přírodního zákona
 - chudobu nelze odstranit lepšími zákony nebo lepší politikou, ale jedině morální sebekontrolou
 - chudinské dávky potlačují u lidí pocit odpovědnosti, podporují odevzdanost a potlačují morální sebekontrolu
- **kritika:** Karel Marx (Malthus je podle něj obhájce kapitalismu)

KAREL MARX

- 19. století
- německý filosof, žurnalista, ekonom, materialista
- ovlivněn Hegelem, Malthusem a Ricardem
- **marxismus** = ideologie
 - vývoj společnosti je zákonitý, spěje k zániku kapitalismu a vzniku společnosti, kde jsou si všichni rovni, a neexistuje soukromé vlastnictví
 - dějiny jsou dějinami třídních bojů (*buržoazie X proletariát*)
- díla:
 - **Komunistický manifest**
 - **Kapitál:** podtitul Kritika politické ekonomie

- analýza a kritika kapitalismu (*zejména kapitalistického způsobu výroby a distribuce statků*)
- **Teorie hodnoty a nadhodnoty:**
 - vykořisťování
 - nadhodnota: rozdíl mezi hodnotou, kterou dělník vytváří svou prací, a mzdou, kterou za ni dostává

NEOKLASICKÁ EKONOMIE

Alfred Marshall

- přelom 19. a 20. století
- ekonom, filosof, matematik, teolog, jeden ze zakladatelů neoklasické ekonomie
- dílo: **Zásady politické ekonomie**
 - ekonomie = věda o ekonomickém uvažování člověka
 - teorie mezní užitečnosti a teorie mezní produktivity, teorie nákladů, spotřebitelův přebytek
 - metoda dílčí rovnováhy:
 - *metoda všeobecné rovnováhy*: všechny trhy jsou propojeny, a pokud dojde na změně na jednom, ovlivní to všechny
 - *metoda dílčí rovnováhy*: zkoumat jeden trh nezávisle na ostatních (pro lepší pochopení tržních procesů); aby se mohl trh dát zkoumat nezávisle na sobě, musí jít o malou položku vůči celé ekonomie (čaj, konkrétní druh masa, ...)
 - mezní užitečnost a poptávka:
 - úzce spolu souvisí; cena je odrazen mezních užitečností
 - měření mezní užitečnosti: pomocí peněz (*kolik je člověk ochoten zaplatit za statek, tolik je jeho mezní užitečnost*)
 - elasticita poptávky: O kolik procent se změní poptávka, když se změní ena o jedno procento? (*poptávka po soli není elastická, po čaji ano*)

JOHN MAYNARD KEYNES

- přelom 19. a 20. století
- zajímá se o makroekonomie, zakladatel **keynesiánství** (opak klasické a neoklasické ekonomie), je pro státní zásahy do hospodářství
- rozdělil ekonomiku na dva sektory:
 - spotřební
 - investiční
- **keynesiánství**:
 - dílo: **Ekonomické důsledky míru**
 - napsal po návratu z Versailleské mírové konference (*postavil se proti výši válečných reparací pro Německo*)
 - podrobil výsledky konference ostré kritice
 - podle něj to povede k inflaci a nakonec k opačným důsledkům, než bylo záměrem
 - dílo: **Obecná teorie zaměstnanosti, úroků a peněz**
 - reakce na Velkou hospodářskou krizi
 - největší problém = nezaměstnanost
 - **příčina nezaměstnanosti**: nedostatečná efektivní poptávka spjatá s nízkými podněty k investicím

- čím více máme peněz, tím více můžeme utratit, ale místo toho akorát více šetříme
 - řešení: vytváření zásob (*když je krize, mohou se ty zásoby použít*)

MONETARISMUS

Milton Friedman

- 20. století (*smrt 2006*)
- americký liberální ekonom, zastánce laissez faire, přispěl k rozvoji neoklasické ekonomie, odpůrce keynesiánství a státního plánování, působil na Chicagské a Kolumbijské univerzitě
- důraz na **význam peněz**; změny národního důchodu jsou zapříčiněné monetárními faktory (*změny v nabídce peněz*) spíše než reálnými faktory
- **díla**: Teorie spotřební funkce, Kapitalismus a svoboda, Svoboda volby
- **Teorie permanentního důchodu**
 - očekávaný důchod bez nenadálých příjmů
 - z dlouhodobého hlediska: úspory domácností jsou stálé a nemění se
- **Metodologický pozitivismus**:
 - pokud jsou závěry teorie v souladu s pozorovanou realitou, lze o teorii prohlásit, že ji vysvětluje
- **Kvantitativní teorie peněz**:
 - poptávka po penězích je stabilní
 - když zvýšíme nebo snížíme peněžní zásobu, tak má jiný vliv z krátkodobého a jiný z dlouhodobého hlediska na reálný produkt a zaměstnanost
 - inflace: peněžní jev vyvolaný rychlejším tempem růstu peněžní nabídky

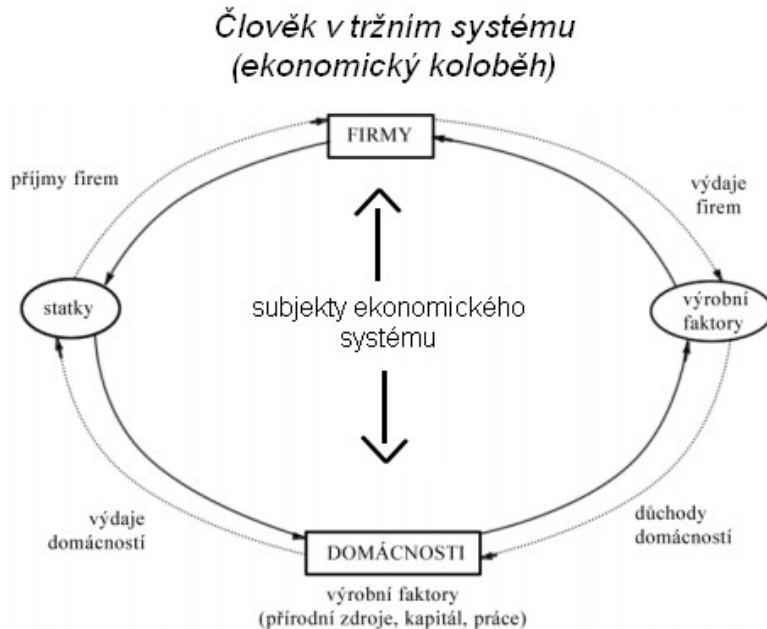
Ekonomické systémy

- 1) **zvykový systém**:
 - založen na zvyku, tradici
 - vědomosti a dovednosti se předávají z generace na generaci
- 2) **tržní systém**:
 - o ekonomických otázkách rozhoduje trh a konkurence
 - převažuje soukromé vlastnictví
- 3) **direktivní systém**
 - příkazový, centrálně plánovaný
 - výroba je řízena z jednoho centra; je přesně určeno co, kdo a kolik bude vyrábět
 - převažuje společné vlastnictví
- 4) **smíšený systém**
 - fungují tržní principy (*trh a konkurence*), ale určité situace řeší svými zásahy stát

Tržní systém

- vlivem dělby práce žijeme v tržním systému (*jsme nuceni většinu věcí kupovat*)
- **charakteristiky trhu**: živelné (*ale ne chaotické*), informace jsou prchavé a rozptýlené
- **cena**: jeden z nejdůležitějších ukazatelů a regulátorů
 - funkce ceny:

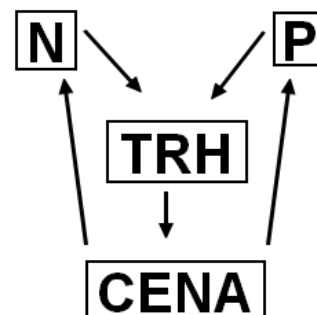
- 1) informační (*pokud se např. stane nějaký statek vzácnějším, pomocí ceny se to dozvíme – produkt se zdraží*)
- 2) motivační (*cena motivuje ke koupi – můžeme na tom vydělat*)
- 3) alokační (*rozmisťujeme ekonomické zdroje tak, aby byly efektivně využívány: něco se zdraží → přesuneme část pracovníků jinam*)
- 4) distribuční (*rozdělování statků na základě jejich ceny*)

- **výrobní faktory:** statky, které používáme k výrobě dalších statků a zisků
 - 1) **kapitál:** statky, které nebyly spotřebovány a slouží k další výrobě
 - 2) **půda:** součást přírody; pozemky
 - 3) **pracovní síla:** lidská síla, která přeměňuje přírodní zdroje v užitečné statky; mzda

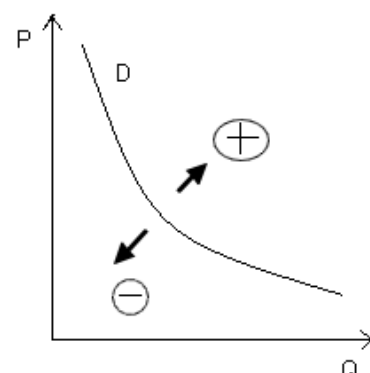
Tržní mechanismy

- účastníci směny vstupují na trh dobrovolně a s cílem maximalizovat svůj užitek
- směna se v moderní společnosti uskutečňuje prostřednictvím peněz
- **disponibilní důchod:** souhrn všech příjmů
 - mají ho domácnosti
 - např. zdaněná mzda, plat, úroky, dividendy
 - výše disponibilního důchodu ovlivňuje koupěschopnost ekonomických subjektů

POPTÁVKA

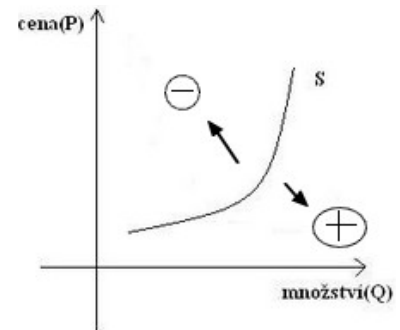
- = ochota nakupujícího nakoupit určité množství za určitou cenu
- **individuální** (*jednotlivé osoby*) a **tržní** (*součet všech lidí, co daný statek kupují*) poptávka
- **křivka:** nakupující chce koupit co nejvíce zboží za co nejmenší cenu; čím vyšší cena – tím menší poptávka

- **vlivy:** cena, výše disponibilního důchodu, množství substitutů a ceny komplementů
- s poptávaným zbožím souvisí tzv. **důchodový efekt** – spotřebitel při vyšší ceně kupuje méně statku, protože mu původní částka na nákup většího množství statků nestačí
- **substituční efekt** – jeden statek nahrazujeme jinými statky (drahé kafe – černý čaj)
- s tím souvisí tzv. **elasticita poptávky** (ta udává vztah mezi procentuální změnou množství statku a procentuální změnou ceny) – např. poptávka soli není elasticky pružná; z krátkodobého hlediska je elasticita menší, z dlouhodobého logicky větší

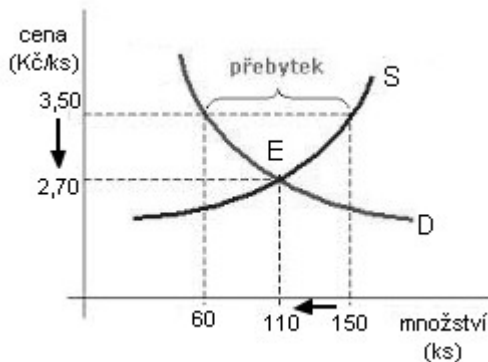
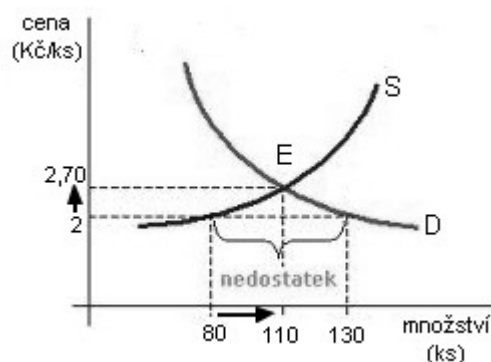
NABÍDKA

- nabízející chce prodat co nejvíce zboží za co nejvyšší cenu
- nabídka se může zmenšovat a zvětšovat
- **konkurence:**
 - u nabídky: prodávající si navzájem konkurují a konkurence žene ceny dolů, dokud mezní náklady nepřesáhnou cenu výrobku
 - u poptávky: kupující si navzájem konkurují a konkurence žene ceny nahoru, dokud je pro kupujícího mezní užitek vyšší než cena
 - je-li na různých trzích rozdílná cena, přecházejí kupující na levnější trhy a prodávající na dražší, což vede k **arbitráži** (*eliminace cenového rozdílu*)

TRŽNÍ ROVNOVÁHA

- rovnovážný stav: nabídka se rovná poptávce
- kupující si navzájem konkurují a konkurence žene ceny nahoru
- tržní rovnováha je efektivní, protože vyrovnává mezní užitek statku s jeho mezními náklady
- **maximální cena:**
 - cena se může vyšplhat do takové výše, dokud je mezní užitek vyšší než cena
- prodávající si konkurují taky – tlačí ceny dolů
- **minimální cena:**
 - náklady nesmí přesáhnout cenu (mezní náklady na výrobu zboží)
- **náklady:**
 - informace, které ukazují, jestli má výrobce setrvat u dané příležitosti nebo se soustředit na jinou
- **ekonomický zisk:**
 - rozdíl mezi celkovým příjmem a ekonomickými náklady

- E = rovnovážný bod, equilibrium
- tržní rovnováha nastává v průsečíku křivky nabídky a poptávky
- poptávané množství = nabízené množství

- na trhu nevzniká ani nedostatek, ani přebytek
- rovnovážná cena odráží mezní užitek spotřebitele a zároveň mezní náklady výrobce
- všechny ostatní ceny jsou nerovnovážné
- **nedostatek:**
 - poptávané množství převyšuje navýšené
 - když je cena nižší než rovnovážná cena
- **přebytek:**
 - nabízené množství převyšuje poptávané
 - když je cena vyšší než rovnovážná
 - vznikají neprodejné zásoby

16. Úloha státu v tržní ekonomice

Hospodářská politika státu a její nástroje. Základní koncepce hospodářské politiky státu. Problematika zaměstnanosti. Právní úpravy v tržní ekonomice. Ekonomika ČR.

Hospodářská politika státu

- = souhrn cílů, nástrojů a rozhodovacích procesů státu v jednotlivých oblastech ekonomické reality
- **cíle:** 4 makroekonomické ukazatele
 - nízká nezaměstnanost
 - vyrovnaná (*ale spíše kladná, přebytková*) bilance zahraničního obchodu
 - cenová stabilita (*malá inflace*)
 - růst ekonomiky
- **úkol státu:** vytvářet pravidla (zákony) a dohlížet na jejich dodržování
 - zabránit **nedokonalé konkurenci** (monopoly)
 - **externality**
 - situace, kdy výrobce (producent) něco spotřebovává, aniž by za to platil (je to vedlejší produkt jeho činnosti)
 - negativní:
 - např.: uhelné elektrárny dělají hodně emisí – stát jim dá daně na ty emise a oni se pak snaží, aby jich bylo co nejméně, aby nemuseli tolik platit
 - pozitivní:
 - např.: máme sady, pěstujeme ovoce – k tomu potřebujeme včely → stát dotuje včelaře
 - **veřejné statky:** bezpečnost (*armáda, policie, soudnictví, hasiči*), školství, zdravotnictví, veřejné osvětlení

NÁSTROJE

Monetární politika

- = množství peněz v oběhu
- ovlivňuje to České národní banka; restriktivní a expanzivní politika
- **Česká národní banka:** nezávislá na vládě
 - vrcholným orgánem: sedmičlenná bankovní rada
 - v čele je guvernér (*Miroslav Singer*):
 - jmenuje ho prezident na 6 let
 - další volba bude v roce 2016
 - **funkce:** stabilita měny, určuje měnovou politiku, nejméně 2x ročně podává Parlamentu zprávu o měnovém výdeji, nejméně jednou za 3 měsíce informuje o měnovém vývoji veřejnost

- **další funkce:** vykonává dohled nad ostatními bankami, stanovuje devizový kurz, emituje peníze (říká se jí banka bank), vede účet státního rozpočtu, spravuje devizové rezervy
- **nástroje:** diskontní sazba (sazba, za kterou půjčuje ostatním bankám; může tím dělat restriktivní politiku), operace na volném trhu (vydává cenné papíry; buď je prodává, nebo skupuje; taky může stahovat politiku a dělat restriktivní; ale může ty papíry skupovat a tím dělat expanzivní politiku), povinná míra bankovních rezerv (určuje bankám, že musí navýšit rezervy – taky restriktivní; a zase může udělat i expanzivní, když řekne: snižte rezervy), devizové rezervy
- **expanzivní:** zvyšuje peněžní zásobu a snižuje úrokovou míru, a to vede k snížení nezaměstnanosti, vyšší inflaci a zlepšení bilance zboží a služeb
- **restriktivní:** snižuje peněžní zásobu a zvyšuje úrokovou míru, a to vede k nižší inflaci, vyšší nezaměstnanosti a zhoršení bilance zboží a služeb
- **konečné cíle:** ovlivňovat nezaměstnanost, inflaci, bilanci zboží a služeb

Fiskální politika

- = rozpočtová
- stát každý rok sestavuje **státní rozpočet – má povahu zákona – musí ho schválit poslanecká sněmovna** (*pouze, senát ho neschvaluje*)
- pokud by se rozpočet neschválil, tak se vládne v tzv. rozpočtovém provizoriu; rozpočet má příjmy a výdaje
- **tři podoby rozpočtu:**
 - vyrovnaný
 - schodkový (deficitní)
 - přebytkový (vybere se více, než se pak rozdělí)
- **příjmy:**
 - daně: přímé a nepřímé
 - **přímé:**
 - daně z příjmů fyzických a právnických osob
 - daň z nemovitostí
 - silniční daň
 - daně darovací
 - dědické daně
 - platíme je přímo, např. daně z příjmu
 - **nepřímé:**
 - daň z přidané hodnoty (když něco kupujeme) – DPH (cca 20 %)
 - spotřební daň (na alkoholu, tabákových výrobcích a pohonných hmotách – ty jsou velké), ekologické daně
 - Lafferova křivka
 - souvisí s výběrem daní
 - ekonomové a politici se prou o to, v jaké výši se mají vybírat daně
 - když jsou daně malé – podnikatelům se nevyplatí švindlovat; čím vyšší jsou, tím více se podnikatelé snaží tomu vyhnout - takže zvyšování daní na 70 % nedává žádný smysl
 - cla
 - + platíme sociální pojištění
- **výdaje:**
 - mandatorní:
 - musí je vynaložit vláda ze zákona

- stavební spoření mají příspěvky státu
- sociální zabezpečení, sociální podpora, správa dluhu
- kvazimandatorní:
 - pokud stát vydává na aktivní politiku zaměstnanosti – to jsou tyhle výdaje
- ostatní výdaje:
 - nejsou ze zákona
 - když má politická strana nějaký program, něco chce učinit

Důchodová a cenová politika

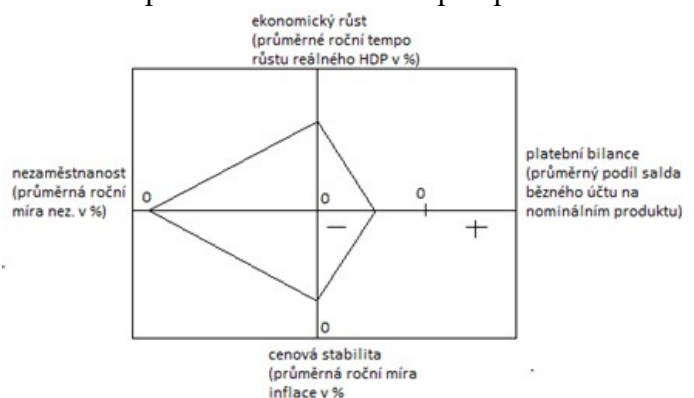
- netýká se to jen důchodů, ale obecně všech příjmů
- jaké jsou daně, jaká je minimální mzda, ...
- výplaty
- zvyšují se ceny – zvýší se podnikání – zvýší se zaměstnanost
- **nominální** (30 000,- Kč) a **reálná** mzda (co si za to koupím)

Vnější obchodní a měnová politika

- cla, kurz koruny apod.
- **regulace cen**: přináší některé neefektivnosti – ze státního rozpočtu uniknou 4 miliony nějakým šitům co prodávají nechutný bydlení za hodně peněz

Makroekonomické ukazatele

- **makroekonomie**: věnuje se ekonomice jako celku; sleduje jednotlivé makroekonomické ukazatele a snaží se vyrovnávat výkyvy hospodářského cyklu
- **hospodářské cykly**:
 - je pro ně typické střídání fáze expanze a fáze recese
 - ekonomika není rovná, ale vyvíjí se a střídá se to (roste, klesá, roste, klesá, klesá až k depresi apod.)
 - *expanze*:
 - růst reálného HDP zrychluje a HDP roste nad potenciální produkt
 - *recese*:
 - že se růst zpomaluje a dochází k poklesu reálného HDP pod potenciální produkt
 - když reálné HDP během dvou let po sobě jdoucích čtvrtletích klesá
 - *deprese*:
 - hluboký a dlouhotrvající hospodářský pokles (recese)

HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT

- = celková hodnota produkovaných zboží a služeb na území státu za jednotku času (*obvykle rok*)
- měřitel ekonomické výkonnosti státu; absolutní a relativní
- **květen 2004**
 - ČR vstoupila do Evropské unie

- *obrovský nárůst HDP (o 6%)*
 - ale i přesto máme deficitní rozpočty a žijeme na dluh
 - dříve to bylo 16 915 Kč a v roce 2012 bylo 20 671 Kč (na člověka)
- **podíl na HDP**
 - zemědělství ubývá (*po komunismu význam zemědělství klesá a bude klesat dál*)
 - průmysl se drží tak nějak na vysoké úrovni
 - výroba se také drží vysoko
 - služby se podílí také hodně

INFLACE

- **měření**
 - přírůstek indexu spotřebitelských cen za jeden rok v procentech
 - změna průměrných cen za 12 posledních měsíců oproti průměru z dvanácti měsíců předtím
- **největší vzrůst – 1991**
 - 56,6%
 - kvůli velkému znehodnocení koruny (devalvační polštář)
 - došlo k liberalizaci cen
 - předtím tu byl **socialismus** (centrální řízení; to se muselo změnit na ekonomiku se znaky tržního hospodářství; dal se prostor trhu, aby si sám vytvořil cenu zboží – proto ta inflace skončila)
- **v roce 1998 byla vážná situace:** vypadalo to, že banky zkrachují
- **nejnižší inflace: 2003**
 - 0,1%
 - ceny nevzrostly

NEZAMĚSTNANOST

- **stav na trhu práce**, kdy část nabídky práce není schopna nebo ochotna najít si placené zaměstnání
- **přirozená nezaměstnanost:** nejnižší možná udržitelná míra nezaměstnanosti, která nevyvolává riziko zvyšování inflace
- **poptávka:** firmy, které jsou ochotné zaměstnat lidi
- **nabídka:** lidé, kteří nabízejí svou pracovní sílu
- když zvýší se cena práce:
 - nabídka práce stoupá do určitého bodu
 - pak už jsou mzdy tak vysoké, že lidé nepotřebují pracovat
 - nabídka do určité doby pak klesá
- když stoupá mzda:
 - zaměstnavatelům se nevyplácí zaměstnat tolik lidí
 - není ochota tolik zaplatit
 - poptávka klesá
 - dochází k nezaměstnanosti
- **typy:**
 - *dobrovolná*
 - dobrovolně nechce pracovat a přijímat mzdu
 - *frikční (dočasná)*
 - krátkodobá
 - převážně mezi ukončením a nastoupením do nového zaměstnání

- nejčastější
 - není velký problém pro ekonomiku
 - *systémová (strukturální)*
 - nezaměstnanost způsobena změnou struktury ekonomiky
 - nemůže sehnat práci ve svém oboru
 - nabídka větší, než poptávka
 - rekvalifikace
 - *cyklická*
 - souvisí s cyklem hospodářství
 - v době recese je zaměstnáno méně lidí, než v době konjunktury
 - *sezónní*
 - souvisí s ročním obdobím
 - zima – vlekáři
 - léto – stavaři
- **příčiny:**
 - *selhání státu*
 - minimální mzda
 - zaměstnavateli se nevyplatí zaměstnat nekvalifikované lidi, protože by jim museli dát minimální mzdu (8,5 tis)
 - *selhání zaměstnavatelů*
 - mikroekonomické chování
 - radši si nechá kvalifikovaného člověka a připlatí mu, než aby nabral dva nové, které by musel zaučovat
 - *selhání odborů*
 - zvyšování mezd
 - když odbory bojují za vyšší mzdu, tak ta firma musí někoho vyhodit, aby jí mohla zvýšit
 - **zjišťování:**
 - *obecná míra nezaměstnanosti*
 - zjišťuje ČSÚ
 - je vypočítaná na základě VŠPS
 - *registrovaná míra nezaměstnanosti*
 - zjišťuje Ministerstvo práce a sociálních věcí
 - vypočítává se z údajů z úřadů práce
 - **nezaměstnanost v ČR:**
 - v dnešní době se nezaměstnanost pohybuje v rozmezí 8-9%
 - nejvyšší: Bruntál
 - Most je hned druhý nejvyšší (cca 11 %)
 - z hlediska EU mají nižší nezaměstnanost než u nás např. v Rakousku a Německu (kolem necelých 5%)
 - vysokou nezaměstnanost má Španělsko (25%), Chorvatsko (19,6%), Řecko (údaje-nejsou-k-dispozici%)
 - stát se snaží o aktivní politiku zaměstnanosti a k nástrojům aktivní politiky zaměstnanosti patří především rekvalifikace, investiční pobídky, veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa (zaměstnání studenta – část dotuje stát a zaměstnavatel nemusí platit tolik)

- nejvíce nezaměstnaných je nejvíce mezi nekvalifikovanými a pak jsou tu ohrožené kategorie (absolventi – protože nemají praxi; starší lidé – 55+ – když přijdou o práci, tak získají místo jen obtížně)

BILANCE ZAHRANIČNÍHO OBCHODU

- = rozdíl mezi vývozem a dovozem zboží daného státu
- = ukazatel výkonnosti v mezinárodním obchodu
- **saldo** – ten rozdíl, co nám vyjde (mezi dovozem a vývozem zboží)
- **pasivní:**
 - vyšší import než export
 - 1993
 - rozdělení Československa na ČR a SR
 - pokles hospodářské výkonnosti
 - 1995-1997
 - záporné saldo – ekonomicky neúnosné
 - vláda začíná podporovat exportní politiku
- **aktivní:**
 - vyšší export než import
 - od roku 2004
 - díky automobilovému exportu

Právní úpravy v tržní ekonomice

- **Obchodní zákoník**
 - podnikání
 - soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem pod jeho vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku
 - subjekty
 - podnikatelé – subjekty zapsané v obchodním rejstříku, osoby podnikající na základě živnostenského zákona
 - státní podniky, rozpočtové organizace
- **Zákon o obchodních korporacích 90/2012 Sb.**
 - obchodní společnosti: právnické osoby založené za účelem podnikání a dosažení zisku
 - spadá pod soukromé podniky spolu s podniky individuálních účastníků na trhu; zakládají se **společenskou smlouvou** s úředně ověřenými podpisy nebo **zakladatelskou listinou** ve formě **notářského zápisu, vznik dnem zapsání do obchodního rejstříku**
 - družstva: společenství fyzických osob směřujících k zajištění potřeby svých členů
 - kapitálové: s ručením omezeným (kapitál 1 Kč), akciová společnost (kapitál 2.000.000 Kč nebo 80.000 EUR a vrcholný orgán valná hromada)
 - osobní: veřejná obchodní společnost (ručí neomezeně, jednatel je každý), komanditní společnost (komandisté – ručí omezeně, komplementáři – ručí celým majetkem)
- **Zákon č. 455/1991 Sb. O živnostenském podnikání ve znění pozdějších předpisů**
 - **živnosti**: soukromý podnik individuálního účastníka trhu
 - ohlašovací:

- řemeslné, vázané, volné
- vydává se živnostenský list
- koncesované:
 - ohlášení, ale třeba i povolení
 - vydává se koncesní listina

Transformace (ČR)

- **ekonomický vývoj české republiky po roce 1989**
 - to byla Sametová revoluce
 - Ježek, Klaus, Tříška stáli u transformace
 - změna vlastnictví – společenské vlastnictví se mění na soukromé
- **před tímto rokem**
 - *zaostalá ekonomika*
 - nebyl umožněn vývoj
 - *centrálně řízená ekonomika*
 - plánovaná státem
 - nehledí se na poptávku, stát prostě určuje nabídku
 - v obchodě bylo to, co bylo, nic jiného
 - *uzavřená ekonomika*
 - stát spoléhá na sebe
 - téměř nulový zahraniční obchod
 - jen s některými komunistickými státy
 - *monopolizace*
 - jedna hlavní firma v oboru
 - skoro žádná konkurence
 - *nebylo soukromé vlastnictví*
 - žádní podnikatelé
- **podzim 1990**
 - *radikální ekonomické reformy*
 - centrálně řízená republika se změnila na tržní ekonomiku
 - ovlivňována poptávkou a nabídkou
 - cenová liberalizace
 - 1991
 - stát nezasahuje do určování cen
 - lajzes fajres
 - uvolnění zahraničního obchodu
 - zavedení restriktivní monetární a fiskální politiky
 - vnitřní směnitelnost koruny
 - konvertibilita
 - propojení vnitřního trhu ČR s trhem světovým
 - obnovení konkurence
 - *když chtěli podniky něco odvézt*
 - museli od banky získat revizi – pak ji museli zase vrátit
 - teď už to nemuseli vracet centrální bance
 - privatizace: dražby státních podniků do soukromého vlastnictví
 - vznik podnikání

- to bylo pro podnikatele výhodné – získali ty firmy hrozně jednoduše
 - **malá privatizace:**
 - samoobsluhy apod.
 - **velká privatizace:**
 - diskutovalo se o tom, jakým způsobem převést kolektivní vlastností na jednotlivce
 - Klaus prosadil kuponovou privatizaci:
 - každý dospělý Čech, kterému bylo 18 let, si mohl koupit kuponovou knížku a uložit si do ní tisíc korun
 - potom mohli ty kupony investovat do akcií podniků, které byly výhodné
 - nebo mohli peníze svěřit do investičních fondů a ten fond to investoval za ně:
 - ti byli ale často okradeni a nic jim nebylo vráceno
 - Viktor Kožený a jeho fondy
 - ale díky němu se to zase rozjelo a ta privatizace teda nakonec proběhla
 - byly dvě tyhle privatizace
 - 1992 a 1994
 - některé podniky se prodaly do rukou některých zájemců (např. Škoda, prodala se Volkswagenu)
- **důsledky**
- *zánik většiny monopolních společností*
 - díky zahraničnímu obchodu
 - *extrémní rozvoj podnikání*
 - výhodné pro začínající podnikatele
 - změny makroekonomických ukazatelů
 - *rychlý růst ekonomiky*
 - Česká republika má jednu z nejlepších ekonomik z postkomunistických států
- **zajímavosti**
- *Česká republika nezažila hyperinflaci*
 - typická pro postkomunistické státy
 - *výrazně se změnila ceny výrobků, ale i mzdy*
 - mléko 2 koruny, dnes 20 korun
 - *největší náklady*
 - bydlení
 - vybavení
 - dříve
 - jídlo
 - *velké rozdíly mezi platy*
 - dříve
 - všichni brali skoro stejně
- **proč jsme dopadli lépe než ostatní státy?**
- v čele byl ekonom Václav Klaus: vytvořil transformační polštáře

- devalvací (znehodnocením koruny) eliminoval náraz světové ekonomiky na tu naší

17. Peníze v tržní ekonomice

Podstata a vznik peněz. Složky bankovní soustavy a jejich úloha v tržní ekonomice. Burzy, cenné papíry. Inflation, konvertibilita měny.

Peníze

- = takový statek, který v určité společnosti slouží jako všeobecně přijímaný prostředek směny, jako platidlo
- **zjednodušují směnu, snižují transakční náklady, umožňují spolupráci velkých celků, podporují dělbu práce a spolupráci**
- peníze slouží jako všeobecně přijímaný prostředek směny – jako platidlo
- podstata peněz tkví v tom, že je každý přijímá, protože ví, že každý přijímá (peníze jsou jen papírky a v podstatě žádnou cenu nemají, takže fungují na jakési důvěře) – tkví na důvěře
- **vznik peněz:**
 - aby se lépe určila hodnota něčeho, co přímo hodnotu nemá
 - když jdu něco nakupovat, je jednodušší táhnout peníze jak dvě krávy
 - *dříve*
 - máme luk a šíp a chceme vejce
 - jdeme ulovit vejce do pralesa
 - nebo si najdeme nějakého troubu, co má vejce
 - pokud nemá vejce a má sandály, tak vyměním luk a šíp za sandály
 - hledám dalšího troubu, co chce sandály a má vejce
 - jako pohádka o kohoutovi a slepičce a hrozně nepraktické, protože člověk v pralese pak nemá co dělat
 - vyměňovat zboží za zboží má vysoké transakční náklady a peníze slouží k tomu, aby se tyto náklady snížily
- **funkce peněz:**
 - *prostředek směny*
 - umožňuje směnu, zjednodušuje ji, ...
 - snižuje transakční náklady
 - *zúčtovací jednotka*
 - prostřednictvím peněz můžeme vyjádřit hodnotu statku
 - umožňuje aktérům trhu kalkulovat (propočítat) hodnotu
 - *uchovatel hodnot*
 - můžeme spořit třeba na horší časy nebo na něco lepšího
- **máme dva druhy peněz jako platebních prostředků:**
 - *oběživo*
 - mince, bankovky
 - peníze, co obíhají
 - *peníze jako bankovní vklady*
 - třeba ty co máme na účtu
 - máme platební kartu (kreditní nebo debetní) – vybíráme z bankomatu nebo platíme přímo z karty
- **transakční zůstatek:**
 - domácnosti i firmy se snaží držet tzv. transakční zůstatek (peněžní zůstatek)

- potřebujeme něco zaplatit (náhradní díly od auta, oblečení, lyžák)
- potřebujeme mít zajištěno, že když se přihodí něco nenadálého (rozbitá lednice), máme nějakou zásobu, ze které ty peníze můžeme vzít
- zůstatky domácností závisí na výši disponibilního důchodu
- když se nám zvýší výplata, budeme mít větší zůstatek, protože budeme moct více šetřit
- **likvidní aktiva:**
 - jsou jimi peníze
 - znamená to, že je kdykoliv můžeme hned použít a něco zaplatit
 - nejvíce likvidní je ta hotovost, kterou máme u sebe
 - míra likvidity závisí na tom, jak rychle je můžeme směnit
 - peníze na účtu jsou nejméně likvidní
 - domácnosti a firmy nemívají pouze peníze, ale snaží se mít i nějaká méně likvidní aktiva (můžeme je dát do cenných papírů, zlatých cihliček, pozemků, domů)
- **historie peněz:**
 - nejdříve pomocí naturální směny (vysoké transakční náklady) – bartrový obchod (zboží se směňuje za zboží)
 - postupně se ukázalo, že je to nepraktické
 - *zbožové (komoditní) peníze*
 - šátečky (Slované), mušličky (v Číně), obilí (v Babylónu)
 - *drahé kovy*
 - postupem času se ukázalo, že nejlepším prostředníkem směny jsou drahé kovy (původně v jakémkoliv podobě, třeba hrouda zlata)
 - protože to bylo vzácné, všemi akceptované, nekazilo se to (trvanlivé) a snadno se dělilo
 - zlato, stříbro
 - *mince*
 - postupem času se začaly razit mince
 - ražba měla zaručit jejich ryzost (že to není nějaká slitina, ale opravdu část kovu)
 - měnové číslo
 - do 19. století
 - určovalo, kolik mincí se z určitého množství daného kovu může vyrobit
 - protože to zaručovalo, že si nikdo neudělal více peněz (a aby to vždy mělo tu cenu, která je daná)
 - když snižovali podíl drahého kovu v minci – znehodnocení peněz, je jich víc, než je drahých kovů – inflace
 - *izolované měny*
 - ve středověku byly izolované trhy
 - to vedlo i k izolovaným měnám
 - to bránilo mezinárodnímu obchodu (nemáme jistotu, že ta mince, kterou máme, je ta správná, se kterou uspějeme)
 - v pozdním středověku se panovníci snažili tu měnu centralizovat
 - pokud budeme podíl drahého kovu v minci snižovat, způsobíme inflaci – mince ztratí hodnotu a pak jí nikdo už nebude věřit a nikdo ji nebude chtít
 - *vznik bankovek*
 - ten papírek

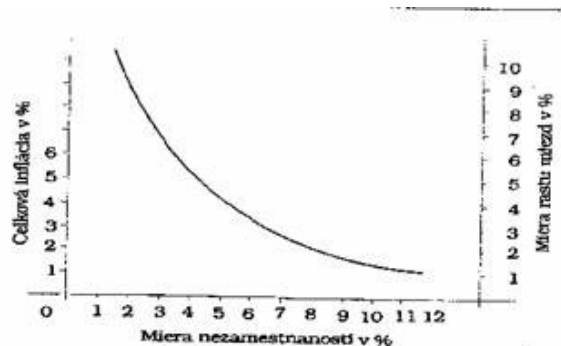
- směnky
 - původně
 - krytá kovem, který byl uložené v bance
 - uložili si do banky zlato, dostali papír a na něm bylo napsáno, že je to v hodnotě toho a toho
 - když pak dojdeme do banky, tak nám dají ty truhly našeho zlata
- zlatý standard
 - peníze byly kryté zlatem
 - peníze jako jednotka zúčtování byly odvozovány od ceny zlata
 - a jak ty mince, tak ty bankovky (směnky)
 - interní (v rámci nějaké jednotky, nějakého státu) i mezinárodní
- peníze se od zlata oddělily ve 20. století (např. USA – 30. léta; v rámci mezinárodního obchodu v roce 1971)
- co ovlivnilo to, že státy opustily zlatý standard?
 - války způsobily to, že byla potřeba hodně peněz, ale nebyl dostatek zlata
 - peněz bylo jen omezené množství
- některé státy vydávaly své vlastní nekryté peníze – státopapíry
 - během války když potřeboval peníze, aby zaplatil např. vojákům
 - inflace
- po druhé světové válce se světovou měnou stal dolar a to bylo způsobeno tzv. Brettonwoodským systémem (1945-71; všechny měny byly navázány na dolar a dolar byl vázaný na zlato; asi 35 dolarů za unci) – každý rád obchodoval s dolarem, protože věděl, že je krytý zlatem – to zaniklo v roce 1971 (a zlato si začalo vzít vlastním životem a jeho cena začala stoupat)
- centrální banky
 - postupně vznikaly ve 20. století
 - podmínka toho, že se opustí ten zlatý standard
 - v USA se tomu říká FED (Federální Rezervní Systém), u nás je to ČNB (Česká Národní Banka)
 - banky začaly pak tisknout (emitovat) peníze nezávisle na tom zlatu – ručitelem toho je stát
- fiat měna
 - měna, která není kryta zlatem; nekrytá měna
 - založena pouze na důvěře
 - fiat (z lat.) – budiž
 - odstranila se hospodářská omezení díky nedostatku zlata, vzniklo však nové riziko znehodnocování peněz – inflace
 - v USA mezi lety 1915 a 2006 vzrostly ceny 20x

Inflace

- = peněžní jev; nárůst všeobecné cenové hladiny zboží a služeb v ekonomice v určitém časovém období
- zmenšování kupní síly peněz (snížení kupní síly peněz); zmenšuje se množství zboží a služeb, které si můžeme koupit za náš disponibilní důchod
- **deflace:** opak inflace – pokles cenové hladiny

- snižují se ceny
- **měření inflace:**
 - trojím způsobem
 - změny ceny za určité období určuje míru inflace
 - deflátor HDP
 - nejkompexnější
 - porovnává ceny všech statků, které jsou na trhu
 - index spotřebitelských cen
 - spotřební koš
 - zachycena struktura spotřeby průměrné domácnosti
 - porovnává se, jestli toho zboží koupíme více (deflace) nebo méně (inflace)
 - index cen výrobců
 - porovnává se konkurenceschopnost našich výrobců se zahraničím
- **příčiny:**
 - v oběhu se objeví více peněz, než odpovídá produktivitě práce
 - roste peněžní zásoba
 - velká inflace je problém – cena má mít informační funkci – při velké inflaci je tato základní funkce pokřivena
- cenová hladina – vztah mezi celkovým množstvím peněz a celkovým objemem statků a služeb, za které jsou směňovány
- na to, kolik je peněz v oběhu, má **vliv ČNB**
 - existují v ekonomice pouze inflační impulzy, ovšem aby se inflace opravdu rozjela, musí tyto impulzy akomodovat banka
 - stanovením úrokových sazeb
 - vysoké úrokové sazby – mírnější inflace, peníze se stáhnou z oběhu
 - pomalý růst peněžní zásoby – aby se inflace nezvyšovala, pomalu přidává peníze do ekonomiky
- **druhy inflace:**
 - inflace tažená poptávkou:
 - zvyšuje se množství peněz v oběhu
 - lidé mají peníze a chtějí víc utracet, ale nezvýšila se jejich produktivita práce
 - nebo se stát rozhodne, že bude ve větší míře investovat – uvolnění peněz
 - pokud mají zaměstnanci dobré odbory, zvýší jim mzdy, aniž by museli zvýšit produktivitu práce a vznikne inflace – zaměstnavatel buď zkrachuje, nebo propustí část zaměstnanců
 - přijde nějaký inflační impuls, ale musí být umocněn politikou centrální banky – tomu se říká akomodace
 - impuls: zvýšení spotřeby, zvýšení státních výdajů, zvýšení investic (stát nahrne peníze do ekonomiky, firmy začnou soutěžit, zaměstnají pracovníky)
 - inflace tažená nabídkou:
 - zdraží se ropa – promítne se to do všeho
 - zdraží se všechno – dokonce i rohlíky, maso, ...
 - narůstá cenová hladina
 - zvyšování nákladů – mzdových, surovinových (ropa)

- firmy omezují své podnikání – snižují zaměstnanost – nejsou peníze – dochází ke krizi
- nákladová inflace:
 - pokud se zvýší ceny nějakých zásadních komodit, jako je třeba energie nebo ropa
- inflace je udržována inflačními očekáváními
 - inflační očekávání ovlivňuje dlouhodobé cenové a mzdové smlouvy
 - když očekáváme, že inflace poroste a podepisujeme smlouvu, tak do ní napíšeme, že ta cena bude počítat s tou inflací, která teprve přijde
 - v očekávání inflace se zvyšují ceny, a protože se zvyšují ceny, tak nastává inflace
 - očekávání inflace se mění v opravdovou inflaci – sebenaplnující se proroctví
 - inflace přerozděluje bohatství těch, kteří platí na úkor těch, kterým je placeno (to ale jenom za předpokladu, že smlouvy nebraly v úvahu inflační očekávání)
- když probíhá inflace, tak ceny **ztrácejí svou informační funkci**
- **stupně inflace**:
 - mírná
 - v jednotkách procent
 - nic se neděje, je to přirozené
 - pádivá
 - v desítkách procent
 - není výhodné držet peníze, je výhodné kupovat méně likvidní aktiva (investovat do umění, pozemků a nemovitostí)
 - peníze, které držíme, ztrácí svou hodnotu o desítky procent
 - hyperinflace
 - nastává úplný rozvrat hospodářství
 - velká ekonomická nerovnováha
 - škodlivá pro celou ekonomiku – trhy fungují neefektivně, není možné dlouhodobě plánovat, zvyšuje se tlak na růst mezd
 - pokud k ní dojde, tak národní měna (stávající měna) bývá nahrazena jinou měnou nebo může být nahrazena lokálními měnami
 - nebo dojde k přechodu na směnný obchod
 - chodíme s kufrem peněz pro chleba
 - to, co jsme měli ráno, má večer desetinou hodnotu
 - Německo po první světové válce (vrcholem byl rok 1923), Zimbabwe (21. století - 2007), Maďarsko (po druhé světové), Rusko (1917), Jugoslávie (1992), Argentina, Polsko
- **dopady**:
 - snížení reálné hodnoty peněz
 - nejistota ohledně budoucího vývoje cen
 - nedostatek zboží
 - přerozdělování bohatství
- **Phillipsova křivka**:
 - vztah mezi mzdovou inflací a nezaměstnaností
 - inflace mezd
 - když jsou vysoké mzdy, tak je menší míra nezaměstnanosti

Obr. 4 Phillipsova křivka

- lidem se vyplatí pracovat, poněvadž ví, že budou mít vysoké mzdy
- ale zase když jsou vysoké mzdy, tak mají zaměstnavatelé tendenci zaměstnance propouštět
- kritika od Samuelsona (přidal ještě produktivitu práce) a Friedmana
- Samuelson
 - cílem hospodářské ekonomiky států nemůže být plná zaměstnanost, ale pouze určitý vztah (určitá kombinace) mezi inflací a nezaměstnaností
 - hospodářská politika musí volit mezi zvýšenou nezaměstnaností nebo zvýšenou inflací
- Friedman
 - vyvracel funkčnost jeho křivky tím, že Phillips říkal, že když uměle zvýšíme inflaci, tak se sníží míra nezaměstnanosti
 - to je kvůli tomu, že ekonomické subjekty dočasně podlehly peněžní iluzi
 - vrátí se to na původní míru, ale inflace zůstane zvýšená
 - Phillipsova křivka platí pouze v krátkodobém hledisku
- charakteristickým znakem kapitalismu je, že nemůže existovat úplná nezaměstnanost (to říkal Marx)

Banky

- centrální a komerční banky
- **3 základní funkce:**
 - depozitní:
 - něco si tam ukládáme
 - různé typy účtů – běžný, termínovaný, ...
 - úvěrová:
 - chodíme tam pro úvěr – když si chceme postavit dům nebo koupit byt (hypoteční úvěr)
 - poskytování úvěrů
 - z toho ty banky realizují zisky, ziskem je úrok, za který nám půjčují
 - zprostředkovatel bezhotovostních plateb:
 - většina plateb by měla chodit přes účty
 - nástroj státu pro to, aby měli nad námi kontrolu
 - platby z účtu na účet
- **speciální banky:** specializují se na nějakou činnost
 - např. Hypoteční banka, Českomoravská stavební spořitelna, Česká exportní banka (podporuje český export), Českomoravská záruční a rozvojová banka
- **zisk banky** je dán:
 - úrokovým rozpětím (když tam vložíme, máme hodně malý úrok; ale když nám půjčují, tak ty úroky jsou vysoké)
 - + výrazné specifikum: většina služeb, které nám poskytují, je zpoplatněna (jaj)
 - + dělají pasivní a aktivní operace (pasivní – odvádíme peníze; aktivní – poskytování úvěru)
- v případě, že banka nemá dostatek zdrojů:
 - může si peníze půjčovat od ČNB nebo od ostatních komerčních bank
 - nebo emituje – vydává bankovní obligace (cenné papíry)
- **bankovní služby:**
 - běžné účty, termínované účty, devizové účty

- bezhotovostní platební styk
- platební karty
- šeky
- směnářenská činnost
- devizové operace
- obchody s cennými papíry
- poradenská a informační činnost
- můžeme si tam objednat schránku, kde ukládáme cennosti, které nechceme mít doma

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA

- centrální banka
- centrální banky jsou vždy **nepodnikatelský** subjekt; naše je jednou z nejméně závislých bank na světě
- **vrcholným orgánem:** sedmičlenná bankovní rada, v čele je guvernér (Miroslav Singer)
- vzhledem ke všem úkolům co má: říká se jí, že je to Banka bank
- Jak je zajištěno, že je CB nezávislá na vládě? Díky tomu jmenování od prezidenta na šest let.
- **úkoly:**
 - vyplývá to z ústavy
 - zajišťuje stabilitu české měny
 - prostřednictvím měnové politiky
 - nejméně 2x ročně podává Parlamentu ČR zprávu o měnovém vývoji
 - nejméně jednou za tři měsíce informuje o měnovém vývoji veřejnost
 - vykonává bankovní dohled nad ostatními bankami
 - stanovuje devizový kurz
 - emituje (vydává) hotové peníze (bankovky a mince) do oběhu
 - obchodní banky u ní mají své účty
 - vede účet státního rozpočtu
 - spravuje devizové rezervy
- **měnová politika:** expanzivní a restriktivní
 - měnová politika není schopná dosáhnout současně všech svých konečných cílů
 - **expanzivní:**
 - zvyšuje peněžní zásobu a snižuje úrokovou míru
 - tím dosáhne menší nezaměstnanosti, vyšší inflace a zlepšení bilance zboží a služeb
 - **restriktivní:**
 - naopak snižuje peněžní zásobu a zvyšuje úrokovou míru
 - tím dosáhne menší inflace, větší nezaměstnanosti a zhoršení bilance zboží a služeb
 - **nástroje:**
 - diskontní sazba:
 - sazba (úrok), za kterou půjčuje peníze ostatním bankám
 - díky výši úroku může ovlivňovat, jaká je peněžní zásoba v ekonomice
 - co se stane, když se zvětší úrok?
 - peníze, které se půjčují, jsou dražší

- ekonomika se trošku utlumí
- PENĚŽNÍ ZÁSoba SE ZMENŠÍ
 - banky mají dražší peníze a oni pak ten úrok zvednou i nám – proto si nebudeme půjčovat, když se nám to nevyplatí
 - zmenší se množství peněz v oběhu
- proč si banky často půjčují?
 - protože ty peníze neuloží do trezoru, ale dále s nimi podnikají – třeba je půjčují
 - stát určuje, kolik musí mít rezerv
- operace na volném trhu:
 - centrální banka může nakupovat nebo prodávat dluhopisy, obligace, cenné papíry
 - tím, že buď prodá, nebo nakoupí ty cenné papíry, tak ovlivní množství peněz v oběhu
 - podle toho, kolik tam bude peněz, tak to hospodářství buď utlumí, nebo rozjede
 - co se stane, když to nakoupí?
 - množství peněz v oběhu bude více
 - peníze hodím do oběhu a ekonomika se bude moct začít roztáčet
 - co se stane, když to prodají?
 - sníží se množství peněz v oběhu
 - hospodářství se začne utlumovat
- povinná míra bankovních rezerv:
 - centrální banka určuje, kolik musí mít komerční banky jako rezervu; v procentech
 - co to udělá s bankou?
 - když se sníží rezervy, zvětší se množství peněz v oběhu
 - když se musí zvednout povinné rezervy, tak se zase ty peníze v oběhu zmenší – musí pouze přijímat vklady, ale nesmí půjčovat
- devizové rezervy:
 - ČNB nemá na účtu jenom české koruny, ale i cizí peníze
 - může to různě měnit – české peníze na cizí a cizí na české
 - provádí intervence v rámci devizových rezerv, aby stabilizovala měnový kurz
 - může se stát, že se zvýší poptávka po korunách nebo naopak sníží
 - souvisí to s investicemi, prodejem zboží, bilancí zahraničního obchodu apod.
- prostředky:
 - peněžní zásoba
 - úroková míra
 - měnový kurz
 - cena měny vyjádřená v zahraničních měnách

- něco se nám daří – v zahraničí se zvyšuje poptávka po našem zboží – výrobci se toho snaží vyvést co nejvíce – to posílí korunu (koruna se zhodnotí)
- **odborně:**
 - zhodnocení koruny se říká **apreciace**
 - když o české zboží není zájem a musíme více dovážet – koruna znehodnocuje – tomu se říká **depreciace** (za cizí peníze dostaneme více českých korun, ale zase dáváme za třeba euro více, když to chceme vyměnit)
- konečné cíle:
 - nezaměstnanost
 - inflace
 - bilance zboží a služeb
 - když se koruna znehodnotí, tak se bilance zlepší (depreciace)
 - když naopak (apreciace), tak se zhorší
 - rozdíl mezi vyvezeným a dovezeným množstvím zboží a služeb
 - závisí na měnovém kurzu
 - v zemi, která vyváží kapitál (investuje v zahraničí) – lepší bilance služeb a zboží – a naopak

KOMERČNÍ BANKY

- soukromé instituce
- Česká spořitelna, ČSOB, KB, Raiffeisen Bank, GE Money Bank, UniCredit Bank, ...
- **fungují jako finanční zprostředkovatelé:**
 - provádějí aktivní a pasivní operace
 - *aktivní operace*
 - poskytování půjček
 - *pasivní operace*
 - my tam ty peníze nosíme a oni je ukládají
 - vedení účtů
- **provádějí směnářskou činnost:**
 - české koruny na eura
 - konvertibilita měny – volná směnitelnost
 - vzájemný poměr, v jakém se dvě měny směňují
- **zprostředkovávají bezhotovostní platební styk:**
 - můžeme si uložit cennosti (šperky, cihly zlata)
- **burzovní obchody:**
- **poradenská činnost:**
- rovnováha na trhu peněz je zajišťována prostřednictvím úrokové míry

Burzy

-
- **komoditní:**
 - komodita = zboží
 - můžeme nakoupit např. pomerančový džus
 - **burzy cenných papírů:**
 - cenné papíry – obligace

- může je vydávat stát (státní dluhopisy), ale i komerční subjekty (např. ty komerční banky), ale i jiné subjekty
- nástroj bankovního trhu
- šeky, státní dluhopisy, směnky (jsou obchodovatelné; musí mít určité náležitosti, aby byly tím cenným papírem – kdo komu dluží kolik a jaká je splatnost + podpis pravý a nefalšovaný), ...
- **burzy lodního prostoru:**
 - nějaká firma si tam dá zboží a dělá se to např. z Ameriky k nám nebo tak

18. Mezinárodní vztahy a fenomén globalizace

Nástroje zahraniční politiky. Vývoj ekonomické spolupráce. Zapojení ČR do mezinárodních vztahů. Kulturní, sociální a ekonomický rozměr globalizace.

Mezinárodní vztahy

- = zkoumají, kdo je aktérem mezinárodních vztahů; zabývají se tím, co jsou hybné síly mezinárodních vztahů, a zkoumají jednotlivé mezinárodní organizace
- nejmladší ze čtyř základních oborů politické vědy (*politické teorie, vládnutí, politické instituce a strany*)
- vycházejí z **politologie**, ale pronikají i do **jiných oborů** (*ekonomie, historie, mezinárodní právo, geografie, sociologie*)
- **aktéři mezinárodních vztahů:**
 - národní státy
 - mezinárodní organizace
 - transnacionální: církve
 - vládní: nadnárodní organizace (*OSN; Amnesty International; Transparency International – míra korupce, příčiny, možné nápravy*)
 - nevládní (*Člověk v tísni*)
- **mezinárodní vztahy z hlediska přístupu:** na různých principech
 - unipolarita (*jeden hegemon*)
 - bipolarita (*nejstabilnější; svět po 2. světové válce; k válce nedojde, protože by byla zničující*)
 - multipolarita (*více hegemonů; nestabilní; funguje dnes*)
- **světová ekonomika se dělí na centrum a periferie:**
 - centrum: privilegované procesy; řídí, kontroluje; bohaté; nejvyspělejší demokracie; dobře se tam žije; vysoké mzdy
 - periferie: zcela závislé na centru; dováží se především suroviny; přidaná hodnota minimální; státy nejsou vyspělé; není sociální zajištění; chudé; často nedemokratické
 - + semiperiferie (*ČR; nízké mzdy, dovoz výrobků, vývoz polotovarů*)

KONFLIKT

- = jeden z podoborů mezinárodních vztahů; aktéři, kteří jednají, aby prosadili své zájmy a hodnoty, které jsou neslučitelné
- **dělení konfliktů:** více druhů dělení
 - první dělení:
 - politický konflikt:
 - státy, mezinárodní organizace
 - střet rozdílných zájmů a postojů v oblasti národních hodnot
 - systémový konflikt:
 - mění základní strukturu systému
 - Třicetiletá válka

- první a druhá světová válka
 - konflikt východ-západ
 - válka proti terorismu
 - mezinárodní konflikt:
 - většinou konflikt dvou a více států o nějaké území
 - vnitrostátní konflikt:
 - nevládní či opoziční skupina se postaví proti vládě, nebo boj vnitrostátních skupin o moc
- druhé dělení:
 - teritoriální
 - mocensko-politické
 - ekonomické
 - konflikty o zdroje
- **nástroje:**
 - deklarace
 - nemá právně závazný charakter
 - my ji podepišeme, ale když to nedodržujeme, tak se nic nestane
 - smlouva
 - důležitý zdroj mezinárodního práva
 - mohou být různé (bilaterální – dvoustranná, multilaterální, otevřené, uzavřené, globální, regionální, vypověditelné, nevypověditelné)
 - diplomacie
 - bývá považována za umění
 - diplomat má vyjednávat, reprezentovat, informovat o své či hostitelské zemi, dohlédnout na zájmy občanů
 - diplomatické vztahy je možné navázat po vzájemném uznání de iure (podle práva)
 - má určité hodnosti
 - nejvyšší: velvyslanec, vyslanec, nuncius (vyslanec Vatikánu), chargé d'affaires (dočasný zástupce, jmenován ministrem zahraničních věcí), atašé (odborník pro určitou oblast – kulturní, vojenský, ...)
 - diplomatickým zástupcem **není konzul**
 - používání ideologických prostředků
 - mohou být legitimní (různé prostředky jako např. Hlas Ameriky, Svobodná Evropa) a nelegitimní (ruská propaganda – nepravdivé zprávy – tím se může destabilizovat společnost)
 - terorismus – nelegální
 - násilí na civilistech
 - spjatý s Islámským státem, s fundamentalismy (mezinárodní teroristická skupina)
 - dříve nebylo nic neobvyklého; ETA, Rudé brigády, ...
 - mohou ho páchat i státy – Libye
- **řešení konfliktů:**
 - nejdříve se snažíme **mírovou cestou:**
 - nezávazná:
 - diplomatická vyjednávání pomocí třetí strany (např. Izrael X Egypt – USA bylo prostředníkem)
 - vyšetřovací komise

- smírčí komise
- závazná:
 - arbitráž (smírčí soud – tehdy, když se strany nedohodnou na mezinárodním soudu a jako arbitra zvolí třetí subjekt)
 - mezinárodní soud (jeden z orgánů OSN – v Haagu; pouze pokud se znesvářené strany dohodnou předem, že budou rozhodnutí soudu respektovat; v poslední době se hodně mluvilo o válce v bývalé Jugoslávii a ocitli se tam ti, kteří prováděli masakry; genocida ve Rwandě)
- **když už není možné mírové řešení:**
 - retorze:
 - legální reakce jednoho státu na nepřátelský akt druhého
 - nástroje: přerušení rozhovoru (přeruší debatu a demonstrativně odejdou), odvolání oficiální návštěvy, nepozvání na mezinárodní akci/odmítnutí pozvání (neúčast)
 - odvolání velvyslance
 - konzultace – pozvou si diplomata té země na konzultaci (to se stalo v souvislosti s tím, jak Turci sestřelili ruské letadlo)
 - přerušení diplomatických styků
 - neudělování víz atd.
 - represálie:
 - nelegální odpověď jednoho státu na ilegální akt druhého státu s cílem donutit provinilce k řešení konfliktu a jeho kompenzaci (např. nedodržení smluv, manévry v blízkosti hranic)
 - nástroje: bojkot (např. bojkotovali Shell; ovlivněn veřejným míněním; Ikea byla taky bojkotována), blokáda (cílem je izolace na poli diplomatickém nebo vojenském – mírová, válečná), embargo (vyhlašováno vládou), sankce, letecké úder, okupace, anektace (Rusko anektovalo Krym)
 - k nelegálním postupům je třeba souhlasu Rady bezpečnosti OSN
- **když se to nepovede:** válka, agrese (*samotné vyhlášení války ještě neznamená agresi*)

VÝVOJ

- pojem „mezinárodní vztahy“ poprvé použil **na konci 19. století Jeremy Bentham**
- **počátek formování:**
 - 1) tradice sahá až do období staré Číny, Indie, Řecka (*Thúkýdidés*), Říma a renesanční Itálie (*Machiavelli*)
 - 2) obor mezinárodních vztahů se začal intenzivně formovat až ve 20. století
- jako vědní obor: **po první světové válce** na University of Wales
 - vznik první katedry v Aberswythu v roce 1919
 - po 1. světové válce se nejvíce rozvíjí v Americe, po 2. světové válce pak v Evropě
 - vývoj spojen s **rozvojem západního politického myšlení** o státu, mezinárodním systému a mezinárodním právem a s praktickým vývojem zahraničního systému jednotlivých států
 - na vývoj měly dopad tři důležité **konflikty 20. století:** 1. a 2. světová válka + studená válka

Velké debaty

- debaty, které vedli teoretici MV prostřednictvím odborných článků, knih a konferencí o podstatných tématech MV a o výkladu základních pojmů MV
- **otázky:**
 - je demokracie zárukou míru?
 - co bylo hlavní příčinou první světové války?
 - co je válka, mír, globalizace?
- **PRVNÍ VELKÁ DEBATA:**
 - **realismus X idealismus**
 - 30. léta 20. století (*debata započala po roce 1919, kdy se hledaly příčiny války*)
 - téma: otázky války, míru, rozvoje a svobody
 - spíše prezentace vlastních názorů na základní otázky ohledně války a míru
 - idealismus
 - optimisté, liberalisté
 - **věří v pokrok** lidstva a v jeho kultivaci
 - klade důraz na vzájemnou **spolupráci**
 - hovoří o ideálním stavu, jak by to mělo vypadat
 - realismus
 - reakce na idealismus (*utopický liberalismus*)
 - **žádný pokrok** nemá vliv na kultivaci
 - vždy je v mezinárodních vztazích rozhodující moc
 - Hans Morgenthau; Edward Carr (*pro mezinárodní vztahy není charakteristická harmonie zájmů, ale naopak jejich ostrý nesoulad*)
 - trvají na tom, že rozhodující se **problém moci**
 - popisuje reálný stav
- **DRUHÁ VELKÁ DEBATA:**
 - **tradicionalismus** (realismus a idealismus) X **scientismus** (behavioralismus)
 - přelom 50. a 60. let 20. století
 - tradicionalismus/realismus:
 - založen na filosofii, historii a právu
 - realisté a idealisté = liberalisté
 - *hlavním zájmem:* výstupy činnosti institucí
 - trvají na tom, že musíme propojovat (kombinovat) teoretický a historický přístup
 - scientismus
 - kombinoval metody politické vědy, ekonomie, matematiky a statistiky
 - důraz je kladen na roli člověka v politice, na chování jednotlivce i skupin
 - zkoumá se prostředí, v němž dochází k politickým rozhodnutím
 - scientisté začali vytvářet databáze dat, snažily se o to, aby se výsledky daly opakovaně stimulovat a ověřovat
 - David Easton, Morton Kaplan
 - vývoj hlavně v USA
 - od slova věda (science)
 - odmítají tradici (realisté a liberálové = tradice)
 - chtějí do MV aplikovat vědecké/empirické metody
 - chtěli z něj udělat vědu
 - neměla jednoznačného vítěze

- oslabení historického a popisného přístupu: MV – samostatná vědecká disciplína
- **TŘETÍ VELKÁ DEBATA:**
 - diskuze probíhá hlavně mezi **neorealismem a neoliberalismem** + další kritické teorie v pozadí
 - polovina 70. let 20. století
 - mezi **neorealisty a neoliberalismy**
 - **realisté**: důležitá je moc, musí se myslet na svou bezpečnost, je to vždy silová konfrontace (proto chtějí mít státy např. jaderné zbraně, aby zastrašili, aby se počítalo s tím, že jsou silným nepřítelem)
 - **liberalisté**: rozhodující se rozvíjet spolupráci mezi zeměmi; když spolu země kooperují a spolupracují, tak spolu nebudou chtít válčit
 - oba směry se spojili v **neo-neo syntézu**:
 - v moderních teoriích mezinárodních vztahů se spojují všechny přístupy
 - je třeba rozvíjet spolupráci, ale i zachovat bezpečnost
 - v rámci toho se rozvíjejí další debaty – postmodernisté, neomarxisté, feministky, ...
 - **kritické teorie**:
 - vystupují kriticky vůči předchozím teoriím
 - zpochybňují principy, které předchozí teorie považují za platné – na věc je potřeba se podívat úplně jinak
 - neomarxismus, konstruktivismus, postmoderna, feminismus
- **ČTVRTÁ VELKÁ DEBATA:**
 - současná
 - **pozitivismus/racionalismus X postpozitivismus/reflektivismus**
 - předmět sporu: povaha reality MV a způsob jejího poznávání
 - základní témata:
 - sociální realita
 - **pozitivisté**: objektivně daná a poznatelná metodami přírodních věd; důraz na materiální faktory
 - **postpozitivisté**: nezávislá na aktérech MV, poznatelná pouze přístupy zahrnující lidský subjekt; důraz na ideje
 - respektování norem
 - **pozitivisté**: aktéři se podrobují normám, protože je to pro ně výhodné
 - **postpozitivisté**: aktéři se podrobují normám, protože to považují za správné
 - debata o vztahu mezi aktéry a strukturou:
 - **pozitivisté**: aktéři předcházejí strukturám
 - **postpozitivisté**: struktura produkuje aktéry
 - podstata poznání
 - **pozitivisté**: stavějí své poznání na vysvětlení
 - **postpozitivisté**: stavějí se poznání na porozumění

Mezinárodní organizace

- = sdružení států, které na základě právního aktu, jímž bylo zřízeno, trvale vykonává pro členské státy určité úkoly, a to vlastním jménem a prostřednictvím vlastních orgánů

- vznik pro **nutnost regulace vzájemných vztahů**
- dělení
 - podle typu členství: vládní a nevládní
 - podle rozsahu členství: univerzální (OSN) a regionální (Rada Evropy) a subregionální (CEFTA)
 - podle cílů a pole působnosti: všeobecné (OSN), speciální (NATO)
- vojensko-bezpečnostní organizace: ZEU (Západoevropská unie), INTERPOL (Mezinárodní kriminální policie), SDI (Strategická obranná iniciativa), Anzus, Cento, Varšavská smlouva
- další organizace: Mezinárodní červení kříž, WTO (Světová obchodní organizace), G8 (USA, Kanada, Rusko, Japonsko, Německo, VB, Francie, Itálie), Mezinárodní olympijský výbor, OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), Rada Evropy, Evropský soud pro lidská práva, OPEC (Organizace států vyvážejících ropu), OBSE (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě), SNS (Společenství nezávislých států), Britské společenství národů, ESVO (Evropské sdružení volného obchodu)

NATO

- Severoatlantická aliance
- vojensko-politická organizace
- 28 členských států
- **vývoj:**
 - 4. 4. 1949 – vznik jako odpověď na poválečnou situaci v Evropě v Paříži podpisem Washingtonské smlouvy
 - 12. 3. 1999 – vstup ČR
- **sídlo:** Belgie
- **nejvyšší představitel:** generální tajemník
- **orgány:** Rada NATO (Výbor pro plánování obrany, Generální tajemník a Mezinárodní sekretariát, Vojenský výbor /Mezinárodní vojenský klub, Velitelství v Atlantiku, Evropě a průlivu La Manche/)

OSN

- Organizace spojených národů, UN (United Nations Organization)
- mezinárodní instituce pro mír a bezpečnost
- **vývoj:**
 - po 1. světové válce
 - Společnost národů
 - vznik v roce 1919 v Paříži a sídlo v Ženevě
 - měla zabránit dalším konfliktům a překvapivě neúspěšná
 - 24. 10. 1945 (Den Spojených národů) – oficiální vznik
 - 26. 6. 1945
 - vznik v San Francisku
 - Charta Spojených národů
 - ustavující dokument
 - stanovuje práva a povinnosti členských států, orgány a postupy fungování OSN
 - na počátku byla Charta Spojených národů tvořena 51 členskými státy (dnes je jich v OSN okolo 160)
 - 1993 – vstup ČR

- **sídlo:** New York
- **nejvyšší představitel:** generální tajemník (Pan Ki-Mun od 1. 1. 2007)
- **cíle:** udržovat mezinárodní mír a bezpečnost, zajistit mezinárodní spolupráci, rozvíjet přátelské vztahy mezi národy, řešit hospodářské, sociální, kulturní nebo humanitní problémy, být centrem pro sjednocování úsilí národů o dosažení těchto společných cílů
- **zásady:** všechny členské státy jsou svrchované a rovnoprávné, OSN nebude zasahovat do vnitřních záležitostí státu, své mezinárodní spory musí řešit pokojnými prostředky, nebudou používat hrozby a síly, OSN bude poskytovat všestrannou pomoc, OSN zajistí, aby státy, jež nejsou jejími členy, jednaly v souladu s Chartou
- **organizace, které jsou součástí:** UNESCO (památky), UNICEF (děti, očkování), WHO (zdravotnictví), FAO (výživa), UNHCR (Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky), UNEP (Program OSN pro životní prostředí), IAEA (Mezinárodní agentura pro atomovou energii), WIPO (Světová organizace pro duševní vlastnictví), Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, Mezinárodní měnový fond
- **orgány OSN:**
 - Valné shromáždění
 - hlavní jednacím orgán
 - zástupci všech členských států (každý stát 1 hlas a k přijetí rozhodnutí potřeba nadpoloviční většina hlasů)
 - Rada bezpečnosti
 - výkonný orgán
 - úkol - udržet mír a bezpečnost ve světě
 - 15 členů (pět stálých Čína, Francie, Rusko, USA, Velká Británie a další se každé dva roky obměňují / ČR členem v letech 1994 -1995/), kteří mají právo VETA a ke schválení rozhodnutí o procedurálních otázkách je potřeba 9 hlasů
 - Ekonomická a sociální rada
 - úkol – dohlíží a koordinuje hospodářské a sociální činnosti
 - 54 členů a pro přijetí návrhu je třeba nadpoloviční většina
 - Mezinárodní soudní dvůr
 - hlavní soudní orgán v Hagu (Holandsko)
 - úkol – řeší spory mezi státy
 - 15 členů (soudců)
 - Sekretariát OSN
 - výkonná a servisní složka
 - úkol - realizace rozhodnutí přijatých členskými státy
 - 7500 zaměstnanců, kteří se OSN zavazují, z více než 170 zemí, a hlava generální tajemník (volen na 5 let)
 - Poručenská rada
 - ustanovena Chartou OSN v roce 1945, v roce 1994 splnila svůj účel a její funkce byla pozastavena
 - úkoly - dohlížela na správu jedenácti území zařazených do poručenské soustavy, která připravovala na samosprávu nebo samostatnost
 - 5 stálých členů (Rada bezpečnosti)
- **Modré přílby** = mírové „vojsko“

EVROPSKÁ UNIE

- regionální uskupení sdružující evropské státy s cílem politické a hospodářské integrace

- politická a ekonomická unie
- **vývoj:**
 - 1952 – Pařížská smlouva - Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO) se šesti státy (Francie, Belgie, Holandsko, Itálie, Německo, Lucembursko)
 - 1955 – Bruselský pakt - Západoevropská unie (Belgie, Francie, Lucembursko, Nizozemsko, Spojené království)
 - 1957 – Římská smlouva - Evropské hospodářské společenství (EHS), Evropské společenství pro atomovou energii (EURATOM)
 - 1967 – Slučovací smlouva - Evropská společenství (sloučení ESUO, EHS, EUROATOM)
 - 1993 - Smlouva o založení Evropského společenství
 - 1993 – vznik EU na základě Maastrichtské smlouvy
 - 1999 – Amsterdamská smlouva
 - 2004 – nejvíce připojených států, včetně ČR (1. 5. 2004, 2007 vstup do schengenského prostoru a Češi se účastnili pouze referenda o přistoupení ČR do EU)
 - 2009 - Smlouva o fungování Evropské unie, Lisabonská smlouva
- **zakladatelé:** Robert Schuman, Jean Monnet, Konrad Adenauer, Alcide de Gasperi
- **sídlo:** Brusel, Frankfurt, Lucemburk
- 28 států:
 - 1952 – 6 zakládajících členů
 - 1973 – VB, Irsko, Dánsko
 - 1981 – Řecko
 - 1986 – Španělsko, Portugalsko
 - 1995 – Švédsko, Finsko, Rakousko
 - 2004 – Litva, Lotyšsko, Estonsko, Polsko, Česko, Slovensko, Maďarsko, Slovinsko, Malta, Kypr
 - 2007 - Bulharsko a Rumunsko
 - 2013 - Chorvatsko
- princip fungování: sdílení pravomocí
- **cíle:**
 - vytvoření společného trhu, hospodářské a měnové unie, podpora rozvoje a růstu hospodářství, podpora zaměstnanosti a konkurenceschopnosti a zlepšování životní úrovně a kvality životního prostředí
 - hospodářská, měnová a politická unie
 - do roku 2020 – zaměstnanost, výzkum a inovace, změna klimatu a energetiky, vzdělávání, chudoba
 - dosažení – pomocí čtyř základních svobod vnitřního trhu (pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu)
- **pilíře politiky:** společenství a ekonomie (zemědělství, doprava, měna, obchod, občanství, trh), spolupráce v zahraniční a bezpečnostní politice (mír, lidská práva, demokracie, bezpečnost, odzbrojování), policejní a justiční spolupráce v trestních věcech (terorismus, obchod s lidmi, drogy, korupce)
- **symboly:** vlajka, motto, hymna, Den Evropy
- schengen (zrušení policejní a celní kontroly na většině hranic), eurozóna (před eurem uznávaná ECU), volný nákup a dovoz zboží, studium v zahraničí, zdravější životní prostředí, boj za mír
- **evropské právo:**

- hybridní charakter – zahrnuje prvky mezinárodního i vnitrostátního práva
- primární – základní principy integrace, základy společných evropských institucí
- sekundární – právní akty (nařízení, směrnice, rozhodnutí, stanoviska, doporučení)
- mezinárodní smlouvy
- Právo Evropské unie
 - princip nadřazenosti evropského práva nad právem členských států, princip subsidiarity, princip proporcionality a nebytnosti
 - komunitární – právo Evropských společenství omezené na oblast prvního pilíře EU a vytvářející právní normy závazné pro členské státy a vnitrostátní subjekty
- návrhy – Evropská komise
- rozhodování – spolurozhodování Evropského parlamentu a Rady EU
- dohled nad dodržováním – Evropský soudní dvůr, Evropský veřejný ochránce práv
- **orgány a instituce**
 - politiky EU
 - oblasti, které zastávají jednotlivé orgány dle smluv
 - výlučné (celní unie, měnová politika v eurozóně, společná obchodní politika, stanovení pravidel hospodářské soutěže), sdílené (částečná působnost - vnitřní trh, sociální politika, zemědělství, ochrana spotřebitele, životní prostředí, přeprava, bezpečnost a spravedlnost), podpůrné, koordinační a doplňující kompetence (pouze podpora členských zemí – ochrana veřejného zdraví, průmysl, cestovní ruch, školství, kultura) a kompetence členských zemí (vnitřní organizace, systém práva, bezpečnost)
 - Evropský parlament
 - legislativní instituce
 - úkoly - zastupuje občany EU, podílí se na schvalování právních aktů, stará se o rozpočtové a kontrolní funkce, schvaluje předsedu a členy Evropské komise, schvaluje evropský rozpočet
 - 751 europoslanců volených na 5 let v přímých volbách a z toho 21 z ČR (rok 2014)
 - Rada EU (Rada ministrů)
 - úkoly - zastupuje členské státy, přijímání zásadních rozhodnutí týkajících se EU, legislativní činnost, zákonodárný proces, schvalování návrhů a rozpočtu, koordinace hospodářské politiky
 - ministři zahraničí, financí atd. a v předsednictví rady se členské země střídají jednou za půl roku a při rozhodnutí třeba prostá většina
 - Evropská rada
 - úkoly - nezbytné podněty pro rozvoj Unie a vymezuje její obecné politické směry a priority, klíčová politická rozhodnutí, rozhodování o strategických otázkách, určení hlavní politické linie, formování národních zájmů, hledání společného stanoviska, prezentování národních zájmů
 - tvoří ji hlavy států nebo předsedové vlád (za ČR obvykle předseda) členských států společně s jejím předsedou a předsedou Komise (v čele od roku 2014 Donald Tusk) a rozhodnutí nejsou právně závazná

- Evropská komise
 - nadnárodní a výkonný orgán
 - úkoly - podílí se takřka na všech úrovních rozhodování, dbá na dodržování zakládajících smluv a podává žaloby v případě zjištění porušení, reprezentuje evropský (nadnárodní princip) zájem, předkládání návrhů, vymáhání, kontrola a zjišťování práva, spravování rozpočtu
 - tvořena komisaři po jednom z členských stát ve funkci na pět let (od roku 2014 v čele Jean-Claude Juncker)
 - nezávislý na členských státech a zodpovídá se parlamentu
- Soudní dvůr EU
 - nejvyšší soud EU
 - Soudní dvůr, Tribunál, Soud pro veřejnou službu
 - zasedá jen velký senát o třinácti soudcích (počet soudců odpovídá počtu členských států)
- Evropský účetní dvůr
 - nezávislý strážce finančních zájmů občanů
 - kontrola finančních prostředků EU, kontroluje účetnictví a každoročně informuje ve výroční zprávě
- Evropská centrální banka – odpovídá za měnovou politiku
- Evropský hospodářský a sociální výbor – zástupce občanské společnosti, zaměstnavatelů a zaměstnanců
- Výbor regionů – zástupce orgánů regionálních a místních samospráv
- Evropská investiční banka – financuje investiční projekty EU a pomáhá podnikatelům pomocí Evropského investičního fondu
- Evropský veřejný ochránce práv – prošetřuje stížnosti na administrativní pochybení institucí a orgánů EU
- Evropský inspektor ochrany údajů – chrání právo občanů na důvěrnost osobních údajů
- Úřad pro publikace – zveřejňuje informace o EU
- Evropský úřad pro výběr personálu – provádí nábor pracovníků pro instituce a ostatní orgány EU
- Evropská správní škola – zajišťuje odbornou přípravu zaměstnanců EU

Globalizace

- **co to je?**
 - propojování světa v jednu velkou společnost a sjednocování společnosti
 - některé části světa se přibližují, jiné oddalují (určeno rychlostí přenosu informací)
 - proces zvyšující závislost trhů a národních ekonomik vyvolaný vysokou dynamikou obchodu se zbožím, kapitálem, službami a transferem technologií
 - zahrnuje různé změny společnosti, které vedly k větší propojenosti politických, sociokulturních a ekonomických událostí na globální úrovni
- **globalistka**
 - disciplína zabývající se globálními problémy
 - mír a odzbrojení, demografie, energetika a suroviny, potravin, světový oceán a jeho využití, zaostalost, populační a sociální problémy, bohatství a chudoba
- **historie**

- pojem poprvé použil Theodore Levitt v roce 1985 k popisu vývoje světového hospodářství v období sedmdesátých let 20. století
- 70. léta 20. století
 - ropná krize, krach Brettonwoodských dohod a následná ekonomická recese
- **Thebornova teorie**
 - globalizace není jednotný proces
 - vlny globalizace
 - šíření náboženství
 - zámořské plavby
 - války
 - jedna WTF vlna
 - po druhé světové válce
 - vlna dneška
 - migrace, pohyblivost i kapitálu a tak
- **pro spontánní proces globalizace byly vytvořeny podmínky:**
 - informační technologie
 - počítačové sítě
 - liberalizace mezinárodního obchodu
 - vytváření jednotných mezinárodních trhů
 - přechod na liberální státy ze sociálních
 - vytváření podmínek pro investice mezinárodních společností
- **jevy**
 - globální finanční systém
 - spočívá na globálním čtyřadvacetihodinovém obchodování s měnami, akcemi a dalšími finančními produkty
 - vytváří se virtuální tzv. kasinová ekonomika oddělená od reálné ekonomiky, kde jsou každý den přemísťovány obrovské sumy peněz bez jejich fyzické přítomnosti
 - mezinárodní dělba práce
 - dřívější mezinárodní dělba práce byla založena na schématu, že světová periferie poskytuje suroviny a potraviny, světové jádro výrobky a služby
 - změna spočívá v koncentraci řídicích funkcí do světového jádra a přesunu primární výroby do světové periferie
 - důvodem je levná pracovní síla, levné pozemky, volnější normy v oblasti bezpečnosti práce, zaměstnávání nezletilých a ochrany životního prostředí
 - důsledky
 - nezaměstnanost mezi nekvalifikovanou pracovní silou v jádrové oblasti světa
 - post-welfare politika
 - principy
 - veřejný sektor je příliš rozsáhlý, nákladný a příliš intervenuje do ekonomiky a života občanů (úřadů je moc a moc nám zasahuje do života)
 - trh je mnohem citlivější a efektivnější alokační mechanismus než jakékoliv plánování veřejného sektoru (trh si všechno alokuje sám)

- soukromé ekonomické subjekty jsou téměř ve všech sférách ekonomiky mnohem efektivnější než státní podniky (když je podnik soukromý – soukromník se snaží, aby měl co nejvyšší zisk; u veřejného jim jde o to, aby se měli dobře – ti manažeři – a ne tolik o tu efektivitu)
- snížení závislosti firem a domácností na veřejném sektoru povede ke znovuobjevení tradičních hodnot, zejména individuální iniciativy, samostatnosti a podnikání
- obchod s informacemi
- systém flexibilních dodávek
- služby na internetu
 - homebanking
 - nákupy přes Internet
- deregulace
- GATT: všeobecné dohody o clech a obchodu
- daňové ráje: nízké daně (prodej výrobku firmy do země s daní nízkou), které umožnilo deregulační uvolnění vycházející z dohod
- **důsledky**
 - reálná moc v rukou mezinárodních společností
 - hospodářská prosperita ovlivňována obchody na světových a finančních trzích
 - konkurence domácích firem
 - využití laciné pracovní síly snižuje příjem občanů
 - bohatnutí úzké skupiny lidí
 - celosvětové uvolnění obchodu
 - zařazení rozvojových zemí do světové ekonomiky
 - mění se mezinárodní dělba práce (není práce pro méně kvalifikované)
 - dochází k plagiátorství
 - časoprostorová komprese – zvyšující se pohyb a komunikace v prostoru
 - nerovnoměrný sociální i ekonomický rozvoj a nové dělení světa
 - globální problémy
- **pozitiva**
 - odlišnost jiných kultur
 - např. do arabských zemí proniká západní globalizovaná kultura a mění tak konzervativní islámskou společnost
 - redukování nákladů
 - uspokojení preferencí zákazníků kdekoliv ve světě
 - zvyšování kvality
 - vývoje technologií
- **zápory**
 - odlišnost jiných kultur
 - střety
 - globální problémy
 - negativní využití moderních zbraní a technologií
 - přelidnění
 - nezaměstnanost
 - civilizační choroby
 - rasismus
 - znečištění životního prostředí a vymírání druhů

- různé rozvinuté státy
- **nadnárodní společnosti**
 - např. Nestlé
 - důvod vzniku
 - minimalizace výrobních nákladů, rozšíření trhu, eliminace konkurenčních společností
 - vyvíjí ekonomické aktivity na několika národních trzích, a tyto aktivity spočívají především v úplném nebo částečném vlastnictví poboček
 - využívají odlišnosti mezi jednotlivými státy (glocalizace – přizpůsobují se globálnímu vkusu, preferencím apod.)
 - vysoká geografická flexibilita
 - když v jednom není tak dobrá prosperita, tak to jde někam jinam
 - výhody
 - nové moderní technologie a postupy
 - více pracovních míst
 - nevýhody
 - transferované ceny
 - zisky jednotlivých poboček nejsou zpětně investovány v místě vzniku
 - tlak společností na vlády a mezinárodní organizace
 - náklady na zahraniční investice
- **transferované ceny**
 - legální úniky na daních
 - u dovozu se dosadí vysoko, u vývozu nízko
 - celé týmy právníků, účetních apod.
 - pracují na optimalizaci zisku
 - aby byly náklady co nejmenší a co nejméně peněz odváděly státu
- **monopoly**
 - Microsoft, Intel
 - nedokonalá konkurence
 - na straně nabídky je jen jedna firma
- **globální města**
 - Tokio, New York, Londýn
 - důležitá ekonomická místa
 - centra, kde se točí peníze a rozhoduje se tam

19. Počátky filosofického myšlení

Vznik a podstata filosofie. Filosofické tázání, vztah filosofie a jiných forem vidění světa.
Periodizace antické filosofie. Učení předsokratiků.

- *filein* (milovat) + *sōfia* (moudrost) → láska k moudrosti, milovat moudrost
 - v tomto smyslu poprvé použil slovo filosofie Pythagoras
- **definice a významy:**
 - „*Filosofie je kritická rozumová věda o podmínkách možnosti empirické skutečnosti jako celku.*“ (Anzenbacher, 1991)
 - „*Filosofie je přibližování se božskému, jak kdo může.*“ (Platón)
 - dotazování se po posledním základu, po smyslu
 - především tázání, činí věci těžšími, vrací jim jejich závažnost
 - co je filosofie, o to se musíme pokoušet
- **charakteristika filosofie:**
 - filosofii jde o celek bytí
 - nemá předem stanovený předmět
 - zaměřuje se na celek všeho jsoícího
 - předmět si stanovujeme tím, že filosofujeme
 - důležité jsou pojmy (a priori, bytí, jsoučno)
 - snaha o analýzu, vše být schopen doložit a racionálně zdůvodnit
 - filosofické myšlení musí být vždy původní, každý jej musí uskutečňovat sám
 - filosofové se vymezují vůči jiným filosofům
 - nemá kumulativní povahu (poznatky na sebe nenavazují; vracíme se do minulosti)
- **filosofování:**
 - jeho východiskem je zkušenost
 - filosofovat začínáme, když každodenní známý svět ztrácí svou samozřejmost
 - Platón a Aristoteles: na počátku filosofie je údiv (úžas)
 - žasnout znamená směřovat k poznání
 - Epiktétos: původ filosofie je v uvědomění si vlastní slabosti a bezmoci, kvůli situacím, které nemůžeme ovlivnit
- **Kantovy základní otázky filosofie:**
 - 1) Co mohu vědět?
 - poznání
 - odpovídá to, co poznáme, skutečné realitě?
 - 2) Co mám konat?
 - jednání
 - problematika dobra a zla
 - 3) V co smím doufat?
 - budoucnost, naděje
 - 4) Co je člověk?

Vznik filosofie

- 6. století př. n. l., Starověké Řecko
- vzniká tak, že Platón uvažuje o Sokratově životě
- **podmínky vzniku:**
 - vhodné geografické (*členité, málo úrodné půdy* → *otevřenost v rámci obchodu a mořeplavectví = nasávání různých směrů, kultur, podnětů; individualita – nepotřebují spolupracovat na tom, aby sebrali tu úrodu*) a společenské (*vznik polis; laicizace politického myšlení, otevření se ke svobodě, volnost bádání; sekularizace, racionalizace, geometrizace*) podmínky
- filosofie **vzniká z mýtu**
 - mýtus = posvátné vyprávění
 - vysvětluje, jak se to má s ním a se světem
 - vytrhává svět z chaosu a dává životu řád
 - Mýtus o jeskyni:
 - Platón, Ústava (7. kapitola)
 - hlavní myšlenky:
 - Jakou cestou jde filosofické myšlení?
 - Jaký je úděl člověka?
 - poznání
 - svoboda
 - Jaký je ideál výchovy?
 - člověk vyjde na světlo, vrátí se pro ostatní a chce je také dovést ke světlu

Obory filosofie

ONTOLOGIE

- nejvýznamnější obor filosofie
- **název:** *to ón* [jsoucí] + *logos* [řeč]
 - začíná se používat až v 17. století
 - Aristoteles pro ni používá označení *první filosofie*
 - také se tomu říká *metafyzika*
- filosofická disciplína, která se zabývá jsoucnem, bytím jako takovým a základními pojmy (prostor, čas, pohyb, skutečnost, substance, nekonečno; umělá inteligence)
- **metafyzika:**
 - *ta meta ta fysika*: to, co je za fyzickým
 - toto označení vzniklo při vydání Aristotelova díla – jeho pozámek
 - v 1. století: Andronikos Rhodský uspořádal jeho spisy
 - rozčlenil je na 4 části – logické spisy, přírodovědné (fyzické) spisy, obecně filosofické spisy, etické spisy
 - metafyzika jsou ty *obecně filosofické spisy* – jsou za fyzickým (za přírodovědnými spisy)
- **jsoucno a bytí:**
 - „*Jsoucí je to, co jest.*“ (Martin Heidegger; spis *Bytí a čas*)
 - jsoucí: všechno, co je

- to, co: formy, tvary; člověk, pes, lavice; všechno není stejné
- jest: bytí; snáší jas na *jsoucí*; to, co dělá jsoucí jsoucím (vidíme psa a víme, že je to pes, že to není květák)

GNOSEOLOGIE

- **název:** *gnósis* [poznání] + *logos* [slovo, řeč]
 - v anglosaské literatuře: epistemologie (*epistémé* = znalost, schopnost)
 - také se tomu říká noetika (*noéma* = myšlenka)
- filosofická disciplína, která zkoumá lidské poznání, jeho vznik, proces a předmět
- **metody poznání:**
 - logika, metodologie věd, původ poznání, hranice poznání, otázky pravdy a jejího ověřování, ...
 - Karl Popper: teorie lze pouze falsifikovat

HERMENEUTIKA

- **název:** *herméneuein* [vykládat, překládat, vyložit]
- **zakladatel:** Hans Georg Gadamer
- filosofická a filologická nauka o metodách správného chápání a výkladu textů, zejména náboženských, právních a filosofických
 - v širším významu: výklad uměleckých děl (Wilhelm Dilthey)
 - popř. porozumění struktury lidského bytí na světě (Heidegger)
- popisuje, jak chápeme věci

ETIKA

- **název:** *ethos* [mrav]
- disciplína praktické filosofie, která zkoumá morálku nebo morálně relevantní jednání a jeho normy
 - zkoumá, jaké principy a hodnoty ovlivňují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby prostřednictvím svobodné vůle
 - snaží se najít obecné základy, na nichž morálka stojí
 - Jsou pravidla dána dopředu? Stanovuje si je člověk sám?
- Viktor Emanuel Frankl: svobodně se můžeme rozhodovat vždy – jediné, kde nejsme svobodní, je svoboda podmínek

FILOSOFIE DĚJIN

- **co zkoumá:**
 - filosofické aspekty lidských dějin, jejich smysl, hybné síly, periodizaci dějin, otázky pokroku (*je pokrok dobrý? – 20. století to moc nenaznačuje*)
 - kdo hýbe dějinami, mají dějiny nějaký smysl, jak lze dějiny dělit a proč, ...
- **představitel:** G. W. F. Hegel
 - v 19. století na něj navázala řada myslitelů
 - optimistické koncepce – vývoj spojují s pokrokem
 - Comte, Marx, Darwin, Spencer
- snaha o uspořádání dějinného procesu do nějakého celku, snaží se mu dát linku, smysl
 - kritika: chtějí legitimizovat svoji současnost – největší kritik: Karl Popper

Periodizace antické filosofie

- 1) **předsokratovské období**

- 6. – 4. století př. n. l.
- 2) **klasické období**
 - 5. – 4. století př. n. l.
 - Sokrates, Platón, Aristoteles
- 3) **helénistické období**
 - konec 4. století př. n. l.
 - Řecko pod vládou Alexandra Makedonského – řecká kultura patří k základu vzdělanosti

Předsokratovské období

- **vznik:** 6. století př. n. l. (*období konce archaické doby*)
- rozvoj řecké kultury
- člověk se postupně osvobozuje od mýtu
 - mýtus přestává být jediným zdrojem výkladu světa
- první učenci: hledají odpovědi na otázky po vzniku a uspořádání světa (počátek všeho – *arché*)
- postupně se formují základní filosofické problémy a pojmosloví

MILÉTSKÁ ŠKOLA

- nejstarší filosofická škola
- **název:** podle města Milétos (Perla Iónie)
 - bohaté obchodnické město
- **představitelé:** Thales Milétský, Anaximandros, Anaximénes
 - v počátcích je filosofie spjata se zkoumáním přírody a matematikou – říkalo se jim *fyzici*, ne *filosofové*
 - hledají počátek všeho (*arché*)
 - prvek nebo princip, který je sám neměnný
 - vše z něj povstává a vše se do něj zase navrácí
 - hylozoismus:
 - *hýlé* [látka] + *zoe* [život]
 - domnívali se, že látka (= počátek) má život sama v sobě a nepotřebuje žádné impulsy ani energii zvenčí
- **Thales Milétský:**
 - matematik, geometr, astronom
 - vidí počátek ve vodě
 - úspěšně předpověděl zatmění slunce – 28. 5. 585 (symbolický počátek vědy vůbec)
- **Anaximénés:**
 - vidí počátek ve vzduchu
- **Anaximandros:**
 - vidí počátek v neomezeném – *apeiron* (abstraktnější na rozdíl od živlů)

HERAKLEITOS Z EFESU

- 540 – 480 př. n. l.
- zakladatel **dialektiky**
 - pojímá skutečnost jako jednotu a boj protikladů
- nazýván plačícím/temným filosofem

- pesimistický
- nesnášel lidi – myslel si, že jsou hloupí
- hledal počátek: **věčně živý oheň**
 - „*Tento svět, týž pro všechny, nestvořil žádný z bohů ani z lidí, ale vždy byl, jest a bude věčně živým ohněm, rozněcujícím se podle míry a hasnoucím podle míry.*“
 - oheň je živelný, rytmicky pulzuje, odkazuje k bezmeznosti přírody; je principem aktivity, uspořádání toho, co jest; je odrazem toku
- **bytí chápal jako dění:** pořád se něco mění
 - odstranil ze světa klid a nehybnost (*klid náleží jen mrtvým*)
 - veškeré dění se uskutečňuje jako **boj protikladů**
 - harmonie je jen relativní
 - sjednocujícím činitelem je logos (rozum, řeč)
- **nic se neopakuje: panta rhei**
 - „*Nelze vstoupit dvakrát do téže řeky, ani se dvakrát dotknout pomíjivé, svou povahou totožné podstaty. Ta se prudkostí a rychlostí své změny rozptyluje a zase spojuje... přichází a zase odchází.*“

PYTHAGOREJCI

- **představitel:** Pythagoras
 - 572-494 př. n. l.
 - pocházel z ostrova Samos (v Iónském moři)
 - filosof, matematik, náboženský myslitel
 - měl vliv na mnoho filosofů (*např. na Platóna*)
 - jako první položil slova **kosmos** a **filosofie** (milovník moudrosti)
- **Pythagorejská škola:**
 - pokusili se sjednotit filosofii a zkoumání (*historia*)
 - věnovali se filosofii + snažili se dobře vládnout (spravovat obec)
 - vliv na Platóna (vláda těch nejmoudřejších)
 - geometrie, aritmetika, astronomie, medicína (*uvědomují si psychosomatický příčiny některých nemocí*), akustika, teorie hudby
 - našli ve světě **harmonii vyjádřenou číslem**
 - vnesli do filosofie téma **duše pochopené orficky**
 - orfismus – duše prochází koloběhem zrození – cílem duše je se z koloběhu osvobodit a najít věčnou blaženost (*k tomu: různé rituály a mystéria*)
 - věnovali se filosofii + snažili se dobře vládnout (spravovat obec)
 - **nauka o číslech:** hledali *arché* → *arimos* (číslo)
 - číslo chápou jako *dobrou mez* (něco pozitivního)
 - číslo je především kvalitou, ne kvantitou; je to formující princip
 - hledali harmonii vyjádřenou čísly
 - vidí ji ve vztahu celých malých čísel
 - harmonie je číslo 10

ELEATÉ

- **název:** podle místa působení (*město Elea, jih Itálie*)
- **předchůdce:** Xenofanés z Kolofónu
 - básník, Anaximandrov žák
 - kritizoval antropomorfní povahu řeckého polyteismus

- vadilo mu, že bohové mají lidskou podobu
- navrhuje vlastní koncepci božství
 - bůh je jen jeden (*monoteismus*), je odlišný od všeho ostatního, je všude přítomný (*tedy nepohyblivý; nemá se kam pohybovat, protože je všude*), má dokonalou podobu (*tvar koule*)
- **Parmenidés:**
 - očistil filosofické myšlení od nefilosofických představ
 - už se neptá na počátek, ale soustřeďuje se na bytí a jsoucno
 - **jeho teze:**
 - 1) bytí je a nebytí není
 - 2) bytí je jen jedno
 - **vlastnosti bytí:**
 - bytí je věčné, nemá počátek ani konec, je totožné se sebou samým, je absolutně soběstačné, je souvislé, nepřetržité, nedělitelné
 - **jeho závěry:**
 - pohyb neexistuje
 - determinismus
 - vše je dopředu dáno
 - nic se neděje bez příčiny
 - myslet a být je totéž
 - uvědomuje si rozdíl mezi smyslovým a rozumovým poznáním
 - zdůrazňuje rozumové poznání
- **Zénón z Eleje:**
 - žák Parmenida
 - snažil se obhájit učení svého učitele: vytváří **4 aporie**
 - aporie:
 - bezcestí, nesnáz
 - 1) **půlení** (dichotomie)
 - říká, že pohyb nelze začít
 - 2) **Achilleus a želva**
 - pohyb nemůže nikdy skončit
 - 3) **letící šíp**
 - letící šíp stojí
 - pozn.: tento pojem vyřešil infinitezimální počet
 - 4) **stadion** (závodiště)

PŘÍRODNÍ FILOSOFOVÉ

- **představitel:** Empedoklés z Akragantu, Anaxagorás z Klazomen
- nehledají počátek, ale snaží se vysvětlit přírodní dění
 - řeší rozpor mezi Parmenidem (pohyb neexistuje) a Herakleitem (vše se hýbe)
- **Empedoklés z Akragantu:**
 - 490-435 př. n. l.
 - psal básně (O přírodě, Očišťování), byl excentrický, výstřední, chtěl demokracii (ale byl to aristokrat a považoval se za božského)
 - řešení rozporu:
 - to, co nazýváme vznikáním a zanikáním, je jen míšení a rozdělování neměnných prvků
 - *existuje něco, co je pevné, stálé, je to pořád* (trochu se to mísí, mění se detaily, ale pořád je to stálé)

- neměnný základ všech proměn tvoří elementární prvky: živly = kořeny všech věcí
- **Anaxagorás z Klazomen:**
 - 500-428 př. n. l.
 - přenesl íónskou filosofii do Athén, patřil k Periklovým přátelům, byl odsouzen pro bezbožnost
 - jeho teze:
 - domnívá se, že věci nevznikají a nezanikají: musí být něco stálého
 - počátkem všeho: semena věcí (*spermata chrématon*)
 - částčky, které jsou všude, jsou nekonečně dělitelné
 - původně: spermata neuspořádána – uspořádává je rozum (*nús*)
 - nekonečný, samovládny, zakládá harmonii

Atomisté

- vrchol přírodní filosofie
- **představitelé:** Leukippos (*autor základních tezí*), Démokritos z Abdér (*smějící se filosof; doplnil Leukippa; nejvyšším dobrem je duchovní pohoda a dobrá mysl*)
- **atomy:**
 - je jich mnoho
 - jsou plné, tuhé, nedělitelné
 - pohybují se v prostoru
- **determinismus:** v přírodě je vše určené, náhody se nedějí, nic nevzniká bez příčiny
- **etika:** autonomní (principy by měly vycházet z nás samých)
- smyslové poznání nás klame

SOFISTÉ

- *sofisté* = mudrci, učitelé moudrosti
- po skončení řecko-perských válek: těžiště života se přesouvá do Athén
- vláda Perikla (polovina 5. století př. n. l.) – rozvoj demokracie, kulturní a ekonomický rozmach: zlatý věk
- **demokracie:**
 - svobodní muži mohou promlouvat do obecních záležitostí a mohou být zvoleni do úřadu
 - nové nároky na muže (*musí umět mluvit, analyzovat, argumentovat, myslet*)
- gramatika, rétorika, umění sporu (eristika)
 - učitelé těchto dovedností: sofisté
- **přínos:**
 - věnují se *nomoi* (zákony, zvyky), odklánějí se od zkoumání přírody
 - věnují se humanitním oborům
 - nevěnují se *theorii* (diváctví), ale *praxis* (činnost, působení)
 - cílem není poznání pravdy, ale toho, co je užitečné a prospěšné pro jednotlivce
 - obsahové poznání není možné
 - učili myslet, mluvit, jednat (logika, rétorika, eristika), učinit slabší argument silnějším
 - relativismus
 - není důležité, na čí straně je pravda, ale kdo si lépe obhájí svůj argument (i v mravní oblasti)
 - mírou všech věcí je člověk, pravda je relativní
 - pragmatismus (praktičnost; jestli jim to stojí za čas)

- skepticismus (není možné se dobrat pravdy)
- **představitelé:**
 - Protágorás z Abdéry (*mírou všech věcí je člověk, jsoucí že jsou a nejsouí že nejsou – relativismus poznání*), Gorgias (*skepticismus*)

20. Filosofie klasického období a helénismus

Sokratovské tázání. Platón a jeho svět idejí. Aristoteles a jeho učení o látce a formě.
Myšlenkové směry helénismu.

Periodizace antické filosofie

- 1) **předsokratovské období**
 - 6. – 4. století př. n. l.
- 2) **klasické období**
 - 5. – 4. století př. n. l.
 - Sokrates, Platón, Aristoteles
- 3) **helénistické období**
 - konec 4. století př. n. l.
 - Řecko pod vládou Alexandra Makedonského – řecká kultura patří k základu vzdělanosti

Sokrates

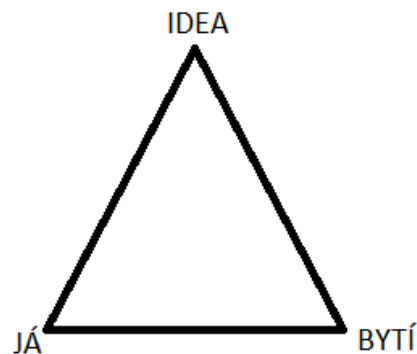
- 469-399 př. n. l.
- učitel Platóna, nikdy nic nenapsal (*víme o něm prostřednictvím Platóna, Xonofóna a Aristofana*), byl popraven (*musel vypít pohár Bolehlavu plamatého; jeho smrt popsána v Platónově dialogu Faidon*), Delfská věštitelna ho označila za nejchytřejšího ze všech lidí
- je jen jedno dobro (vědění) a jedno zlo (nevědomost)
- založil vědu, filosofii, metafyziku
 - důraz na logické odůvodnění, ptal se po obecném
- **citát:** „Vím, že nic nevím.“
- **legenda o Sokratovi:**
 - pocházel z Athén; otec: kameník, matka: porodní bába (*kameník vytesává z neurčitého kamene určitý tvar – Sokrates vysvětluje ostatním; porodní bába – Sokrates pomáhá na svět myšlenkám*)
 - manželka: Xantipa (*dnešní význam: semetrika*)
 - zkoumal mravní otázky, byl statečný (účastnil se vojenských výprav; dokázal jít proti mínění většiny), skromný, hrdý, velký duchem
- **Sokratova metoda (dialektická metoda):**
 - východiskem jeho filosofie se stala stará řecká maxima: „Poznej sám sebe.“
 - prostředkem sebepoznání: dialog (*sokratovský dialog*)
 - Sokratovský dialog:
 - 1. fáze: **elenktická metoda (metoda vyvracení):** zahajuje rozhovor v ironickém postoji (předstírá, že akceptuje názory druhého) – začne klást otázky, neříká své názory – problematizuje výpovědi druhého

- debatéra – partner v diskuzi vyvrátí tezi, kterou původně řekl –
poukazuje na nepromyšlená slova, zploštělé pojmy, nekritické názory
 - 2. fáze: **porodnické umění** (*babické umění*): když mají někteří debatéři
skrytý potenciál – pomáhá na svět myšlenkám, aby partner lépe
rozuměl skutečnosti
- **Sokratova etika:**
 - položil základy moderní etiky
 - přešel od zvykové mravnosti k reflektované moralitě
 - měřítkem všeho je dobro samo, cílem je ctnost (*areté*)
 - hledáme ideál vlastní osobnosti každého jedince, zodpovídáme za své myšlení,
jednání, svobodu a spravedlnost v obci
 - etický intelektualismus:
 - když víme, co je dobro, tak to dobro konáme
 - není možné, abychom věděli, co je dobro, a konali něco špatného
 - = *morální vědění a jednání se shoduje* (pokud dělám špatné věci,
nevím, co je dobro)

Platón

- 427-347 př. n. l.
- **život:**
 - žák Sokratův
 - narodil se v Athénách v aristokratické rodině
 - původně se jmenoval Aristoklés (po dědovi) – Platón je přezdívka (*platys* =
široký; *ramena, čelo, záběr*)
 - vzdělaný, krásně psal, věnoval se sportu, hodně cestoval, geometrie, znal
Heraklovo a Pythagorovo učení, mystika, mytologie
 - vlivy: Parmenidés, Herakleitos, Pythagorejci, Sokrates
- založil **Akademii** (škola; Akadémův háj – 387 př. n. l.; funguje až do roku 529 n. l. –
zavřeny všechny pohanské školy, středověk; diskuze – astronomie, filosofie,
geometrie; „Nevstupuj, kdo neznáš geometrii.“)
- **dílo**: psal formou dialogu (kromě Obrana Sokrata, Listy)
 - 1) rané období
 - ovlivněné Sokratem
 - Kritón, Lachés, Charmidés, Protagoras, Obrana Sokrata, Ústava (1.
kniha)
 - 2) vrcholné období
 - učení o idejích
 - Faidón, Symposion, Faidros, Kratylos, Ústava (2. – 10. kniha)
 - 3) pozdní období
 - přehodnocování a upravování učení o idejích
 - Tímaios, Parmenidés, Theatitétos, Sofistés, Politikos, Kritias, Filébos,
Zákony
- **jeho filosofie**: dá se rozdělit na ontologii (*nauka o bytí a jsoucnu*) a gnoseologii (*jak
vnímal poznání*)
 - ontologie: **učení o dvou světech**
 - 1) svět idejí:

- existuje mimo čas a prostor; svět obecných pojmů (pes, živočich, člověk, dům, stůl); pojmy existují nezávisle na člověku, jsou trvalé, nemění se
- **idea**: nadsmyslové jsoouco, neměnná, objektivní (nezávisí na člověku), je pravým jsooucnem
- „*Jedno jest to, co trvá v neměnném stavu, bez vzniku, bez zkázy, co ani do sebe nepřijímá odjinud něčeho jiného, ani samo nevchází do jiného, neviditelné a též jinak smyslům nepřístupné, to, co tedy náleží do oboru rozumového zkoumání.*“ (Tímaios)
- 2) **svět dění**:
 - náš svět, smyslově vnímatelný; druhotný svět (*odvozený od světa idejí*)
 - časoprostorový svět dění
 - permanentně vzniká a zaniká; proměnlivý, pohybuje se
 - my jsme odvozeni z ideje člověk
 - každý z nás má více či méně účast na ideji člověka
 - podle toho, jak kdo může (přibližování se dokonalosti)
 - reálné věci jsou napodobeniny idejí = stíny
- gnoseologie: **poznání = rozpomínání se duše na pobyt ve světě idejí**
 - dialogy Menón a Faidón
 - každá duše, která se dostane do lidského těla, nazírala ideje
 - duše jsou původně ve světě idejí, pak na sebe přijmou reálnou podobu – některé duše si vzpomenu na krásnou ideu, ve které dřív byly, povznesou se a přiblíží se dokonalosti
 - nejvýše: **idea dobra** (*to aghaton* = dobro samo)
 - 1) **poznání, vědění** (*epistémé*)
 - pravé poznání (uskutečňujeme pomocí rozumu, dobíráme se podstaty)
 - rozpomínání se na pobyt duše ve světě idejí
 - 2) **zdání, mínění** (*doxa*)
 - to, co většinou praktikujeme; různé mýty
 - naše poznání: opřeno o smysly
 - člověk jenom přebírá informace, ale nesnaží se nahlédnout, pochopit, rozumět – nikdy se nemůžeme dobrat pravého poznání, když jen kopírujeme a nezjišťujeme
- **Platónský trojúhelník**:
 - dva mýty: *methexis* (mezi bytí a idea; věci existují, protože mají účast na ideji) a *anamnésis* (mezi já a idea; rozpomínání; poznávat můžeme, protože si duše vzpomínají na pobyt ve světě idejí)
 - + zkušenost (mezi já a bytí)
- **Platónův přínos**:
 - vychází z něj křesťanství (svět idejí – dokonalý svět)
 - celá západní filosofie je reakce na Platóna (Whitehead)
- **Platónův odkaz**:
 - 3. století n. l.: novoplatonikové (Plotinos)

- sv. Augustin (O obci boží)
- Marsilio Ficino (renesance a humanismus; založil Platonskou akademii; překládal Platóna a Plotína do latiny)

Aristoteles

- 384-322 př. n. l.
- Platónův žák, vychovatel a učitel Alexandra Makedonského, vědec v pravém slova smyslu
- **život:**
 - narodil se ve Stageiře
 - otec: Nikomachos (lékař na dvoře dědy Alexandra Makedonského)
 - do Athén přišel v 17 letech – stal se žákem platonské Akademie (tam byl 20 let; dokonce tam i učil)
 - krátce působil jako učitel Alexandra Makedonského
 - působil ve škole **Lykeion**
 - někde se uvádí, že ji založil, ale nejsou důkazy
 - peripatetická škola (*peripatos* = sloupořadí; *peripatein* = procházet se)
 - později odešel do exilu (protože protimakedonské nálady)
- vnesl do filosofie pojmový aparát (látka, tvar, možnost, skutečnost, substance, esence, subjekt apod.); založil mnoho vědních oborů; psal dialogy (dochovaly se pouze poznámky k přednáškám ve škole)
- na rozdíl od Platóna (metafory, mýty, přemýšlející člověk) vytváří základ vědy, systematizuje, popisuje, třídí + říká, že obecné není ideální (kdyby neexistovali konkrétní učitelé, obecný učitel by neexistoval)
- Corpus Aristotelicum
 - celý systém jeho děl, uspořádan od Andronika Rhodského
 - 4 oblasti: logické spisy, přírodovědné spisy, obecně filosofické spisy (metafyzika), etické spisy
- **díla:** První a Druhé Analytiky, Topiky, O duši, Metafyzika, Etika Nikomachova, Politika, Poetika
- základ jeho myšlení: **učení o látce a tvaru:**
 - látka: *hýlé*
 - substrát každé věci
 - směřuje ke konkrétnímu tvaru
 - není diferencovaná, je amorfní, pasivní, inertní
 - z filosofického hlediska: možnost (tím, že na sebe přijme konkrétní tvar se stane skutečností)
 - tvar: *morfé*
 - když látka přijme tvar – stane se něčím určitým – získá identitu
 - tvar je účel a cíl všeho; k účelu (*télos*) směřuje všechen pohyb, vznik a vývoj; určuje vnější tvar, ale i podstatu a identitu
 - přechod od možnosti ke skutečnosti: pohyb (věčný; naplňuje se v něm konkrétní účel, cíl; naplňuje podstatu)
 - *první hybatel*: prvotní impuls, který rozjel vše, co poté následovalo
 - sám nehybný, forma všech forem, myšlení samo o sobě, čistá aktualita (hybatel je v daném okamžiku všechno, co může být), dokonalost sama, dokonalá forma
 - hovoří o tom ve *Fyzice* (přírodovědný spis)

- ve středověku: spojováno s Bohem
- **4 příčiny jsoucna:**
 - 1. tvář (určuje podstatu věcí jako uskutečňující princip)
 - 2. látka (jako substrát, který obsahuje možnost přijmout na sebe tvar)
 - 3. příčina působící, účinná (u ní začíná pohyb; počátek měny; máme nějakou představu, k čemu něco tvarujeme; nápad)
 - 4. příčina účelná (co je cílem, k čemu to směřuje; židle – sezení, socha – krása)
- **poznání:** smysly potřebujeme – dodávají materiál rozumu, který pak zpracovává informace ze smyslů; pravdivé je to, co odpovídá realitě
- **problematika duše:** duše je formující energií a proto nemůže existovat bez těla; potřebuje tělo, aby mohla být; po smrti zaniká
- **logika:** spis Organon
 - nástroj myšlení
 - zakladatel formální logiky (subjekt-predikátová logika)
 - „Chci-li myslet dobře, musím myslet logicky.“
 - myšlení a mluvení děláme prostřednictvím pojmů – pojmy skládáme v soudy – ze soudů plynou závěry (úsudky)
 - příklad:
 - 1. soud: Každý člověk je smrtelný.
 - 2. soud: Sokrates je člověk.
 - úsudek: Sokrates je smrtelný.
- **učení o společnosti:** dílo Politika
 - člověk: tvor společenský (*zoón politikon*)
 - nemůže se stát člověkem mimo společnost (obec)
 - stát je útvarem přirozeným, přírodou daným
 - srovnávací politologie:
 - porovnal 158 různých ústav a nakonec vyčlenil 6 nejcharakterističtějších

	Vláda jednoho	Vláda několika	Vláda všech
Dobré	monarchie	aristokracie	politeiá
Špatné	tyranie	oligarchie	demokracie

- **význam a odkaz:**
 - ovlivnil myšlení na mnohá staletí dopředu
 - některé jeho závěry se používají dodnes
 - Averroes: napsal komentáře ke všem dostupným Aristotelovým spisům; díky arabům se zachovalo antické dědictví
 - na počátku 13. století: západní křesťanství – zvýšený zájem o jeho učení
 - znalci středověku: Albert Veliký, Tomáš Akvinský (scholastika)

Helénistické období

- od vlády Alexandra Makedonského do 529 (zákaz protestantských škol)
- helénisté: Řekové
 - sice přišli o svou samostatnost, ale řecká kultura se rozšířila na všechna území dobytá Alexandrem
 - řecká kultura se z národní proměnila v kosmopolitní

- Athény – centrum vzdělanosti
- řečtina – jazyk vzdělanců
- **přínos:**
 - Archimédes, Eukleidés, Aristarchos ze Samu, Ptolemaios
 - rozvoj speciálních věd, zájem o technické vědy
 - vznik nových center vzdělanosti (centrum *Múseion* s knihovnou v Alexandrii)
- **filosofie:**
 - důraz se klade na etiku – filosofové se více stahují do sebe
 - mystika, iracionalismus
 - vliv nových náboženských kultů

STOICISMUS

- *stoa* – sloup
- nejznámější helenistická škola
- **zakladatel:** Zenón z Kitia
- **představitel:** Epiktétos, Luccius Annaeus Seneca, Marcus Aurelius (*filosof na trůně; napsal Hovory sobě*)
- zdůrazňují autonomii jednajícího odpovídajícího člověka, který se řídí svým rozumem a je schopen ovládat sám sebe
- učení o rovnosti a bratrství všech lidí (význam pro křesťanství)
- **logika:**
 - zabývá se otázkami poznání, vycházejí z Aristotela
 - když člověk přichází na svět: jeho duše je *tabula rasa* (nepopsaná deska)
 - vše vychází z našich smyslů, vjemů, představ
- **fyzika:**
 - otázky vztahující se k přírodě, kosmologii, teologii
 - docházejí k panteistickému monismu
 - monismus: jeden princip světa
 - panteistický: všudy přítomná
 - = jeden princip světa, který prostupuje vším – svět je oduševnělou bytostí – vše, co se odehrává, je určeno osudem a božskou prozřetelností – nic není náhoda
- **etika:**
 - cíle je žít ve shodě s přírodou a rozumem
 - základní ctnost: uměřenost, rozumovost, spravedlnost
 - fatalisté (věří v osud)
 - ideál: mudrc (člověk, který dosáhl nezávislosti na světě, potlačil své city, emoce a vášně; dosáhnout svobody a soběstačnosti)
 - „*Vášně jsou nemocemi duše.*“

EPIKUREISMUS

- **zakladatel:** Epikúros ze Samu
- **představitel:** Quintus Horatius Flaccus
- **cíl:** blaženost, umění radovat se ze života, klid duše, bezbolestné tělo
- někdy se o nich hovoří jako o hédonistech (dopřávají si vše příjemné, co život přináší)
- člověk trpí tím, že se pořád něčeho bojí – pořád máme úzkosti – nemůžeme dosáhnout štěstí – snažili se zbavit strachu

SKEPTICISMUS

- **zakladatel:** Pyrrhón z Élidy
- ke skutečnosti přistupují nevěřičně, odmítavě
- poznání člověka je individuální
 - lidské poznání jsou názory, ne fakta
 - skutečnost se proměňuje
- pojem *epoché* (držení se úsudku; naše pojetí o svět je pouze názorem, nikoliv skutečností; pojem používaný dodnes v moderní filosofii)

21. Středověká a renesanční filosofie

Srovnání doby a rozdílných myšlenkových přístupů v období patristiky, scholastiky a renesance. Spor o univerzálie. Renesanční obrat v myšlení.

Středověk

- začíná hlubokým úpadkem (rozpad Římského impéria + invaze Arabů + stěhování národů)

KŘESŤANSTVÍ

- vznik: 1. století našeho letopočtu
 - nejprve se šíří v lidové formě (ústně)
 - nejvíce se o šíření křesťanství zasloužil apoštol Pavel z Tarsu
- promítá se celá řada vlivů (*babylonské, židovské a arabské vlivy; antické myšlení*)
- Velikonoce (největší svátek), Vánoce (nejdůležitější – adventní neděle)
- oproti judaismu:
 - větší universalismus (*všichni se mohou stát křesťanem a všichni jsou si v křesťanství rovni*) a láska k bližnímu
 - z judaismu křesťanství přejímá myšlenku stvoření a monoteismu
- proměna postavení člověka:
 - *antika*: člověk, který na sobě pracoval; svou pílí a skutky může najít smysl a naplnit svůj život
 - *křesťanský člověk*: je zde skrze Boha a kvůli Bohu; největší ctností člověka je pokora a láska (*agapé*); největší nectností je pýcha (*hybris*); oslovuje nejdříve spodní vrstvy
 - dochází k devalvaci pozemského života
 - znehodnocení
 - jedinec se soustředí na Boha a vykoupení, cíl je dostat se do království nebeského
 - tzv. *eschatologický rozměr* – vztahování se k posledním věcem člověka; soustředí se na konec pozemského života (utrpení) a čeká, co bude poté (bude líp)
- Velké schizma: 1054
 - oddělení řecké a latinské církve – západní a východní církve byly v konfliktu kvůli výkladu Svaté Trojice
 - *katolíci*: uznávají vedoucí postavení papeže
 - dogma o neomylnosti papeže – člověk se povýšil někam jinam
 - *východní patriarchové*: neuznávají papeže ani jako nejvyššího v církvi
- posvátná kniha: **Bible**
 - posvátná kniha, Kniha knih, Písmo svaté, Boží slovo
 - *etymologie*: Bible – název pro papyrus (svitek) a zároveň se tak nazývalo místo, kde se ten papyrus vyráběl
 - o pekle se v Bibli nepíše: ďábel = pomlouvač, žalobce

- ztělesněním člověku nepřátelských sil
- „Zlo neexistuje, je jen nedostatkem dobra.“ (sv. Augustin)
- Bůh je všemocný, ďábel mu není roven; Lucifer je padlý anděl
- **Starý zákon**
 - hebrejsky, aramejsky
 - pojednává o stvoření světa a historii židů – židovský monoteismus
 - 5 knih Mojžíšových: Genesis (*Na počátku Bůh stvořil nebe a zemi.*), Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium
- **Nový zákon**
 - řecky
 - vznik: potřeba sjednotit výklad víry – zapsáním se sjednotí
 - základ: 4 evangelia + listy apoštolů (12 a Jidáš)
 - *evangelium* = radostná zvěst (radostně vstane Ježíš a spasí vás)
 - Lukáše, Matouše, Marka, Jana
 - Lukáš, Matouš a Marek – sousledná (synoptická)
 - vycházejí z podobné tradice
 - vzájemně jsou si podobná
 - evangelium Jana je jiné
 - filosoficky nejpropracovanější, filosoficky a teologicky inspirující
 - A na počátku bylo slovo (logos).
 - zjevení sv. Jana – apokalypsa, konec světa
- křesťanský pojem **Boha**
 - všemohoucí (*svou vůlí stvořil svět z ničeho; stvořitel*)
 - zcela osobní (*navazujeme s ním osobní kontakt; modlíme se k němu*)
 - milosrdný a spásný (*spásy lze dojít jen boží milostí ve sjednocení s Kristem; člověk je zcela závislý na Bohu*)

STŘEDOVĚKÁ FILOSOFIE

- **rozdělení na dvě období:**
 - patristika (2. – 7. století)
 - meziobdobí: Karolinská renesance
 - scholastika (11. – polovina 15. století)
- středověk žádnou filosofii nevytvořil
 - založeno na Platónovi (Tímaios) a Aristotelovi (Organon)
 - zájem o studium přírody je slabý
 - **filosofie a teologie tvoří jednotu** – nejlépe filosofuje ten, kdo myslí z víry (*snaha o autentické sdělení nebo kreativní činnost je potrestána; originalita je nežádoucí*)
 - pravdu není třeba hledat, pravda byla zjevena
 - filosofie je tu od toho, aby tu pravdu logicky a racionálně zdůvodnila
 - vznik presného pojmového aparátu + schopnost brilantní argumentace

Patristika

- *patrés* = otcové
 - otcové víry a svědci nauky
 - stejná autorita jako Starý a Nový zákon
 - položili základ středověkého myšlení
 - poznání nesměruje k přírodě, ale k autoritám a učení církevních otců

- **přínos:**
 - základní pojmové prostředky a dogmata
 - stmelení a hierarchizace církve
 - dominuje názor, že mimo církev není spásy
- **APOLOGETÉ**
 - od slova *obrana* = snaží se obhájit křesťanské učení před konkurenčními myšlenkovými směry
 - Justin Mučedník (křesťanský Sokrates; pro svou víru popraven)
 - Tertullianus (upřednostňoval víru před rozumem; „*Věřím, protože je to nesmyslné.*“)
- **SYSTEMATIKOVÉ**
 - snaha o vytvoření systému (*filosofickými a teologickými argumenty podporovat učení přijaté na koncilech*)
 - **Aurelius Augustinus** (sv. Augustin, Augustin z Hippo)
 - přelom 4. a 6. století
 - zakladatel západní křesťanské kultury; stojí na něm celá křesťanská filosofie; jeho myšlenky ovlivňovaly Západní Evropu tisíc let
 - dosáhl úplného *teocentrismu* (úplná závislost člověka na Bohu)
 - **dílo:** Vyznání, O Trojici, O obci boží
 - *Bůh:* střed světa i člověka; nejvyšší bytí; nevyšší pravda; nejvyšší dobro
 - problém zla: **teodicea**
 - ospravedlnění Boha: Když Bůh stvořil svět, proč stvořil zlo?
 - zlo neexistuje, je pouze nedostatkem dobra
 - Bůh dal člověku možnost volby – první hřích člověka (vyhnání z ráje)
 - oblast poznání: autorita předchází rozum
 - důležité je, co říká Bible a svatí otcové
 - i poznání je dílem boží milosti
 - „Věř, abys porozuměl.“

Meziobdobí

- **529:** zavření všech pohanských škol (vč. Akademie) + založení kláštera Monte Casino
- benediktinský řád
 - první mnišský řád
 - motto: Modli se a pracuj! (*Ora et labora!*)
 - formuje západní mentalitu
 - klášterní život: hospodaření, rozvoj kultury; jediné místo, kde se pěstuje nějaká vzdělanost; až do roku 1000 je klášterní svět jediným ochráncem duchovního života (udržuje antickou tradici; v tomto období – kulturní probuzení Západu; nové katedrální i městské školy)
- kontinuita antické kultury vážně narušena – klesá úroveň vzdělání
- karolinská renesance:
 - Karel Veliký
 - pokus o vzkříšení vzdělanosti

Scholastika

- *schola* (škola)
- dva základní spory: **o dialektiku + o univerzálie**

- spor o dialektiku
 - vychází z antické filosofie
 - snaha o rozvoj argumentace – chtějí rozumovými argumenty bránit víru (Aristotelovy logické spisy)
- spor o univerzálie:
 - spor o platnost univerzálních (obecných) pojmů
 - jestli obecné pojmy existují nejprve a od toho se odvíjejí konkrétní věci, nebo jestli je to spojené, nebo jestli je první konkrétní a pak obecné
 - dvě skupiny: *realisté*, *nominalisté*
 - realisté: věří v reálnou existenci obecných pojmů
 - *krajní*:
 - z Platóna
 - nejprve obecniny jsou v mysli Boha a stvořením vznikly konkrétní věci
 - ANTE RES: před věcmi
 - *umírnění*:
 - z Aristotela
 - obecné pojmy existují ve věcech, jsou jejich součástí
 - IN REBUS: ve věcech
 - nominalisté: obecné pojmy jsou abstraktní jména
 - výplodem rozumu
 - způsobili rozpad scholastiky
 - POST RES: po věcech
- **RANÁ SCHOLASTIKA**
 - 11. – 12. století
 - Bernard z Clairvaux
 - významný člen dominikánského řádu, stál u zrodu templářského řádu
 - zasloužil se o *rozvoj cisterciáků*
 - pronásledování těch, co nebyli praví křesťané
 - nejhorší je, když lidé začnou filosofovat
 - pěstování víry, ne vzdělanosti
 - pronásledování Pierra Abélarda
 - Anselm z Canterbury
 - otec (zakladatel) scholastiky, člen benediktinského řádu
 - snažil se najít vztah mezi vírou a rozumem
 - vytvářel terminologie a způsoby argumentace
 - využívá nástrojů Aristotelovské logiky
 - základ jeho myšlení: *víra hledající porozumění* (první je víra a až potom pochopíš, ale jen když věříš)
 - **dílo**: Proslogion
 - „oslovení“
 - racionální důkaz boží existence (ontologický důkaz)
 - Bůh je dokonalý – k jeho dokonalosti patří, že existuje – kdyby neexistoval, nebyl by dokonalý
 - vyřešil to Kant: Boha není nutné dokazovat, v Boha je nutné věřit
 - Pierre Abélard

- myslitel a milenec (*učitel mladé Helois; ona těhotná, on vykastrován*)
 - významný představitel dialektiky:
 - metoda „*Sic et non*“ (ano a ne)
 - uspořádal asi 158 věroučných otázek a hledal argumentace pro a proti v rámci tehdejších církevních autorit (otcové a Bible)
 - vzal Trojici, ukázal, jak to kdo vidí a poukázal na rozpory
 - prohlášen za kacíře
 - musel spálit svůj spis a mlčet do konce života
 - razil „Poznávám, aby věřil.“
 - pronásledován, protože byl příliš racionální
 - z hlediska univerzálií: *umírněný realista*
- **VRCHOLNÁ SCHOLASTIKA**
 - 13. století
 - **zásadní změny:**
 - 1) do Evropy se dostaly arabská a židovská filosofie
 - Arabové znají téměř celého Aristotela (kromě díla Politika), v Evropě máme jen jeho logiku
 - vznik překladatelských center: Toledo, Neapol, Řím
 - Avicenna, Averroes, Mojžíš Maimonides
 - 2) vznik mendikantích (žebavých) řádů
 - *Františkáni:*
 - zakladatel: František z Assisi
 - návrat ke kořenům křesťanství
 - hlásal chudobu a lásku ke Kristu, přírodě a zvířatům (*patron ekologů*)
 - řád prosazující vzdělanost (hlavně Anglosaské země)
 - *Dominikáni:*
 - zakladatel: Dominigo de Guzmán (sv. Dominik)
 - cíl: kázat slovo boží, pečovat o spásu nesmrtelné duše, hájit pravou víru proti heretikům, navracet hříšníky zpět do lůna církve
 - vzdělanost + horlivá inkvizice
 - 3) vznik univerzit
 - *nejstarší univerzita:* v Bologni (1088)
 - další v Paříži (1150), Oxfordu (1167), Cambridgi, ...
 - vzorem pro všechny evropské univerzity: univerzita v Paříži
 - každý nejdříve musel projít Artistickou fakultou (gramatika, logika, argumenty, memorování, čtení)
 - poté mohli studovat jednu z dalších třech: Teologická, Právníká, Lékařská
 - Albert Veliký
 - bavorský Němec
 - učitel Tomáše Akvinského
 - vycházel z Arabů
 - seznámil se s Aristotelovým dílem a zasloužil se o vznik německé filosofie
 - oddělil zkoumání přírody od teologie, věnoval se přírodním vědám a alchymistické praxi

- **Tomáš Akvinský**
 - andělský učitel, mlčenlivý sicilský vůl
 - studoval v benediktinském klášteře, vstoupil do dominikánského řádu, sám učil na různých školách
 - v roce 1323 byl kanonizován (prohlášen za svatého)
 - dělení teologie:
 - svatá (zjevená; věci zjevené, např. učení o Trojici; nemá se to zkoumat)
 - přirozená (pomocí rozumu zdůvodňovat teologická fakta; např. jeho 5 důkazů existence Boha)
 - dílo: Summa teologická, Summa proti pohanům
 - důkazy boží existence:
 - vytvořil 5 důkazů (vyšel z Aristotela)
 - důkaz z pohybu (*první nehybný hybatel je Bůh*), z účinné příčiny, z možného a nutného, ze stupňů dokonalosti (*musí existovat něco nejdokonalejšího; vliv platonismu*), z řízení světa
 - spor o univerzálie: podstata je před věcmi, ve věcech i po věcech
 - etika: staré antické ctnosti (uměřenost, spravedlnost, statečnost; *agapé* – pečující láska)
 - podařilo se mu skloubit křesťanství a antickou filosofii, vytvořil teologický systém obrovské síly
- **POZDNÍ SCHOLASTIKA**
 - 14. – 15. století
 - Vilém Ockham
 - studoval na Oxfordu, patřil mezi františkány, nominalista
 - nařčen z hereze (zpronevěry pravé víře) – byl originální
 - stojí na počátku empirismu (zdůrazňuje zkušenost v procesu poznání)
 - Ockhamova břitva
 - ekonomický přístup k myšlení
 - žádný z pojmů, kterým se vyjadřuje filosofické poznání, nesmí překročit meze zkušenosti
 - metafyzika – to, co překračuje zkušenost: dostává se do ústraní
 - oddělil vědu od náboženského života – otevřela se cesta *zkoumání přírody*
 - v Boha nemusíme dokazovat, stačí v něj věřit
 - Mistr Eckhart
 - mystik
 - inspirace pro moderní myslitele 20. a 21. století
 - člověk by se měl od všeho očistit a dotknout se svého dna

Renesanční filosofie

- vznik: Florencie, Itálie
 - postupně do celé Itálie a nakonec do zaalpských oblastí
 - znalci řecké filosofie přišli z Konstantinopole do Itálie
- **renaissance**: myšlenkové a umělecké hnutí, které navazuje na antiku
 - perspektiva (Masaccio), realistické postavy a barvy

- Michelangelo Buonarotti – Sixtinská kaple, Boticelli – Zrození Venuše, Rafael Santi, Leonardo da Vinci
- návrat k antice: vymezuje se vůči středověku
- **předpoklady rozvoje:**
 - 1) příchod Řeků do Evropy (Cařihrad ovládli Osmané; přinesli k nám Platóna)
 - 2) Vynález knihtisku (1452, Guttenberg)
 - 3) zájem o vojenské techniky
 - vojenství vždy stojí u zrodu nových objevů a vynálezů
 - potřeba lepších strojů = rozvoj mechaniky
 - 4) zámořské objevy
 - Kryštof Kolumbus, Vasco da Gama
- **přínos:**
 - zdůrazňování autonomního rozumu (*nezávislý na jakékoliv jiné autoritě*)
 - lidé se zajímají o přírodu a okolní svět (*zdroj poznání; předtím to byla Bible, teď je to příroda*)
 - začíná se prosazovat antropocentrismus (*proti teocentrismu*)
 - člověk získává důvěru v sebe sama, ve své možnosti a *tvůrčí schopnosti*
 - individualita, svoboda, nezávislost
 - dochází k matematizaci přírodovědeckého obrazu světa (*Galileo Galilei – vznik moderní fyziky, rozvoj matematiky; ALE velké filosofické systémy v této době nevznikají*)

OBLAST INTELEKTUÁLNÍHO ZÁJMU

Humanismus

- intelektuální snaha o znovu-oživení římského písemnictví
- vyhledávali díla platoniků, epikurejců, stoiků a dalších opomíjených antických filosofů a vydávali je v originále i v překladech
- snaha oživit jazyk a písemnictví klasického středověku
 - nebyli to filosofové, ale učenci a literáti
 - chtěli učinit latinu intelektuálnější
- důraz na oblast etiky
- kultivovanost chování a projevu, elegance, jemnost, dobré mravy, uvážlivost
- myšlení posunuli, ale **žádný převrat v myšlení** neudělali

Filosofie

- **metafyzika:**
 - neupadá, rozkvět na univerzitě v Bologni
 - antická filosofie, zdokonalování překladů Aristotela
- **nová filosofie:**
 - hledání nových cest; matematizace obrazu světa; důraz na jazyk; rozvoj fyziky, kosmologie; zájem o politiku a magii (*alchymistické dílny – počátek chemie*)
 - otázky poznání
 - je možné? do jaké míry?
 - zdůraznění absence jistého vědění – nikdy nemůžeme vědět všechno; nejistota patří k našemu životu i k oblasti poznání
 - Mikuláš Kusánský
 - nejoriginálnější myslitel 15. století
 - poslední filosof končícího středověku
 - vycházel z Platóna a novoplatonismu

- jako první se rozešel se středověkou představou o *uzavřeném kosmu*
 - prohlásil, že vesmír je nekonečný
 - posun od teologie
- **přírodní filosofie**
 - matematika, alchymie, astrologie, astronomie
 - egocentrismus nahrazen **heliocentrismem**
 - **Mikoláš Koperník** (O oběžích nebeských sfér)
 - **Galileo Galilei**
 - zakladatel moderní fyziky jakožto matematicky pojaté vědy
 - čerpal z něj Isaac Newton
 - své hypotézy **ověřoval experimenty**
 - dvakrát nařčen z hereze
 - **Giordano Bruno**
 - dominikánský mnich, nařčen z hereze
 - cestoval Evropou po různých univerzitách; později zatčen, uvězněn, upálen
 - heliocentrismus + vesmír je nekonečný
 - **monáda**: základní filosofická jednotka
 - **panteistické učení**: příroda je bůh ve věcech

Oblast státu

- **Niccolo Machiaveli**
 - spisovatel a politolog ve službách Medicejů
 - sekularizoval (zesvětštil) oblast politiky
 - spis **Vladař**:
 - přelomové dílo
 - politika se neřídí božskými zákony, ale zákony lidskými
 - radí panovníkovi, jak získat moc, jak ji udržet a jak ji stupňovat
 - je možno použít jakékoliv prostředky, které jsou potřeba k naplnění cíle
 - machiavelismus = cynismus
- **Thomas More**: Utopie (*utopické dílo; ostrov Utopia; společná výroba, společné vlastnictví, zaopatření ve stáří, vzdělání je přístupné všem*)
- **Tomasso Campanella**: Sluneční stát (*utopické dílo*)

REFORMACE

- v německy mluvících zemích
- **společné prvky s renesancí**:
 - důraz na individualitu (*individuální přístup ke spáse*)
 - návrat k pramenům
- církve žije v rozporu s tím, co káže (*vlastnila obrovské majetky*)
- lidé chtěli mít přístup k Bibli – potřeba **překlada**
 - překlad Bible do němčiny se stal základem německého jazyka
 - aby lidé mohli k Bibli přistupovat sami, ne skrze duchovní (individualita)
- **1. vlna reformace**:
 - ovlivněna učením Jana Wycliffa
 - Jan Hus
- **2. vlna reformace**:
 - 16./17. století

- v německy mluvících zemích
- 1517: Martin Luther (95 tezí, Wittenberg)
 - chtěl zreformovat církev, aby odpovídala tomu, co prezentuje
- Jan Kalvín: učení o predestinaci
- **3 principy protestantské víry:** sola skriptura (*pouze písmo; autorita písma je větší než autorita církve*), sola fide (*pouze víra; člověka ospravedlňuje víra, ne skutky*), sola gratia (*boží milost je dar a proto si ji nemůžete ani koupit, ani jinak zasloužit*)

22. Velké porenesanční filosofické směry

Racionalismus a empirismus. Osvícenská filosofie.

Novověká filosofie

- zhruba od poloviny 16. století do 18. století
- období občanských (*mocenských*) a náboženských válek (*ve jménu Boha*)
 - komplikovaný počátek
 - boje **nově vzniklých států**
 - renesance zpochybnila některé pravdy, které do té doby platily – mnoho **nejistoty**
- **filosofie:** soustředí se na otázky poznání
 - vytváří se moderní epistemologie založená na **sebejistotě myslícího subjektu**
 - dva směry: racionalismus a empirismus
 - + **politická filosofie**, otázky **etiky**
 - + nepíše se latinsky, ale v národních jazycích – filosofie je spjatá s určitým prostředím, jazykem
- **univerzální věda:** matematika
 - vzor pro všechny vědy
 - v osvícenství jsou to poté přírodní vědy

RACIONALISMUS

- charakteristický spíše pro **kontinentální filosofii** (Němci, Francouzi, ...)
- spoléhá se na **rozum**
 - východiskem poznání a garantem pravdivosti jsou vrozené dispozice myšlení
 - máme vrozené ideje, které umožňují, že jsme schopni poznat
 - smysly nás mohou klamat, proto je třeba smysly omezit na nejnižší možnou míru
 - logické struktury, které vymýšlíme rozumem, **odpovídají reálnému světu**
- metoda dedukce
- **představitelé:** René Descartes, Benedikt Spinoza, Gottfried Wilhelm Leibniz

René Descartes

- 1596-1690
- *Renatus Cartesius*; francouzský filosof, matematik a fyzik; voják (*zúčastnil se třicetileté války*); zakladatel novověké filosofie; inspiroval celé moderní myšlení; současník Galileia Galileiho a Francisa Bacona, předchůdce Newtona
- respektoval církev, bál se klatby (přesto se nepodrobil jiné autoritě nežli přirozenému rozumu)
- mění se celá metoda filosofie: vyvrátil dosud uznávané autority (včetně Aristotelovy fyziky) – renesance je vlastně nicotná
- soustředil se na **hledání metody pro všechna odvětví lidského zkoumání**
 - → hledal obecnou metodu jak poznávat svět

- zavedl mnoho pojmů, které se používají dodnes
- poznání je podle něj **strom** – vyrůstá z metafyzických kořenů a kmenem je fyzika
- **dílo:** Rozprava o metodě (*snaha najít tu metodu jak poznávat svět*), Meditace o první filosofii, Principy filosofie, Geometrie, Optika
- **MEDITACE O PRVNÍ FILOSOFII:**
 - 1) domnívá se, že je důležité, abychom jako pravdivé nepřipustili nic, co nemůžeme jako pravdivé prokázat → **metodická skepse** (zpochybnit vše)
 - 2) je třeba najít pevný bod → podle Descarta: **mýslící subjekt**
 - *Cogito ergo sum.* – Myslím, tedy jsem.
 - pravdivé je vše, co jasně poznávám
 - tím, co bezprostředně poznávám, nejsou konkrétní předměty, ale **ideje** – poznávání je **zobrazování idejí**
 - ideje reprezentují konkrétní věci, které poznáváme
 - 3) ví, že myšlení je jistota, a hledá, jestli je ještě nějaká neotřesitelná jistota
 - Bůh – **idea Boha je nám vrozená** (dva důkazy existence Boha)
 - nerozebírá Boha kvůli teologickým problémům, ale Bůh je podle něj **zárukou pravdivosti poznání** + zárukou **jistoty světa**; mýlíme se, protože jsme omylní, svobodní a nedokonalí
 - základní metoda poznání: dedukce
 - vychází z toho, že řád věcí a řád myšlenek rozumu vycházejí z jednoho principu, a tím je tedy Bůh
 - proto si oba řády odpovídají a proto k poznání světa není potřeba zkušenost
- je považován za tzv. **dualistu**
 - dualismus těla a duše
 - existují podle něj dvě substance:
 - substance = něco, co trvá a nemění se
 - jedna **nekonečně a nestvořená** substance: Bůh
 - jedna **stvořená** substance: dvě věci (res extensa – věc rozprostraněná; res cogitans – věc mýslící)
 - **res extensa:** tělesná substance
 - svět těles
 - hlavním atributem je rozprostraněnost
 - **res cogitans:** myšlení
 - neprostorový a netělesný duch
 - nemá atribut rozprostraněnosti

Benedikt Spinoza

- „Baruch“; pocházel z Amsterdamu, židovského původu, kořeny v Portugalsku
- **vlivy:** Descartes (*navazuje na něj*), Eukleidovská geometrie (*inspirace*)
- **dílo:** Etika vyložená způsobem užívaným v geometrii
- teorie: **monismus**
 - došel k závěru, že existuje pouze jedna substance (na rozdíl od Descarta)
 - substance: **Bůh**
 - ztotožňuje Boha s přírodou tvořící
 - mizí rozdíl mezi stvořitelem a stvořením
 - v křesťanství byl Bůh, který stvořil přírodu
 - on ale Boha chápe neosobně, jako princip, který je všude přítomen a vše zakládá

- nekonečné, neodvozené, stojí v základech všeho
 - konkrétní vědy: mody – způsob prezentace substance, nikoliv ta substance
 - v člověku se spojuje jak princip tělesný, tak princip duchovní
 - duše a tělo jsou jedno a totéž, jsou to jen dva atributy téhož (*je spojena duše s rozprostraněností*)
- **etika:** přísný determinismus
 - vše je dopředu určeno
 - věnoval se **emocím:** principem (projevem) emocí je vášně
 - svobodný člověk je takový, který se od těch vášní dokáže oprostít a žít v rozumu
 - svoboda = rozum

Gottfried Wilhem Leibniz

- 1646-1716
- německý filosof, génius (*několik jazyků; matematika – infinitezimální počet: nezávisle na Newtonovi*), diplomat, fyzik (*kinetická energie*), vynálezce (*první počítačový stroj, čerpadla*); založil vědeckou odbornou společnost v Berlíně; předchůdce formální logiky; je to racionalista, ale vymezuje se vůči Descartovi
- nevytvořil nějaký **ucelený systém**
 - celá řada problémů, které nakouzl – mnoho z nich nedotáhl do konce
 - ale ovlivnil mnoho oborů
- **teorie:** učení o monádách
 - s tímto pojmem přišel Giordano Bruno
 - základní jednotkou jsou **monády**
 - základní, dál nedělitelné jednotky, navenek uzavřené
 - oduševnělý princip
 - my jsme složeni z mnoha monád
 - každý monáda je jedinečná – nejsou dvě stejné
 - jsou jednodušší a složitější monády
 - energie vychází přímo z monády
 - spojení atomistické představy (*atomisté z antiky*) základní části, která už není dále dělitelná, a entelechie (*entelechia: oduševňující princip*)
 - vše začíná u Boha (*protože barokní doba*)
- **teorie o předjednané harmonii:**
 - když Bůh vytvářel svět a jednotlivé prvky, tak je vytvořil tak dokonalé, jak jen to jde
 - Bůh je jako hodinář: stvořil svět, ale dál do jeho průběhu nezasahuje
 - stvořil svět tak, aby vše běželo, jak má
 - Bůh je nejvyšší dobro a všechno stvořil tak, jak má = **tento svět je nejlepší ze všech možných světů** (Voltaire: *Candide* [*optimismus*] – polemika s Leibnizem → tento svět nemůže být nejlepší ze všech světů)
 - dilema: Existuje-li Bůh, odkud je zlo? Neexistuje-li, odkud je dobro?
 - → problém **teodicea**
 - *dice* = spravedlnost
 - problém ospravedlnění Boha (pokud je dobrý, proč je zlo a utrpení?)
 - podle Leibnize: **existují 3 druhy zla**
 - nejsme dokonalí, ale koneční – svět je také konečný – to je nedokonalost – z toho je zlo

- 1) metafyzické
- 2) fyzické
- 3) morální (*člověk dostal dar svobody; jednou z našich možností je i hřešit – tím, že jsme vypadli z ráje nevědomosti*)

EMPIRISMUS

- rozvíjí se především v Anglii
 - ovlivnila myšlení v osvícenství
 - Francie, USA
- v **opozici** proti racionalistům
 - spoléhají na zkušenost, smysly, pozorování
 - **odmítají** vrozené ideje
 - John Locke: děti a divoši jsou důkazem, že nejsou vrozené ideje
- jediným východiskem poznání je zkušenost: *empirie*
 - „Nic není v rozumu, co předtím nebylo ve smyslech.“ (*důraz na smyslové poznání*)
 - smysly dávají materiál rozumu, který pak rozum zpracovává
- metoda indukce
- **představitelé**: Francis Bacon, Thomas Hobbes, John Locke, George Berkeley, David Hume

Francis Bacon

- 1561-1626
- předchůdce empirismu, renesanční myslitel
- „otec moderní experimentální vědy“
 - prosazoval **metodu indukce** (zkoumal určité jevy v přírodě a snažil se z nich vyvozovat závěry)
 - ale nebyl žádným významným přírodovědcem nebo matematikem (jen stál na začátku a zkoumal tyto věci)
- dílo: **Nové Organon**
 - organon = nástroj (*jaké máme nástroje k myšlení*)
 - myšlenka: **vědění je moc**
 - moc nad přírodou, její opanování pomocí vynálezů
 - „Pravdivě vědět znamená znát příčiny.“ – znám to, chápu to, mohu to ovládat a využívat
- věnuje se **metodě poznání**:
 - když chceme poznávat: na začátku je spousta předsudků, překážek, nepravdivých mínění o světě = **idoly** (*ty chyby, se kterými začínáme přemýšlet; překážky, které nám brání poznávat*)
 - 4 idoly: idoly rodu (*člověk věří tomu, co chce považovat za pravdivé*), idoly jeskyně (*narážka na Platóna; individualita, jedince, výchova, vzdělání*), idoly tržiště (*nevhodný výběr a užívání slov*), idoly divadla (*authority*)

Thomas Hobbes

- 1588-1679
- Angličan; obdobím spadá do renesance, ale jeho myšlení tomu neodpovídá; předchůdce empirismu (*z politické filosofie*); znal matematiku, geometrii, Descarta a Galilea Galileiho; věnoval se problematice jazyka

- **odmítl** myšlenku vrozených idejí a snažil se vytvořit takovou vědeckou metodu, která by byla odvozena z **matematiky a geometrie** a pokryla by **všechny vědní obory** včetně etiky a filosofie
- **dílo: Leviathan**
 - 1651; biblická příšera; jedno ze zásadních děl politické filosofie
 - vliv: žil v době občanské války v Anglii (panovník X parlament) – neklid, rozvrat, nejistota
 - jen jediná substance: rozprostraněnost
 - toto dílo **sekulárním** (nenáboženským) **způsobem zdůvodňuje a vysvětluje vznik státu** na základě **společenské smlouvy** (moderní teorie o vzniku státu)
 - **teorie**: ke vzniku státu nebyl potřeba Bůh
 - lidé se sami domluvili a uzavřeli spolu společenskou smlouvu: vzdali se přirozených práv v prospěch panovníka
 - přirozený stav: člověk člověku vlkem (*homo homini lupus*)
 - život ošklivý, zvířecí a krátký
 - všichni mohli mít všechno, ale záleželo na tom, kdo byl silnější, rychlejší a odvažnější
 - válka všech proti všem
 - chtěl **absolutistickou monarchii**
 - je lepší být pod absolutistickou vládou, která zaručí právo a pořádek, než ten chaos, co byl v Anglii
 - panovník nesmí odstoupit, lidé nesmí protestovat
 - + stát má být minimalistický (*zaručit mír a obranu, ale dál do toho nezasahovat*)

John Locke

- 1632-1704 (*současník Spinozy*)
- nejvýznamnější představitel empirismu, **zakladatel liberalismu**, ovlivnil i psychologii a pedagogiku
- **život**:
 - studoval v Oxfordu
 - byl právníkem a praktikujícím lékařem
 - část života strávil v holandské exilu (v Anglii – období občanských válek)
- **díla: Dvě pojednání o vládě, O výchově, Esej o lidském rozumu, Dopis o toleranci**
- **teorie poznání**: přírodověda je množina hypotéz o skutečnosti, které na základě indukce můžeme popisovat, ale nemůžeme úplně racionálně prohlédnout
 - jsme schopni pomocí smyslů pozorovat různé jevy, ale není možné to znát přesně (přibližujeme se tomu)
 - důraz na **zkušenost** (empirii)
 - Karl Raimund Popper: hypotézu můžeme jen falsifikovat, ale ne potvrdit
- předmětem myšlení jsou **ideje**
 - ale nejsou vrozené, získáváme je v průběhu života
 - jsou **výsledkem naší zkušenosti**
 - důkaz: děti a divoši (když se narodí, tak jsou *tabula rasa*)
 - ideje jsou různé (jednoduché, složené, obecné)
- politická filosofie: **Dvě pojednání o vládě**
 - zásadní spis z hlediska demokracie a politické filosofie
 - teorie společenské smlouvy
 - přirozený stav = stav dokonalé svobody a harmonie

- jedinci byli nezávislí, mohli svobodně zacházet se svým majetkem, všichni si byli rovni, nikdo neměl žádná výsadní práva
- všichni respektují přirozený zákon (*zakazuje poškozovat druhé lidi na životě, vlastnictví, zdraví a svobodě*)
- i přes přirozený stav: vytvoření státu: **stát je schopný lépe garantovat ochranu našeho zdraví, života a majetku** (je to výhodné)
- cílem je vyhnout se válce, zajistit svobodu a rovnost, jistotu soukromého vlastnictví
- existuje **dělbá moci**: charakteristika moderního principu demokracie
 - nemluvil o soudní; podle něj zákonodárná, výkonná a federální (*rozhoduje o válce a míru*)
 - moc je sice posvátná, ale není absolutní
 - moc je vázána zákonem, ústavou
 - žádný jedinec nestojí nad zákonem
 - právo platí pro všechny úplně stejně
 - jenom takhle bude fungovat demokracie
 - státní moc lze vykonávat **v rámci zákonů**
 - konstituční monarchie

George Berkeley

- **subjektivní idealismus (solipsismus), sensualismus**
- jeho filosofie = filosofický skandál
- dílo: **Pojednání o základech lidského poznání**
- spojení **objektivního a subjektivního**:
 - ztotožnil akty poznání s tím, co poznávám
 - abstraktní ideje neexistují, vždy se jedná o obsah mysli a není možno od jakékoliv představy oddělit smyslové kvality (nemůžeme si představit člověka bez tvaru)
 - neexistuje žádná jiná substance než duch (to, co vnímáme, existuje proto, že ideje mohou existovat jen v mysli), neexistuje tělesná substance (hmota)
 - každá věc je suma počitků
- **bytí**
 - znamená být vnímán („*Esse est percipi.*“) a vnímat („*Esse est percipere.*“)
 - bytí je zdání a hovoříme-li o světě, myslíme ten, který vnímáme
- **Bůh**
 - stvořil svět, popírá existenci světa a svět se jeví, jak se jeví jemu
 - udává ideje, které jsou všechny stejné
 - metafyzika v pojetí Berkeleyho je zároveň důkaz existence Boha a obhajoba náboženství

David Hume

- 1711-1776
- skotský filosof; napsal Dějiny Anglie; věnoval se ekonomii (*kvantitativní teorie peněz; vyvrátil teorii merkantilistů – peníze jsou neutrální, čím více je peněz, tím větší problém = inflace*); řeší **otázky poznání, metafyziky, etiky a filosofie náboženství**
- v oblasti filosofie: navazuje na Locka
 - jediným zdrojem poznání faktů je **zkušenost**

- → z hlediska poznání faktů se nedostáváme k úplné podstatě a nevyhnutelné pravdě, ale jen evidujeme a sumarizujeme to, co by náhodou mohla být pravda, ale nemusela
- věci, co máme v rozumu v rámci logiky, nemusí být to, co je skutečnost
 - dojdeme k nějakému závěru, ale nikdy si nemůžeme být jistí, že je to opravdu ten svět
- → v podstatě řekl, že **poznání není možné**
- z hlediska poznání máme dojmy (*bezprostřední podněty, které zpracováváme; vidím někoho, jak někam jde*) – pojem **idea** (myšlenka): vzpomínky, představy, fantazie – vytváříme na základě těch dojmů
 - existují ještě složené ideje (vytváří se v rozumu)
 - nárok na pravdivost mají pouze poznatky, které lze vyvodit z dojmů
- dospěl ke **skepticismu** (někteří říkají, že až k agnosticismu – spekulativní); svou filosofii chápal jako **umírněnou skepsi**
- co vyplývá z jeho teorií:
 - vymezuje se proti kauzalitě (příčinnosti; vztahu příčiny a následku)
 - nic neukazuje, že jestliže jeden jev následuje po druhém, je to vždy a v každém případě nezbytně nutné
 - problém pravděpodobnosti (neexistuje kauzalita, ale pouze pravděpodobnost)
 - jeho skepticismus je založen proti dosavadnímu pojetí metafyziky
 - především k pojmu substance
 - pokud je naše poznání založeno na dojmech a nemůžeme se dobrat poznání, tak o substanci nemůžeme nic vědět a metafyzika je nesmyslná, protože překračuje meze naší zkušenosti
 - analýza náboženství – tím ovlivnil osvícenství a proslavil se tím
 - kritizoval především náboženské pojetí duše a zázraky
 - neznamená to, že byl bezbožný, ale uvědomoval si určitá úskalí náboženství a říkal, že bylo vytvořeno člověkem
 - díla: Dialogy o přirozeném náboženství a Přirozené dějiny náboženství (velký ohlas ve Francii)
- věnoval se i **etice:**
 - člověk má sice rozum, ale hlavním motivem v jeho chování a rozhodování jsou emoce, city, vášně – hovoří o **emocionalitu**
 - i názor na to, co je dobré a špatné, je věc zvyku a určité dohody

Osvícenská filosofie

- = intelektuální hnutí; nový životní postoj, který dominuje především v 18. století a který **radikálním způsobem** začal proměňovat myšlení lidí a postavení člověka
- rozvoj především ve Francii; ale není jejich originálním výtvořem
 - nechávali se inspirovat anglickým myšlením (Locke, Hume) – s tímto myšlením se seznámili zejména díky Montesquieu a Voltairovi
 - rozchod s tradicí větší a radikálnější právě ve Francii (oproti Anglii)
 - **francouzština**: jazyk vzdělanců; francouzští filosofové určují společenský tón (už za Ludvíka XIV.)
- vzorem jsou přírodní vědy (více spjaté s přírodou a životem, více inspirující) – oproti racionalismu a empirismu (matematika)
- **přínos:**

- člověk najednou začal mít svou cenu
- začínají se řešit lidská práva
- rozvoj věd, myšlení
- proměna evropského i amerického člověka (1776 – *Deklarace nezávislosti: založena na lidských právech*)
- (pozn.: *islám neprošel osvícenstvím*)
- **kritika:**
 - Edmund Burke: v té době
 - zakladatel konzervatismu
 - dílo: *Úvahy o revoluci ve Francii*
 - revoluce je daleko zhoubnější než to, o co se snažili americké osady
 - osvícenství povede k tyranii
 - Frankfurtská škola, postmodernisté:
 - pece na židy mají původ v osvícenských myšlenkách
 - chtěli zbavit člověka boha, všechno zracionalizovat a systematizovat
- **důraz** na pokrok (*místo víry v Boha*), kterého lze dosáhnout na základě rozumu; s rozumem je spjatá věda („*Zbraněmi ducha a rozumu osvobodit ducha od nemocí minulosti.*“)
- **vymezují** se proti náboženské intoleranci, fanatismu, nesvobodě, pověrám a předsudkům
- snaha o podporování rozumu a vědy: **Encyklopedie věd, umění a řemesel**
 - od roku 1751; monumentální dílo; asi 28 svazků
 - mnozí přispěvatelé pronásledováni; různě zakazována; nakonec se prosadila (velký počín)
 - **cíl:** shrnout veškeré dosavadní vědění
 - **autoři:** Denis Diderot (v čele), Voltaire, Rousseau, ...
- **náboženství:**
 - deismus: Bůh stvořil svět, ale dál do něj nezasahuje
 - např. Voltaire
 - ateismus:
 - první ateisté ve Francii
 - La Mettrie

CHARLES LOUIS DE MONTESQUIEU

- spisovatel
- zásadní spis: **O duchu zákonů** (nebo někdy *Duch zákonů*)
 - zásadní z hlediska moderního pojetí demokracie
 - princip dělby moci
 - moderní demokracie na tomto principu stojí
 - **výkonná, zákonodárná, soudní**
 - aby demokracie dobře fungovala, musí být moc soudní nezávislá na těch dalších dvou
 - když je to provázané, tak nefunguje celá demokracie
 - to jméno: on tam zkoumá, čím je ovlivněno uspořádání země, právní systém apod. – vyslovuje moderní myšlenku, že to uspořádání nezávisí na panovníkově vůli, ale že to je dáno geografickými a historickými podmínkami dané země – neexistuje nějaké ideální zřízení, která by se dala napasovat na všechny země; u každé země vzhledem k historii a geografii apod. je to individuální, každá si může vytvářet vlastní nejlepší systém

VOLTAIRE

- Francois Marie Arouet
- žil v 18. století; fascinující osobnost, inteligentní, vtipný; nekorunovaný intelektuální král osvícenské Evropy; odpůrce absolutismu
- **dílo:** Filosofický slovník, Filosofické listy o Angličanech
- byl to eklektik – nemá původní filosofii, ale bere si ty další a nějak to spojuje
 - nebyl originální filosof
 - ale přibližoval filosofii do širšího vědomí
- napsal několik divadelních her, beletristická díla
 - nejznámější: Candide [*kandýdl*] – filosofické prozaické dílo – optimismus
 - polemizuje s Leibnizem
 - hlavní postava je Kunigunda
 - přispíval do Encyklopedie
 - Esej o mravech a duchu národů
 - položil základy filosofických dějin
- člověk = rozumná bytost
 - je schopen díky vědě, technice, kultuře a správnému společenskému řádu vést svůj osud k lepší budoucnosti
- ovlivněn empirismem (především Lockem; ale i fyzikou Newtona apod.)
 - odmítá myšlenku vrozených idejí
 - k poznání docházíme zkušeností
 - v otázkách metafyzických: skeptik
 - „*O podstatě věcí nevíme nic, proto je marné přit se o to, zda je látka věčná, zda byla stvořena Bohem či ji Bůh jen uspořádal.*“
- **kritizoval náboženství:**
 - podle něj: lidský výtvar
 - kněží jsou nástrojem tyranie, strůjci krvavých náboženských válek
 - náboženství je dobré kvůli morálce – hloupí lidé jsou tím kroceni (Bůh odměňuje a trestá) – člověk potřebuje mít uzdu
 - „*Chci, aby můj správce, můj krejčí, lokaj a má žena věřili v Boha; myslím si, že budu méně okrádán a méně podváděn.*“
- osvícenství chápal **aristokraticky**: nevěřil v možnost vzdělání lidu
 - „prostý lid – nevzdělaná holota, která má být jen vedena, ne vzdělávána
 - nejlepší služba, kterou lze lidstvu prokázat: oddělit navždy hloupý lid od vzdělanců
- nadšený **příznivec pokroku**
 - chtěl ovládnout svět pomocí poznání apod.
 - 1755 – velké zemětřesení – to vyvolalo vlnu tsunami – to smetlo Lisabon (asi 60 000 obětí, to bylo tehdy nesmírný rozsah)
 - na to napsal báseň: s vládou přírody a ovládnutí člověka všeho to asi nebude tak dobrý a uvědomil si, že člověk oproti přírodě asi nic moc
 - tak nějak ztratil ten svůj optimismus
- „*Nesouhlasím s tím, co říkáte, ale až do smrti budu hájit Vaše právo to říkat.*“
 - není to Voltairův autentický citát
 - někdo ho řekl ve snaze vysvětlit, o co mu šlo

JEAN JACQUES ROUSSEAU

- 1712-1778

- francouzský filosof švýcarského původu, romanopisec, pedagog; preromantismus v literatuře; autodidakt (učil se sám; neměl žádné souvislé vzdělání)
- žil v nelegitimním svazku s negramotnou ženou
 - věnoval se pedagogice, napsal **Emil čili O výchově**, ale jeho děti skončily v nalezinci
- zareagoval na výzvu Akademie v Dijonu:
 - „*Přispěl pokrok věd a umění ke zkažení nebo očištění mravů?*“
 - kdokoliv na to mohl zareagovat a napsat pojednání
 - Rousseau se přihlásil a vyhrál
 - Rousseau: zkažení; společnost se zhoršila a zkazila
 - vyvolalo to vášnivou diskuzi
 - on se stal známým a začalo se o něm hovořit
- přispíval do **Encyklopedie**, napsal Julie neboli Nová Heloisa, **Emil čili O výchově**, Vyznání, **Rozprava o původu a základech nerovnosti mezi lidmi (O původu nerovnosti)**, **O společenské smlouvě**
- člověk se rodí dobrý, ale ve společnosti si osvojí špatné návyky a mravy → hlásal návrat k přírodě a k přirozenosti
- **společenská smlouva**
 - přirozený stav: člověk žil izolovaně, nebyl na nikom závislý, žil v harmonii s přírodou
 - to se změnilo v okamžiku, kdy vzniklo soukromé vlastnictví
 - od toho začínají všechny bědy a neštěstí lidstva
 - „*Jsmo ztraceni, jestliže zapomeneme, že ovoce patří všem a země žádnému.*“
- hodně zdůrazňuje přímou demokracii, referenda apod.
 - obecná vůle (vůle všech je důležitá k formování států; tam jsou důležitá referenda)
 - ne osvícenský panovník
- svými myšlenkami ovlivnil francouzskou společnost, osvícenské hnutí v Evropě i Americe
 - přihlásili se k němu jak chudí, tak bohatí, je to apoštol rovnosti
 - Deklarace práv člověka a občana začíná jeho slovy:
 - „*Lidé se rodí a zůstávají svobodní a v právech rovní.*“

23. Filosofie 19. století

Německý idealismus. Karl Marx. Pozitivismus. Iracionální filosofie.

Immanuel Kant

- 1724-1804
- německé osvícenství; jeden z nejvýznamnějších filosofů vůbec; David Hume ho probudil z dogmatického spánku; ovlivnil romantismus a německý idealismus; věnoval se filosofii, přírodním vědám, matematice, fyzici, zeměpisu, antropologii apod.; zakladatelský duch romantického hnutí; jeho dílo se vyznačuje nesmírnou intelektuální hloubkou a velkolepostí
- zaobíral se otázkami **poznání** (tzv. kopernikovsky obrat) a otázkami **etiky** (kategorický imperativ)
- jeho teorie se dělí do **3 období**:
 - 1) **předkritické**:
 - věnoval se studiu přírodních věd
 - napsal stěžejní práci o vzniku planetárního systému
 - na základě znalosti Newtona
 - Kant-Laplaceova teorie o vzniku sluneční soustavy
 - 2) **kritické**:
 - během tohoto období vydává tři zásadní díla: **Kritika čistého rozumu** (otázky poznání; snaží se popsat hranice poznání); **Kritika praktického rozumu** (otázky etiky; svoboda a mravní rozměr; člověk jednající, používající rozum prakticky); **Kritika soudnosti** (zakládá moderní estetiku; cíl: překlenout vztah mezi čistým rozumem a praktickým rozumem)
 - 3) **pokritické období**:
 - napsal dílo Metafyzika mravů
- **OBLAST POZNÁNÍ**: David Hume ho probudil z dogmatického spánku
 - → volba mezi racionalismem a empirismem není možná
 - předtím si myslel, že je metafyzika možná
 - pak se vrhl na otázky poznání; jestli nějaké poznání je vůbec možné
 - snažil se nabídnout **koherentní teorii poznání**
 - naše poznání je syntézou pojmu a zkušenosti, rozvažování a smyslovosti
 - k tomu, abychom poznali, potřebujeme nějaký materiál (smysly, zkušenost), ale na zpracování a roztřizení potřebujeme rozum
 - hranice našeho poznání jsou tam, kde **končí naše zkušenost**
 - poznáváme svět, jaký se nám jeví: **věc o sobě poznat nemůžeme**
 - naše poznání začíná **smyslovostí**: smysly nám dávají materiál, který pak rozum zpracovává
 - otázka: existuje něco před zkušeností?
 - **apriorní formy smyslovosti** (předzkušenostní formy)
 - prostor a čas
 - materiál, který k nám připluje, je zpracován prostorem a časem

- smyslovost je uspořádávána prostřednictvím prostoru a času a to rozvažování je podrobena kategoriím (*kategorie = základní formy myšlení; kvantita, kvalita, relace, modalita*)
 - **kopernikový obrat:**
 - Koperník: obrátil geocentrismus k heliocentrismu
 - Kant: člověk je zákonodárcem přírody: nepoznáváme svět, jaký je, ale jak se nám jeví – poznání je popis v **subjektivních pojmech** a naše poznání se neřídí podle předmětů, ale předměty se řídí **podle našeho poznání**
 - pojem **antinomie**: pořád na nás dotírají otázky, které zkušenost přesahují
 - existence boha, nekonečnost vesmíru, nesmrtelnost duše
 - tyto ideje můžeme myslet, můžeme o nich přemýšlet, mluvit o nich, ale nemůžeme je poznat, potvrdit, vyvrátit
 - buď věříme, nebo ne; tyto věci nelze pojit exaktně
 - „Musel jsem zrušit vědění, abych získal místo pro víru.“
- **OBLAST ETIKY:**
 - **dobro** je spojeno s vůlí:
 - není to soubor hodnot, který můžeme objevit ve světě
 - každý jedinec si utváří **svůj** žebříček mravních hodnot a přebírá za něj zodpovědnost
 - uznává **existenci zla**:
 - ale nechápe ho jako samostatnou sílu, která by ovlivňovala rozhodnutí člověka nebo by mu bránila rozvíjet dobro
 - spíše jako umlčení mravního zákona či neschopnost uznat ho a reagovat na něj
 - Bůh se stává postulátem čistého praktického rozumu, součástí struktury, v níž mysl pracuje
 - **morálka** se dostává ke slovu jen v situacích, kdy člověk jedná z pocitu povinnosti
 - dělat něco jen proto, že nás to těší, není samo o sobě morální
 - mravnost je vždy otázkou vědomé volby
 - **kategorický imperativ:**
 - „Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy zároveň platit jako princip všeobecného zákonodárství.“
 - „Dej své vůli formu všeobecného zákonodárství.“
 - zkoumá možnost konsekventního mravního jednání a chce určit podíl rozumu na jeho principech
 - kategorický = není podmíněn ničím, měl by platit vždy, všude, bez ohledu na prostor a čas
 - pokud je člověk **rozumný**, měl by vždy jednat tak, aby tak mohl jednat kdokoliv (*pokud začnu podvádět, nesmí mi nikdy vadit, že podvádí někdo jiný*)
 - člověk je **tvůrce hodnot**: dobro je spojeno s naší vůlí
 - hodnoty dobra neobjevujeme ve světě, vytváříme je sami
 - pokud se člověk rozhoduje kvalitně, volí tu složitější situaci
 - pokud se rozhodnu neopisovat, zbavím se **kauzality** – jsem nad prostorem a časem; ukázala jsem, co je správné
 - dostanu se do **nadmyslové říše svobody**

- mravním jednáním fakticky uznám existenci svobody a Boha (*jsou principy, které mě přesahují; nejsem středobodem všeho; jsou hodnoty, které stojí za to, aby je člověk naplňoval svým chováním*)
- pohybujeme se ve dvou světech:
 - **svět přírody:** svazuje nás kauzalita, prostor a čas
 - **říše svobody:** pokud je naše jednání mravní a mravnost se řídí rozumem

Německý idealismus

- vycházejí z Kanta
- filosofie založená Johannem Gottliebem Fichtem (žák Kanta), spjatá s romantickým hnutím
- idealisté: nejdůležitější je **Duch**
 - prvotní je vědomí, duch
 - objektivní/subjektivní: podle toho, co je na začátku
 - k tomuto vedl Descartes (*dualismus; subjekty, příroda*)

FICHTE	HEGEL	SCHELLING
subjektivní idealismus	absolutní idealismus	objektivní idealismus
<ul style="list-style-type: none"> • na začátku jsem Já, vědomá entita, vychází to od subjektu • naším úkolem je uvědomit si sám sebe, přesáhnout původní já, rozšířit se, jak nejvíc to jde • sebeuvědomování: dostanu se do rozporu s tím, co nejsem já 	<ul style="list-style-type: none"> • 	<ul style="list-style-type: none"> • vše vychází z ducha a přírody • Spinoza: Bůh = s přírodou tvořící • pro ně to není bůh, ale pouze příroda

JOHANN GOTTLIEB FICHTE

- významný člověk a filosof, zasloužil se o založení Berlínské univerzity, úchvatný řečník
- **ústřední problém:**
 - jestliže já je zdrojem poznání, tak jakým způsobem konstruuje svět a dává mu časová a prostorová určení a uvádí ho do vztahu kauzality
 - došel k závěru, že poznání přírody je prostředkem sebepoznání a že pochopit svět věcí, znamená pochopit strukturu vědomí = Já je všechno.
- před hmotou preferuje ducha, mysl, myšlení
 - subjektivní – nevztahuje to k ideám okolo nás, ale k našemu já
- uplatňuje tzv. **dialektickou metodu**
 - existuje jednota a boj protikladu (jako Herakleitos)
 - dialektická triáda
 - teze antiteze synteze

- teze: já – vymezuje se vůči okolnímu světu – antiteze: ne-já – tím, jak se bavíme s ostatními, vymezujeme se vůči nim nebo souhlasíme – sebeuvědomění – synteze
- co je na počátku filosofie?
 - myslící subjekt
 - myslící subjekt se snaží uvědomit si sám sebe – to se děje na základě toho, co nejsme my – na počátku filosofie je čin: Mysli sebe sama!
 - zkušenost má svůj pramen v Já
- v mysli (rozumu) se nám zobrazuje svět – potřebujeme okolí – potřebujeme si uvědomit, co nejsme, abychom dosáhli vyššího levelu – já si samo vytváří povinnosti, klade si samo meze, aby je mohlo překonávat

FRIEDRICH WILHEM VON SCHELLING

- ovlivnil ho Fichte a Spinoza; spojovací článek mezi Fichtem a Hegelem
- jeho systém se nazývá **filosofie identity**
- na začátku není Já, ale příroda (ne-Já)
 - v každém jevu existuje do určité míry objektivno, materiálně – a zároveň i jakýsi duch, idea, oduševnělost
 - přítomno ve všech jevech ale v různém poměru
 - umění je oblast, kde se dokonale setkává reálno (princip přírody, materiálna) a ideálně (já, idea, velikost, duch) – vrchol všeho, dokonalá jednota principu hmoty a ducha

GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL

- dialektika – teze, antiteze, synteze
- **absolutní idealismus** – na konci je absolutní pravda
- jeho filosofie ovlivnila život celé společnosti zbytku 19. a 20. století, přestože má mnoho děr
- dialektická metoda – všechno se děje jako **jednota a boj protikladů**
- co je skutečné, je rozumné, co je rozumné, je skutečné (bytí je myšlení)
 - Hegelova metafyzika spočívá v **ontologickém důkazu všeho**
 - realita je objektivizované myšlení
- jeho metafyzika je vlastně **logika**
 - ale liší se to od tradiční logiky
 - premisou je čisté bytí, jednotou je s nic, tím bojem se pořád určuje a zpřesňuje se, až se dojde k té absolutní pravdě, ideji
- dějiny jsou **zákonité**, dějí se jako boj protikladů, jeho myšlení je podle něj dějinné (završuje filosofické myšlení – trochu ano, protože po něm už není metafyzika)
 - + Prusko je také vrcholem, ke kterému je možné dojít
- dílo: **Fenomenologie ducha, Věda o logice, Základy filosofie práva**

Německý materialismus

LUDWIG FEUERBACH

- německý materialistický filosof a antropolog
- **Marx** z něho vycházel:
 - podrobil náboženství analýze
 - dílo: **Podstata křesťanství**

- poprvé v dějinách filosofie promyslel důsledně **ateismus** (myšlenkový přístup, který odmítá existenci boha) – je nutné odříznout se od Boha, aby se filosofie myšlení mohla zaměřit na sebe sama
- domníval se, že člověk na boha přesunul ty své nejlepší vlastnosti a pak se sám cítí **ponížený** a nemohl na sobě pracovat – protože dokonalost patří něčemu nadřazenému a nadsmyslovému (Bůh) – Bůh je podstata člověka očištěna od všeho individuálního; všechna určení božské bytosti jsou určení lidská
- „*Filosofie je tu proto, aby převzala úkoly teologie a obrátila svůj zrak na člověka, tedy na člověka skutečného, a nikoliv idealizovaného člověka-Boha.*“
 - předmět filosofie si každý volí sám (Fichte: filosofii si každý vybere podle toho, jaký je)
 - Feuerbach: má se zabývat člověkem, ne Bohem a jsoucnem

KAREL MARX

- 1818 – 1883
- má mnoho odpůrců i zastánců
 - **Frankfurtská škola** – vyšla z psychoanalýzy a učení Karla Marxe
 - ovlivnila dění na západě v 60. letech
 - kritizují konzum, manipulaci
 - takoví neomarxisté
 - u nás dříve: marxismus-leninismus (pokřivené)
 - oceňována je především jeho **analýza kapitalismu**
- patřil k Hegelovým žákům – „**mladohegelovci**“
 - člověk úžasného intelektu, přehledu
 - doktorát z filosofie
 - působil v novinách (Rheinische Zeitung) – ukázal se jako radikální – většinu života byl v exilu
- „*Filosofové svět jen různě vykládali, jde však o to jej změnit.*“
 - **filosofie má změnit svět**
 - všichni si budou rovni, odstraní se soukromé vlastnictví
 - když filosofie přispěje ke změně světa – uskuteční se, stane se realitou – pak už se nebude filosofovat, protože filosofie bude realita
- **vlivy:**
 - německá filosofie
 - Hegel
 - francouzští sociologové
 - angličtí klasičtí ekonomové (David Ricardo)
- dílo: **Ekonomicko-filosofické rukopisy** (raný Marx; základním tématem je poměrně moderní téma – odcizení), **Komunistický manifest** (program svazu komunistů; uvedl 10 bodů, které se mají v revoluci uskutečnit; když se z moderního hlediska analyzovalo jeho učení – někdo ze sociologů si kladl otázku, proč se neuskutečnila ta radikalizace a ten boj kapitalistů versus komunistů; po 2. světové válce se ti kapitalisté lekli a radši některé ty body uskutečnili dopředu, aby to pak neudělaly ty rozvášněné davy; Evropou obchází strašidlo, strašidlo komunismu.; Proletáři všech zemí, spojte se!), **Kapitál** (nedokončené; vysvětluje se podstata kapitalistického systému – tzv. vykořisťování; kapitalista zaměstná dělníka, dělník vytvoří nějakou hodnotu; dá mu nějaké peníze, ale ne všechny a nechá si tu nadhodnotu)
- z hlediska filosofického – žák Hegela: **dialektická metoda**
 - Hegela zajímal Geist, Duch, idea

- Marx – materialista – vychází z materiální stránky života
- jeho učení bývá nazýváno *dialektický materialismus* (tenhle pojem ale on sám nepoužíval)
- historie kráčí vpřed postupným překonáváním protikladů
 - ale hybnou silou není vědomí, ale materiální síly
 - způsob výroby určuje, kam se společnost pohne
 - dějiny společnosti jsou dějinami třídních bojů
 - jako Hegel také věřil tomu, že dějiny se nedějí náhodě, jsou zákonité, nutné a odrážejí způsob výroby, materiální podmínky
 - je to takové náboženství bez boha – také slibuje, že jednou bude líp (až zrušíme kapitalismus, bude líp) – má také **eschatologický rozměr**
- věnoval se i náboženství, **vyšel z Feuerbacha**
 - říkal, že náboženství je „**opium lidstva**“ – brání tomu, aby člověk dosáhl štěstí, protože ho pořád stylizuje do role poniženého, utlačeného tvora
 - proto komunisté rušili řády a pronásledovali duchovní
 - náboženství škodí člověku, člověk tvoří stát, takže náboženství škodí státu

Pozitivismus

AUGUSTE COMTE

- 1798-1857
- zakladatel pozitivismu a sociologie (původně ji nazýval sociální fyzika; sociologie popíše, jak funguje společnost, a to umožní tu společnost efektivně a racionálně řídit)
- působil jako sekretář Saint-Simona, spolupodílel se na spoustě jeho statí
- celý život měl existenční starosti
 - měl nedostatek prostředků
 - nikdy nedosáhl na žádnou akademickou hodnost
 - jeho osobní život byl také komplikovaný – duševně se zhroutil
- považoval se za následovníka F. Bacona
 - smyslem každé vědy je vědět, abychom mohli předvídat
 - vědění je moc
- dílo: **Kurz pozitivní filosofie**
- pozitivismus
 - odmítá metafyziku
 - člověk nemá spekulovat o proč, co je podstata
 - pouze pozitivní (ověřitelné, jasné a zřetelné) fakty
 - fakty zaznamenávat a pak zkoumat, v jaké jsou posloupnosti a čím se sobě podobají – na tom je založená dnešní věda
 - žádné hledání pravdy
 - přidrží se pouze daných faktů, skutečnosti
- **zákon tří stádií**
 - vypovídá o evoluci kolektivního vědění lidstva
 - jak se vyvíjelo vědění lidstva
 - jak se vyvíjí mysl každého jednotlivce
 - 1. teologické
 - člověk je ovlivněn náboženstvím
 - usiluje o absolutní poznání, věří v nadpřirozený princip, v nadpřirozenou bytost
 - 2. metafyzické

- namísto nadpřirozených bytostí a sil nastupují abstraktní pojmy, uznání přírody
 - snaha o absolutní vědění
 - nadpřirozené skutečnosti jsou nahrazeny přírodou a abstraktními pojmy
- 3. vědecké/pozitivní
 - lidstvo se řídí pozitivní vědou
 - na řízení společnosti se podílí sociologie
 - filosofie se vzdává hledání pravd a podstat
 - věnuje se studiu vztahů a poslušností
 - člověk se zřiká nároků na absolutní vědění a spokojuje se s postupným přibližováním pravdě
- hledal nějakou formu státu (společenského zřízení) s jasně stanoveným řádem
 - racionálně by ho řídili vědci a odborníci
 - každý jedinec by měl mít na mysli zájmy celku, ne zájmy svoje
 - společnost fungující na základě konsensu, smlouvy
- sociální **statika a dynamika**
 - statika: rodina, stát, náboženství
 - dynamika: pokrok; jádrem je zákon tří stádií; společnost směřuje k pozitivnímu stádiu (každý bude mít své místo; společnost řízená odborníky; prospěch celku)
- **hierarchie věd:**
 - matematika – astronomie (čerpá z předchozí) – fyzika (z předchozích dvou) – chemie (z předchozích) – biologie – sociologie
- **význam:**
 - pro sociologii – vědecké myšlení o společnosti
 - vznik celé řady pozitivistických společností
 - vychází z něj celá řada dalších sociologů – Durkheim, Masaryk
 - z hlediska filosofie – navazuje na něj logický pozitivismus a analytická filosofie
 - vychází z něj scientismus
- **kritika pozitivismu:** Edmund Husserl říká, že k lidskému životu a poznání patří otázky proč – zploštění poznání (na tak základní otázky jako „proč“ nedovede důsledný pozitivismus, pokud se omezuje jen na fakta, dát žádnou odpověď)

Iracionalismus, voluntarismus

ARTHUR SCHOPENHAUER

- 1788-1860
- vliv na myšlení 2. poloviny 19. století; na něho měl vliv Goethe, Kant, východní filosofie; nesouhlasil s Hegelem; on měl vliv na Nietzscheho; duchaplný, vzdělaný, inteligentní, přezíravý, zprvu opomíjený, oblíbený až po roce 1848
- dílo: **Svět jako vůle a představa**
 - vůle = podstata člověka
 - jen jedna, neproměnná, sama o sobě věčná a neomezená
 - věčná energie, která je všude
 - ovlivňuje všechny naše myšlenky a činy
 - je **věcí o sobě** (Kant)
 - žene nás dopředu (*pořád něco chceme, ale nikdy nejsme spokojení*)
 - poznání podstaty nejde → **subjektivní představy**

- jsme součástí věčnosti, jen tu chvíli jsme a pak zanikneme zpět do věčnosti
- **zbavení se utrpení:** v umění a askezi
 - skrze umění můžeme dosáhnout katarze (oprostíme se od všednosti)
- pokrok **neexistuje:** dění je v kruhu
- pesimismus; život je utrpení; věčný boj, marný zápas bez konce (*znalec východní filosofie – hinduismus, buddhismus*)
- další dílo: **Metafyzika lásky**
 - láska = lest přírody na člověka
 - nemůžeme bez někoho žít – to není pravda, jde jen o rozmnožování, je to lest!

FRIEDRICH NIETZSCHE

- 1844-1900
- fascinující osobnost; ovlivněn mladohegelovci, řeckou filosofií, Schopenhauerem a Wagnerem (hudba); obrovský **vliv** na myšlení **20. století** (postmodernismus), kritika **Platona, křesťanství, moderního světa**
- rozbíjí staré hodnoty, protože jsou falešné → vytyčuje nové (*filosofuje kladivem*)
- zdůrazňoval **panskou morálku:**
 - nesnášel všechny, co jenom dělají to, co ostatní, kteří nemají vkus
 - opovrhuje lidmi (hlupáky)
- na jeho učení navazuje **nihilismus a pragmatismus**
 - on sám razil tzv. aktivní nihilismus (neexistuje předem daný smysl, ale svět mi dává pořád novou šanci něco tvořit, přistupovat k tomu aktivně; životní vzmach)
 - pragmatismus: pravda je to, co nám slouží, co se nám osvědčuje
- dílo: **Tak pravil Zarathustra, Mimo dobro a zlo**
- věta: **BŮH ZEMŘEL, AŤ ŽIJE NADČLOVĚK!**
 - = máme pouze tento pozemský život, musíme ho prožít co nejlépe a **pracovat na sobě** (→ nadčlověk)
 - tuto větu neřekl, ale vystihuje jeho učení
 - **nejistota, vrženost** (nikdo nás nestvořil, jsme tu sami), **svoboda, zodpovědnost**
 - není naděje na posmrtný život
 - vytváříme si svůj život sami (rozdíl proti determinismu)
 - svět je bez cíle, bez smyslu, **mimo dobro a zlo** (dobro a zlo neexistuje)
- **téma věčného návratu:**
 - soustředění se na současný pozemský život
 - existují pouze izolované okamžiky, které se během života/generací opakují
 - → **musíme žít tak, abychom chtěli žít věčně**
- **svoboda:** pozitivní (svoboda k čemu)
 - ne ztráta povinností, ale možnost odhodlat se k výjimečným činům
 - dokazujeme, zda smíme být svobodni
 - výjimečný akt; zodpovědnost; „ty máš“ → „já chci“
- **nadčlověk:**
 - vůle k moci X soucit, láska k bližnímu
 - příslost, tvrdost k sobě, kritické myšlení X stádo

24. Filosofie 20. století a česká filosofie

Charakteristika současných filosofických směrů. České filosofické myšlení.

Filosofie 20. století

- **významné změny:** nové stylové zaměření hudby, výtvarného umění, revoluční a válečné otřesy, rozvoj vědy
- filosofie už **není jednotná:**
 - rozptýlena do různých míst
 - rozvíjí se v souvislosti s různými speciálními vědami
 - nemá stejně rozhodující vliv jako v dobách Kanta či Hegela
 - rozvíjí se v **těsné souvislosti s uměním** (Kafka, Mann, Broch, Gide, Sartre, Camus, Klee, Schönberg atd.)
- velký vliv: rozvoj věd
 - hlavně moderní fyzika (vlnová kvantová mechanika, teorie relativity)
 - otřásl se tedy vše, na čem stavěla fyzika a filosofie 19. století (*nejmenší a nezničitelné elementy atomy; mechanické pojetí vztahů; determinismus; pojetí hmoty jako posledního a nejjednoduššího elementu jsoucna*)
 - rozvoj dalších věd:
 - biologie
 - lékařství (celostní medicína, psychosomatická medicína)
 - psychologie (Freud – nevědomí)
 - technika a nové technologie

FILOSOFIE ŽIVOTA A HISTORISMUS

- směřuje **proti osvícenství a racionalismu**
 - pokračování romantiky
 - chce porozumět životu, který nelze uchopit pouhým myšlením
- začíná u Schopenhauera a Nietzscheho
- v **Německu:** neorientuje se na přírodní vědy, ale na historii
 - vliv Hegela a romantiky
 - Georg Simmel, Oswald Spengler, Wilhelm Dilthey

Henri Bergson

- 1859-1941
- Francouz; nositel Nobelovy ceny za literaturu; elegantní styl, vybroušený jazyk, znalost základů všech oborů přírodních věd
- dílo: **Dva zdroje morálky a náboženství**
 - zabýval se **vztahem prostoru a času:**
 - ústřední pojem: **élan vita** (životní vzmach)
 - + spojeno s pojmem **tvůrčivý vývoj**
 - princip života; **požadavek pohybu vpřed**

- příroda dala člověku instinktivní morální pravidla, která stačí pro život ve skupině – jsou tu ale výjimečné duše: pozvednuty tvořivým vývojem (*tvůrčí emoci*) → pomocí těchto lidí a životního rozmachu lze přetvářet společenskou formu
- **úvahy o čase**: alternativa k chápání svět pouze jako řetězce příčin a důsledků + proti tomuto náhledu na člověka, jeho vnímání a prožívání
 - základní pojem: **trvání (durée)**
 - úvaha nad běžným chápáním příčin a důsledků: události se odehrávají postupně a jsou dělitelné na příčiny a důsledky → vnímáme svět jako síť příčin a důsledků (*lze je vědecky odhalovat, zkoumat, nalézat pro ně zákony a předpovídat budoucí děje*)
 - **lidské vnímání** odporuje tomuto pohledu: **nelze** si ho představit jako příčiny a důsledky – každý okamžik obsahuje zabarvení, dojem, část z okamžiku předchozího a znamení okamžiku budoucího
 - **vnímání je vždy provázáno s minulostí a budoucností**: nedá se z něj vyčlenit nějaký díl, aniž bychom se dopustili zkrácení/redukce
- **vliv na literaturu**: metoda proudu vědomí
 - společně s Williamem Jamesem
 - Marcel Proust, James Joyce, Virginia Woolfová

PRAGMATISMUS

- směry vznikly v **Americce**
- řeší problémy z hlediska jejich **užitečnosti pro praktický život**
- od slova čín: rezignuje na metafyziku (existence jediné absolutní pravdy)

William James

- 1848-1910
- studoval ve Francii, učil na Harvardu (anatomii, psychologii a filosofii)
- zabýval se problematikou výchovy
- zaměřuje se na **fakta a výsledky**, netáže se na příčiny
 - **dynamismus**: svět není nic hotového, je to ustavičné dění, systém vztahů
 - **pluralismus**: svět nelze vyložit z jediného principu
 - **skeptická nepředpojatost**: nemůžeme tvrdit, že náš lidský způsob poznávání je jediný možný
- pojetí pravdy: pravdivé je to, co se **osvědčuje svými praktickými důsledky**, pravda tedy není cílem poznání, ale prostředek k životnímu uspokojení (*měřítkem pravdivosti je, jak je pro nás přínosná*)
- dílo: **Principy psychologie, Druhy náboženské zkušenosti, Pluralistické universum**

John Dewey

- 1859-1952
- zakladatel pragmatické pedagogiky
 - ovlivnil americkou pedagogiku
 - „*Není důležité mít znalosti, ale je třeba ovládat metodu.*“
- **instrumentalismus**: myšlení je nástrojem jednání
 - obrací se k přírodním vědám a praktické zkušenosti
 - myšlenky mají pouze instrumentální hodnotu
- cílem života není dokonalost jako poslední cíl, ale **stále postupující proces zdokonalování**

- dílo: **Demokracie a výchova, Studie z teoretické logiky, Etika, Rekonstrukce ve filosofii**

NEOMARXISMUS

Frankfurtská škola

- Institut pro sociální zkoumání
- založena 1923, od roku 1933 v USA (Kolumbijská univerzita), od roku 1950 zpět ve Frankfurtu
- vycházejí z Marxe a Freuda; jsou na rozhraní psychologie, filosofie a sociologie
 - oproti Marxovi se více zaměřují na jedince
- celková **analýza evropské kultury**: zaměřovali se na **společnost a kritičnost** myšlení
- společné prvky:
 - inspirace existencialismem: člověk je samostatná, svobodná osobnost (*antropologický obrat*)
 - kritika současnosti, **osvícenství, médií a technologií** → manipulují s lidmi, vzniká konzumní společnost, masy jsou degradovány, provádějí kontrolu lidí
 - rozdíly by měly být odstraněny:
 - oproti Marxovi to nebudou dělníci (nemají revoluční smýšlení)
 - intelektuálové, studenti
- **představitelé**: Theodor Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Jürgen Habermas, Erich Fromm

NOVÁ METAFYZIKA

- vycházejí ze zkušenosti smyslové a intelektuální
- snaha o pochopení jsoucna vůbec (ontologie, filosofie bytí)
- snaha o **univerzalitu a všeobsáhlost**
 - čerpá z dosavadního filosofického vývoje
 - nepodceňují žádnou rovinu skutečnosti
- **představitelé**: Samuel Alexander, Alfred North Whitehead (*jeho dílo: nejúplnější filosofické zpracování výsledků přírodních věd*), Nicolai Hartmann

FILOSOFIE ORIENTOVANÁ POZITIVISTICKY

- navazuje na Augusta Comta; patří sem **novopozitivismus, kritický racionalismus, analytická filosofie**
- odmítání metafyziky; ekonomie myšlení; nová logika; problém jazyka; empirismus

Bertrand Russel

- 1872-1970
- jeden z nejznámějších filosofů, původně matematik, anglický nonkonformista; Nositel Nobelovy ceny za literaturu
- **nevytvořil žádný systém**; skeptický k možnosti univerzálního poznání; účinný nástroj poznání je v přírodních vědách, avšak i ty poskytují pouze smyslová data, jinak nic
- náboženství je pro **nevypělého člověka**
- **filosofie může problémy ukazovat, nikoli je řešit**
- koncipuje ideální jazyk: s ohledem na užití jmen a predikátů vztahujících se na zkušenost
- vliv na Wittgensteina, Carnapa a lingvistiku

Ludwig Wittgenstein

- 1881-1851

- narodil se ve Vídni; žák Russela – spolupracoval s ním; působil v Norsku a v Cambridgi
- dílo: **Tractatus logico-philosophicus** (1921)
 - věnoval se struktuře jazyka
 - mimořádně jednoduchý a přesný jazyk
 - nelze se zabývat filosofií, nevíme-li, co je jazyk
 - jazyk slouží k popisování empirických fakt, nelze s ním mluvit o tom, co tento svět přesahuje (lze to pouze naznačit, ukázat, ale ne říct)
 - jazykem empirických věd nelze mluvit o filosofických problémech
 - „O čem není možné mluvit, o tom je třeba mlčet.“
- další díla: **Filosofická zkoumání, Modrá a Hnědá kniha** (výběr z jeho přednášek na Cambridge)

Vídeňský kruh

- **představitel:** Rudolf Carnap
 - navázal na Russela
 - odsunout všechno zdánlivé vědění tradovaných filosofických systémů a učinit nový počátek, jehož centrum bude logika
- úkolem filosofie je **hledat smysl tvrzení a tázání**, výsledkem mají být **jasné věty**

Karl Raimund Popper

- kritický racionalismus
- zabýval se logikou vědeckého zkoumání: vědecké teorie **nelze verifikovat**, ale pouze **falsifikovat**
- kritizoval Platona, Hegela a Marxe: vedou k totalitě a uzavřené společnosti
- dílo: **Otevřená společnost a její nepřátelé**

FENOMENOLOGIE

- **fenomén** = to, co se ukazuje
- vlivy:
 - Franz Brentan: původně katolický kněz, navazoval na Aristotela
 - Bernard Bolzan: filosof a matematika; logika je nezávislá na psychologii; logické zákony nejsou identické s procesy v myslícím vědomí
- vychází z **Descarta a Kanta**

Edmund Husserl

- 1859-1938
- jedna z nejvýznamnějších osobností filosofie 20. století; narodil se v Prostějově; studoval v Lipsku, Berlíně a Vídni (*matematiku a přírodní vědy*); působil na různých univerzitách v Evropě; přednášel na pozvání Pražského filosofického kroužku v Praze
- ovlivnil Heideggera, Hartmanna a další
- **dílo:** Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii; Formální a transcendentální logika; Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie; Karteziánské meditace
- pokusil se **vrátit filosofii její vážnost**:
 - chtěl vytvořit filosofii jako nauku o poznání, která by vysvětlovala principy poznání a byla by takovou epistemologií
 - chtěl z ní vytvořit přísnou vědu
 - chtěl, aby z ní vycházely ostatní vědy
- jeho teorie:

- **neexistuje žádný objekt/subjekt o sobě** – skutečnost se děje jako střetávání subjektu (my) a objektu (svět) v našem vědomí (vždy něco myslíme, nemůžeme myslet nic – jsme odsouzeni ke smyslu)
- abychom poznali podstatu → uzávorkujeme svou mysl od světa → očištěné vědomí: tomu zdržení se teze světa se říká **epoché** (zdržení se soudu)
- oddělím své vědomí od svého okolí → provedu **fenomenologickou redukci** → teprve pak lze proniknout k věcem samým – zkoumáme fenomény → fenomény musí k něčemu ukazovat → naše vědomí ukazuje ke světu a svět k nám, tudíž ta první teze (*neexistuje subjekt ani objekt o sobě*)
- zabýval se také problematikou **času** + ke konci života: zkoumání přirozeného světa (světa našeho života; **Lebenswelt**) – duchovní život se ocitl v krizi

FILOSOFIE EXISTENCE

Martin Heidegger

- 1889-1976
- jeden z nejvlivnějších a nejdiskutovanějších myslitelů; vytýkají mu temné výroky, věty, v nichž nelze postihnout smysl (*jeho jazyk je na hranici srozumitelnosti*); zastánci v něm vidí mezník otevírající zcela novou epochu
- žák Husserla; sympatizoval s nacisty; v roce 1933 vstoupil do NSDAP
- dílo: **Co je metafyzika, Básnický bydlí člověk, Bytí a čas** (Sein und Zeit)
- svou filosofii pokládá a fundamentální ontologii
 - hledá základ bytí
 - táže se na bytí jsoucna a po smyslu bytí
 - bytí (Sein) odlišuje od pobytu (Dasein)
 - **pobyt** = takové jsoucno, jemuž není lhostejné, jak je; bytí, kterému jde o bytí (*kamenu o bytí nejde – my jsme jinak*)
- pro nás neplatí kategorie jako pro věci, ale **existenciálníe**
 - 1) starost: pobytu jde v jeho bytí o toto bytí
 - 2) naladěnost: základní naladěností je **úzkost**
 - 3) vrženost: musím převzít to, že jsem vržen do situace a světa a vyrovnat se s tím
- cíl: **dosáhnout autentičnosti** (autentické existence)
 - na to si musíme uvědomit svou konečnost
 - hodně lidí: neautentická existence – maskování úzkosti, neptají se na otázky
 - „**Naše bytí je bytím k smrti.**“ – nemáme mít depresi, ale právě dát svému životu tu autentičnost: spása je možná jen v čase; musíme být zodpovědní za své činy a za svou existenci
 - autenticita: **vrženost změny v odhodlání**
- měl vliv na spoustu lidí, např.: Hannah Arendtová, Jacques Derrida, Michel Foucault, Hans-Georg Gadamer, Jean-Francois Lyotard, Jan Patočka, Jean-Paul Sartre, Leo Strauss

EXISTENCIALISMUS

- **představitelé**: Jean-Paul Sartre, Albert Camus, K. Jaspers, G. Marcel
 - Sartre + Camus: odmítají existenci Boha
 - Jaspers + Marcel: přijímají existenci Boha
- inspirování prvním představitelem: Sören Kierkegaard + vycházejí z fenomenologické metody + někteří jsou ovlivněni Heideggerem

- **společné prvky:**
 - ústředním tématem je existence – vlastní subjektivita, svoboda, v níž vytvářím sám sebe
 - existence je spjatá s časem a časovostí
 - vždy individuální (způsob bytí vlastní člověku jako jednotlivci)
 - člověk je vrhán do starosti, strachu a zoufalství, vyvolaných **absurditou existence**, perspektivou neodvratného ztroskotání a **smrti**
 - soustředí se na problematiku **smyslu lidského bytí**; odvrhují každodennost a konzum
- **různé přístupy:**
 - Sören Kierkegaard: překonat zoufalství lze jedině existenciální vazbou člověka na Boha
 - Gabriel Marcel: pravé existování znamená podíl na božském bytí v lásce, naději a věrnosti
 - Karl Jaspers: mezní situace a smrt jako poslední ztroskotání jsou božími šíframi, jejichž smysl máme odhalit
 - Camus a Sartre: Boha jako poslední smysl a základ vylučují, existence je absurdní, důležitý je **čin, revolta**

Jean-Paul Sartre

- Nobelova cena (navržen, ale odmítl ji)
- díla: **Bytí a nicota, Existencialismus je humanismus, Hnus, Zed'**
- „*Existence předchází esenci.*“ + „*Jsmo odsouzeni ke svobodě.*“
 - záleží na nás, co ze sebe uděláme – podstatu si vytváříme až po narození a sami
 - úzkost + odpovědnost
- + „*Volbou potvrzujeme hodnotu toho, co volíme.*“

Albert Camus

- Nobelova cena (*svět změnit nelze, ale život ano*)
- „*Revoltuji, tedy jsem.*“
- pojem **absurdna, absurdity**
 - jsme cizinci stojící proti světu
 - jsme bezútěšně sami
 - svět je absurdní a my to nemůžeme změnit
- **nuda**: vychází z každodennosti
 - nic nemá cenu
 - existenciální pocity: úzkost
- dílo: **Cizinec, Mýtus o Sisyfovi, Člověk revoltující**

HERMENEUTIKA

- výklad a pochopení **textů**, nauk, událostí a faktů
- předchůdce: Wilhem Dilthey + moderní podoba vyplynula z Heideggera
- **zakladatel**: H. G. Gadamer
 - porozumění textu
 - dílo: Wahrheit und Methode (Pravda a metoda)
- porozumění je možné jen tak, že ten, kdo se snaží porozumět, vnáší do hry své vlastní předpoklady, produktivní přínos interpretův patří nezrušitelně ke smyslu samotného porozumění

- předpokladem porozumění je **předrozumění**

POSTMODERNÍ FILOSOFIE

- **představitelé:** Michel Foucault, Jean-Francois Lyotard, Jacques Derrida
- vliv strukturalismu a Wittgensteina (jazykové hry)
- zaobírali se problémy jazyka – systémy jazyka, konkrétní jazykové struktury
- přichází **po období moderny**: vymezuje se vůči moderně, ale souvisí s ní

MODERNA	POSTMODERNA
<ul style="list-style-type: none"> • věří v pokrok • technologie a věda jsou dobré, posouvají lidstvo vpřed 	<ul style="list-style-type: none"> • na ideu pokroku rezignuje <ul style="list-style-type: none"> ○ po 2. světové válce: zdůrazňuje zážitek holocaustu ○ Přináší věda a technika dobro? (Protože 2. světová válka.) • rezignuje na metanarace (velká vyprávění) <ul style="list-style-type: none"> ○ náboženství, komunismus, nacismus ○ zdůrazňuje pluralitu (mnoho příběhů, životních stylů, interpretací – nic nemůže dominovat, vše má stejnou hodnotu) • skutečnost: mnohoznačná, mnohotvárná <ul style="list-style-type: none"> ○ bourá zažité hodnoty ○ relativizuje pravdy ○ zdůrazňuje chaos • postmoderní kultura = kaleidoskopická <ul style="list-style-type: none"> ○ umělecký přístup = recyklace ○ kultura kopií ○ mizí rozdíl mezi vysokým a nízkým uměním (mezi ošklivostí a krásou)

Michel Foucault

- 1926-1984
- představitel filosofického strukturalismu a postmoderní filosofie, historik a teoretik kultury; homosexuál, zemřel na AIDS
- **archeologie vědění:** zabývá se studiem **diskurzů** a **epistémé** různých historických období
 - **diskurz:** jako prostředek k prosazení moci, která utváří vědění, společenský řád i individuální pochopení
 - **epistémé:** vyznačuje prostor předem dané kultury (nutí myslet tím a ne jiným způsobem) – diskontinuita dějin
- dílo: **Dějiny šílenství v době osvícenství, Dějiny sexuality**

Francois Lyotard

- 1924-1998
- místo **metanarace**: velkou jednotu vystřídala **pluralita**
- dílo: Postmoderní situace

Jacques Derrida

- 1930-2004
- spíše poststrukturalista než postmodernista
- francouzský filosof; pomáhal českým disidentům
- zakladatel teorií **dekonstrukce**
 - inspirace: Heidegger
 - metodický postup
 - „konstruktivní destrukce“
 - rozkládání tradičních významů, aby se mohly znovu poskládat v nových souvislostech
- razí pojem **diference** (znak je vymezen diferencí k jiným znakům; tato diference ale není nic pevného)

Česká filosofie

JAN PATOČKA

- 1907-1977
- jeden z nejvýznamnějších českých filosofů; hovoří se o něm jako o **českém Sokratovi**
- zabýval se **fenomenologií**, filosofií dějin, filosofickým dílem Komenského, Masaryka a Husserla, literaturou, uměním a kulturou
- výrazně ovlivnil **soudobé české myšlení**, zejména nezávislou inteligenci a disidenty 60. – 80. let; jeden z mluvčích Charty 77; přednášky v bytových seminářích (70. léta); měl zakázáno publikovat, přednášet, cestovat
- pojímal filosofii jako **péči o duši**
- dílo: **Přirozený svět jako filosofický problém**
 - 1. část:
 - navazuje na pozdního Husserla
 - snažil se odhalit původní přirozenou zkušenost člověka se světem
 - absence této zkušenosti vede k vnímání světa pouze pod zorným **úhlem vědy**, která však rezignovala na **pochopení světa jako celku**
 - místo toho: tříštění do mnoho nepřehledných dílčích oborů
 - toto vede k **rezignaci** na otázku po smyslu lidské existence ve světě a k **pasivní odevzdanosti** osudu bez sebemenších známek odpovědnosti
 - 2. část:
 - napsána o 33 let později
 - tři existencionální pohyby lidské existence k dosažení celku světa
 - Pohyb zakotvení – Pohyb práce a boje – Pohyb průlomu a pravdy
- další dílo: **Kacířské eseje o filosofii dějin**
 - díky racionalitě člověk rezignuje na vnitřní formování světa a soustředí se na **vnější svět** (hlavně na to ho ovládnout, ne na pochopení)
 - → rozvoj techniky, století válek a velkých otřesů; měli bychom vnímat sebe a svůj život jako **bytí v celku**, v celkové souvislosti jeho smyslu a jeho bytostné vztáženosti ke smrti

- jedině tak budeme moci bojovat proti pravdám, které nám vnucují **zvenčí**, a jedině tak dosáhneme života ve spravedlivé polis a budeme umět žít „**život v pravdě**“